

**Control de la joventut i instrumentalització de l'educació física universitària.
El cas de la Universitat de Barcelona sota el primer Franquisme (1939-1958)**

Raquel Mirabet Agulled

<http://hdl.handle.net/10803/404182>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and

TESI DOCTORAL

Títol Control de la joventut i instrumentalització de l'educació física universitària. El cas de la Universitat de Barcelona sota el Primer Franquisme (1939-1958).

Realitzada per Raquel Mirabet Agulled

en el Centre Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació i de l'Esport

i en el Departament Ciències de l'Activitat Física i l'Esport

Dirigida per Dr. Xavier Pujadas i Martí

AGRAÏMENTS

Semblava una fita inassolible, però finalment és una realitat, i aquí en tenim el resultat, que no hauria estat possible sense tots aquells que hi heu contribuït, a la vostra manera, sent conscients o no, en major o menor grau, però importants tots.

El més gran suport, innegablement, has estat tu, *Love*, sempre trobant la part positiva i animant a seguir lluitant, transmetent aquesta actitud a tots els que convivim amb tu, i convertint-la en el principal motor no només d'aquesta Tesi sinó del nostre projecte personal i familiar. I amb tu les nostres nenes, que han pres bona nota de la importància de treballar en equip, d'esforçar-se pel bé comú, i han sacrificat també el seu temps, el nostre temps, aportant el seu granet de sorra en l'obtenció d'aquest fruit. Sou els tres pilars que em complementen, i el que estem construint és millor del que mai hagués pogut imaginar. A tots tres us estic inmensament agraïda, espero haver-vos-ho transmès al llarg de tot aquest camí, i no em cansaré de seguir-ho fent. Us estimo amb totes les meves forces.

En un altre anell orbital has estat tu, Papa, en un silenci subtil però constant, preocupat però satisfet alhora, present però invisible. I a certa distància però no per això lluny t'has ubicat tu, Mama, deixant que les coses es posin al seu lloc per si mateixes, que d'això també s'aprèn, i molt, estic feliç d'haver-te recuperat. Gràcies, a tots dos, per haver-me transmès certs valors que he anat adaptant a les meves necessitats i que m'han fet com sóc, i del que em sento orgullosa. Us estimo molt.

Els meus nebots, Marc i Àlex, amb qui hem deixat de compartir algunes estones però que tornaran, i tant que tornaran!! I amb més ganes, si cap. Ja sabeu que ens teniu sempre que ho vulgueu. Us estimo molt.

I tancant el cercle més proper us trobeu les millors amigues que podria tenir. Mar, les nostres vivències paral·leles ens han permès seguir endavant de la mà, amb esforços acompanyats de molts somriures, amb molta joia per haver arribat on som. Silvia, en la discreció que et caracteritza he trobat molt de suport, ara t'animo a fer un pas endavant i fer-te valer, ens sobren els motius. Us estimo molt.

I d'una altra manera, però no menys important, m'has sabut ajudar, Myriam, no només a nivell pràctic amb la recerca sinó també emocionalment, la teva saviesa és una gran font d'inspiració. I l'Oriol, amb qui ens hem anat animant mútuament, aixecant en les caigudes, lloant en els petits èxits i arribant a la meta junts.

Al Xavier Pujadas, director de la Tesi, per haver-me iniciat en el món de la recerca i els seus consells per no perdre'm-hi en ella, i al Frederic Corderas, que en breu m'agafarà el testimoni i també partícep d'aquest procés.

Destacar també la proximitat de la Rosi, de la Biblioteca de la nostra Facultat, en voler donar un cop de mà per disposar dels recursos que hi ha a l'abast, per descomptat, però també esperonant a assolir la fita, fora de la Biblioteca, posant una mà, i un peu, a la base del castell. Com la Mònica Ortega, de la Biblioteca de l'Esport, sempre disposada a donar un cop de mà en la localització de documents i amb el somriure present.

Com no, un merescut reconeixement a les persones entrevistades, Sr. Tomàs Barris, Sr. Romà Cuyàs i Dr. Jesús Galilea, amb els quals he pogut compartir una part de la seva experiència vital pel que fa a l'objecte d'aquest estudi, molt gratificant i enriquidora també a nivell personal.

I no voldria deixar-me ningú en particular, companys professors de CAFE que ens heu donat suport, i tots aquells que heu estat conscients de l'esforç que ha suposat arribar

aquí, gràcies, per haver estat part de l'estela d'il·lusió que hem anat deixant enrere i que ens acompanyarà en endavant.

Índex

INTRODUCCIÓ	1
A. Justificació de la Tesi.	3
A.1. Justificació personal.....	3
A.2. Justificació temàtica.	4
B. Concreció temàtica i justificació cronològica.	8
C. Objectius.	9
C.1. Objectius principals.....	9
C.2. Objectius secundaris.....	10
D. Consideracions ètiques.....	10
E. Estructura de la Tesi.....	12
PRIMERA PART. Recerques sobre Totalitarisme, Universitat i Educació Física: els fonaments teòrics i metodològics.....	15
Capítol 1. Universitat i Règims totalitaris.	17
1.1. L'Educació Superior i els Règims totalitaris.	20
1.2. L'esport i les polítiques de joventut als règims totalitaris.....	28
1.3. Conclusions.	38
Capítol 2. Universitat i pràctica esportiva en els règims totalitaris.	41
2.1. El Franquisme, un règim feixista?	43
2.2. Política i pràctica esportiva.....	48
2.3. Conclusions.	65

Capítol 3. Fonaments metodològics.	69
3.1. El paradigma científic de partida i l'enfocament de la investigació.	69
3.2. El mètode i les fonts documentals.....	70
 SEGONA PART. A la recerca de l'<i>home total</i>: les bases ideològiques i polítiques de la pràctica esportiva a la Universitat Franquista (1933-1946).	 77
 Capítol 4. El S.E.U. i l'esport en l'ideari falangista.	 79
4.1. Falangisme, Universitat i adoctrinament.....	81
4.2. L'esport i Falange: l'ideari esportiu del SEU.	88
4.3. Conclusions.	99
 Capítol 5. L'obra legislativa del règim: Educació Física i Universitat.	 101
5.1. Les primeres disposicions, durant la contesa: agost de 1937-abril de 1939.	102
5.2. L'obra institucional a la postguerra immediata: setembre de 1939-octubre de 1941.	105
5.3. La Universitat i l'Educació Física com a matèria: juliol de 1943-octubre de 1946.	113
5.4. Conclusions.	123
 Capítol 6. El <i>Plan General de Educación Física Universitaria</i> i la instrumentalització ideològica de la joventut.....	 125
6.1. El I Congreso Nacional de Educación Física: Madrid, 1 d'octubre de 1943.	127
6.2. El <i>Plan General de Educación Física Universitaria</i>	136
6.3. Conclusions.	142

TERCERA PART. Les bases acadèmiques d'un instrument en mans de Falange. El cas de la Universitat de Barcelona.	145
Capítol 7. El règim, el context esportiu i la UB entre 1939 i 1957.	147
7.1. El règim i el context esportiu de Barcelona entre 1939 i 1957.	148
7.2. Els <i>Deportes del SEU</i> i els <i>Juegos Universitarios Nacionales</i> (JUN).....	157
7.3. El Club Deportivo Universitario (CDU).	162
7.4. Les instal·lacions esportives universitàries en el context d'evolució del règim.	167
7.5. Conclusions.	172
Capítol 8. L'Educació Física a la UB: el professorat i les bases materials.	173
8.1. El professorat al càrrec de la matèria d'Educació Física a la Universitat de Barcelona.	174
8.2. Les bases materials de l'assignatura a la Universitat de Barcelona.	192
8.3. Conclusions.	199
Capítol 9. El problema de les infraestructures i la creació de les instal·lacions esportives pròpies de la UB.	201
9.1. Una necessitat persistentment reclamada.....	202
9.2. Les instal·lacions utilitzades per a l'educació física universitària.....	207
9.3. La construcció de les instal·lacions esportives pròpies de la UB.....	212
9.4. Conclusions.	221
Capítol 10. El fracàs d'un intent...: els límits acadèmics i polítics de l'EF universitària com a instrument ideològic.	223

10.1. Les causes d'un naufragi previst: la manca de preparació i nombre de professors, la insuficiència d'instal·lacions i la seva ubicació a la Universitat de Barcelona.	224
10.2. Les causes d'un naufragi previst: la manca d'interès de l'alumnat a la Universitat de Barcelona.	228
10.3. Conclusions.	242
CONCLUSIONS.....	245
LIMITACIONS EN LA RECERCA I FUTURES LÍNIES D'INVESTIGACIÓ.....	253
1. Limitacions en la recerca.	255
2. Futures línies d'investigació.	256
FONTS CONSULTADES	259
ANNEXOS.....	291
Annex I. Quadre resum entrevistes	295
Annex II. Entrevista Sr. Tomàs Barris	297
Annex III. Entrevista Sr. Romà Cuyàs	305
Annex IV. Entrevista Dr. Jesús Galilea.....	313

Índex de Taules i figures

Taula 7.1. Esdeveniments esportius a la ciutat de Barcelona a la dècada de 1940.	151
Taula 7.2. Esdeveniments esportius a la ciutat de Barcelona a la dècada de 1950.	153
Taula 7.3. Esports i Seus dels Jocs Mediterranis de 1955 a Barcelona.	156
Taula 7.4. Relació de despeses del Club Deportivo Universitario (11 de gener de 1955).	164
Figura 7.5. Quotes de jugadors del Club Deportivo Universitario pagades a la Delegación Catalana de la Mutualidad de Futbolistas (23 de setembre de 1954).	165
Figura 7.6. Model de carnet de soci del Club Deportivo Universitario.	167
Taula 7.7. Disposicions relatives a instal·lacions esportives universitàries estatals.	170
Taula 8.1. Distribució del professorat d'Educació Física per Districtes Universitaris (1944-45).	179
Taula 8.2. Resum de disposicions relatives al professorat en els primers anys de la matèria (1944-1949).....	184
Taula 8.3. Sessions i Resultats avaluatius.....	187

Figura 8.4. Moviments de demostració de la Taula de gimnàstica prevista pel curs 1951-52.....	194
Taula 9.1. Instal·lacions esportives llogades per la Universitat de Barcelona (1946-1954).	210
Figura 9.2. Plànol identificant els emplaçaments universitaris, i la zona esportiva (1955).	214
Taula 9.3. Plànol de la zona esportiva universitària, distribuïnt espais (març 1954).	217
Taula 10.1. Assistències a les sessions d'Educació Física al tercer curs de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (cursos 1947-48 i 1949-50).....	229
Taula 10.1.a. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1950-51).	231
Taula 10.1.b. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1950-51) (continuació).	232
Taula 10.1.c. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1950-51.	233
Taula 10.2.a. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1954-55).	235
Taula 10.2.b. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1954-55.	236

Taula 10.3.a. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1958-59).	238
Taula 10.3.b. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1958-59.	239
Taula 10.4. Assistència i avaluació (homes) de la matèria d'Educació Física a les diferents Facultats de la Universitat de Barcelona (cursos 1950-51, 1954-55 i 1958-59).	241

A les meves princeses, Paula i Laia,

que omplen de llum el meu món.

A tu, Love, el meu entusiasta acompanyant.

INTRODUCCIÓ

A. Justificació de la Tesi.

A.1. Justificació personal.

L'origen de l'interès per aquesta temàtica es remunta als meus primers anys d'estudiant universitària, quan m'iniciava en el món del dret a la Universitat Pompeu Fabra. Jo practicava esport des de feia anys, i no volia deixar de fer-ho en entrar a l'educació superior.

La sorpresa va venir quan vaig demanar per apuntar-me a fer esport universitari, i la veritat és que tot just llavors es trobava en un estat embrionari, si més no en aquella Facultat en particular. L'única possibilitat que hi coneixien era el fet de participar als Campionats de Catalunya universitaris, però és ben cert que estaven replantejant el Servei d'atenció a l'estudiant i veien que l'esportiu era un àmbit a tenir en compte.

Posteriorment, quan vaig accedir a la Llicenciatura en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport a la Universitat de Barcelona, vaig descobrir tot un ventall gairebé inimaginable per a mi en aquell moment vinculat a la pràctica esportiva universitària, donat que l'oferta era molt àmplia i els serveis molt acurats. És clar que em trobava en el major expositor d'activitat esportiva en l'àmbit universitari, però em va encuriosir conèixer-ne més detalls sobre la seva organització i funcionament.

En acabar el Màster en Dret Esportiu, vaig plantejar el meu Diploma d'Estudis Avançats en aquesta qüestió, i així ho vaig defensar, en relació a l'existència

d'aquesta pràctica arreu de les universitats espanyoles, però des d'un punt de vista quantitatiu. Més tard, en incorporar-me a la docència a la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport i reiniciar els estudis de Doctorat, vam replantejar l'assumpte de l'esport universitari des d'una perspectiva històrica, donat que d'aquesta manera podia mirar de trobar els seus orígens relativament més actuals i veure'n el tractament que havia rebut durant la dictadura franquista.

L'experiència ha estat més que satisfactòria, donat que jo esperava trobar estructures orgàniques, dirigents i formes de pràctica esportiva, però he après molt més que elements purament funcionals. Descobrir que aquesta praxi fou instrumentalitzada tant pel règim de Franco com anteriorment per d'altres de totalitaris, que esdevingué una gran eina de control de la joventut i s'utilitzà com a mitjà de transmissió de principis propis del sistema, entre d'altres, m'ha permès entendre-ho des d'una vessant humana que no esperava ni molt menys, i que m'ha dotat de tot un conjunt de coneixements que han superat les meves expectatives amb escreix...tota una revelació, la veritat.

A.2. Justificació temàtica.

La qüestió esportiva universitària no és encara avui dia un gran centre d'interès a la pràctica, i amb això vull dir que les Universitats tenen un llarg camí a recórrer en la seva oferta envers els alumnes, i en la seva organització en general.

Encara més lluny queda l'estudi d'aquest tema al llarg de la història de l'Estat espanyol, on no disposem d'estudis en profunditat que presentin com es desenvolupava aquesta praxi, ja que els existents giren entorn dos eixos principals. El

primer analitza els paral·lelismes existents entre els sistemes totalitaris europeus coetanis al Franquisme, sobretot en relació a les polítiques de joventut, mentre el segon reflexiona sobre l'utilitarisme que el règim franquista dugué a terme apropiant-se de tot l'àmbit esportiu, des de la seva gestió establint l'organisme administratiu que n'assumiria totes les competències al respecte, fins als seus continguts més elementals i la planificació de la seva execució.

A nivell internacional, molt destacable ha estat l'edició d'Arnaud i Riordan¹, on s'hi recullen perspectives plurals de l'ús de l'esport per part dels règims totalitaris bàsicament en el període d'entreguerres, amb referències a Itàlia i Alemanya, que citarem molt constantment vinculades amb el règim espanyol, però també d'altres com França, Bèlgica o la Gran Bretanya.

Subratllar tanmateix l'especificitat de l'estudi de les Universitats sota aquest mateix període coordinat per Connelly i Grüttner², que ens mostra la situació d'aquests centres docents en moments políticament adversos i com varen sobreviure a les circumstàncies, adaptant les seves necessitats a les exigències dels sistemes, tant a Alemanya, Itàlia o Espanya, com d'altres no tant estudiats com Hongria, Txèquia o la Xina.

Certament, pel que fa a la Universitat a l'Estat espanyol, un dels estudis de referència ha estat el de Ruiz Carnicer³, atès que fa un estudi en profunditat del Sindicat estudiantil falangista, el *Sindicato Español Universitario* (SEU) i que, pel nostre estudi,

¹ Pierre Arnaud i Jim Riordan, *Sport and International politics* (London: Routledge, 1998).

² John Connelly i Michael Grüttner, *Universities under dictatorship* (United States of America: The Pennsylvania University State University Press, 2005).

³ Miguel Ángel Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español Universitario (SEU), 1939-1965. La socialización política de la juventud universitaria en el franquismo* (Madrid: Siglo XXI de España Editores, 1996).

resulta d'interès fonamental ja que esdevindrà el braç del règim a la Universitat i a través del qual es vertebrarà el control de la joventut en aquest espai.

I serà concretament en aquest espai on entrarem a analitzar la pràctica esportiva juvenil, però no des de la vessant de l'exercici voluntari, que els joves amb recursos duien a terme en altres equipaments i sota l'organització d'entitats privades, sinó sota la previsió que s'imposà des del sistema, com una assignatura més al costat de la formació política i la religiosa, amb clares finalitats adoctrinadores i de sotmetiment als principis falangistes.

Més pròxims a l'educació física com a matèria, imposada com a obligatòria a la Universitat el març de 1944, existeixen treballs vinculats als centres on es duia a terme la formació del professorat al càrrec de la mateixa, com els duts a terme per Zagalaz⁴ i Vizúete⁵ que ens mostren la formació dels líders juvenils separats per gènere, o el de Chinchilla⁶ més acurat sobre la *Escuela Central de Gimnasia de Toledo*. Aquestes corporacions foren, d'una banda, les *Acadèmies Nacionals "José Antonio"* i *"Isabel la Católica"* del Frente de Juventudes (FJ), d'entrada genèriques per a instruir dirigents d'aquest organisme però que posteriorment assumiren competències sobre l'educació física, i d'una altra centres específics pel cas de l'ensenyament superior

⁴ Mª Luisa Zagalaz Sánchez, «La educación física femenina durante el franquismo. La sección femenina», *Apunts*, nº 65 (3er trimestre 2001): 6-16.

Mª Luisa Zagalaz Sánchez i Javier Cachón Zagalaz, «La Escuela de Profesoras de Educación Física «Julio Ruiz de Alda» de Madrid» *Athlos, Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, vol. III año II, nº 3 (noviembre 2012): 144-168.

⁵ Manuel Vizúete Carrizosa, «La formación del profesorado de educación física masculino durante el Franquismo. La Academia Nacional "José Antonio". Una experiencia educativa sui generis», *ATHLOS. Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, nº 3 (noviembre 2012): 78-122.

⁶ José Luis Chinchilla Minguet, «La Escuela Central de Educación Física de Toledo (1919-1981)» (tesis doctoral, Universidad de Málaga, 1991).

José Luis Chinchilla, «Escuela Central de Gimnasia de Toledo» *ATHLOS, Revista internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, vol. III (2012), nº 3: 37-77.

tals com la *Escuela Central de Gimnasia de Toledo*, d'origen militar i mantenint aquesta orientació en els seus cursos, i la *Facultat de Medicina San Carlos* de Madrid, d'on podien provenir igualment els docents de la matèria, com veurem.

Les *Acadèmies Nacionals* formaven instructors el magisteri, però inicialment contribuiran en l'aportació de docents a la Universitat atenent a la manca d'aquests, malgrat anys després pel cas de les fèmines s'establirà la *Escuela de Especialidades "Ruiz de Alda"* com a centre d'estudis especialitzat en l'ensenyament de l'educació física per a futures professores⁷.

En resum, no es disposen d'estudis específics sobre la matèria d'educació física a la Universitat durant el règim franquista, la qual cosa ha suposat una dificultat afegida en la recerca, donat que els existents se centren en elements complementaris com la formació dels professors o d'altres accessoris.

⁷ Zagalaz Sánchez i Cachón Zagalaz, «La Escuela de Profesoras de Educación Física "Julio Ruiz de Alda" de Madrid», 155.

B. Concreció temàtica i justificació cronològica.

El marc empíric d'aquesta tesi gira entorn la pràctica esportiva a la Universitat de Barcelona durant el primer Franquisme (1939-1959), tot i que caldria fer algunes observacions al respecte.

En primer lloc, respecte el tema, aquest se centra en la pràctica derivada de la matèria d'educació física imposada com a obligatòria als centres d'educació superior a partir de l'any 1944, per tant no entesa com un exercici lliure per part de l'alumnat en el seu temps d'oci sinó com a part de la planificació programàtica del règim envers la joventut i els seus intents d'adoctrinament sobre aquesta, a la qual es va procurar sotmetre als seus principis ideològics des de tots els àmbits socials.

En especial, aquest estudi es planteja com una recerca sobre la instrumentalització de l'Educació Física universitària per part del règim, així com la necessària valoració de l'eficàcia d'aquesta instrumentalització en l'ensenyament superior. A tal efecte, s'estudia en concret el cas de la Universitat de Barcelona.

D'altra banda, el marc temporal s'inicia amb la finalització de la Guerra Civil donat que els anys posteriors el Partit únic monopolitzarà el govern del país, i per tant recolza aquest punt de partida, amb el suport legal de diverses disposicions al servei dels interessos falangistes, com la que unificà les organitzacions juvenils sota l'empara del Sindicato Español Universitario (al setembre de 1939), la llei que crearà el Frente de Juventudes (al desembre de 1940) o l'establiment de la Delegación Nacional de Deportes com a organisme aglutinador de l'estructura esportiva (febrer

de 1941), i es tanca amb la construcció de les instal·lacions esportives de la Universitat de Barcelona (UB) a l'Avinguda Diagonal de la ciutat, el 1958.

Aquest arc cronològic (1939-1958) es justifica, doncs, per tres motius. D'una banda, per la represa de la Universitat sota el Franquisme, en finalitzar la Guerra Civil, i la seva evolució fins arribar al «desarrollismo» fruit del Pla d'estabilització de 1959; d'una altra, aquesta represa comportarà, poc després (1944) la introducció d'una nova matèria al contingut curricular universitari, com serà l'educació física (al costat de la formació política i la militar, també noves assignatures del règim), i l'ús que s'intentarà aconseguir mitjançant la mateixa en el control dels joves estudiants. I, per últim, ens remuntarem uns anys abans (1933) a la finalització de la Guerra Civil atesa la rellevància del Sindicato Español Universitario i la previsió en els seus Estatuts de l'educació física entre els seus objectius.

C. Objectius.

C.1. Objectius principals.

- ✓ Analitzar l'origen i les característiques acadèmiques, ideològiques i polítiques de la matèria d'educació física a la Universitat de Barcelona durant el primer Franquisme.

- ✓ Identificar els recursos que el règim hi va destinar per al seu desenvolupament, tant a nivell legal, com logístic i material.

C.2. Objectius secundaris.

- ✓ Establir possibles paral·lelismes amb les polítiques esportives juvenils feixistes d'Itàlia i Alemanya.
- ✓ Conèixer el desplegament legislatiu sobre el qual s'assentaren les bases per dotar d'oficialitat les imposicions relacionades amb la matèria d'educació física a la Universitat.
- ✓ Analitzar en profunditat les memòries anuals dels professors d'educació física de la Universitat de Barcelona que recullen el decurs real de l'execució de l'assignatura.
- ✓ Identificar les instal·lacions on es duia a terme la pràctica esportiva inclosa a la matèria en el cas de la Universitat de Barcelona.

D. Consideracions ètiques.

Durant aquesta investigació, hem tingut present en tot moment el compliment dels quatre principis ètics (beneficiència, no-maleficiència, autonomia i justícia) derivats del Codi de Nüremberg (1946) i recollits posteriorment a l'Informe Belmont (1978), i

que han d'estar presents en l'actuació diària no només de l'investigador sinó de qualsevol professional exercent en el seu àmbit d'especialitat.

Atès que ara en particular ens trobem en recerca, i que en el nostre cas estem davant d'una investigació qualitativa, hem de tenir present que *“una de las características esenciales de la investigación cualitativa es su preocupación y compromiso con la ética”*⁸, ja que *“la ciencia descansa en la crítica para construir la credibilidad. Sin pensamiento crítico no hay ciencia, pues ésta tiene por misión hacer del pensamiento crítico un método para construirse a sí misma. Eso es lo que separa a la ciencia de las ideologías y la une con la ética”*⁹, d'aquí que els principis esmentats hagin estat respectats en la construcció del nostre discurs teòric.

Els documents consultats han servit de font d'informació de la nostra recerca, i els seus continguts han estat reproduïts (si ha estat el cas) fidelment a com ho estaven originàriament, respectant la seva redacció, a partir de la qual n'hem fet la nostra interpretació d'acord a la nostra proposta. No hi ha hagut cap intenció de fer-ne un mal ús ni perjudicar ningú amb ells, sinó que hem volgut contribuir al coneixement per part de la societat d'una part de la nostra història, inèdita fins l'actualitat.

Igualment, i pel que fa als entrevistats, aquests han col·laborat de manera voluntària amb l'aportació de les seves vivències, essent conscients dels objectius de la recerca i del procés que comporta la mateixa.

⁸ Juan Carlos Tójar, *Investigación cualitativa: comprender y actuar* (Madrid: La Muralla, 2006), 141.

⁹ Manuel González Ávila, «Aspectos éticos de la investigación cualitativa», *Revista iberoamericana de educación*, nº 29 (2009): 90-91.

E. Estructura de la Tesi.

La disposició dels continguts d'aquesta tesi s'ha organitzat en quatre grans blocs: el primer dedicat a qüestions preliminars, i els altres tres a fer la recerca sobre la pràctica esportiva universitària als règims totalitaris europeus en el període d'entreguerres, d'entrada de manera més global, després poc a poc concretant en el cas espanyol i acabant en l'estudi de la UB.

Les qüestions introductòries ens han permès fonamentar les inquietuds inicials de la recerca, acotant temporalment però també a nivell temàtic els marges en què s'ha desenvolupat aquest estudi, donant coherència al plantejament dels objectius sorgits a partir de l'anàlisi establert.

En segon lloc, hem examinat els fonaments teòrics i metodològics propis dels totalitarismes europeus en relació a les seves accions polítiques envers la Universitat i la joventut, així com la pràctica esportiva d'aquest col·lectiu i les organitzacions estudiantils a les que s'hi va vincular estratègicament tot l'entramat, centrat a Itàlia i Alemanya, però amb referència en alguns casos a Rússia i Portugal.

Continuant en el procés de més genèric a més concret, el tercer apartat mostra l'aplicació de les polítiques esmentades pels països europeus però per l'Estat espanyol, establint les bases ideològiques i polítiques de la pràctica esportiva a la universitat franquista entre 1933 i 1946, on hi tingué un paper fonamental el SEU en preveure la qüestió de l'educació física entre els seus principis estatutaris des de 1935, i les posteriors disposicions normatives que articularen la implantació dels

mecanismes al servei del règim per a la consecució dels seus objectius respecte la joventut i l'educació física, essent transcendental el *I Congrés Nacional d'Educció Física* celebrat a Madrid l'octubre de 1943 i que fixà les bases d'aquestes ambicions. L'últim nivell de concreció es dedica a la Universitat de Barcelona, per la qual cosa contextualitzem el procés esportiu que viu la ciutat durant la dècada dels 1940 i 1950, acollint diversos esdeveniments esportius de caire nacional i internacional, que contribueixen a donar una imatge cosmopolita de Barcelona i que culminen, pel que a la Universitat respecta, amb la construcció de les infraestructures esportives pròpies on dur-hi a terme l'activitat física dels universitaris, tot i que també la dels no universitaris.

Per tancar la tesi, aportem un seguit de conclusions al voltant dels objectius plantejats a l'inici, i identifiquem algunes de les limitacions que hem trobat durant la recerca, així com possibles línies d'investigació futures sorgides en el decurs de la mateixa i que no s'han pogut abordar fins al moment. La darrera secció recull les referències bibliogràfiques de les que s'ha nodrit la recerca, amb indicació també dels textos legislatius concrets citats en ella, així com els annexos que faciliten la comprensió de l'estudi i l'índex de taules i figures.

**PRIMERA PART. Recerques sobre
Totalitarisme, Universitat i Educació
Física: els fonaments teòrics i
metodològics.**

Capítol 1. Universitat i Règims totalitaris.

Al llarg de la història, i independentment del color polític que hagi governat en el moment en cada país, s'ha pogut observar com una de les esferes d'interès del poder públic ha estat la joventut, i específicament l'àmbit universitari per la possibilitat d'influència sobre aquest col·lectiu.

Sabem que el naixement de la Universitat moderna a l'Estat liberal és coetani a la metamorfosi que va comportar la Revolució Industrial, tant a nivell econòmic com social, i que per tant no el podem desvincular d'aquest context històric, que donà lloc tanmateix a la idea d'Estat-nació. Així, entre les funcions que desenvoluparà aquest nou centre educatiu, hi trobarem «seleccionar els més aptes [...] per instruir-los com elit dirigent del demà, fenomen que es coneix com a «reproducció de quadres» polítics, tècnics i econòmics. [...] És, per tant, un mecanisme d'integració i uniformització política de minoria dirigent i de segregació de la resta.»¹⁰.

El jove universitari es caracteritza per trobar-se en un moment de creixement i descobriment personal, receptiu a plantejaments inquietants i, per tant, susceptible de ser sotmès als plantejaments dominants, si és que es canalitza oportunament el mitjà de transmissió dels mateixos. I el totalitarisme europeu de principi i mitjans del

¹⁰ Aleix Purcet, «La reacció dels estudiants. Feixisme, joves i món universitari durant la Segona República espanyola (1931-1936)» (tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2010), 78.

segle XX fou prou hàbil a detectar aquestes vies de penetració de les seves polítiques i dissenyar-ne els mecanismes d'assalt més adients per assolir els seus propòsits.

Entre les eines a les que van recórrer aquests règims es trobava, indubtablement, el control de l'àmbit universitari, entenent que en aquest s'hi estaven formant els qui en un futur força immediat podrien acabar constituint el sector dominant de la societat. Connelly¹¹ emmarca amb aquest posicionament el recull d'estudis a diversos estats europeus on s'hi desenvoluparen règims totalitaris, especificant que tant les Universitats públiques com les privades foren cridades a servir als interessos *públics*, i per tant van passar de ser organismes limitats a l'elit a ser institucions de masses, mantenint diferències entre elles segons els condicionants propis de cada país.

Això explicaria que els moviments feixistes, propers al feixisme o de tall totalitari, tinguessin entre els joves i, més concretament, entre els estudiants universitaris, «una de sus principales canteras de activistas y dirigentes»¹², ja que no hi podria haver un *home nou* si aquest no havia estat forjat des dels seus inicis educatius d'acord amb el règim, d'aquí que la intervenció comencés a les escoles i arribés a l'ensenyament superior.

S'entén, doncs, que les dictadures identificaren l'entorn acadèmic com a espai d'expansió ideològica, com a camp d'instrucció per a la futura elit del règim, i com a mitjà de promoció de les polítiques que permetessin assolir els objectius econòmics

¹¹ Connelly i Grüttner, *Universities...*

¹² Francisco Morente Valero, «La Universidad en los regímenes fascistas: la depuración del profesorado en Alemania, España e Italia», *Historia Social*, nº 54 (2006): 51.

i militars de l'Estat¹³. Però malgrat tant en els països comunistes com en aquells estats que van donar suport al feixisme, la universitat fou controlada i orquestrada pels poders polítics, és impossible parlar d'un únic model d'universitat autoritària, de la mateixa manera que la seva evolució no es pot entendre sense tenir en compte els canvis que van tenir lloc dins d'aquests règims al llarg dels anys.

Entre alguns règims, com l'italià i l'espanyol, es podran establir força similituds respecte de les seves polítiques universitàries, malgrat la seva evolució divergeixi posteriorment:

[...] una estructura centralista (aunque quizás más acentuada en España), una organización muy burocratizada [...], la no consideración como universidades de las escuelas superiores en las que se seguían estudios de carácter técnico (ingeniería, arquitectura...), una escasa financiación (que se traducía, en general, en una notable escasez de medios), un carácter elitista, apreciable tanto en el bajo número de estudiantes universitarios como en la procedencia social de los mismos, y, en fin, una actividad académica organizada en torno a las cátedras y sustentada sobre el trabajo mal pagado de un profesorado no funcionario y forzado a las penurias económicas y al pluriempleo [...].¹⁴

¹³ Michael Grüttner, «Concluding reflections: universities and dictatorships». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner (Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005), 283.

¹⁴ Francisco Morente Valero, «La Universidad fascista y la Universidad franquista en perspectiva comparada», *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad CIAN*, 8 (2005): 180.

1.1. L'Educació Superior i els Règims totalitaris.

a) El règim feixista i la Universitat italiana.

Itàlia, seguint els estàndards totalitaris, va anar interioritzant a mida que el feixisme esdevenia un règim de masses, durant els anys trenta, quins serien els punts on focalitzar l'atenció del poder polític, i un d'ells fou la cultura, entesa com a «agent d'adoctrinament col·lectiu al país i de recuperació de la seva imatge a l'exterior»¹⁵.

En aquest punt, *l'hegemonia de la cultura* exposada per Gramsci s'omplia de sentit, donat que la cultura dominada obeïa els comportaments de la cultura hegemònica, entenent *l'hegemonia* com «that widely accepted system of values, morals, ethics, and social structure which holds a society together and creates a cohesive people»¹⁶, i d'acord amb aquest model, «the control and direction of culture, which included sport, football, leisure and recreation, had an integral role in maintaining the hegemony of the ruling class»¹⁷.

I tal uniformitat es podia donar en l'espai universitari, de manera que aquesta es trobava, dins el ventall d'accions d'erudició que s'havien de sotmetre als principis del règim, i a poc a poc s'anirien definint les eines que ho farien possible. És més, esdevenia fonamental el «rol de las universidades en la preparación y la selección de las futuras élites «para garantizar la vitalidad y el éxito del movimiento fascista»¹⁸, i

¹⁵ Ruth Ben-Ghiat, «Italian Universities Under Fascism». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner (Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005), 45.

¹⁶ Moselle Green, «La Escuela de Frankfurt y el Marxismo cultural» (11 març 2009) <https://alettertothetimes.wordpress.com/2009/03/11/the-frankfurt-school-and-cultural-marxism-a-primer/>

¹⁷ Simon Martin, *Football and fascism: the national game under Mussolini* (New York: Berg, 2004), 19.

¹⁸ Josep Gelonch, «Jóvenes y fascismo en Italia. La socialización de la juventud durante el ventenio fascista (1922-1943)». A *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y*

els propis estudiants es dirigien al Duce amb el compromís de fer de les universitats «una escuela espiritual de la italianidad, capaz de formar de todas las clases los nuevos dirigentes para la futura gloria de la nación»¹⁹.

Des del Ministeri d'Educació Nacional es promovia la «“bonifica fascista della cultura”, che saranno presi per la scuola e l'Università provvedimenti tesi a un inquadramento e a un'irregimentazione totali»²⁰, de manera que els centres educatius esdevindran l'embrió d'aquesta nova cultura i els joves creixerien i madurarien ja interioritzant els seus principis.

I a nivell instructiu, entraven en joc tres entitats paral·leles segons l'edat dels subjectes, l'escola, la joventut italiana del *littorio*, i el *gruppi universitari fascisti*: «Scuola, GIL e GUF formano, insieme, uno strumento unitario di educazione fascista»²¹; en acabar cadascun dels períodes formatius, es feia constar a l'expedient personal de l'alumne la informació avaluativa d'aquests, tant acadèmica com laboral. Es començà per erigir certes imposicions legals, assistides de la ineludible coerció, dins l'entorn universitari, tot i que caldrà admetre que aquests instruments «proved less efficacious, though, with regard to the final goal of official education reform: to socialize university students as Fascists and train them to serve as the regime's future leaders»²², malgrat progressivament els estudiants posaran a disposició de l'Estat el seu suport indiscutible. I és que «Generational thinking formed an important characteristic of all European rightist movements, but the construct of youth was

encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España, coord. per Concepción Mir (Lleida: Milenio, 2007), 47.

¹⁹ *Ibíd.*

²⁰ Albertina Vittoria, «L'Università italiana durante il regime fascista: controllo governativo e attività antifascista». A *La Universidad española bajo el Régimen de Franco*, ed. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer i Juan José Carreras Ares (Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991), 41.

²¹ *Ibíd.*, 47.

²² Ben-Ghiat, «Italian Universities Under Fascism», 58.

even more central for the Italian Fascist ideological identity [...]»²³, la qual cosa justifica la necessitat imperiosa d'obtenir el recolzament d'una àmplia base de joves que permetés portar endavant el projecte polític engegat, donat que, al cap i a la fi, aquests es convertirien en els futurs líders de la nació i per tant, si aquests feien seves les tesis totalitaristes, hi creien i lluitaven per aquestes, es podia confiar que el sistema aniria endavant, partint d'un punt de partida sòlid.

Com se sap, la reforma del sistema educatiu italià vindrà de la mà del filòsof Giovanni Gentile el 1923, que entenia l'Estat com la forma suprema en la qual la voluntat i la llibertat de l'individu havien de coincidir, necessàriament, i que encaixava amb la visió de Mussolini, que «reafirmó la autoridad central del Estado en relación a las realidades locales y de la Iglesia»²⁴. Aquesta renovació fou considerada pel propi dictador «la más fascista de las reformas», donat que reorganitzà el sistema educatiu i els seus continguts²⁵, inevitablement. Cal puntualitzar que la transformació de l'ensenyament superior es diposità a la confiança de Césare de Vecchi, que «destruyó completamente la autonomía universitaria, estableció una censura de libros y asignaturas y se añadieron cursos de "cultura fascista" (consistía en una glorificación del régimen y sus representantes)»²⁶.

A mitjans dels anys trenta, però, entra en joc la postura d'un altre Ministre d'Educació nacional, Giuseppe Bottai, apropant-se més al radicalisme propi del règim, segons Mastrogregori, amb qui:

²³ *Ibíd.*

²⁴ Massimo Mastrogregori, «La universidad italiana, el fascismo y la posguerra», *Memoria y Civilización*, nº 15 (2012): 358.

²⁵ Francisco Morente Valero, «Los fascismos europeos y la política educativa del Franquismo», *Historia de la educación: Revista interuniversitaria*, 24 (2005): 183.

²⁶ Thalia Meschiani, «La educación bajo los regímenes nazifascistas». A *Historia de la educación: Culturas escolares, saberes, disciplinamiento de los cuerpos.*, ed. per Marcela Ginestet i Thalia Meschiani (La Plata: Edulp (Libros de Cátedra Sociales), 2016), 123.

[...] la totalidad de los profesores se inscribió en el partido o en el sindicato fascista. Las ceremonias académicas adoptaron formas y ritos de las ceremonias militares y sobretodo religiosas (*camicia nera*), los estudiantes fueron encuadrados en los *Gruppi universitari fascisti* (GUF), los 400 profesores judíos fueron expulsados (también los estudiantes judíos, evidentemente). En definitiva, la universidad se dedicó a la homologación racial y política mucho más que a la investigación y a la ciencia.²⁷

Altament reconeguda fou la ingerència que va suposar la introducció de la cultura militar dins l'educació, obligatòria per als alumnes de sexe masculí en les escoles secundàries, instituts i universitats. En el cas universitari, l'alumnat havia d'obtenir el certificat d'haver assistit amb èxit al curs biennal de què constava aquesta formació, dedicat el primer d'ells a «la preparazione militare di uno Stato moderno con qualche cenno storico», i el segon a «come si inizia, si vogle e si risolve la guerra di oggi»²⁸; tinguem present que a la Universitat s'estaven modelant els futurs dirigents del país, per tant sobre aquesta institució requeia una alta responsabilitat moral, i política, al cap i a la fi.

b) La Universitat alemanya sota el control nacional-socialista.

Els centres d'educació superior alemanys, amb l'ascens de Hitler al poder, i com la resta d'institucions, entrarem a formar part de l'organització del nou règim, sota el

²⁷ Mastrogregori, «La universidad italiana, el fascismo y la posguerra», 359.

²⁸ Vittoria, «L'Università italiana durante il regime fascista: controllo governativo e attività antifascista», 41.

control de la ideologia nazi des de dos fronts diferents i amb certa disparitat respecte el cas espanyol. Tal i com precisen Gómez i Canales, «[...] desde arriba, las órdenes de las nuevas autoridades que instauraron un nuevo modelo jerárquico de gobierno universitario; desde abajo, la movilización del estudiantado entusiasmado con la revolución nazi»²⁹, de manera que podem establir paral·lelisme en el aspecte institucional, però més llunyania en relació a la implicació dels alumnes, que a Espanya no fou tan apassionat com per entomar aquesta responsabilitat, més propensos a consentir que no pas a liderar.

En el cas de l'Alemanya nazi, sabem que la coordinació de les universitats romaní en mans de les quatre institucions creades per a la seva contenció (el Ministeri d'Educació del Reich, la Comissió de la Universitat del NSDAP, la Lliga Nacional Socialista Alemanya de Professors, i l'Oficina de Beques al Departament Rosenberg) donada la desconfiança que li generava a Hitler dipositar tota la potestat en una única entitat per assegurar la formació dels futurs dirigents nazis³⁰, d'una banda, i de la implicació dels propis estudiants nazis, que es van sentir cridats a impulsar la nazificació de les universitats pel seu propi compte arribant a assumir poders inusuals; de fet, és probable que no hi hagués cap universitat en què aquests no participessin activament fins i tot en l'acomiadament dels professors universitaris³¹. De fet, tot i reconèixer la no centralització en un únic estament de la política universitària, l'autor s'aventura a enunciar sis punts sobre els quals qualsevol de les

²⁹ Amparo Gómez i Antonio Francisco Canales, *Ciencia y fascismo* (Barcelona: Laertes, 2009), 18.

³⁰ Ricardo Sidicaro, «Regímenes políticos y sistemas educacionales», *Propuesta educativa*, nº 1 (1989): 5-12.

³¹ Michael Grüttner, «German Universities Under the Swastika». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly and Michael Grüttner (Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005), 75-111.

parts actives en aquesta qüestió estaven d'acord, i que són els fonaments transformadors i alhora repressors de la universitat nacionalsocialista:

- 1) The expulsion of Jews and politically disagreeable university teachers or students [qualsevol subjecte contrari a la política imperant];
- 2) The elimination of democràtic structures [el nou sistema era totalment jerarquitzat i autoritari, amb el Führer al capdavant];
- 3) The implementation of personnel policies in which "race" and reliability played a role alongside professional achievement [associant així la casta ària a la seva predominança en tasques de responsabilitat, i obviant criteris de professionalitat en la selecció dels treballadors];
- 4) The strengthening of those segments of the faculty previously underprivileged [afavorint la posició de professors no numeraris i permetent-los dirigir dins la política universitària];
- 5) The establishment of new chairs in fields that seemed highly relevant politically (racial science and racial hygiene, military science and military history, as well as folklore and prehistory) [de manera s'aprofundís sobre el coneixement de la llegenda nacional i aquesta esdevingués el nucli central de la resta d'estudis] ;
- 6) The dissolution of departments of theology [tot i que només parcialment, ja que el règim va defugir la confrontació amb l'església després d'esclatar la guerra].³²

c) Les Universitats portugueses sota l'*Estado novo*.

El règim portuguès rebé força recolzament de Mussolini, sobretot pel que féu referència a la «profesionalización policial»³³ procurant implementar el seu model,

³² *Ibíd*, 88-90.

³³ Diego Palacios Cerezales, «Policía y represión en la dictadura portuguesa, 1926-1974» *A Violência e Sociedade em ditaduras ibero-americanas*, ed. per Jorge Marco, Helder Gordim da Silveira i Jaime Valim Mansan (Porto Alegre: EDIPUCRS, 2015), 169.

que «combinaba su carácter fascista con la construcción de un referente de modernidad y profesionalidad»³⁴, la qual cosa inclogué la formació dels propis agents lusos a imatge dels italians per tal de millorar els seus mètodes. D'aquestes influències, exteses també a d'altres parcel·les, que s'arribi a interpretar el règim de Salazar com una «especie de fascismo a la portuguesa»³⁵.

Aquesta policia també actuava en l'àmbit universitari, donat que en aquest hi feia ingerència també l'Estat, com en qualsevol altra àrea de la vida social.

A la dictadura prèvia a l'*Estado novo*, l'educació superior girava entorn una sèrie d'escoles tècniques ubicades a la capital que, posteriorment, assoliren la categoria d'Universitats en la línia de corporativisme orgànic salazarista, on qualsevol institució era expressió umbilical de l'Estat. Una novetat que introduí el règim lusità fou la creació de les primeres universitats fora de l'espai europeu, a Angola i Moçambic, tot i que no adquiriren aquesta denominació fins el 1968 donat que fins llavors s'entenia que només hi impartien part dels cursos que calia finalitzar a la capital³⁶.

d) Les Universitats russes durant la desmembració de 1917.

Els anys previs a la conjuntura de 1917 (1914-1917), suposaren per a l'educació superior russa una etapa de democratització de la mateixa, establint-se tot un seguit de noves mesures per a la gestió universitària³⁷, com l'obtenció del dret a determinar

³⁴ *Ibíd.*

³⁵ Luis Reis Torgal, «Caminos y contradicciones de la(s) universidad(es) portuguesa(s)», *IH*, 21 (2001), 340.

³⁶ *Ibíd.*

³⁷ Alexander Dmitriev, «The Russian University system and the First World War», *Studies in East European Thought*, vol. 66 (juny 2014): 41.

la seva pròpia estructura, incloent l'obertura de nous departaments. Fins i tot, «in general, in 1917, the main role in the establishment of universities gradually moved from the center to the local city governments and public initiative committees»³⁸, però davant dels fets de l'octubre de 1917, la majoria dels professors universitaris hi van reaccionar negativament.

El nou govern soviètic implementarà mesures radicals per anul·lar les reformes del període anterior, que havien democratitzat l'educació superior i extès la seva xarxa d'influència, establint-se unes polítiques totalment oposades en endavant³⁹.

D'altra banda, David-Fox pren com a punt de partida el fet que malgrat «at certain moments the universities were the object of focused consideration by the top political leadership, in general, the forces shaping the place of the university under Soviet power were far broader than can be explicated by reference to university policy alone»⁴⁰, respecte de les quals n'estableix tres fases (1918-1922, 1923-1928 i 1929-1932).

Així, durant la primera etapa (1918-1922), es crearen força entitats d'educació superior especialitzades i alternatives a les velles universitats, convivint ambdues però amb un cert aire revolucionari amb canvis en el front cultural. En un segon moment (1922-1928), quan ja el control de les universitats havia passat a mans comunistes, la situació de les universitats com "de transició al socialisme" ja no perillava i es va mantenir fins a la següent ofensiva de 1928; a l'última etapa (1928-1932), la soviètzació a que s'havia sotmès el sistema educatiu va començar a

³⁸ *Ibíd*, 42.

³⁹ *Ibíd*, 45-46.

⁴⁰ Michael David-Fox, «Russian Universities Across the 1917 Divide». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner (Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005), 17.

enfonsar-se, generant la desconfiança dels propis estudiants, tot i que ha de quedar clar que encara que els estudiants a l'URSS inicialment no es van comportar com la base àmplia de suport del que van gaudir els règims d'ultra dreta a Alemanya, Itàlia i Espanya, si que val a reconèixer que el moviment estudiantil comunista en la dècada de 1920 va ser sens dubte una força significativa pressionant envers les polítiques contra les elits, la politització, i la ràbia cap a més o menys projectes "oficials" connectats a la idea de forjar la "nova persona"⁴¹.

1.2. L'esport i les polítiques de joventut als règims totalitaris.

a) L'esport als règims totalitaris.

Un dels instruments rellevants dels que es van servir les dictadures europees en el període d'entreguerres fou l'esport, que esdevingué una eina més a disposició de l'assoliment dels objectius dels diversos règims.

De fet, podríem justificar el recurs a aquesta pràctica entenent-lo com una via d'accés i de control alhora de la societat en general, perquè l'esport és quelcom que es pot executar en qualsevol etapa de la vida i per tant la inoculació ideològica pretesa des del poder donaria cobertura absoluta a la població, de manera uniforme, servint doncs com a mitjà de propaganda sobre l'opinió pública. Per això s'anà establint un programa d'educació física dissenyat per alligonar als estudiants en els valors feixistes, amb un rerefons de preparació pre-militar d'acord amb el tarannà governamental i capacitant els homes per a la lluita armada si les necessitats de

⁴¹ David-Fox, «Russian Universities Across the 1917 Divide», 35 i 37.

l'Estat ho requerissin (recordem que les dones tindran un paper lligat a la maternitat i la cura de la família i de la llar).

Esdevenia imprescindible començar per reorganitzar les institucions públiques a càrrec de l'esport, i si respectem la cronologia veiem que a Itàlia:

Durant el període feixista l'activitat esportiva es va inscriure dins d'una acció programada per l'Estat per controlar les diversions i [...] el ciutadà. L'esport fou considerat com un sector en el qual el règim havia d'exercir la seva jurisdicció, per analitzar millor des d'aquest punt de vista el món dels joves i així controlar tota la seva potencialitat. Ahora, l'esport seria un sistema de propaganda política.⁴²,

posant inicialment en mans de les escoles i la Milícia Voluntària per a la Seguretat Nacional la formació de la joventut en aquest àmbit, i posteriorment creant l'*Ente Nazionale per l'Educazione Fisica*, que establí les societats gimnàstiques i esportives on els alumnes de totes les escoles haurien de dur a terme les seves pràctiques d'educació física. Ara bé, com que de seguida s'adonaren que educació física, intel·lectual i moral no es podien desmembrar, es traspassà aquesta responsabilitat formativa global a l'*Opera Nazionale Balilla* fins als 17 anys, i en edats posteriors intervenien ja les societats esportives i organitzacions afiliades al Comitè Olímpic Italià, i pel cas dels universitaris el *Gruppi Universitari Fascisti* (GUF), quedant sotmès d'aquesta manera al Partit feixista. En definitiva,

Qualsevol ciutadà italià, de qualsevol edat, tenia la sort de poder practicar educació física i esport. S'iniciava a una edat primerenca i gradualment es continuava a l'escola,

⁴² Angela Teja, «Deporte y relaciones internacionales durante el fascismo en Italia» A *Sport y autoritarismos: la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, ed. per Teresa González Aja (Madrid: Alianza Editorial, 2002), 241.

a la universitat, després a la feina, a la Milícia. Itàlia va passar, en resum, a ser un país a imitar.⁴³

Posteriorment, els nous líders alemanys veneraren l'exitós model italià estructurat jeràrquicament i sota control governamental, d'aquí que s'adoptés «the successful fascist model of a state sport [...] hierarchically structured from above and 'coordinated' by the government, and later on (1938 onward) by the Nazi Party»⁴⁴, arquetip que més tard es reproduirà a Espanya amb la creació de la Delegación Nacional de Deportes (DND) com a organisme aglutinador de tots els esports del país donat que en ell «encuentra uno de los principales instrumentos para la entera educación del hombre español»⁴⁵.

Amb això, queda patent que tant Itàlia com Alemanya feien un paral·lelisme entre l'individu i les seves funcions envers la pàtria, entenent en ambdós casos l'home com a soldat al servei del país. Per aquest motiu la joventut italiana havia de tenir un cos fort, formar el seu caràcter i entrenar-se militarment, adquirint doncs l'educació física un gran protagonisme, amb el propòsit de crear l'*home nou*, al servei de l'Estat en tant que *ciudadà-soldat*⁴⁶, i d'igual forma es considerava els atletes alemanys «soldados en atuendo deportivo, que luchaban por la madre patria»⁴⁷.

⁴³ *Ibíd*, 278.

⁴⁴ Arnd Krüger, «The role of sport in German international politics, 1918-1945». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan (London: Routledge, 1998), 79-96. Arnd Krüger, «El papel del deporte en la política internacional alemana (1918-1945)». A *Sport y autoritarismos: la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, ed. per Teresa González Aja (Madrid: Alianza Editorial, 2002), 123-150.

⁴⁵ ESPAÑA. "Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS." *Boletín Oficial del Estado* (5 març 1941), núm. 64, p. 1551, preàmbulo.

⁴⁶ Teja, «Deporte y relaciones internacionales durante el fascismo en Italia», 241-280.

⁴⁷ Krüger, «El papel del deporte en la política internacional alemana (1918-1945)» (citant a Diem, 1982), 149.

En el cas portuguès, «o trabalho, o serviço militar e a educação apresentaram-se como os três grandes terrenos de combate à ociosidade»⁴⁸, i pel cas de l'educació física en concret s'entendrà que «não é propriamente um pretexto para divertimentos ou lazeres, senão um elemento poderoso para o melhoramento das condições individuais e sociais»⁴⁹, tot i que la seva eficàcia, lògicament, dependrà de la seva capacitat d'arribar al major nombre de subjectes. I és que en aquest país, com a la resta de coetanis totalitaris europeus, "*el cos masculí bell*" també era un símbol important, compartint-se així el marc d'estètica feixista.

A Rússia, d'altra banda, van dotar l'esport de categoria d'institució política, exercint un paper important en la guerra de classes entre els treballadors i la burgesia, entre el nou estat socialista i el món capitalista⁵⁰. No obstant això, les diferents etapes polítiques que es varen produir també varen caracteritzar aquestes polítiques amb enfocaments propis, però en tot cas compartint la capacitat de mobilitzar recursos per utilitzar l'esport com a eina de política exterior.

b) Polítiques de joventut als règims totalitaris.

Abans d'analitzar quines foren aquestes polítiques, repassem en quin moment aquest grup social comença a adquirir identitat pròpia i, per tant, a ser objecte d'interès dels governants. En general, s'admet que aquesta concepció «se inició entre finales del siglo XVIII y principios del siglo XIX, como consecuencia de los cambios

⁴⁸ Rahul Mahundra, «A pureza perdida do desporto: futebol no Estado Novo» (tesi doctoral, Instituto de Ciências Sociais, Universidade de Lisboa, 2014), 110.

⁴⁹ *Ibíd*, p. 114.

⁵⁰ Jim Riordan, «The sports policy of the Soviet Union, 1917–1941». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan (London: Routledge, 1998), 67-78.

producidos por la modernización económica, social y política [...]»⁵¹, essent fonamental «el desarrollo del Estado moderno, con sus mecanismos burocráticos, su creciente racionalización y su capacidad de clasificar, controlar, castigar y movilizar a la población»⁵². El sentit comú ens revela la significació d'aquest col·lectiu durant el període d'entreguerres, etapa de gran mobilització per a ell i, en el qual va existir «un interés creciente por la juventud y lo que se empezaba a llamar “problema generacional”»⁵³.

Per tal d'entrar a veure quines foren aquestes i amb quins objectius d'enquadrament es van desplegar, cal en segon lloc il·lustrar el que entenem per *polítiques de joventut*, i trobem una proposta interessant la de Sáez Marín⁵⁴, que dirimeix les característiques d'unes i altres polítiques segons quina sigui la naturalesa de l'Estat que la dissenya (no seran iguals les d'un Estat democràtic que les d'un altre de dictatorial) i la naturalesa també de la joventut, de la seva major o menor consciència política i el seu comportament envers el moment sociohistòric. A partir d'aquí, l'autor descriu tres tipus de polítiques de joventut:

- *Per a la joventut* [tenint cura d'ella, actuant de manera protectora amb ella i generant «actitudes pasivas y conformistas»]
- *Per la joventut* [servint-se d'aquest grup, «asegurando la subsistencia del sistema mediante el reclutamiento de los jóvenes»]
- *Amb la joventut* [deferent cooperativa amb ells]

⁵¹ Eduardo González Calleja i Sandra Souto Kustrín, «Juventud y política en España: orientación bibliográfica», *Ayer*, 59 (3), 2005: 181.

⁵² *Ibíd.*

⁵³ *Ibíd.*, 187.

⁵⁴ Juan Sáez Marín, *El Frente de Juventudes. Política de juventud de la España de la postguerra (1937-1960)* (Madrid: Siglo XXII de España Editores, S.A., 1988), 8-9.

Davant d'aquesta premissa, el jove es converteix en «el sujeto pedagógico en torno al cual se elabora el armazón político cultural del fascismo»⁵⁵, donat que és la màxima expressió de la virilitat, la força, que el converteix en *l'home nou* a base de la submissió a la disciplina i la obediència. I, a partir d'aquí, s'aniran aplicant diferents tàctiques que enrolin els joves dins el sistema, ja sigui mitjançant accions atractives per a ells o amb l'acatament de les imposicions establertes:

El movimiento nacionalsocialista afirmaba representar la voluntad política de una “joven generación” a la vez que subordinaba firmemente a los jóvenes a los dictados del régimen. [...] Los jóvenes fueron organizados en las diferentes secciones de la Juventud Hitleriana, diseñadas para incorporar chicas y chicos en una “comunidad nacional” racialmente definida, y fueron sometidos a un programa intensivo de deporte y formación física, marchas y adoctrinamiento político.⁵⁶

El sistema tenia molt clar que un dels seus punts claus era «[...] la educación de la juventud, que había sido socializada en el nazismo: era el grupo social más “completamente pervertido por las doctrinas nazis”, pero por otro lado, representaba “el futuro”»⁵⁷.

A diferència del cas alemany, que prenia el concepte de *raça* com a eix de la seva ideologia, «el fascismo se presentó como una revuelta generacional, que había llegado al poder brandando el estandarte de la juventud»⁵⁸, a la que considerava

⁵⁵ Meschiani, «La educación bajo los regímenes nazifascistas», 119.

⁵⁶ Elizabeth Harvey, «Autonomía, conformidad y rebelión: movimientos y culturas juveniles en Alemania en el período de entreguerras», *Hispania, Revista española de Historia*, nº 225, vol. LXVII (2007): 118.

⁵⁷ Sandra Souto Kustrín, «Juventud y movilización política en la Europa de entreguerras», *Melanges de la Casa de Velázquez, Dossier Jóvenes en la historia*, 34-1 (2004): 181 i 188.

⁵⁸ Gelonch, «Jóvenes y fascismo en Italia. La socialización de la juventud durante el ventenio fascista (1922-1943)», 21.

subjecte revolucionari per excel·lència, davant el sistema decadent anterior, un «*atteggiamento verso la vita*»⁵⁹ caracteritzat pel rebuig dogmàtic.

En el cas espanyol, donat que Falange, sobre qui havien recaigut les competències en matèria de joventut (concretament, en el Frente de Juventudes), mancava d'experiència en el sector, els seus dirigents van haver de prendre nota de les nacions *amigues*, Alemanya i Itàlia, amb les que mantenia enteses polítiques i econòmiques⁶⁰, però ampliarem les seves particularitats en el següent apartat.

c) Les organitzacions estudiantils als règims totalitaris: els casos italià i alemany.

L'origen de les agrupacions juvenils es remunta als segle XIX, essent «principalmente movimientos estudiantiles universitarios»⁶¹ donat que sorgiren entre les classes altes i mitjanes, i havent-se de diferenciar entre aquelles creades pels adults o organitzacions ja existents i les promogudes pels propis joves, la qual cosa «ha llevado a algunos autores a parafrasear a Marx y hablar de “juventud en sí” y “juventud para sí”»⁶², entreveient ja que els motius que van moure a unes i altres podien ser diametralment asimètrics, i és que amb seguretat les primeres responien als interessos pre-establerts del partit o moviment que les va generar, mentre les segones replicaven elements considerats injustos per ells mateixos.

⁵⁹ *Ibíd*, 23.

⁶⁰ José Ignacio Cruz Orozco, «Falange, Frente de Juventudes y el nuevo orden europeo. Discrepancias y coincidencias en la política de juventud durante el primer franquismo», *Revista de Educación*, nº 357 (gener-abril 2012): 523.

⁶¹ Souto Kustrín, «Juventud y movilización política en la Europa de entreguerras», 185.

⁶² *Ibíd*.

Cert és que quan parlem de joventut, interpretem que es tracta de persones properes a la majoria d'edat, però potser la diferència que van marcar els dos estats feixistes d'entreguerres fou la reducció del límit d'edat mínim per entrar-hi a pertànyer. Així, la *Joventut Hitleriana (Hitlerjugend, HJ)*, agrupava a joves d'entre catorze i divuit anys, mentre els *Fascios Juvenils de Combat (Fasci Giovanili di Combattimento)* i posteriorment, la *Gioventù Italiana del Littorio*, agrupaven a homes entre divuit i vint-i-un anys (tot i que els *GUF* acceptaven homes i dones fins als vint-i-vuit anys)⁶³.

A Espanya, «el establecimiento de un régimen democrático con la Segunda República favoreció un auge de las organizaciones juveniles[...]vinculadas a los distintos partidos y [...] con diferentes simpatías políticas: la Federación Universitaria Escolar (FUE); la Asociación de Estudiantes Tradicionalistas o el SEU (Sindicato Español Universitario, falangista)»⁶⁴, tot i que amb el triomf de les tropes franquistes serà el SEU qui entomarà el protagonisme fins a convertir-se en l'única organització permesa a partir de la *Ley de Ordenación Universitaria* de 1943, com examinarem més endavant.

c.1. Els Grups Universitaris Feixistes d'Itàlia (Gruppi Universitari Fascisti, GUF).

Sota el règim de Mussolini, el feixisme «doveva penetrare in profondità nel tessuto sociale del paese fino a diventare “modo di vita” [...] La scuola doveva perciò essere la “spina dorsale della nazione”, il luogo strategico per realizzare la “nazionalizzazione degli italiani”»⁶⁵.

⁶³ Souto Kustrín, «Juventud y movilización política en la Europa de entreguerras», 183.

⁶⁴ *Ibíd*, 195.

⁶⁵ Luca La Rovere, *Storia dei GUF. Organizzazione, politica e miti della gioventù universitaria fascista 1919-1943* (Torino: Bollati Boringhieri, 2003), 103.

L'àmbit educatiu, però, no es limitava a la primària i secundària, sinó que es perllongava fins a l'universitat, on com a extensió del partit nacional feixista es constituïa el GUF, que «nel caso dell'Università tali organizzazioni furono rappresentate dai GUF, sorti già nel 1920 come ramo studentesco dei Fasci di combattimento»⁶⁶ i posava fi a la convivència d'estudiants mitjans i universitaris en una mateixa organització, establint-se l'Avanguardia Giovanile Fascista (AGF) pel cas dels joves entre 15 i 18 anys i el GUF per als estudiants universitaris⁶⁷.

Aquesta segona organització assumí la responsabilitat d'enquadrar la joventut sota la doctrina del règim, però també explícitament una segona funció, destinada a la selecció dels futurs líders del país:

Nel settore dell'inquadramento di massa della gioventù, i GUF svolgevano specificatamente due importanti funzioni: da un lato quella di preparare ed educare i giovani universitari secondo l'"etica" e la "dottrina" del fascismo; dall'altro quella di avviare, attraverso una selezione, i più capaci ai posti di responsabilità del regime. Come l'Università lo doveva svolgere a livello culturale, così i GUF dovevano a livello politico scremare una certa élite in grado di divenire la classe dirigente del fascismo.⁶⁸

El GUF monopolitzà les tasques d'organització i gestió dels cursos de preparació per als joves, d'una banda, així com la realització d'una àmplia varietat d'activitats culturals, de l'altra, però sempre enteses dins la funció propagandística que tenien assignada.

⁶⁶ Vittoria, «L'Università italiana durante il regime fascista: controllo governativo e attività antifascista», 50.

⁶⁷ Gelonch, «Jóvenes y fascismo en Italia. La socialización de la juventud durante el ventenio fascista (1922-1943)», 36.

⁶⁸ Vittoria, «L'Università italiana durante il regime fascista: controllo governativo e attività antifascista», 50-51.

Convergien els casos espanyol i italià en la percepció de les organitzacions estudiantils, esdevenint el GUF i el SEU les úniques permeses a cada Estat, alternant entre les seves competències tant les tasques repressores:

con las de propaganda y adoctrinamiento ideológico, [...] adquiriendo también competencias para el desarrollo de actividades de tipo asistencial: gestión de comedores, bibliotecas, librerías, centros sociales, becas, asistencia sanitaria, etc.; fue este último ámbito de actuación el que permitió que la militancia en los GUF —que no era obligatoria [com en el cas del SEU fins el 1943, amb la Ley de Ordenación Universitaria (LOU), que l'establí]— creciese rápidamente, hasta llegar a más de cuarenta y un mil miembros en 1930 (lo que representaba el 90% de todos los estudiantes universitarios)⁶⁹.

Per tant, dugueren a terme accions similars que varen atraure l'atenció dels estudiants, però més aviat per qüestions pràctiques d'accés a àmbits als quals sense aquests organismes no haguessin pogut arribar, i potser no tant per la capacitat de socialització política que s'esperava; això no obstant, no es pot negar que «Si fascismo y franquismo no se sostuvieron solo por la represión, y si contaron con bases sólidas de apoyo social [...], seguramente algo tuvieron que ver con ello la universidad y las organizaciones de estudiantes universitarios [...]»⁷⁰.

c.2. La Lliga Nacional d'Estudiants Socialistes Alemanys (Deutscher National Sozialistischer Deustcher Studentenbund, NSDStB).

⁶⁹ Morente Valero, «La Universidad fascista y la Universidad Franquista en perspectiva comparada», 202.

⁷⁰ *Ibíd*, 207.

Fundada el 1926 com un braç especialitzat del NSDAP, partit nacional socialista dels treballadors alemanys, se li confià la tasca d'impregnar la Universitat de la visió nacionalsocialista, tant a nivell de continguts educatius com de vida acadèmica quotidiana.

A diferència del GUF i, posteriorment, del SEU, no era obligatori afiliar-s'hi, i potser per això assolí un major seguiment que les esmentades per part dels estudiants, però compartia amb elles l'objectiu de substituir el professorat existent per militants del partit per tal de nazistitzar la Universitat⁷¹.

Coexistia amb la HitlerJugend (*joventuts hitlerianes*), equivalent al FJ espanyol que trobarem anys després, i que tenia per missió establir un nou sistema d'alliçonament dels joves alemanys mitjançant l'entrenament militar i el seu sotmetiment a la ideologia nazi.

1.3. Conclusions.

En aquest capítol hem pogut observar l'atractiu que la comunitat juvenil va despertar especialment en els sistemes polítics autoritaris de la primera meitat del segle XX, que : «[...] identificaban claramente a la juventud con el cambio social —se ha llegado a decir que «sin la aportación juvenil, estos dos movimientos no hubieran podido llegar a ser lo que fueron, ni ejercer la influencia determinante que ejercieron”»⁷².

⁷¹ Miguel Ángel Ruiz Carnicer, «Juventud universitaria y fascismo. GUF, NSDStB y SEU. Un análisis comparativo». A *La Universidad española bajo el Régimen de Franco*, ed. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer i Juan José Carreras Ares (Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991), 81.

⁷² Víctor Alba, *Historia social de la juventud* (Barcelona: Plaza & Janés, 1979).

Això provocà, probablement, que el període d'entreguerres fos històricament parlant un dels períodes de mobilització juvenil més importants, donat que es varen produir un seguit de circumstàncies socials, econòmiques i polítiques molt peculiars que despertaren les inquietuds dels joves del moment, inicialment sotmesos pel règim i més tard engrescats pel seu son, en alguns països, o bé profundament causant arrelament entre els adolescents, en d'altres.

Mobilitzats des dels partits únics, i amb les seves específiques organitzacions juvenils i/o estudiantils, universitàries, es va procurar incidir en l'esperança que suposaven les noves generacions per a la continuïtat dels sistemes totalitaris, com a futures autoritats del país, i a tal fi s'imposaren els seus principis durant tota l'etapa formativa, des de l'escola inicial, i sobreposant les perspectives polítiques, militars, religioses (a Itàlia i Espanya, en aquest cas més clarament) i físiques per damunt dels continguts purament educatius, en vistes a la consecució dels seus objectius.

Es tractava, en definitiva, de tenir a la seva disposició *l'home nou*, guerrer, fidel a la nació, disposat a sacrificar la seva individualitat en benefici del col·lectiu, sotmès, al cap i a la fi, i assolint el propòsit de «ganar la universidad para el fascismo»⁷³.

Souto Kustrín, «Juventud y movilización política en la Europa de entreguerras», 193.

⁷³ Morente Valero, «La Universidad en los regímenes fascistas: la depuración del profesorado en Alemania, España e Italia», 52.

Capítol 2. Universitat i pràctica esportiva en els règims totalitaris.

Hem vist àmpliament la necessitat dels sistemes totalitaris d'intervenir sobre tot el recorregut educatiu dels joves per tal de fer-los créixer interioritzant el seu paradigma, i el Franquisme no en fou una excepció, de manera que en el cas universitari el procés que s'implementà no fou gaire diferent al de les universitats alemanyes o italianes.

Paral·lelament hi entrà en joc la introducció de l'educació física com a assignatura obligatòria, evocant la cita de Moscardó «[...] por su poder extraordinariamente educativo, se ha convertido en la actualidad en arma de gobierno, que todos los pueblos esgrimen cuando piensan en la formación de sus Juventudes»⁷⁴, que com a Delegado Nacional de Deportes vetllarà per l'assoliment d'aquesta aspiració i treballarà amb els organismes oportuns per tal d'elaborar els Plans d'Educació Física que s'anirien executant progressivament en escoles, instituts i universitats. El Frente de Juventudes, reconeixia l'any 1944 els fruits que es podrien collir mitjançant aquesta matèria:

La educación física se realizará para la utilización y aprovechamiento por y para el Estado, ya que al conseguir una juventud vigorosa se tienen buenos productores y

⁷⁴ José Moscardó, «El poder educativo del deporte», *Revista Nacional de Educación*, nº 1 (enero 1941): 21.

soldados. Es decir, que con las prácticas físicas tenemos que hacer, formar y conservar al individuo sano y robusto, cumpliendo fines nacionales, sociales y políticos.⁷⁵

Donat que la universitat és consubstancial a les circumstàncies socials i polítiques del moment i del país, veurem com la dictadura espanyola se servirà de les pràctiques esportives com a mitjà de propaganda política, i en especial amb els estudiants universitaris, on els exercicis que aquesta preveia eren d'origen purament militar. Avancem que la imposició de la matèria serà conjunta amb la formació política i religiosa, de manera que es pot intuir que les teories de que es nodrirà l'educació física seran les tesis falangistes i militars d'una banda, i la separació entre gèneres en base a les seves funcions establertes des de l'Església, limitant l'activitat de les noies a les gimnàstiques dolces preparatives per a la maternitat, que era el seu fi principal donat que engendrarien els futurs líders polítics, a excepció d'alguns esports de baix impacte, també acceptats.

L'expressió màxima d'aquesta propaganda, a nivell esportiu universitari, es produirà en la celebració dels *Juegos Universitarios Nacionales*, el primer dels quals tindrà lloc l'any 1941 a les pistes universitàries de Madrid. Ja l'any anterior, la revista *Haz*, de mans del SEU, recollia:

Es la juventud estudiantil la mejor preparada, por su cultura y su facilidad de vida, para desarrollar intensamente el deporte, comprendiendo y asimilando su verdadero espíritu y propagando sus bellezas. [...] Esta es la verdadera enseñanza del deporte: aprender a dominar y dirigir la materia por la fuerza del espíritu. [...] Y puesto que lo llamamos enseñanza, nadie se escandalice si afirmamos que debe considerarse como

⁷⁵ Delegación Nacional del Frente de Juventudes. *Cartilla escolar de Educación Física. Manual de Educación Física para 1945*. Madrid: Ediciones del Frente de Juventudes, 1944, 28.

una asignatura más en el cuadro de las que componen una disciplina universitaria, tomándola para su desarrollo y estudio como una enseñanza eminentemente práctica, pero sin olvidar sus complementos teóricos.⁷⁶

I així es procedirà en els anys següents, establint-se la matèria d'educació física el 1944 com a obligatòria a la Universitat, alhora que la formació política i la religiosa, com ja hem esmentat, i recollint els plantejaments suscitats amb la celebració el 1943 del I Congrés Nacional d'Educació Física, per tal de, segons recollia el discurs inaugural pronunciat pel propi Moscardó, «formar un ser tan consustancial con lo hispano que superemos todo lo más notable y ambicioso, todo lo que presida su educación y su higiene física, desde su nacimiento hasta el periclitar de cada individuo»⁷⁷.

2.1. El Franquisme, un règim feixista?

Abans d'entrar a esgrimir l'actuació programàtica del règim envers l'especificitat esportiva i universitària, val a fer un repàs de les característiques d'aquest des del punt de vista polític en paral·lel als sistemes totalitaris europeus coetanis al Franquisme.

Estaríem d'acord en postular que els absolutismes feixistes es nodriren del conglomerat social, al que varen dominar en consonància amb les seves prioritats, i que podríem entendre com «fills de la modernitat, [que] pressuposen la societat de masses, urbana i industrial; neixen de la “nacionalització de les masses”, de la qual la

⁷⁶ «Deporte universitario», *Haz*, nº 20 (juny 1940).

⁷⁷ José Moscardó, «Discurso inaugural I Congreso Nacional de Educación Física». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), XIII.

I Guerra Mundial va ser un accelerador potent. Necessiten les masses, que sotmeten i enquadren en el mateix moment que les mobilitzen»⁷⁸. També l'Espanya dels anys 40 va recórrer a les masses, però sense assolir la capacitat aglutinadora alemanya, de manera que compliria aquest pressupòsit i ens permetria considerar-la com a tal.

Es caracteritzaran aquests règims per conjuminar la nació i l'individu en un únic estament, procurant convèncer aquest últim, com a part de la col·lectivitat, que la seva lluita l'afavoreix tant a ell, com al conjunt, com, en definitiva, al país, desdibuixant-se la personalitat pròpia en pro de la comunitària:

[...] han de constituir-se en comunitat, fondre's en un cos col·lectiu –el poble, la nació, la raça- unificat per la fe, encarnat en un cap, estimulat per l'entusiasme i mobilitzat permanentment. [...] L'individu és anul·lat i absorbit per l'Estat, que apareix com una unitat compacta, en la qual les individualitats es dissolen i els homes esdevenen massa. [...] Els totalitarismes tendeixen a suprimir les fronteres entre l'Estat i la societat, [...] postulen l'absorció de la societat civil, fins a la seva anul·lació, en l'Estat⁷⁹.

No obstant, hem de reconèixer que hi hagué diferències entre aquests règims coexistents ideològica i en part també temporalment, admetent Traverso que «[...] el feixisme italià i el nacionalsocialisme es revelen com dues formes diferents de totalitarisme»⁸⁰, sense valorar el cas espanyol, que tractem a continuació.

Comparativament, és cert que alguns autors han considerat el Franquisme com a feixista perquè respongué de manera paral·lela a com ho van fer Itàlia (1918-1922) i Alemanya (1918-1933) enfront la crisi posterior a la I GM, de manera que la Guerra

⁷⁸ Enzo Traverso, *El totalitarisme. Història d'un debat* (València: Universitat de València, 2002), 34.

⁷⁹ *Ibíd*, 35.

⁸⁰ *Ibíd*, 67.

Civil i la repressió desencadenada immediatament després complien la mateixa funció política i social que a la resta de règims feixistes europeus, però també és del tot indiscutible que hi hagué disparitats:

Hace ya muchos años que se llegó a la conclusión de que los diversos movimientos fascistas existentes en la década de 1930 no estaban cortados por el mismo patrón; los distintos partidos fascistas diferían considerablemente entre sí, tanto por su carácter como por su composición. El ensayo español de fascismo [fue] un fenómeno particularmente hispánico resultante de las condiciones existentes en España y de los sentimientos de los españoles.⁸¹

La primera diferència rotunda que trobem fou la forma d'arribar al poder del seu líder; així com Mussolini fou nomenat president pel propi Rei Víctor Manuel III, i Hitler guanyà les eleccions democràticament, la qual cosa pressuposava el recolzament del poble, l'ascens de Franco fou fruit d'un alçament militar que li permeté autoproclamar-se cap d'Estat, de manera que no comptava amb tan de suport social com els seus anàlegs europeus: «El Franquismo no se implantó bajo la dirección y acción hegemónica de un partido de masas fascista sino a razón de un golpe de Estado militar expresión de una coalición de derechas formada por militares, la Iglesia católica y clases propietarias, y monárquicos y donde el partido y el proyecto específicamente fascistas (el que representaba FE de las JONS) había quedado subordinado»⁸², i el fet que a Espanya

⁸¹ Stanley Payne, *Falange. Historia del fascismo español* (Madrid: Ruedo ibérico, 1986), 9.

⁸² Joan Maria Thomàs, *La Falange de Franco. Fascismo y fascistización en el régimen franquista (1937-1945)*, (Barcelona: Plaza & Janés, 2001).

[...] las clases medias (que allí fueron la base social fundamental de los fascistas) habían ido formando diferentes opciones políticas y no habían seguido el llamamiento del partido fascista FE de las JONS. [...] La falta de existencia de un partido de clases medias en Alemania e Italia fue requisito básico del ascenso del fascismo en un marco de creciente radicalización política y social⁸³.

El terme *feixisme*, resultà de «[...] la combinació del nacionalismo con el socialismo»⁸⁴, i atenent a la successió històrica dels fets, Espanya fou «la última de las naciones de la Europa occidental en desarrollar un movimiento fascista»⁸⁵, de mans de José Antonio Primo de Rivera qui començà a utilitzar «el instrumento ideológico del nacionalismo para suscitar el entusiasmo de la juventud. Si lograba triunfar, este movimiento [...] situarí al país en uno de los lugares preferentes del nuevo orden nacionalista europeo. Para José Antonio, el fascismo español era ésto»⁸⁶. Més tard, ja fou el propi Franco qui afirmà que el seu objectiu era la implantació d'un «Estado totalitario», en declaracions al diari *ABC* de 19/07/1937⁸⁷. Malgrat les desigualtats, doncs, és evident que els sistemes italià i alemany foren les referències hispàniques, tot i que amb certa distància: «La influencia que durante la guerra ejercieron Alemania e Italia sobre la Falange fue más bien secundaria. Ambas potencias se abstuvieron de intervenir directamente en los asuntos interiores de la España rebelde por temor a enfrentarse mutuamente si desarrollaban una política demasiado agresiva»⁸⁸ És més, «evidentemente, los falangistas sentían una gran

⁸³ *Ibíd.*

⁸⁴ Payne, *Falange...*, 11.

⁸⁵ *Ibíd.*

⁸⁶ *Ibíd.*, 36.

⁸⁷ *Ibíd.*, 163.

⁸⁸ *Ibíd.*, 180.

simpatía hacia los partidos únicos italiano y alemán. La Falange estaba muy influida por la propaganda nazi y fascista [...]”⁸⁹, i el primer dels elements a imitar fou l'establiment del partit únic, instrument essencial per a perpetuar-se en el poder: «Si admitió a la Falange como partido único estatal era porque le pareció lo mejor para un régimen militar autoritario y antiizquierdista, en plena época fascista. Franco concibió a la FET como el partido del Estado, pero nunca quiso que su régimen se convirtiese en un Estado al servicio del partido. Lejos de controlar al Estado, la Falange no era para él otra cosa que un instrumento para mantener la cohesión nacional»⁹⁰, i això, unit al catolicisme que impregnà el règim espanyol i la inexistència del nexa racial antisemita, entre d'altres, distaven en la base d'un i altres règims⁹¹.

Entre els trets *específicament feixistes* de Falange, podríem citar «l'apel·lació a la construcció d'un règim totalitari en el qual, suprimides les llibertats polítiques i tota possible oposició, el moviment feixista ocuparia el poder i mobilitzaria la població envers els objectius de la “revolució nacional”»⁹², i l'ús d'una retòrica «anticapitalista i anticonservadora»⁹³ així com la invocació a la «joventut com a protagonista de la lluita política»⁹⁴, que en l'àmbit universitari, objecte final del nostre estudi, es materialitzarà de la mà del Sindicato Español Universitario.

Òbviament, les valoracions respecte la major o menor proximitat del franquisme envers els seus trets definitoris més o menys feixistes, són subjectives en quant al seu grau de nitidesa, però ningú no posa en dubte la seva alineació doctrinal. Botti, per

⁸⁹ *Ibíd*, 182.

⁹⁰ *Ibíd*, 186.

⁹¹ *Ibíd*.

⁹² Joan Maria Thomàs, *Falange, Guerra Civil, Franquisme. F.E.T y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), 38.

⁹³ *Ibíd*.

⁹⁴ *Ibíd*, 39.

exemple, quan comenta la distinció entre franquisme i feixisme, remet a Colloti, expert en l'Alemanya hitleriana i el fenomen nazi-feixista en general, qui considera el cas espanyol una «área de fascismo católico»⁹⁵; igualment cita Trangfalia, també historiador del feixisme italià, que de nou emmarca el franquisme com una varietat dels feixismes europeus de la primera meitat del segle XX. En contraposició a aquestes postures, al·ludeix a De Felice, per qui el franquisme «indudablemente» no és (ho digué el 1975) un règim feixista i per qui «habría que discutir si nunca lo ha sido. Más probablemente es un clásico régimen autoritario con algunos injertos modernos, pero nada más que esto»⁹⁶.

En paraules seves, Botti conclou que «el fascismo italiano es desde el principio un aliado, un modelo y una fuente de inspiración»⁹⁷, afirmació indiscutible des de qualsevol de les perspectives comentades.

2.2. Política i pràctica esportiva.

El recurs a l'esport en les seves diverses vessants (com a pràctica social en el temps d'oci, com a màxim expositor del nacionalisme en els esdeveniments internacionals, com a eina d'instrucció,...) per part dels governs s'ha estudiat en múltiples ocasions, tot i que el major interès s'ha centrat en el profit que d'aquest en feren els feixismes europeus de la primera meitat del segle XX, en els quals «lo realmente nuevo es la

⁹⁵ Alfonso Botti, «Los fantasmas de Clio: a propósito de franquismo y fascismo en la perspectiva de la historia comparada», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Contemporánea*, nº 8-9 (1992): 26.

⁹⁶ *Ibíd.*

⁹⁷ *Ibíd.*, 31.

utilización a gran escala del deporte como medio de adoctrinamiento,[...] para implantar sistemas totalitarios con clara vocación de permanencia en el tiempo»⁹⁸.

Amb major o menor visió al llarg dels dos últims segles, els poders polítics han estat capaços de detectar les avantatges que podien suposar el domini d'aquesta esfera social, esdevenint doncs una pràctica política habitual ja que «La educación física y los deportes se encuentran, desde su origen, implicadas en acciones políticas de todo tipo; empleándose, habitualmente, como recurso formativo y didáctico en gran cantidad de procedimientos o actuaciones políticas. La necesidad de conseguir determinados patrones de comportamiento o aspectos de la condición humana, hacen inexcusable el empleo de la educación física [...]»⁹⁹. I aquesta actitud no ha estat monopoli de països sotmesos a dictadures, ni molt menys, donat que els possibles beneficis de tal domini són extrapolables a qualsevol sistema polític, però amb connotacions força dispars.

La novetat dels estats dictatorials envers la pràctica esportiva rau en el fet que aquesta quedà totalment sotmesa al poder polític, tant a nivell estructural i de funcionament com de fons, esdevenint «[...] una cuestión de Estado [pues] pasó a ser una actividad totalmente controlada por las autoridades que regulaban la organización deportiva a todos los niveles[...]; una herramienta de control de las masas [...]; y un escaparate al mundo». I l'Estat espanyol no en fou una excepció

⁹⁸ Alejandro Viuda-Serrano, «Santiago Bernabéu y el Real Madrid: un análisis histórico del mito del fútbol. Política y deporte en la España Franquista», *AGON*, International Journal of Sport Sciences, vol. 3 (1) (2013): 35-36.

⁹⁹ Manuel Vizueté, «La educación física y el deporte como recurso y justificación políticos en el mundo contemporáneo» (setembre 2016) <https://efidex.wordpress.com/2016/09/22/la-educacion-fisica-y-el-deporte-como-recurso-y-justificacion-politicos-en-el-mundo-contemporaneo/>

«Todos los gobiernos, totalitarios o no, han tratado de adaptar el deporte a sus propósitos,[...] y así ocurrió también durante el franquismo»¹⁰⁰.

López Gallegos fa la lògica correspondència amb altres règims, i comenta que «En los años veinte, los estados totalitarios son conscientes de que el dominio del tiempo libre de las clases trabajadoras es esencial para mantener el control social. La práctica deportiva deja de ser un recurso para disfrutar del tiempo libre para adquirir otras connotaciones. [...]En Europa, será el fascismo italiano el primer régimen en darse cuenta de los múltiples beneficios que revierte para un estado el control del ocio obrero a través del deporte», i especificant respecte de l'esport després de la Guerra, aquest «será un recurso para atraer a los jóvenes y una forma de propaganda de los beneficios del naciente Estado Nacional Sindicalista. Pero también se concibe el deporte como un instrumento con que controlar, educar a la población y mejorar la raza [...]»¹⁰¹.

L'especificitat es concretà en la gairebé desaparició de l'esport en mans de l'àmbit privat per passar del tot a mans públiques, amb una gradació polièdrica controlada des del partit únic:

[...] lo más importante es que por vez primera el deporte dejaba de ser una actividad de organización formalmente con conexiones intermitentes y puntuales con los poderes públicos (petición de subvenciones, demandas de instalaciones, etc.) y órganos de decisión independientes para pasar a ser una actividad que se organizaría

¹⁰⁰ Alejandro Viuda-Serrano, «España en los Juegos Olímpicos del primer franquismo: lo importante fue participar», *Materiales para la historia del deporte*, suplemento especial nº 2 (2015): 258-259.

¹⁰¹ Silvia López Gallegos, «El deporte como forma de control social: la actividad de la obra sindical de Educación y Descanso durante el Franquismo», *Historia, Trabajo y Sociedad*, nº 3 (2012): 83 i 94.

de forma jeràrquica desde el poder político estableciendo una conexión piramidal desde el Estado hasta los agentes deportivos privados¹⁰².

S'esbiaixava llavors la construcció republicana esportiva basada en l'associacionisme i amb intencions purament relacionals i de lleure (dins la societat, parlem, excloent ara les perspectives competitives), per tal de sumar en pro de la construcció del sistema que s'havia imposat amb el cop d'Estat: «Tras el final de la Guerra Civil, [se produce] una inédita intervención del régimen franquista en lo deportivo, [...] y el afán de control y de utilización del fenómeno deportivo en beneficio de la “nueva España”»¹⁰³.

Com en molts d'altres entorns, el règim franquista articulà l'esport a imatge i semblança del sistema italià, deixant entreveure de nou la manca d'experiència en la posada en escena de les destreses organitzatives espanyoles: «La articulación deportiva siguió sin duda el ejemplo italiano, como en la mayor parte de los ámbitos. Se crearon organizaciones deportivas similares a las italianas, poniendo de manifiesto la falta de un modelo deportivo propio»¹⁰⁴, i també a imitació del model italià, en un primer període «[...] se intentó potenciar más la educación física que el deporte de competición o federado [pel fet que] en la educación de los más jóvenes es donde realmente se inculcan los nuevos valores»¹⁰⁵.

¹⁰² Carles Santacana, «Espejo de un régimen. Transformación de las estructuras deportivas y su uso político y propagandístico (1939-1961)», a Xavier Pujadas (coord.), *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)*. (Madrid: Alianza Editorial, 2011), 209-10.

¹⁰³ Xavier Pujadas, «Introducción». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)*, ed. per Xavier Pujadas (Madrid: Alianza Editorial, 2011), 42.

¹⁰⁴ Viuda-Serrano, «Santiago Bernabéu y el Real Madrid: un análisis histórico del mito del fútbol. Política y deporte en la España Franquista», 36.

¹⁰⁵ *Ibíd.*

Un enfocament polític après de les freqüents relacions tot i que discontinües establertes amb Itàlia però també amb Alemanya, de tal manera que «[...] el control del deporte por parte de la Falange era considerado una materia de acción política [...]. Este planteamiento tuvo un referente en la Alemania de Hitler, en la que la organización deportiva estaba a cargo del Partido Nacional-Socialista a través de la Federación Nacional-Socialista para el Ejercicio Físico (NSRL)»¹⁰⁶.

Entenent que en tots tres països s'estableixen règims militars, i esdevé prioritat l'*home-soldat* (González Aja) preparat per combatre en defensa de la seva nació si aquesta li ho exigeix, els continguts de la preparació física es vincularan als usos castrenses, en qualsevol de les etapes formatives en què aquesta entrés en joc: «Desde el punto de vista falangista, todos los órdenes de la vida debían ser entendidos como milicia, [y teniendo en cuenta que] la formación militar había concedido gran importancia a la preparación física, [la conclusión fue que] practicar deportes sería bueno siempre y cuando se pusiera al servicio del más alto ideal»¹⁰⁷.

Passem doncs de la visió de la pràctica esportiva comú a l'abstracció d'aquesta en el cercle educatiu, alligant el propi General Moscardó l'any 1941 sobre el protagonisme que havia d'adquirir l'educació física en el si de les polítiques d'Estat, considerant que «por su poder extraordinariamente educativo, se ha convertido en la actualidad en arma de gobierno, que todos los pueblos esgrimen cuando piensan en la formación de sus juventudes»¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Juan Carlos Manrique, «Juventud, deporte y falangismo». A Xavier Pujadas (coord.), *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)* (Madrid: Alianza Editorial, 2011), 241.

¹⁰⁷ Henar Herrero, «“Por la educación hacia la revolución”: la contribución de la Educación Física a la construcción del imaginario social del franquismo», *Revista internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, nº4 (2002): 30-31.

¹⁰⁸ Moscardó, «El poder educativo del deporte», 21.

Aquesta educació física no tenia pas en el seu punt de mira el creixement motriu dels individus ni la seva riquesa motora, sinó que es convertiria en el mitjà pel qual es transmetrien els valors propis del règim, sotmetent la voluntat del grup a l'interès falangista:

La educación física y deportiva formó parte de un todo orgánico e indisoluble en el que los instrumentos fueron lo de menos. [...] el objetivo final fue la formación espiritual de la juventud y la inculcación y la connaturalización de una escala de valores muy bien definida, a la que, sin lugar a dudas, podía servir magistralmente el fortalecimiento del cuerpo. [...] Así las cosas, la formación física [...] podía resultar de suma utilidad en la canalización del adoctrinamiento¹⁰⁹.

Ramírez-Macías insisteix en aquesta percepció, donat que per a ell «La Educación Física y el deporte fueron orientados por el régimen, ya en sus albores, como un mecanismo eficaz para la transmisión de su modelo social, por lo que, como sostiene Cazorla Prieto (1979), no dudó en someter tanto a la Educación Física como al deporte a una rígida disciplina y control por parte de los poderes públicos»¹¹⁰. I amb l'ideal d'alliçonament pel davant, «La finalidad era seguir el modelo alemán [...]; sin embargo, es un hecho constatado que Franco nunca invirtió decididamente en este campo»¹¹¹, la qual cosa deixà a molta distància l'experiència espanyola, donat que un dels motius del fracàs de l'educació física respondrà a la manca de finançament, conscient, per part dels dirigents.

¹⁰⁹ Herrero, «“Por la educación hacia la revolución”: la contribución de la Educación Física a la construcción del imaginario social del franquismo», 26-27.

¹¹⁰ Gonzalo Ramírez-Macías, «El franquismo autárquico, la mujer y la educación física», *Historia social y de la educación*, vol. 3 (1) (2014): 89.

¹¹¹ *Ibíd*, 90.

Des del govern es justificava permanentment l'intervencionisme al que s'havia sotmès l'esport, i ho fèiem, per exemple, mitjançant publicacions com l'apareguda al diari *Alcázar* el 23 de novembre de 1941: «El deporte es practicado por masas [...]. Es por ello que el Estado lo fomenta por doquier y quiera intervenir en su favor», invocant la capacitat aglutinadora d'aquesta pràctica ja que «[...] con ella se promovía la disciplina social, además de que se podía integrar a grandes masas de población dentro del aparato estatal»¹¹².

Els organismes creats ad hoc per a la gestió i ordenació pública de l'esport quedaren en mans dels militars un, i dels falangistes l'altre que, com bé sabem, eren la Delegación Nacional de Deportes d'una banda, i el Frente de Juventudes i la Sección Femenina de l'altra; en tots dos casos, però, «[...] los grupos dirigentes se garantizaban su hegemonía como agentes socializadores, y [...] aunque no directamente, éstas también condicionaron la manera de plantear la actividad físico-deportiva, y su vertiente educativa de la Educación Física, así como la manera de practicarlo»¹¹³.

Precisament de la mà dels militars vindran gran part de les directrius en les quals es basarà el model d'educació física; l'altre gran col·lectiu seran «[...] los médicos. [...] El gran Fernández Trapiella lo resume en el prólogo de su obra *Ciencia y arte de la EF*: “Preparemos a nuestros sucesores para que no perezcan, haciéndolos fuertes de cuerpo y de espíritu, pues si uno de los dos es débil, el otro sucumbirá. EF, ese será

¹¹² Juan Carlos Manrique, «La actividad físico-deportiva franquista como intento socializador de la juventud y la mujer», *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, (de propera publicació), ISSN: 1577-0354, 4.

¹¹³ *Ibíd.*

el pedestal fuerte y vigoroso sobre el que asentar la moral e intelectual de nuestra raza y se nuestra inmortal España.”»¹¹⁴

Els fonaments ideològics d'aquest model partiran dels establerts a Itàlia i Alemanya:

[...] ofrecer una imagen idealizada del hombre tomada de los otros regímenes totalitarios predominantes, a la que el cuerpo debía someterse y representar. Sin embargo, la grandilocuencia terminológica quedó vacía de contenido al no tener un modelo teórico en el que fundamentarse y al ser puesta al servicio de un discurso simple y monolítico destinado a adoctrinar a la población¹¹⁵.

D'altra banda, apareixerà de forma precoç una de les raons del fracàs d'aquesta educació física, entre d'altres que ja hem anat esmentant i d'altres que n'afegirem, com serà la manca de professorat capacitat per impartir docència, i de la qual el propi Frente de Juventudes n'és conscient i ho trasllada així als directors de centres docents en la introducció a las *Lecciones de educación política, premilitar y física* que publica aquest organisme el 1941:

Determina el mismo artículo que, en principio, dicha formación ha de darse por los instructores del Frente de Juventudes. Pero como existe un porcentaje muy elevado entre nuestro Profesorado que puede capacitarse para incorporar a sus planes educativos el contenido y el estilo de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, el FJ les confía por ahora esta delicada tarea, abriéndoles un margen de confianza que obliga a una gran responsabilidad.

¹¹⁴ Javier Coterón, «La Educación Física en los primeros años del Franquismo», *Materiales para la Historia del Deporte*, nº 10 (2012): 122.

¹¹⁵ *Ibíd*, 119.

Precisament la formació d'aquests docents serà una de les preocupacions del règim, i per això es crearan les Acadèmies Nacionals José Antonio i Isabel la Católica, per a la instrucció separada de nois i noies respectivament, mitjançant Decret de 2 de setembre de 1941, tot i que els seus titulats aniran destinats a ocupar places a centres escolars i no pas universitaris, donat que en aquest àmbit s'hi assignaran membres del FJ provinents de la Facultat de Medicina San Carlos o de la Escuela de Gimnasia de Toledo, pel cas masculí, i de la SF pel cas femení.

En particular, les fèmines aniran pel davant en l'esfera de l'educació física des del moment en què la SF adquireix entitat pròpia en separar-se del FJ el 1945 i constituir-se en la *Juventud de la Sección Femenina del Movimiento*, i fundant diferents escoles que capacitaven les seves alumnes per a l'ensenyament de l'EF¹¹⁶, anant elles doncs més avançades, potser tenint en compte el paper, poder i iniciativa de Pilar Primo de Rivera al capdavant de l'organització.

Malauradament, tampoc jugarà en favor de l'educació física el poc prestigi del que gaudirien els seus titulars, sobretot en els primers anys de la matèria en què per la mera obligatorietat de la mateixa i els seus continguts adoctrinadors i militaritzats, aquesta ja no gaudia de gaire bona reputació de per si:

Esta situación, unida al carácter adoctrinador propio de estas materias, no permitió que los profesores de Educación Física se ganaran el respeto y simpatía del resto de profesorado. Este escenario se mantuvo hasta los primeros años del desarrollismo en los que, como afirma Manrique (2011), la adhesión ideológica de los profesores de

¹¹⁶ Iván López Fernández, «Evolución histórica de la formación inicial del profesorado de educación física en España», *Revista Fuentes*, nº 4 (2003): 5. S'esmenta aquí que «con la Escuela Nacional "Isabel la Católica" de Madrid, convivieron la Escuela Nacional de Mandos en el Castillo de la Mota (Valladolid), la "Isabel la Católica" de las Navas del Marqués (Ávila), otra en Málaga, Cádiz, Vitoria, Castellón, etc.»

Educación Física, tan propia de los primeros años, va progresivamente degradándose para acabar siendo sustituida por una motivación puramente profesional, que se centraba en los planteamientos técnicos de las disciplinas deportivas y no en la transmisión de un modelo social. [...] el deterioro de la imagen social de la Falange, la falta de respeto y consideración que sufría el profesorado de Educación Física por parte de otros profesores, las largas jornadas laborales que en muchos casos incluía los sábados, la pérdida de poder adquisitivo y, en consecuencia, la necesidad de tener más de un trabajo para obtener un sueldo digno.¹¹⁷

No fou, però, la qüestió del professorat l'únic obstacle en l'avenç de l'EF; de fet, «[...] la realitat era muy distinta de aquellas propuestas teóricas, teniendo en cuenta la poca implicación real por la propia Administración, que invirtió muy poco en su aplicación; esta falta de financiación dio lugar a una escasez de instalaciones, materiales, e incluso algo tan esencial como maestros»¹¹⁸.

a) Joventut.

Si hi hagué un col·lectiu clarament identificat en qualsevol dels règims estudiats fou la joventut, per les característiques intrínseques d'aquest. En aquesta línia, Manrique el defineix com un col·lectiu «con facilidad para captar y asimilar las premisas ideológicas»¹¹⁹, i d'aquí que els totalitarismes, incloent el franquisme, establissin

¹¹⁷ Gonzalo Ramírez-Macías, *Manual de teoría e historia de la educación física y el deporte contemporáneos* (Sevilla: Wanceulen, 2013), 142-143.

¹¹⁸ Concepción Carbajosa i Eloísa Fernández Bustillo, *Manuales de Educación Física en el Franquismo* (Oviedo: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo, 2000).

¹¹⁹ Juan Carlos Manrique, «Actividad física y juventud en el franquismo (1937-1961)», *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, vol. 14 (55) (2014): 428.

entre les seves fites inicials la «socialización política de la juventud»¹²⁰, per tal de convertir-los en «cantera de ciudadanos, convenientemente instruidos y atendidos en sus intereses físicos y de salud, que garantizaban la permanencia y la estabilidad del Estado»¹²¹. I per assolir aquestes premisses, es féu imprescindible crear «instituciones que se encargaran directamente de este grupo social y desarrollaran los programas relacionados con la actividad física y el deporte»¹²².

En paraules de Mir, «la dictadura basaba sus esperanzas de consolidación en el apoyo de la juventud, encuadrada en organizaciones paramilitares»¹²³, com foren el Frente de Juventudes (FJ) i, a partir de gener de 1945, també la Sección Femenina (SF) per assumir les competències pròpies sobre les fèmines; en ambdós casos, totes i tots els enquadrats rebien educació política, física i esportiva, salvaguardant les diferències entre homes i dones, atenent ells a l'educació pre-militar perquè havien de posar el seu cos a mercè de la nació i elles dedicar-se a la família i les tasques de la llar.

Respecte del FJ, Mauri precisa que «fue el organismo educativo creado específicamente para encuadrar y adoctrinar a la infancia y a la juventud y así formar una base social de ciudadanos instruidos, productivos y adeptos al régimen, que mantuviera al Estado en el futuro al tiempo que evitase cualquier ápice de desintegración social»¹²⁴, i que precisament amb aquesta finalitat adoptà idees «organizativas y estéticas de las Juventudes Hitlerianas y de las Juventudes Fascistas

¹²⁰ *Ibíd.*

¹²¹ *Ibíd.*

¹²² *Ibíd.*

¹²³ Conxita Mir, «La juventud como tesoro o la socialización de los jóvenes». A *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España* (Lleida: Milenio, 2007): 7.

¹²⁴ Marta Mauri, «Disciplinar el cuerpo para militarizar a la juventud», *Historia crítica*, nº 61 (2016): 85.

Italianas»¹²⁵ utilitzant «como técnica disciplinaria la educación física y el control del cuerpo infantil»¹²⁶.

b) La Universitat.

Els centres d'educació superior foren sotmesos a les tan conegudes *depuracions*, igual com els centres de primer i segon ensenyament, per tal de subjugar-ne el seu funcionament i principis als imposats des del poder polític, ja que les autoritats franquistes consideraven que dins d'aquests col·lectius hi havia un gruix important de persones desafectes al *Movimiento Nacional* i podien propagar entre els estudiants idees perniciosos:

El nuevo régimen tras el triunfo de las tropas franquistas en la GC tomó rápidamente medidas para depurar todos aquellos elementos que habían tenido una relación directa y positiva con la República: rectores, personal docente y administrativo, organismos de investigación, modelos de enseñanza, etc. [...] La Universidad debía ser un instrumento del Estado con vistas a que éste pudiera cumplir sus fines espirituales y ayudar a la reconstrucción nacional. [...] La LOU regulaba la Universidad desde una concepción ideológica totalitaria, y pretendió imponer un modelo de Universidad católica, imperial y patriótica.¹²⁷

¹²⁵ *Ibíd.*

¹²⁶ *Ibíd.*, 87.

¹²⁷ Manuel Redero, «Origen y desarrollo de la Universidad franquista», *Studia Zamorensia*, Segunda etapa, vol. VI (2002): 339-340.

La Universitat espanyola, doncs, s'havia de posar al servei del nou Estat, creant quadres dirigents per a aquest, i imposant els principis dominants, amb la fita d'anular qualsevol àpex de pensament crític contrari al règim:

[...] los planes de estudios y enseñanzas quedarán supeditados al supremo interés del Movimiento, que es el de España, para lograr la creación de una verdadera conciencia nacionalsindicalista y la consecución de nuestra autarquía cultural.¹²⁸

Com veurem, es viuran diferents etapes en aquests espais docents, amb majors recolzaments als inicis del franquisme, per tal de generar cert ambient hostil intimidatori, però amb l'evolució del propi règim i la seva obertura, de la mà dels esdeveniments internacionals, la Universitat viurà el mateix gir de fons que aquest.

Ruiz Carnicer apunta que no és estrany que el règim franquista imposés l'obligatorietat de l'ensenyament religiós, polític i esportiu mitjançant la Llei d'Ordenació Universitària de 1943, en tant en quant considerà aquestes qüestions com a essencials per a la socialització dels estudiants des del punt de vista d'una moral cívica i física¹²⁹. No podem oblidar l'àrea de poder que adquirirà l'Església catòlica amb el règim, essent els principis pedagògics «catolicismo y tradición –o también Dios y España—, es decir, la base de lo que se ha dado en llamar el nacional-catolicismo»¹³⁰ i que l'ensenyament s'impregnava «del espíritu nacional-sindicalista que inspira los postulados de nuestra revolución, y relacionándolos con la institución

¹²⁸ Julio Martínez-Santa Olalla, «La revolución nacionalsindicalista y la universidad». A *La Revolución Nacional desde la Universidad*, Cursillo de orientación nacionalsindicalista (Madrid: Radio Nacional de España, 1939), 28-30.

¹²⁹ Miguel Ángel Ruiz Carnicer, «Estudiantes, cultura y violencia política en las universidades españolas (1929-1975)». A *Culturas y políticas de la violencia*, ed. per José Luis Ledesma Vera, Javier Muñoz Soro y Javier Rodrigo (Madrid: Siglo XX de España, 2005), 262.

¹³⁰ Morente Valero, *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943). La escuela y el Estado Nuevo* (Valladolid: Ámbito, 1997), 119.

familiar, de la que jamás puede sentirse desarticulada la educación nacional cuando no quiere renunciar a un criterio de orientación esencialmente cristiano»¹³¹.

Malgrat tot, «encara que les autoritats de Falange podien haver cregut que la creació d'instàncies d'educació física de la universitat ajudaria a inculcar els valors del règim en els estudiants, la realitat era molt diferent [a la qual cosa cal afegir] una important escassetat de recursos humans, materials i ,fins i tot, morals [...].»¹³²

Respecte d'aquesta deficiència estructural, el professorat havia de complir certs requisits per tal de poder exercir, passant abans pel tràmit burocràtic de ser certificat per escrit per la Secretaria General del Movimiento, i en específic pel que fa als d'educació física:

No podían ser miembros del colectivo docente aquellos que, como los Profesores de EF, no poseían ninguno de los requisitos que definían a estos cuerpos. Los denominados «profesores especiales», entre los que se contaban los docentes de EF, ni siquiera estaban contemplados en la tabla salarial aprobada por la Orden Ministerial de 8 de enero de 1954. A pesar de su consideración formal como docentes a nadie se le escapaba su condición real de dirigentes juveniles y de instrumentos de unas instituciones ajenas al Ministerio de Educación Nacional cuyos objetivos prioritarios eran de carácter político.¹³³

¹³¹ Jaume Claret Miranda, «La repressió franquista a la Universitat Espanyola» (tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, 2005). Citant a José Ibáñez Martín, *Un año de política docente, Discurso de apertura del curso académico 1941-1942* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1941): 14-15.

¹³² Miguel Ángel Ruiz Carnicer, «Spanish Universities under Franco». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2005), 113-138.

¹³³ José Luis Pastor Pradillo, *El espacio profesional de la Educación Física en España. Génesis y formación (1883-1961)* (Madrid: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Alcalá, 1997), 98.

En definitiva, la imposició de les noves assignatures aparegudes de la mà del règim, formació de l'esperit nacional (és a dir, política, ja que «Es misión ineludible de la Universidad Española la educación unitaria de la juventud», segons el preàmbul del Decret que l'aprovà), formació religiosa i educació física, a tots els nivells educatius i que esdevingueren «tres marías»¹³⁴, més conegudes com «religión, formación del espíritu nacional y educación física»¹³⁵, fou un entrebanc més a aquest triomf de la matèria que, «[...] con un profesorado conservador, un SEU fuertemente ideologizado, fundamentalista y fascista, unido a la enseñanza del nacionalcatolicismo integrista, se conseguía un estudiantado que no tuviese más opinión que la que marcase, en cada momento, el Estado franquista, a través de la cadena de mando»¹³⁶.

I podríem tancar aquestes valoracions amb l'aportació de Morente Valero, qui parlants dels teòrics falangistes, destaca que es convertí els docents en instruments polítics al servei de l'Estat compromesos a transmetre els seus fonaments ideològics:

Uno de los más destacados, Adolfo Maíllo, incapaz de crear un discurso original, limitándose a recoger algunos elementos propios de la pedagogía fascista, como el énfasis en la formación de la voluntad, para lo que resulta indispensable el ejercicio físico, la formación premilitar y una educación basada en «la disciplina, el espíritu de servicio y la represión ascética de los impulsos naturales»; igualmente señala Maíllo que toda política educativa ha de tener por eje la educación del pueblo, y que esa

¹³⁴ Benito Sanz Díaz, «Tiempo de silencio: La dictadura franquista sin oposición. Universidad de Valencia, 1939-1965». A *Memoria del Antifranquismo. La Universidad de Valencia bajo el franquismo. 1939-1975* (València: Universitat de València, 1999), 36.

¹³⁵ *Ibíd.*

¹³⁶ *Ibíd.*, 40.

educación ha de ser eminentemente política —de ahí la importancia de la presencia constante en la labor educativa de conceptos como Patria o Imperio— [...].¹³⁷

Respecte de l'especificitat *esportiva*, aquesta pràctica universitària no fou exclusiva del règim franquista, ja que:

El impulso de la práctica deportiva en las universidades españolas estuvo ligado al desarrollo industrial, social y cultural que iba surgiendo con la modernización de nuestro país, hasta que se produjo un retroceso fruto del conflicto bélico de 1936. A partir de ese momento sería el estado el que instrumentalizaría la práctica deportiva universitaria a través del Sindicato Español Universitario.¹³⁸

c) El *Sindicato Español Universitario* com a organització juvenil central.

El SEU, que neix amb objectiu del «dominio pleno de la Universidad»¹³⁹, prengué com a model organitzatiu «[...] el de los universitarios fascistas italianos, de los que recibe financiación. El SEU es un grupúsculo minoritario, violento, antirrepublicano, irracional y fascista, con un alto nivel de fanatismo político, propio de los grupos marginales»¹⁴⁰, amb els que mantingué certes diferències insalvables tal i com raona el propi autor: «A diferencia de sus homólogos italianos, los Gruppi Universitari Fascisti, o de los nazis alemanes (la Liga Nationalsocialista de Estudiantes Alemanes), que consiguieron impregnar e implantar el espíritu y la ideología fascista o nazi, el

¹³⁷ Morente Valero, «Los fascismos europeos y la política educativa del Franquismo», 190.

¹³⁸ Miguel Ángel Morales, «Aproximación al deporte universitario español, desde sus inicios hasta su organización actual», *Materiales para la historia del deporte*, VIII (2010): 83.

¹³⁹ *Breve historia informativa del Sindicato Español Universitario, 1933-1941* (Madrid: Ediciones Haz, 1941), 10.

¹⁴⁰ Sanz Díaz, «Tiempo de silencio: La dictadura franquista sin oposición. Universidad de Valencia, 1939-1965», 40.

SEU carecerá de arraigo universitario real, e incidencia en las aulas, a todos los niveles. Formalmente sí, pero solo superficialmente [...]»¹⁴¹, i és que «La sindicación obligatoria de los estudiantes en el SEU lejos de ser una ventaja para la implantación de la doctrina fascista en las aulas, va a tener el efecto contrario. En la Alemania nazi, por ejemplo, no sería nunca obligatoria la permanencia a la Liga Nacional-socialista»¹⁴², segons matisa el mateix Sanz Díaz anys més tard.

Sánchez Aranda, tanmateix, descriu el SEU com a:

Representante de los estudiantes en España dentro del entramado institucional del Estado totalitario, [que] tras la Guerra Civil asumió un papel de control y proselitismo del nuevo Gobierno que en palabras de Ruiz Carnicer, fue «un eficaz instrumento de socialización política». Una eficacia que no se pudo proyectar más allá de los años cincuenta, coincidentes con el final de la Administración del primer franquismo y de la tendencia falangista. Esta importante labor de proselitismo tuvo su proyección en el ámbito del deporte universitario instrumentalizado para alcanzar el ideal de hombre-soldado-atleta (GONZÁLEZ AJA, T., “Monje y soldado”) y, de paso, poder incorporar los valores morales y éticos de la práctica deportiva en la sociedad.¹⁴³

I argumenta aquesta vinculació entre la pràctica esportiva universitària i el SEU pel fet que aquest organisme «[...] se convirtió en la única institución garante de la práctica deportiva universitaria, al quedar bajo su competencia las infraestructuras,

¹⁴¹ *Ibíd.*

¹⁴² Benito Sanz Díaz, «SEU. Sindicato Español Universitario. Sindicato único falangista». A *Rojos y demócratas. La oposición al franquismo en la Universidad de Valencia. 1939-1975*, ed. per Comisiones Obreras del país valenciano (València: Albatros, 2002), 34.

¹⁴³ Antonio Sánchez Aranda, «La instrumentalización política del deporte universitario por el Estado franquista: del Sindicato Español Universitario a la Asociación Profesional de Estudiantes y al Asociacionismo Deportivo Universitario (1965-1969)», *Revista Andaluza de Derecho del Deporte*, nº 4 (2008): 13.

compra de material deportivo y la organización de las competiciones –JUN, entre otros-.»¹⁴⁴

I respecte la competència del SEU envers l'educació física universitària, Pastor Pradillo la hi reconeix des dels inicis:

La EF Universitaria, desde el principio, había sido confiada al Sindicato Español Universitario (S.E.U.). La Orden de 11 de septiembre de 1944 creaba 38 plazas de la Dirección General de Enseñanza Universitaria que, aunque poseían un carácter provisional, para acceder a ellas era necesaria la previa resolución, por parte del SEU, de un concurso para cuya participación se exigía, entre otros requisitos, el de pertenecer a Falange Española y de las JONS. [...] El Decreto de 9 de noviembre de 1944 preveía que los profesores masculinos debían “estar en posesión del título de Profesores de Educación Física de la Facultad de Medicina o de la Escuela Central de Gimnasia del Ministerio del Ejército. Las profesoras dependientes de la Sección Femenina, al mismo tiempo, recibían un trato equivalente puesto que se les exigía “estar en posesión del diploma de Educación Física de la Sección Femenina y de las JONS”.¹⁴⁵

2.3. Conclusions.

A col·lació de l'expressió utilitzada per Carreras Ares al Congrés celebrat a Saragossa entre el 8 i l'11 de novembre de 1989, i que reproduïm aquí, «¿modelo de universidad fascista o universidad fascista modelo?», tanquem aquest apartat que ens ha permès

¹⁴⁴ *Ibíd*, 14.

¹⁴⁵ Pastor Pradillo, *El espacio profesional...*, 100.

contextualitzar l'espai europeu estudiantil del període d'entreguerres, centrat sobretot en Itàlia, Alemanya i, sobretot, Espanya.

Hem vist que, malgrat compartir punts en comú, sobretot d'ideologia inicial, l'evolució d'aquests i les possibilitats d'execució en un i altres països fou molt dispar, atenent a les prioritats polítiques que tenia cadascun dels règims i, d'acord amb això, els recursos econòmics, humans i estructurals que s'hi decidiren invertir, la qual cosa va portar a models finalment força desiguals. No podem ser categòrics en pronunciar que les Universitats totalitàries foren calcades en forma i fons, és evident, però també hem de reconèixer que algunes de les seves accions foren paral·leles, com l'afany depuratiu del professorat (tot i que amb graus dispars d'intervenció), l'existència d'organitzacions estudiantils úniques fidels als règims, o la prestació de serveis assistencials i lúdics als estudiants per part d'aquestes últimes, i, per damunt de tot, o per sota com a base segons es miri, el paradigma de convertir l'alumne en fervent seguidor i defensor dels principis dominants, dels quals es pretenia la seva interiorització i discurs, però que, en el cas espanyol, per exemple, es convertí en una actitud merament passiva en un percentatge prou alt de la població estudiantil.

Potser per aquest motiu es podria considerar el franquisme com un règim *descafeïnat* en comparació als seus homòlegs i pel que fa a la Universitat, quedi clar, perquè malgrat l'entrada subjugadora del SEU a les acaballes de la República i primers anys del règim, a mida que passaven els anys aquest anà perdent força i va mudar la violència per l'adaptació a la situació política, començant pels propis dirigents.

Veurem, en les pàgines següents, com el règim franquista es va servir de l'educació física com a matèria a la Universitat per procurar instrumentalitzar els escolars, i

2. Universitat i pràctica esportiva en els règims totalitaris

veurem, també, l'abast limitat que s'assolí donat el poc interès real del propi sistema en dotar de recursos suficients aquest àmbit, que el permetés avançar.

Capítol 3. Fonaments metodològics.

3.1. El paradigma científic de partida i l'enfocament de la investigació.

Aquest estudi, emmarcat dins de les ciències humanes i socials, és bàsicament de caire historiogràfic, i concretament hem investigat sobre les característiques de l'educació física i l'esport a la universitat durant els primers anys del franquisme (1939-1958) per tal d'entreveure l'ús que se'n va fer d'aquest a nivell polític i la seva evolució a nivell pragmàtic dins del règim i entre els agents implicats.

La intenció d'aquesta monografia és aprofundir en els elements que van condicionar el desenvolupament i l'impacte d'aquesta pràctica, imposada com a matèria obligatòria en tots els estudis universitaris (als de nivell inferior també, però no han estat el focus principal d'atenció de la tesi), i molt condicionada pel context social, en el qual entraran en joc els organismes de Falange establerts per a aquest fi, com seran el Frente de Juventudes i la Sección Femenina, en paral·lel a la Delegación Nacional de Deportes i el Ministerio de Educación Nacional, des dels que es traçaran les línies de contingut de l'educació física.

3.2. El mètode i les fonts documentals.

La metodologia emprada en aquesta tesi doctoral és de tipus hermenèutica interpretativa, segons la qual «no es possible tenir un conocimiento objetivo sobre el ser humano, porque todo el conocimiento es generado por personas que son y están en un mundo, que tratan de entender personas que también son y están en un mundo»¹⁴⁶ i que parteix del fet que «un concepto deriva su significado del contexto donde se encuentra, pero el contexto está formado por los elementos a los cuales da significado. La lógica no es suficiente para el entendimiento. [...] Un conocimiento previo mínimo es necesario para entender»¹⁴⁷.

Dins d'aquest marc metodològic, el mètode d'investigació que hem dut a terme en la nostra investigació és el mètode qualitatiu, per al qual hem utilitzat les següents estratègies de recollida de dades qualitatives: el buidatge documental i bibliogràfic, i les entrevistes en profunditat.

a) **Buidatge documental i bibliogràfic.**

Aquest ha estat la base del nostre estudi, donat que ens ha permès entendre el context social del període estudiat però no només de l'Estat espanyol sinó també a nivell europeu, tenint en compte que la Falange prendrà de referència les pautes ja desplegades a Itàlia i Alemanya en tots els àmbits, i la universitat en serà un d'ells. En

¹⁴⁶ Edelmira Castillo, «La fenomenología interpretativa como alternativa apropiada para estudiar los fenómenos humanos», *Investigación y Educación en Enfermería*, XVIII, 1 (març 2000): 31.

¹⁴⁷ *Ibíd*, 32.

concret, el buidatge i la revisió documental s'ha realitzat a partir de tres tipus de fonts:

a.1) Bibliografia: historiografia dividida en dos grans bloc, règims totalitaris (no espanyols) d'una banda, i el Franquisme, d'una altra; i dins d'aquests dos grans blocs, el tractament de cadascun d'ells envers les polítiques de joventut i universitàries, així com la pràctica esportiva d'aquest col·lectiu, especificat per països.

a.2) Documentació original d'Arxiu, que es troba en arxius públics i/o privats, referida tant a informació pública de caràcter jurídic -normes, decrets, ordres i lleis vinculades al tema d'estudi-, com d'altra de caràcter institucional -programes polítics territorials, informes de caràcter sectorial vinculats al partit únic i a d'altres instàncies dependents de la Falange-, així com expedients de professors de la Universitat de Barcelona amb informació específica del nostre interès.

Tractant-se d'una recerca sobre l'educació física i l'esport a la Universitat de Barcelona, especialment important ha estat l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (en endavant, AHUB), on hem pogut consultar i extreure gran part de la informació analitzada, fonamental en el decurs d'aquesta investigació. En un segon pla, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca) hem disposat de documents originals del Frente de Juventudes, dels quals hem pogut interpretar el seu to adoctrinador, i també el Centre de Documentació del Futbol Club Barcelona, molt il·lustratiu pel que fa a les Actes d'Assemblees de socis del club en els anys previs a la construcció de les instal·lacions esportives universitàries, amb qui es disputaven el seu emplaçament.

Malgrat haver visitat l'Archivo General de la Administración (AGA) a Alcalá de Henares, aquest no fou gaire fructífer pel que fa als nostres objectius, d'aquí que

haguem procurat localitzar i interpretar altres fonts. Destacar, però, l'interès dels documents trobats relatius a la *Semana Deportiva Internacional Universitaria* celebrada a San Sebastián el 1955, i a la qual el Sr. Barris hi va participar com a representant espanyol.

En tercer lloc, la legislació estableix «el marco de referencia en el que se desarrolla la vida social en todos los ámbitos, así como los límites de actuación de particulares e Instituciones, y las normas básicas de conducta»¹⁴⁸, de manera que l'examen de les diferents disposicions normatives aprovades durant el primer franquisme i vinculades al tema esportiu a la universitat reforça el posicionament del règim envers aquesta qüestió, contribuint a oferir-nos una visió més àmplia de l'evolució del context polític. Aquesta documentació s'ha extret del *Boletín Oficial del Estado*.

a.3) Hemerografia: premsa del període 1939-1958, sobretot *La Vanguardia* i *ABC*, així com revistes, diaris i butlletins falangistes i vinculats al Sindicato Español Universitario del període, com foren *Haz*, *Arriba* o la *Revista Mandos*, tenint el *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes* gran protagonisme en el recull de continguts ideològics relacionats amb el tema esportiu i la joventut.

b) Entrevistes en profunditat (la font oral).

Les hem dut a terme a tres testimonis que ens han aportat la seva experiència directa sobre la pràctica de l'educació física a la Universitat en el marge cronològic estudiat, com han estat el Sr. Romà Cuyàs, el Sr. Tomàs Barris i el Dr. Jesús Galilea.

¹⁴⁸ Alejandro de la Viuda, «La censura del tema deportivo en la prensa durante la posguerra española (1939-1945)» (tesi doctoral, Facultat de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport (INEF), Universitat Politècnica de Madrid, 2014), 83.

El primer fou estudiant de Dret a la Universitat de Barcelona durant els anys cinquanta, i en destaca tant la manca de pressió real percebuda pels alumnes respecte del SEU, tot i ser-ne l'entitat del règim a la Universitat, com la inexistència absoluta de promoció de la pràctica esportiva per part de la pròpia Universitat, ja fos abans com després de la construcció de les instal·lacions pròpies.

El cas del Sr. Barris és força diferent, ja que no fou estudiant universitari, però malgrat aquest detall, el règim li elaborà un carnet que l'acreditava com a Doctor en dret per la Universitat d'Oviedo per tal que participés com a representant espanyol a la *Semana Internacional Deportiva Universitaria* celebrada a San Sebastián el 1955 (falsejat, doncs), la qual cosa posa de manifest la importància que tenia per al règim els triomfs esportius en exhibicions estudiantils internacionals, on l'assoment de bons resultats només podia respondre a la bona feina del règim en aquest àmbit.

Per últim, la trobada amb el Dr. Galilea ha estat molt rellevant pel contingut d'aquest estudi, donat que fou estudiant universitari en els primers anys d'implementació de la matèria d'educació física i posteriorment en fou també professor d'aquesta, a més d'haver estat delegat del SEU entre 1953 i 1957. Fonamental, doncs, perquè ens ha permès corroborar amb un testimoni directe el contingut i seguiment de la matèria en el període estudiat, així com la càrrega ideològica d'aquesta.

En el primer contacte amb els entrevistats, normalment via telefònica, hem intentat establir un clima de diàleg i confiança on l'entrevistadora es presentava, informava l'entrevistat dels motius pels quals havia estat escollit com a informant, l'informava dels objectius de la tesi i se li avançava algun tema bàsic de l'entrevista, i finalment es concertava el dia, lloc i hora de l'entrevista.

El tipus d'entrevista utilitzada ha estat la semiestructurada de final obert, on partíem d'unes preguntes preestablertes que combinàvem amb un diàleg amistós i proper sense arribar a exercir un domini total de l'informant. Aquests tipus d'entrevistes també ofereixen la possibilitat de modificar lleugerament les preguntes segons la situació i l'eix temporal de l'entrevista.

Tenint la premissa que «cada grabación es en sí misma un documento histórico, único e irremplazable. Debe por tanto ser grabado, reproducido y archivado en las mejores condiciones posibles»¹⁴⁹, el material fonamental utilitzat a les entrevistes han estat una gravadora Sony SX- 637 que ens ha estat cedida des del departament d'audiovisuals de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Activitat Física i l'Esport de la Universitat Ramon Llull, tot i que també disposàvem d'una carpeta amb un parell de bolígrafs i llapis, una llibreta, targetes personals de visita, la llista de preguntes per a l'entrevista, un document amb el paràgraf d'inici de l'entrevista i fotocòpies del permís legal d'utilització de l'entrevista.

Respecte el lloc on aquestes han tingut lloc, hem donat l'opció als entrevistats que triessin entre fer-la a casa seva, fer-la a la universitat o en algun altre indret que ells consideressin oportú i que presentés unes bones condicions per poder parlar i escoltar tranquil·lament. La durada de les entrevistes ha oscil·lat entre els 30' i la 1h30', segons el subjecte i la seva experiència.

L'estructura de l'entrevista ha consistit en exposar els objectius de la recerca, començar preguntant qüestions més introductòries i després entrar en d'altres més específiques sobre l'objecte d'estudi. I per a la seva transcripció s'ha utilitzat el

¹⁴⁹ Emili Ferrando, *Fuentes orales e investigación histórica: orientaciones metodológicas para crear fuentes orales de calidad en el contexto de un proyecto de investigación histórica* (Barcelona: Ediciones del Serbal, 2006), 49-62.

programa de Windows *SoundScriber*¹⁵⁰, disponible gratuïtament sota la llicència pública general de GNU i que permet definir els paràmetres de reproducció de forma automàtica sense haver de parar o rebobinar la gravació manualment.

Cal fer constar que els tres entrevistats han donat permís escrit per tal que la seva identitat consti explícitament en aquesta Tesi.

¹⁵⁰ Els drets d'autor del programa *SoundScriber* (1998) els regenta la Universitat de Michigan.

SEGONA PART. A la recerca de l'*home total*: les bases ideològiques i polítiques de la pràctica esportiva a la Universitat Franquista (1933-1946).

Capítol 4. El S.E.U. i l'esport en l'ideari falangista.

Al llarg de la dècada compresa entre 1936 i 1946, la dictadura franquista va trobar en l'educació física i l'esport un instrument idoni amb l'objectiu de controlar i adoctrinar la joventut a la universitat. En aquest període, un cop l'exèrcit rebel controlà els primers territoris ocupats durant la guerra, l'esport universitari fou utilitzat per part de les autoritats espanyoles de forma paral·lela a la formació política i a la formació religiosa. Les tres matèries foren instituïdes com assignatures obligatòries que havien de ser cursades i aprovades per poder optar al títol acadèmic corresponent. Els joves titulats del franquisme –vistos com el futur recanvi generacional en la direcció del règim- havien de tenir una formació ideològica, moral i física que respongués als dictats del partit únic. Ara bé, la incorporació de les activitats esportives i de la matèria d'educació física a l'educació superior responia a una reflexió ideològica elaborada des de l'entorn del falangisme en els anys de la Segona República (1931-1936). Efectivament, l'esport, un fenomen ja molt atractiu per als joves europeus a la dècada de 1930 i obertament utilitzat com a forma d'enquadrament juvenil per part dels règims autoritaris d'entreguerres, va seduir a intel·lectuals i a joves falangistes.

Durant els anys de la Segona República (1931-1936), les organitzacions oposades a la democràcia espanyola i properes al feixisme, ja varen identificar l'esport universitari com un element d'enfrontament amb les organitzacions universitàries del

republicanisme i como un pol d'atracció i control de la joventut. En aquest sentit, el franquisme no va ser una excepció en el context de les dictadures de l'entorn continental. De fet, les universitats alemanyes varen servir de model a institucions similars d'altres països, incloent Espanya¹⁵¹. Com explica Angela Teja en relació amb la dictadura italiana:

En los principios del fascismo, el gobierno italiano estaba muy preocupado por los problemas relacionados con la educación física de la generación más joven, problemas que consideraba necesarios superar si servían para crear una poderosa nueva nación capaz de apoyar su política. Por lo tanto, decidió que los jóvenes debían ser físicamente fuertes, bien formados en su carácter y experimentados en habilidades militares.¹⁵²

En el cas espanyol, fou el SEU qui jugà aquest paper i l'aplicà entre els universitaris, i pel que fa a la pràctica esportiva explicitarà aquest propòsit ja en els seus Estatuts de 1937, recollint entre els seus objectius «Activar intensamente los deportes entre los estudiantes»¹⁵³, essent ben conscient de la influència que es podria dur a terme sobre els joves mitjançant l'esport, i així ho mantindran un cop pugi al poder el Partit Únic, definint les directrius més idònies a tal fi.

¹⁵¹ Grüttner, «German Universities Under the Swastika», 75.

¹⁵² Angela Teja, «Italian sport and international relations under fascism». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i James Riordan (London: Routledge, 1998), 147.

¹⁵³ Art.1.h) Estatuts SEU, *Boletín Oficial del Estado* (21 de noviembre de 1937), nº 399.

4.1. Falangisme, Universitat i adoctrinament.

L'any 1931, Ramiro Ledesma Ramos i Onésimo Redondo van fundar les Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (JONS) amb una base d'afiliats formada per treballadors, estudiants i intel·lectuals que compatibilitzaven el sindicalisme revolucionari amb el seu amor a Espanya.

En ambdós casos, Ledesma Ramos i Redondo havien entès la importància del moviment estudiantil en la gestació d'una plataforma de tall revolucionari i feixista.

D'una banda, Ledesma, que era llicenciat en filosofia i lletres, estava fascinat amb la idea de crear un partit feixista, i finalment va trobar deu col·laboradors tots ells descontents del govern i amb els quals es llançà a impulsar el setmanari *La conquista del Estado*¹⁵⁴, que fou publicat entre març i octubre de 1931 i imità la revista italiana feixista de Curzio Malaparte *La conquista dello Stato* (1924-1925), donat que ambdues revistes pretenien propagar la ideologia del feixisme i lluitar contra les posicions de conservadorisme moderat. En essència, en paraules de Peña Sánchez, «la agresividad y la insolencia del fascismo escuadrista que nutrían el ideal político-cultural del escritor toscano [Malaparte], definieron el espíritu combativo de la revista italiana que, en tantos aspectos condicionaría el mensaje y los objetivos de su homónima espanyola»¹⁵⁵.

La primera edició de *La Conquista del Estado* recollí el manifest polític que posteriorment serví per constituir les JONS¹⁵⁶, ressaltant entre els seus punts clau la «supremacia del Estado, la afirmación nacional, la exaltación universitaria, la

¹⁵⁴ Payne, *Falange...*, 21.

¹⁵⁵ Victoriano Peña Sánchez, *Intelectuales y fascismo. Contribución al estudio de la cultura italiana del Ventennio Fascista y su repercusión en España* (Granada: Universidad de Granada, 1995), 127.

¹⁵⁶ Jordi Mata, «No s'ho mereixen», *Sàpiens*, nº 32 (juny 2005): 42-47.

articulación comarcal de España y la estructura sindical de la economía»¹⁵⁷. Certament, la durada del setmanari for força efímera, vint-i-tres números entre març i octubre de 1931, donat que la Llei de Defensa de la República el 1931 en provocà el seu tancament però tanmateix permeté el naixement de les JONS, però val a dir que aquesta publicació produí el germen essencial del que posteriorment esdevindria el nacionalsindicalisme espanyol, proclamant «España, una e indivisible»¹⁵⁸ i els interessos de la nació per damunt dels individuals; és més, «sus redactores rechazaron la etiqueta del fascismo y jamás emplearon este término para calificarse a sí mismos»¹⁵⁹.

Per la seva banda, Redondo es va llicenciar en Dret i va marxar cap a Alemanya com a lector a la Universitat de Menheim l'any 1927, on hi va estar durant un any. Durant la seva estància, fou testimoni de la radicalització ideològica primerenca del país i observà el desenvolupament de l'Associació Nacional d'Estudiants Nacionalsocialistes Alemanys (Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund, NSDStB)¹⁶⁰, tenint ocasió així de familiaritzar-se amb la ideologia nazi i descobrint les possibilitats de crear un nou moviment nacionalista revolucionari a Espanya. Com Ledesma, Redondo es llança també a la producció editorial, utilitzant la revista *Libertad* com a mitjà d'exaltació del nacionalisme feixista, publicant el seu primer número tres mesos després que aparegués el primer exemplar de *La Conquista del Estado*.

Donat que compartien inquietuds polítiques comunes, les JONS es van fusionar el 1934 amb Falange Española, el partit de José Antonio Primo de Rivera, que havia estat creada

¹⁵⁷ Comité organizador, *La Conquista del Estado*, nº1 (Madrid, 14 març 1931), 1-2.

¹⁵⁸ Ramiro Ledesma, *La Conquista del Estado*, nº14 (Madrid, 13 juny 1931), 1.

¹⁵⁹ Payne, *Falange...*, 23.

¹⁶⁰ Matteo Tomasoni, «Onésimo Redondo Ortega. Vida, obra y pensamiento de un sindicalista nacional (1905-1936)» (tesi doctoral, Departament d'Història Moderna, Contemporània i d'Amèrica, Universidad de Valladolid, 2014), 93.

l'any 1933. D'aquesta unió va néixer Falange Española y de las JONS, en el marc de la qual sorgiria la Confederación Obrera Nacional Sindicalista (CONS) -que s'organitzà per defensar els drets dels treballadors- i que tindrà com a germà petit el Sindicato Español Universitario (SEU) per oposar-se a la republicana Federación Universitaria Escolar (FUE) dins l'àmbit estudiantil.

Recordem que la FUE va néixer durant la dictadura de Primo de Rivera, entre 1926 i 1927, precisament com a organització estudiantil de protesta envers el règim, i formant la seva xarxa nacional mitjançant la unió de les FUE dels diferents districtes universitaris configurant així la *Unión Federal de Estudiantes Hispanos (UFEH)*. Si bé tingué un gran protagonisme en el període republicà, és cert que a partir de 1932 les organitzacions estudiantils d'esquerres començaren a perdre la iniciativa política en favor dels grups antirepublicans com les JONS, que es va fer més evident amb el triomf de les dretes el novembre de 1933, coincidint amb el naixement del SEU de la mà de Falange.

Els enfrontaments entre ambdós foren constants, amb violència evident que provocà la mort d'alguns estudiants com el proclamat màrtir falangista Matías Montero, «transformando la lucha ideológica universitaria en un verdadero problema de política nacional»¹⁶¹, i es mantingueren fins a la imposició del règim franquista i l'establiment del SEU com a sindicat únic amb la *Ley de Ordenación Universitaria* el 1943, com veurem més endavant.

El SEU, de fet, va començar a donar suport a la Falange Española al novembre de 1933 com a organització estudiantil del partit¹⁶², malgrat els seus estatuts no foren aprovats per la Dirección General de Seguridad fins al febrer de 1934 i un cop els seus articles es

¹⁶¹ Eduardo González Calleja, «Rebelión en las aulas: un siglo de movilizaciones estudiantiles en España (1865-1968)», *Ayer*, 59 (3), 2005: 36-38.

¹⁶² Ruiz Carnicer, «Juventud Universitaria y Fascismo. GUF, NSDStB y SEU. Un análisis comparativo».

van modificar. No obstant això, cal distingir entre el modus operandi del SEU abans i després de l'aixecament de juliol de 1936. Durant el període republicà, el SEU va intentar desestabilitzar el règim democràtic de 1931, utilitzant com ja s'ha comentat la violència contra la principal associació d'estudiants (FUE) del sistema universitari republicà, que era clarament oposat a la propagació del feixisme a Europa. Després de l'aixecament, el SEU va reorientar les seves accions cap a l'assoliment del «dominio total sobre la Universidad»¹⁶³ i un control directe sobre l'estudiantat.

Aquesta *evolució* en el modus operandi també va ser promulgada dins dels grups universitaris feixistes d'Itàlia i Alemanya (el GUF i el NSDStB). Abans que els règims feixistes prenguessin el poder, aquests grups havien estat representants de la resistència armada contra l'Estat sobirà, però posteriorment es van convertir en «los guardianes del orden», en paraules de Ruiz Carnicer¹⁶⁴.

El SEU es constituí a sí mateix com una institució la missió de la qual era alliberar la universitat de la seva situació completament disfuncional: per als falangistes, la FUE anul·lava el propòsit de la universitat, tant en termes d'educació com d'ideologia. Per tant, dins de la fantasia del sindicat falangista, es va fer imperatiu que *tots* els estudiants universitaris s'unissin a ells per tal que els seus esforços s'apleguessin totalment en favor dels interessos dels estudiants. Aquesta unitat també permetria als falangistes construir una nova política universitària basada en la creació d'un «espíritu nacional fuerte y unido», que va ser defensat en els estatuts del SEU a l'article 1.e).

La visió del SEU no es pot entendre sense tenir en compte la seva relació necessària amb la Falange, respecte de la qual el SEU en depenia orgànicament i el desenvolupament

¹⁶³ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 51.

¹⁶⁴ *Ibid*, 101.

intern del qual en el context del règim va causar interpretacions alternatives en el nucli de les dues organitzacions.

L'any 1945, José Luis Arrese Magra, Ministre Secretari General del Movimiento, descrivia l'estreta relació creada entre la Falange i la Universitat, una connexió que feia difícil determinar si la «Falange era un movimiento que penetró en la Universidad o la Universidad misma, la Universidad auténtica y eterna, en movimiento»¹⁶⁵; en altres paraules, pels falangistes, la Universitat i el partit eren la mateixa cosa. Una perspectiva que explica prou bé la voluntat totalitària del moviment de Primo de Rivera.

Per tant, immediatament després de la guerra civil espanyola, la Falange requereix «alto y claro que la Universidad se convierta en nuestro instrumento político más eficiente»¹⁶⁶ ja que les universitats generarien els futurs líders de la nació. Es feia indispensable, doncs, la reforma universitària, per tal d'eradicar l'immobilisme que s'hi havia instal·lat prèviament en aquests centres d'ensenyament i que no encaixava amb el comportament rebel natural en els joves:

Hasta el glorioso Alzamiento, la Universidad se viene limitando a ser un simple organismo oficial, ajeno en absoluto a la vida y problemas del estudiante. [...] Recobrada la Patria por el esfuerzo y sacrificio de nuestros mejores, nos urge la implantación de una Universidad que [...] nos enseñe a ser hombres totales, y por ende falangistas enteros, como José Antonio nos soñó.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Amb motiu de la celebració dels XI anys d'existència del SEU, es va fer una reproducció facsímil dels setmanaris d'*Ha* publicats des de 1935 fins llavors, en la qual Arrese elaborà el seu Preàmbul sota el títol «Universitarios y Falangistas». *Reproducción facsímil del semanario del Sindicato Español Universitario* (Madrid: Ediciones de la Vicesecretaría de Educación Popular, noviembre de 1944).

¹⁶⁶ Carlos Mº Rodríguez de Valcárcel, «Discurso de clausura del Jefe Nacional accidental del S.E.U.» V Consejo Nacional del SEU (Madrid, 16 diciembre 1942).

¹⁶⁷ Carlos Mº Rodríguez de Valcárcel, «Discurso del Jefe Nacional accidental del S.E.U.» V Consejo Nacional del SEU (Madrid, 9 diciembre 1942).

El concepte dels *homes complets* era endèmic en els règims totalitaris europeus anteriors al Franquisme. Quan es refereix al *nou italià*, Martin (2004) explica que «the moral and physical education included self-sacrifice, struggle and obedience to human and divine laws that would theoretically see the emergence of a healthy man»¹⁶⁸. Els *homes complets* estaven a disposició de la nació, es sacrificaven pel bé de la nació. Havien de practicar esport no només amb finalitats militars, sinó també per purificar els aspectes físics i psicològics del cos. A Itàlia, Angela Teja ens recorda que:

En los inicios del fascismo, el Gobierno se centraba, de una forma muy especial, en los problemas relativos a la educación física de las nuevas generaciones, con el propósito de construir una nueva nación capaz de sostener su política. [...] Esta es la razón por la cual la educación física fue tan importante, ya que tenía la finalidad de crear al hombre nuevo, preparado para servir al Estado como ciudadano-soldado, pero también era necesaria para garantizar la salud y la integridad física.¹⁶⁹

És ben sabut que el feixisme italià es va convertir en el model a seguir tant pel nazisme a Alemanya com pel franquisme espanyol, i l'educació de la joventut va ser un dels pilars dels tres règims¹⁷⁰, i així va ser el concepte d'aquest *home nou* que el sistema crearia¹⁷¹. Les reformes universitàries proposades pels falangistes es van dur a terme inexorablement a través del control ideològic i la reeducació dels estudiants universitaris espanyols perquè, com Arrese mateix va proclamar, «si al hombre no se le coge de joven,

¹⁶⁸ Martin, *Football and fascism: the national game under Mussolini*, 31.

¹⁶⁹ Teja, «Deporte y relaciones internacionales durante el fascismo en Italia», 243.

¹⁷⁰ Alejandro Viuda-Serrano, «La censura del tema deportivo en la prensa durante la posguerra española (1939-1945)», 39 i 53.

¹⁷¹ Alejandro Viuda-Serrano i Teresa González Aja, «Héroes de papel: el deporte y la prensa como herramientas de propaganda política del fascismo y el franquismo. Una perspectiva histórica comparada» *Historia y Comunicación Social*, nº 17 (2012): 47.

no se le coge nunca»,¹⁷² i per descomptat que «las revoluciones no se hacen en una hora, sino en una generación»¹⁷³. El control ideològic abans esmentat es va materialitzar mitjançant la depuració de la institució universitària i la incorporació dels ideals falangistes a l'educació superior, donat que era necessari «liberar a la Universidad de la costra que la asfixia; no consentir que quede reducida a una fábrica de títulos académicos»¹⁷⁴ i tenint molt present que «una Universidad que sólo sirve para enseñar y no forma al hombre como lo quiere la Falange, es de todo punto inútil en esta hora de España»¹⁷⁵.

A l'abril de 1935, quan José Antonio Primo de Rivera va fer el discurs d'obertura del I Consejo Nacional del SEU, va convidar els estudiants universitaris a reflexionar sobre els tres tipus de deures que els afectaven:

[...] para con la Universidad, [...] organismo vivo de formación total y no meramente expedidor de título; para con España, pues la ciencia ha[bía] de considerarse en función de servicio de la totalidad patria, y más en España, donde se nos exige una tarea ingente de reformatión; y para con la Falange, donde el sindicato de estudiantes ha[bía] de ser gracia y levadura.[...] Si cumplís estos tres deberes, estad seguros de que España será nuestra.¹⁷⁶

¹⁷² José Luis Arrese, «Discurso del Ministro Secretario General del Movimiento» V Consejo Nacional del SEU (Madrid, 16 diciembre 1942).

¹⁷³ *Ibíd.*

¹⁷⁴ *Ibíd.*

¹⁷⁵ *Ibíd.*

¹⁷⁶ *Arriba*, 18 abril 1935.

4.2. L'esport i Falange: l'ideari esportiu del SEU.

L'enllaç entre el SEU i l'esport va ser evident des del principi del Sindicat. De fet, durant la dècada de 1930, l'abast social de la pràctica esportiva donava com a resultat que una part rellevant dels joves universitaris s'acostés en major o menor mesura a les activitats físico-esportives organitzades dins o fora de la universitat. Per tant, no és sorprenent que, més enllà dels plantejaments ideològics per a la seva atracció, els joves estudiants que es van acostar al sindicat falangista entre 1933 i 1935 tinguessin una certa experiència o relació amb l'esport. De fet, el primer director nacional del SEU, Manuel Valdés Larrañaga, un amic proper de José Antonio Primo de Rivera i un dels fundadors de la Falange Española, era un esportista que, des de la infància, havia destacat en la natació. Amb el temps es va convertir en un membre de la selecció espanyola i més tard va jugar a futbol per al club Atlético Aviación¹⁷⁷.

És probable que Valdés deixés la seva petjada esportiva al sindicat atenent al seu càrrec i influència, donat que ni els primers Estatuts del SEU de 1933¹⁷⁸ -dels quals ell serà responsable de presentar-los davant la Delegación General de Seguridad el 21 de novembre- ni els ja reformats del 5 de març de 1934¹⁷⁹ esmenten en cap cas l'esport, mentre que els apareguts en el primer número d'*Haz* el març de 1935 així ho recullen en el seu article 1 com un dels seus propòsits principals¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Fundación Nacional Francisco Franco. Negro sobre blanco, biografía «Manuel Valdés Larrañaga, la Falange clandestina en la Cruzada», accés el 5 de febrer de 2016, http://www.fnff.es/Manuel_Valdes_Larranaga_la_Falange_clandestina_en_la_Cruzada_1118_c.htm

¹⁷⁸ Rafael Ibáñez Hernández, *Estudio y Acción. La Falange fundacional a la luz del Diario de Alejandro Salazar (1934-1936)*, (Madrid: Barbarroja, 1993), 79.

¹⁷⁹ *Ibíd.*, 85.

¹⁸⁰ Hi ha tres possibles raons per a aquest canvi: la remissió a les polítiques esportives i universitàries de l'Alemanya nazi, el naixement i la influència de l'esport en la joventut europea i mundial (com una gran mostra, la segona Copa del Món de Futbol a Itàlia el 1934), i la millor comprensió de la funció de l'esport en la joventut (la consciència) per part de Falange.

El primer número d'aquest setmanari, apart de recollir els Estatuts del sindicat, recull un manifest titulat «El Sindicato Español Universitario a todos los españoles», en el qual l'organisme es posiciona davant dels problemes universitaris en el moment de publicació, no sense abans de tot remuntar-se a poc més d'un any enrere en què fou fundat per «un grupo de jóvenes llenos de un espíritu revolucionario plenamente nacional»¹⁸¹. En aquest escrit, el SEU fa una crida a la lluita universitària i a la recerca de la unificació dels estudiants en ell com a única associació de referent, sobre la qual cosa expliciten que «no ha de tardar mucho en conseguirlo»¹⁸², ja que la Universitat de llavors era «un recinto sin alma y sin vida»¹⁸³ i per aquests motius:

[...] los estudiantes que sienten revivir aún dentro de su espíritu su amor hacia España y hacia un próximo resurgimiento de su poderío, habrán de coadyuvar desde nuestras filas con toda la fe, con todo el entusiasmo y con toda la energía con la que lo vienen haciendo los elementos del Sindicato Español Universitario.¹⁸⁴

S'apel·lava, sobretot, als estudiants desmotivats per les associacions republicanes, als que s'anticipava el que anys més tard tindria lloc, amb el monopoli estudiantil del SEU. Inclouïa també un apartat esmentat *Deporte universitario*, l'escrit del qual portava per subtítol «Constitución de la Sección Deportiva», i que exposava l'existència d'aquest departament en relació a la pràctica esportiva *lliure* que ja denotava la consciència de la importància de l'esport a les seves files, i no el que esdevindrà més endavant amb l'obligatorietat de l'educació física com a matèria:

¹⁸¹ *Haz*, nº1, 26 de març de 1935: 1.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

Ha quedado constituida dentro de nuestro movimiento una Sección Deportiva, que a los pocos días de su creación cuenta ya con más de 200 afiliados, y que aspira a estar formada por la mayor parte de los elementos deportistas de nuestra juventud. [...] Todos los estudiantes que deseen pertenecer a la Sección Deportiva y que practiquen alguna clase de deportes, deberán inscribirse en nuestro domicilio social durante las horas de oficina, ya que han empezado a realizarse el acoplamiento de equipos.¹⁸⁵

A més de Valdés, també encapçalaren la direcció del sindicat altres homes joves com David Jato, Matías Montero o Alejandro Salazar. Encara que aquests homes no foren esportistes prolífics, van invertir tots els seus esforços en el desenvolupament del Sindicat i la lluita ideològica falangista, una lluita per la qual els dos últims perdrien les seves vides el 1934¹⁸⁶ i 1936¹⁸⁷, respectivament. Per la seva banda, era més probable trobar a Salazar immers en les tasques difícils d'organització del SEU que no pas en els camps esportius:

Le veo en los pasillos de la Facultad, pero no le recuerdo entre los alegres futbolistas de los solares de alrededor, porque disponía de pocos ratos libres, suyos, y en su insondable cartera escolar llevaba la parte burocrática portátil de la jefatura nacional del SEU [...].¹⁸⁸

Si bé, com hem vist, la major part dels dirigents del SEU no tenien cap experiència amb l'esport abans de la Guerra Civil, el Sindicat va establir dins dels seus estatuts de 1935 que la promoció de l'esport universitari estava entre els seus principals objectius. En concret, el text va assenyalar que un dels propòsits fonamentals del SEU hauria de ser

¹⁸⁵ *Haz*, nº1 (26 de març de 1935): 1.

¹⁸⁶ *La Nación*, 10 febrer 1934.

¹⁸⁷ Ibáñez Hernández, *Estudio y acción...*, 25.

¹⁸⁸ Rafael García Serrano, *La gran esperanza* (Barcelona: Planeta, 1983), 79, citado en Ibáñez Hernández, *Estudio y acción...*, 16.

el d'«Intensificar los deportes entre los estudiantes»¹⁸⁹. Aquesta declaració de principis no només va fer de l'esport una prioritat entre les activitats del SEU, sinó que també va donar lloc a una competència oberta amb la FUE, que havia acollit nombrosos esdeveniments esportius per als estudiants que havien cursat els seus estudis a les principals universitats espanyoles des de 1932¹⁹⁰.

L'any 1935 se celebrà el primer Consejo Nacional del SEU, entre l'11 i el 15 d'abril, i al llarg del qual es proclamà *Jefe Nacional* a Alejandro Salazar, succeint en el càrrec a Manuel Valdés, que n'havia estat el primer responsable, i que s'encarregà de fer una nova redacció dels Estatuts del Sindicat, recollits en aquesta trobada. Durant aquest Consejo, Eduardo Ródenas, qui exercia com a secretari de la reunió, va presentar una ponència el primer dia (tot i que no es trobava físicament present en l'esdeveniment, ja que estava detingut en aquell moment¹⁹¹) que es referia explícitament a la connexió entre les activitats del Sindicat i l'esport universitari. El document, titulat «El deporte en la Universidad», va defensar la necessitat que l'Estat promogués l'educació física escolar, la creació d'entitats esportives estudiantils i de zones esportives a les universitats, tota una declaració de principis que s'intentaria fer realitat a partir de 1939.

El text, literalment, reclamava:

- a) El establecimiento en los centros de enseñanza primaria y secundaria de clases de Educación Física y premilitar;
- b) La organización de Asociaciones deportivas de estudiantes a las que obligatoriamente debían pertenecer todos los estudiantes,

¹⁸⁹ Estatuts del Sindicato Español Universitario, article 1.i), *Haz*, nº 1 (26 març 1935).

¹⁹⁰ Xavier Pujadas i Martí, «Del barrio al estadio. Deporte, mujeres y clases populares en la segunda república, 1931-1936». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España 1870-2010*, coord. per Xavier Pujadas (Madrid: Alianza Editorial, 2011), 151.

¹⁹¹ David Jato, *La rebelión de los estudiantes* (Madrid: Cies, 1953), 147.

practicaran o no el deporte; c) La creación de zonas deportivas universitarias en todas las capitales en las que haya centros de enseñanza superior.

I tot això orientat a «crear en los espíritus un sentido de la disciplina y del ejercicio que tenga siempre dispuesta a la juventud española para la lucha por los altos destinos de España»¹⁹², la qual cosa comportarà que els exercicis de l'educació física juvenil es fonamentessin en els moviments militars, a imatge dels homònims europeus: «[...] la asignatura de educación física estaba un poco fundamentado en esto, en los ejercicios militares de las academias militares de toda Europa [...] entonces aquí se copió.»¹⁹³

Per tant, no és sorprenent que, al marge de les raons ideològiques i com a element atractiu per als joves, els estudiants que s'havien sentit seduïts per Falange entre 1933 i 1935 tinguessin experiència o una certa inclinació cap a l'esport. De fet, com ja hem esmentat anteriorment, el primer cap nacional del SEU, Manuel Valdés Larrañaga, un amic proper de José Antonio Primo de Rivera i un dels fundadors de la Falange espanyola, fou un esportista que, des de la infància, havia sobresortit en futbol¹⁹⁴ i en natació, arribant a proclamar-se campió nacional d'aquest esport¹⁹⁵ i a formar part dels equips nacionals de natació i de waterpolo.

Respecte la parcel·la de reconeixement de què disposava l'esport dins el SEU, hi trobem a *Haz* referències constants. Així, per exemple, el segon exemplar d'abril de 1935, recull a la secció *Deportes* un escrit que resa:

¹⁹² *Haz*, nº4 (30 abril 1935).

¹⁹³ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 354-356).

¹⁹⁴ Fundación Nacional Francisco Franco. Negro sobre blanco, biografía «Manuel Valdés Larrañaga, la Falange clandestina en la Cruzada», accés el 5 de febrer de 2016, http://www.fnff.es/Manuel_Valdes_Larranaga_la_Falange_clandestina_en_la_Cruzada_1118_c.htm

¹⁹⁵ «Manuel Valdés Larrañaga», accés el 5 de febrer de 2016, http://www.elmundo.es/especiales/2006/07/espana/guerracivil/hist_larranaga.html

Uno de nuestros mayores triunfos en pos de la sindicación única y obligatoria, ha sido la creación de la Federación Deportiva Universitaria (FDU). [...] Ya acabó el oprobioso monopolio de la F.U.E. y ya pueden todos, absolutamente todos los estudiantes, disfrutar de las pistas de la Ciudad Universitaria. [...] La FDU, el organismo Deportivo de los estudiantes, ha organizado, con un enorme éxito, unos campeonatos de atletismo [...]»¹⁹⁶

I en al·lusió a la FUE trobem altres comentaris, com la queixa per haver estat una representació d'aquesta organització l'escollida per participar als *VI Juegos Universitarios de Budapest*, o per ostentar la FUE de nou la representació dels estudiants al *XVII Congreso de la Confederación Internacional de Estudiantes* (signat aquest últim per A.S., possiblement Alejandro Salazar), ambdós el 1935¹⁹⁷.

El primer Consejo Nacional també va aprovar una proposta presentada pels representants provincials de Madrid. El cinquè punt d'aquests *Puntos básicos del SEU*¹⁹⁸ es referia a *Deportes* i establí que «La matrícula de las secciones de Deportes será obligatoria para todos los alumnos oficiales». Prenent el GUF com el model a seguir, que considerava que l'esport produïa una «gran higiene individual y social», una «gran recuperación humana», i com a tal, era una de les «áreas clave asignadas al GUF», l'organització espanyola va posar també en el seu punt de mira l'activitat física.

En el segon Consejo Nacional del SEU, dut a terme al desembre de 1935, el Sindicat va definir els seus fonaments primaris, com la reforma universitària i la revisió de les càtedres. Les ponències previstes portaven per títol: «Los estudiantes ante la guerra y la política mundial, «El paro de la juventud intelectual e intrusismo», «Colonias

¹⁹⁶ *Haz*, nº2 (2 abril 1935).

¹⁹⁷ *Haz*, nº4 (30 abril 1935), i *Haz*, nº7 (19 juliol 1935).

¹⁹⁸ *Ibid.*, 4-5.

veraniegas», «Misiones pedagógicas», «El magisterio», «Los deportes en el SEU», «La instrucción premilitar en la Universidad y Trabajo obligatorio»¹⁹⁹.

Precisament la que fa esment a l'esport suposa el plantejament, per primera vegada, de l'obligatorietat de l'esport a les universitats per a tots els alumnes, sota la direcció de l'Estat²⁰⁰. És més, la importància de la pràctica esportiva però no en si mateixa. Primo de Rivera assegurava que de l'esport, sota els auspicis de Falange, s'esperava que produís l'*excel·lència* dels estudiants i era part del servei dels estudiants envers la nació. Per descomptat, l'ús clar i predeterminat de la forma física com a instrument del moviment falangista a les universitats era ja evident. Per això durant la cerimònia de clausura del Consejo, José Antonio Primo de Rivera va tornar a insistir en la influència de l'esport en la joventut universitària: «Los estudiantes de hoy se adiestran en el deporte, estudian – que es lo que parecería más irrealizable- y no se entristecen ni se marchitan [...]»²⁰¹.

D'aquesta manera, a finals de 1935, el partit ja havia reconegut l'esport com un programa polític, ideològic i de desenvolupament per a la joventut universitària. De fet, aquesta joventut es convertiria en la classe dominant de la futura Nació, a imatge i semblança del feixisme italià, per al que «questi valori morali, che sono importanti per tutte le classi d'un Paese, diventano essenziali, in Regime Fascista, per gli studenti universitari, perchè essi compongono l'aristocrazia intellettuale che governerà domani la Nazione»²⁰².

Al tercer Consejo Nacional d'octubre de 1936 -un esdeveniment extraordinari, tenint en compte el recent esclat de la Guerra Civil al juliol del mateix any-, tots els representants

¹⁹⁹ *Haz*, nº11 (17 novembre 1935).

²⁰⁰ Rodríguez de Valcárcel, «Discurso del Jefe Nacional accidental del S.E.U.», 9.

²⁰¹ *Arriba*, nº25 (26 desembre 1935).

²⁰² *Lo Sport Fascista*, nº1 (Gener 1928), 7.

provincials del Sindicat es van reunir per tal d'establir «el rumbo a seguir en épocas venideras. Cuando el estruendo de las armas cese, nuestra misión está en el estudio, que es donde se forjaron todos los hombres grandes»²⁰³, entre el dies 29 i 31. Molts dels quadres directius de Falange -entre ells José Antonio Primo de Rivera- eren exemple a seguir també dins el partit, ja que havien estat estudiants universitaris.

No fou una assemblea molt prolífica en quant als continguts tractats, «Depuración del profesorado», «Contra la autonomía de la enseñanza en Cataluña», «Sindicación única y obligatoria», «La mujer en el SEU», i «Reglamento de distintivos», essent redundant en algunes qüestions considerades *puntos básicos* del Sindicat, i més aviat dedicada a procurar resoldre les dificultats que l'associació troba per tal de divulgar la seva propaganda donada la situació política del moment²⁰⁴.

En aquest context bèl·lic, el SEU reforçà públicament la proposta d'imposar l'educació física com a matèria obligatòria a les universitats. Aquest reforç es pot veure a *Haz*, la publicació setmanal falangista, en un article publicat a l'octubre de 1938, en parlar de l'existència d'una àmplia consciència entre els joves falangistes en relació a l'educació física universitària:

[...] los Stadiums escolares y universitarios, donde todos los estudiantes cursen asignaturas de ritmo soleado en función preparatoria de futuras empresas atléticas. El SEU ha creado ya entre todos sus componentes esta voluntad de formación física. Nos falta el medio en que desarrollarla. [...].²⁰⁵

²⁰³ *Diario de Zamora de Falange Española de las J.O.N.S.*, nº 37 (5 novembre 1936).

²⁰⁴ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 83.

²⁰⁵ *Haz*, nº 4 (25 octubre 1938).

Els mitjans amb què desenvolupar-la serien l'escola i la universitat franquista forjades pel règim després de 1939.

Constants serien les mencions al pes de la pràctica esportiva per al Sindicat, recollides en diversos escrits de la que passa a anomenar-se 2ª època de la revista *Haz*, a partir de setembre de 1938, i que contribuirien a la consecució dels objectius falangistes, en parlar de:

[...] queremos que nosotros los hombres y nosotras las mujeres sean fuertes de cuerpo, como lo son de espíritu, pues ambas cosas son necesarias y deben ir siempre unidas: no servirá de nada la fortaleza corporal si no tenemos una ruta –marcada por nuestro espíritu- que la ponga en condiciones de efectividad o de utilización de esa potencia en el andar. [...] ²⁰⁶;

O bé, tot insistint en els beneficis d'un cos fort per a la lluita dels joves:

El deporte conserva sano el organismo, obliga a la juventud a disciplinar sus cuerpos para no ser vencidos en la lucha. El deporte templea y fortalece a la juventud además de ser un buen maestro y director. ²⁰⁷

Acabada la Guerra Civil, José Miguel Guitarte Irigaray -que va ser nomenat Cap Nacional del SEU al juliol de 1939- va posar l'accent en la necessitat d'abordar la reorganització de la Universitat des del SEU, i alhora, tenir en compte la rellevància de la formació esportiva. Per Guitarte, el SEU s'encarregaria de participar en la gestió universitària pel fet d'haver pres part en el conflicte; per això no ens han de sorprendre les seves paraules quan deia: «El sindicato intervendrá en la organización de la nueva Universidad, porque

²⁰⁶ *Haz*, nº 1 (2ª època, 2 setembre 1938).

²⁰⁷ *Haz*, nº 7 (2ª època, 15 desembre 1938).

tres años de guerra le dan derecho a ello»²⁰⁸. Guitarte, que havia lluitat a la guerra civil, va reconèixer poc després que «el deporte no es un lujo, sino una necesidad y es preciso que la Educación Física complemente la espiritual y la política»²⁰⁹. Sens dubte, l'any 1939 el SEU ja havia assumit obertament l'esport com una peça important de la nova universitat franquista.

Un cop acabat el conflicte bèl·lic, bona part de l'ideari falangista relatiu a l'esport universitari seria sintetitzat per Miguel Piernavieja²¹⁰, a la primera edició del setmanari *Antorcha*, publicat el 1944. Piernavieja²¹¹, universitari falangista, va escriure tota una declaració de principis sobre el paper assignat a l'esport des del Sindicat universitari:

La mentalidad falangista no concibe al intelectual encogido y miope, que no sepa empuñar un fusil y vencer con el corazón los obstáculos que se interpongan. Para evitarlo, nuestra tarea ha sido ardua. Ante todo, había que crear lo que no existía: una organización deportiva con amplios objetivos nacionales. Conseguido esto, nuestra misión en la Universidad la basamos en preparar y capacitar físicamente a los estudiantes para el mejor servicio de la Patria. No siendo el deporte un fin en sí mismo, era preciso utilizarlo en el verdadero sentido español y concediéndole toda la importancia que tiene. Para nosotros, el deporte es un arma más al servicio de España, y su práctica, tan necesaria como la propia existencia de la Falange.²¹²

²⁰⁸ *Arriba* (13 agost 1939).

²⁰⁹ I Campeonatos universitarios de esquí en la Sierra de Guadarrama, 1946.

²¹⁰ Era un jove falangista enviat a Londres com espia per conèixer el parador de les fàbriques d'equips militars i defenses costaneres al sud d'Anglaterra. Va tornar a Espanya al febrer de 1941, probablement sota la pressió del govern anglès. Més tard, va ser vinculat al camp d'esports, específicament en l'expedient del SEU, i es va dedicar a donar suport a qualsevol aspecte de l'esport per tal que podria cabre en la màquina de propaganda dictatorial.

²¹¹ Antonio César Moreno Cantano, «Propaganda and Franco espionage in Britain during the Second World War», *Eclectic, Journal of Cultural Studies* (2012): 81-91.

²¹² *Antorcha*, nº1 (juny 1944), 19-21.

Tres idees fonamentals que vinculen l'esport amb la doctrina del Movimiento són evidents al missatge de Piernavieja. En primer lloc, l'home falangista s'identifica com un home "guerrer", format a imatge dels atletes alemanys que «denominaban a los atletas soldados en atuendo deportivo, que luchaban por la madre patria»²¹³; tanmateix, deixa clar que l'esport és un instrument -no un fi en si mateix-, a utilitzar pel Partit per assolir els seus objectius. Finalment, exalta un cop més, que la Falange i l'esport són inseparables, tant és així que la consolidació de la primera comporta el desenvolupament d'aquest últim, a les diferents esferes socials i per al sotmetiment absolut del ciutadà²¹⁴.

La correspondència amb Itàlia també és innegable en aquest punt, a causa de la concepció feixista italiana del «libro e moschetto»²¹⁵, per esdevenir un feixista perfecte, mentre que el franquisme entenia l'intel·lectual com un soldat.

La influència del Nacional-Socialisme a l'ideari falangista, específicament en la utilització del fenomen esportiu dins i fora de la universitat, pot observar-se en diversos textos i referències. Aquesta mateixa edició d'*Antorcha* incloïa un article escrit pel polític alemany Hans von Tschammer und Osten, líder de la *Deutscher Reichsausschuss für Leibesübungen* (DRA, Comissió d'Exercici Físic del Reich Alemany) i sota l'auspici de la qual liderava la pràctica esportiva en tots els àmbits (l'article va ser publicat a títol pòstum, ja que va morir al març de 1943). En aquest escrit s'explicava als espanyols que l'esport era part de la vida diària alemanya, ja que des de la infància fins a l'inici de la

²¹³ Krüger, «El papel del deporte en la política internacional alemana (1918-1945)», 149.

²¹⁴ De fet, entre 1930 i 1944, ja hi havia una visió comú entre el falangisme, el nazisme i el feixisme en relació amb l'ús de l'esport com a eina adoctrinadora en nens i joves. Els tres moviments no eren només pensaments, sinó també formes de ser que implicaven l'adopció d'una actitud particular de servei i sacrifici per la Nació. L'esport fou l'exponent més clar d'aquesta actitud. Es considerava que era necessari formar els joves d'acord amb aquests principis amb els quals els ciutadans s'havien d'identificar, i es va introduir com a matèria.

²¹⁵ *Lo Sport Fascista*, nº6 (Novembre 1928), 3.

vida laboral aquest existia com a matèria obligatòria, i fins i tot un cop arribada l'edat de treballar, l'Estat posava a disposició del ciutadà multitud d'instal·lacions per animar-los a seguir practicant l'esport. I mantenint per damunt de tot que «el deporte constituye, tanto en la guerra como en la paz, una escuela nacional de primer orden. En él ve el Nacionalsocialismo la fuente eterna de la juventud.»²¹⁶

4.3. Conclusions.

Des dels anys de la II República, el control estudiantil a la Universitat va esdevenir fonamental per a les diferents organitzacions d'estudiants que hi convivien, d'una i altra ideologia, i que, en general, es concentraren en la FUE i el SEU. La rivalitat entre ambdues entitats oposades s'expressava amb violència, i a mida que el decurs dels esdeveniments polítics marcaven el color del país, també ho feien les diferents esferes socials, i la Universitat en fou una.

El SEU era conscient de l'arma en què podia convertir-se l'ús de la pràctica esportiva des de la política, i per aquest motiu havia recollit la necessitat d'integrar l'esport com un dels seus objectius principals, explícitament en els seus Estatuts ja de l'etapa republicana, i ho continuà fent en els anys posteriors a la Guerra Civil, de manera que amb l'accés al poder de Falange es veurà reforçada una de les seves inquietuds. El Partit únic procurà adaptar als seus propòsits la utilització de l'esport i l'educació física entre els joves, malgrat no prosperarà tan eficaçment com en els països de referència, Itàlia i Alemanya, per les raons que analitzarem en capítols posteriors.

²¹⁶ *Antorcha*, nº1 (juny 1944), 46-48.

L'esport fou una de les banderes tant del sindicat com de Falange, i en feu difusió pública constantment mitjançant les publicacions falangistes que aniran sorgint (i desapareixent, paral·lelament) arreu del país, com *Arriba*, *Haz*, o *Antorcha*, i seran tractades en les diferents trobades que les seves organitzacions duran a terme abans del cop d'Estat, deixant de manifest el futur prolífic que s'esperava d'aquesta instrumentalització en executar-ho a través de la joventut, un dels grans punts d'interès del règim.

Capítol 5. L'obra legislativa del règim: Educació Física i Universitat.

Partint de la premissa que des de l'inici de la Guerra Civil Espanyola les autoritats franquistes posaren l'accent en el control ideològic dels joves i en el caràcter adoctrinador per a la futura classe dirigent, que amb els anys hauria de reemplaçar a la generació fundacional del nou Estat, el falangisme va utilitzar la seva autoritat legal en els territoris controlats per l'exèrcit franquista per produir moltes regulacions que varen conduir a la imposició de l'educació física a la universitat com a matèria obligatòria.

De fet, amb l'aprovació de la *Ley de Ordenación Universitaria* de 1943, s'establí l'obligatorietat de la formació religiosa, política i esportiva, donat que considerava tals matèries com a bàsiques per a la socialització dels estudiants des d'un punt de vista moral, cívic i físic²¹⁷. En bona mesura, doncs, juntament amb l'obligatorietat d'afiliació al SEU, l'eficàcia de l'adoctrinament ideològic dels joves universitaris espanyols a la dècada de 1940 depenia de l'impacte d'aquestes assignatures.

Les normatives aprovades des de l'inici del conflicte bèl·lic i mentre la dictadura va romandre al poder (tot i que en aquest estudi no anirem més enllà de 1958) se centraren primer en les organitzacions sota les quals hi hauria el control dels joves, en general, i posteriorment en les qüestions específiques a implementar sobre aquest col·lectiu en l'àmbit universitari, en concret.

²¹⁷ Ruiz Carnicer, «Spanish Universities under Franco», 126 i 290.

5.1. Les primeres disposicions, durant la contesa: agost de 1937-abril de 1939.

Ja el 1937, *l'año triunfal* segons l'anomenaren els falangistes (a imitació del règim de Mussolini), s'aprovà en el mes d'agost un primer Decret que es podria entendre com el tret de sortida del sistema, i que va fer oficial els Estatuts de FET y de las JONS. Tot i que en ells no hi ha cap referència específica a l'educació física o l'esport, no el podem obviar perquè recollien clarament el paper del Partit Únic, com un dels pilars del nou Estat i un dels seus garants:

Movimiento Militante inspirador y base del Estado Español que [debe] devolver a España el sentido profundo de una indestructible unidad [...] y la fe [...] como protagonista de la Historia, [...] al servicio del poderío del Estado, de la Justicia social y de la libertad cristiana de la persona. [...] Falange es la disciplina por la que el pueblo asciende al Estado y el Estado infunde al pueblo las virtudes de Servicio, Hermandad y Jerarquía. [...] Falange se constituye en guardia permanente de los valores eternos de la Patria, virilmente defendidos en tres guerras civiles, exaltados con voz y con sangre el 29 de octubre de 1934 por la nueva generación y definitivamente rescatados en la coyuntura histórica del 17 de julio de 1936 por el Ejército y por el pueblo hecho Milicia.²¹⁸

Després d'aquesta declaració, qualsevol acció de Falange s'hauria d'entendre en el context dels principis establerts aquí.

De fet, una vegada finalitzada la guerra i iniciat *l'Año de la Victoria*, es va aprovar un altre Decret al juliol de 1939, i entraren en vigor uns nous Estatuts de FET y de las JONS.

²¹⁸ ESPAÑA. "Decreto núm. 333. Estatutos de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.". *Boletín Oficial del Estado* (7 agosto 1937), p. 2738.

Les seves modificacions se centraven bàsicament en l'establiment de dos nous àmbits d'actuació o *Servicios* (art.23), eliminant l'anterior d'*Iniciativas y Orientaciones de la Obra del Estado* per uns altres dos anomenats *De ex combatientes y De ex cautivos*²¹⁹. D'altra banda, es canvià la composició de la Junta Política (Capítol VIII) i el Consell Nacional (Capítol IX) donat el nou context polític de la postguerra.

Així doncs, aquests Estatuts estableixen uns fonaments ideològics clars i rígids que tenien com a missió marcar el rumb del *Movimiento* en tots els nivells.

En relació a la Universitat i l'esport, durant el conflicte ens hem de referir a l'aprovació dels Estatuts del SEU²²⁰. Efectivament, el mes de novembre de 1937 es varen decretar oficialment els Estatuts del SEU que, en realitat, no eren els primers ja que els originals daten de març de 1934.

Els estatuts de 1937, a l'apartat h de l'article 1, afirmaven que el Sindicat hauria d'«Activar intensamente los deportes entre los estudiantes», en la línia de l'ideari desenvolupat des del Sindicat a partir de 1935.

Trobem aquí una mostra més del paral·lelisme existent entre el SEU i els seus homòlegs alemanys i italians, identificant la instrumentalització de l'esport a la universitat com un element més de proselitisme, reforçant així el paper del Partit i per tant el del falangisme en aquestes institucions educatives. És ben sabut que el GUF va servir de model al SEU, degut al seu lligam amb els estudiants universitaris en molts aspectes²²¹ i el seu monopoli sobre les activitats estudiantils -com ara els esports, les arts, el teatre i el

²¹⁹ ESPAÑA. "Decreto de 31 de julio de 1939 aprobando los Estatutos, modificados, de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S." *Boletín Oficial del Estado* (4 agosto 1939), p. 4238.

²²⁰ ESPAÑA. "Decreto núm. 414. Estatutos del Sindicato Español Universitario, art. 1.b)." *Boletín Oficial del Estado* (21 noviembre 1937), núm. 399.

²²¹ Ben-Ghiat, «Italian Universities Under Fascism», 61 i 124.

cinema-, prenent com a punt de partida la fita de la pròpia organització italiana, procurant el control polític i moral de la joventut, fos o no universitària.²²²

De la mateixa manera, l'associació estudiantil d'Alemanya (NSDStB) juntament amb altres entitats de caire nazi com l'Associació Alemanya d'estudiants o les oficines que les SA tenien a les universitats, s'obstinà en alinear els estudiants amb l'esperit del règim mitjançant cursos d'entrenament, marxas i esports militars.²²³ Es pretenia convertir la universitat alemanya «en instrumento del futuro estado, haciendo prevalecer en su enseñanza conceptos como raza o sentimiento nacional frente al hecho científico o a la competencia del profesorado»²²⁴.

De fet, durant els períodes de la República i de la guerra civil, el SEU ja havia mantingut contactes regulars amb les organitzacions juvenils i estudiantils dels anomenats països *amics*, Itàlia, Alemanya i Portugal²²⁵, de les que prendrà bona nota i n'importarà alguns exemples malgrat els procediments seran diferents, com veurem, bé pels recursos que s'hi invertiran (bé, millor dit, pels que no s'hi invertiran) o pel desconeixement dels professionals sobre qui hi descansarà la responsabilitat de dur a terme la parcel·la en qüestió.

²²² *Tre anni, XIV-XV-XVI*, Il Lambello, Torino, p.58, a La Rovere. *Storia dei GUF. Organizzazione, politica e miti della gioventù universitaria fascista 1919-1943*, 189.

²²³ Grüttner, «German Universities Under the Swastika», 99.

²²⁴ Ruiz Carnicer, «Juventud universitaria y fascismo. GUF, NSDStb y SEU. Un análisis comparativo», 71.

²²⁵ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 156.

5.2. L'obra institucional a la postguerra immediata: setembre de 1939- octubre de 1941.

Acabada la contesa, esdevenia indispensable instaurar l'organisme principal sota el qual hi hauria el control de la joventut, com seria el Frente de Juventudes (FJ) i, més tard, la Sección Femenina desmembrant-se d'aquest, així com específicament dins l'àmbit universitari ja s'havia reservat el paper al SEU.

El 23 de setembre de 1939, un cop finalitzada la guerra, s'aprovà el Decret que va unificar totes les organitzacions juvenils existents en el SEU, de conformitat amb el propòsit expressat en els Estatuts de 1937 de «Fomentar el espíritu sindical en los estudiantes tendiendo a la sindicación única y obligatoria»²²⁶ i que més endavant culminarà amb la Ley de Ordenación Universitaria de 1943. Aquest Decret²²⁷ tenia sentit pel fet que el curs escolar estava a punt de posar-se en marxa i es feia necessari, pel règim, «consumar en la vida escolar el propósito de unidad política proclamado para ella en el Decreto de la Jefatura del Estado de veintiuno de noviembre de mil novecientos treinta y siete»²²⁸ (que aprovava precisament els Estatuts del SEU), declarant expressament dissolta qualsevol altra associació estudiantil i constituint el SEU una «Sección del Movimiento, que desarrollará su autonomía funcional bajo el orden de las jerarquías Políticas de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.»²²⁹.

²²⁶ ESPAÑA. “Decreto núm. 414.” Estatutos del Sindicato Español Universitario, art. 1.b). *Boletín Oficial del Estado* núm. 399 (21 noviembre 1937).

²²⁷ ESPAÑA. “Decreto de 23 de septiembre de 1939 integrando en el Sindicato Español Universitario a las Asociaciones escolares de la Comunión Tradicionalista y las que pertenecían a la Confederación de Estudiantes Católicos de España.” *Boletín Oficial del Estado* (9 de octubre de 1939), p. 5666.

²²⁸ *Ibíd.*

²²⁹ *Ibíd.*

Un cop més, imitant el modus operandi feixista, «para los que es necesario el control total de la microsociedad en donde operan y la destrucción de los que no cooperen o se enfrenten abiertamente»²³⁰, i en el cas de l'esfera universitària, el nou règim situava un braç específic del Partit que sotmetés tots els escolars a la seva doctrina i difuminés qualsevol possible escull que n'obstaculitzés el seu progrés.

Si bé el citat Decret reforçava, òbviament, l'obra del SEU a les universitats, el règim va establir una nova estructura organitzativa sota la direcció de Falange envers el col·lectiu juvenil, com bé sabem.

Aquesta nova estructura, inspirada en els moviments juvenils nacionalsocialista i feixista, es va basar en l'atractiu de l'esport entre la joventut i la seva capacitat aglutinadora i formativa envers els joves. Segons Manrique es tractava d'un objectiu polític evident i inspirat en els règims abans citats:

[...] el control del deporte por parte de la Falange era considerado una materia de acción política [...]. Este planteamiento tuvo un referente en la Alemania de Hitler, en la que la organización deportiva estaba a cargo del Partido Nacional-Socialista a través de la Federación Nacional-Socialista para el Ejercicio Físico (NSRL).²³¹

Tanmateix, abans que s'instituís, el FJ el desembre de 1940, s'aprovà un Decret «sobre funciones de la Sección Femenina de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.»²³², en el qual es lloava primer de tot les tasques «durante la guerra en abnegado

²³⁰ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 62.

²³¹ Manrique, «Juventud, deporte y falangismo», 241.

²³² ESPAÑA. "Decreto de 28 de diciembre de 1939 sobre funciones de la Sección Femenina de Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S." *Boletín Oficial del Estado* (28 de diciembre de 1939), nº 363, p. 7347.

servicio, de asistencia y hermandad»²³³ i a qui se li confiarà en endavant «la formación política y social de las mujeres españolas»²³⁴.

Un any més tard, el 6 de desembre de 1940, es va aprovar la Llei que instituï el Frente de Juventudes²³⁵, entès com una secció de FET y de las JONS i al càrrec del qual quedaren les organitzacions juvenils. I com és ben sabut, es varen establir dos organismes diferents en funció del gènere. El Frente de Juventudes per als homes i la Sección Femenina per a les dones (art. 4), organisme que ja existia des de 1934 com a branca femenina de Falange.

Les primeres línies del Preàmbul de la Llei de creació del FJ, consagren precisament la seva missió i oportunitat en el règim:

Desde el principio del Alzamiento, las organizaciones juveniles de la Falange surgieron como una de las más vivas realidades de la Revolución española. [...] Desde entonces, reconocidas ya oficialmente en los Estatutos del Movimiento, han desarrollado una importante actividad. Es urgente ahora dictar las normas que, en ejecución de aquellos Estatutos, abran a las organizaciones juveniles el cauce que pueda asegurar la formación y disciplina de las generaciones de la Patria en el espíritu católico, español y de milicia propios de Falange Española Tradicionalista de las J.O.N.S. El Sindicato Español Universitario, de gloriosa tradición falangista, forma también en la línea de unidad moral de las juventudes que constituye el Frente.²³⁶

Es reconeixia, així, la parcel·la intervencionista del SEU, com a entitat aglutinadora de la joventut universitària i eina al servei de la Pàtria, d'acord als seus Estatuts de 1937 i

²³³ *Ibíd.*

²³⁴ *Ibíd.*

²³⁵ ESPAÑA. "Ley de 6 de diciembre de 1940 instituyendo el Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (7 de diciembre de 1940), p. 8392.

²³⁶ *Ibíd.*

l'agrupació sota el seu abric de totes les organitzacions estudiantils. Val a dir que fins i tot els discursos i conferències del V Consejo Nacional del SEU celebrat al desembre de 1942, es van publicar sota el títol "*La Falange ante la Universidad*", mostrant una vegada més que el SEU era una ala del Partit a la Universitat per al domini de professors i estudiants²³⁷.

En segon lloc, el text també legitimava que «[...] el Estado debe asegurar al Frente de Juventudes los medios para ejercer la necesaria influencia en las instituciones de Enseñanza oficial y privada, así como en los Centros de Trabajo»²³⁸, la qual cosa permet albirar la clara intenció d'exercir el seu control dins d'aquestes institucions.

Així, juntament amb el SEU, el FJ assumia el compromís d'«asegurar la formación y disciplina de las generaciones de la Patria en el espíritu católico, español y de milicia propios de Falange Española Tradicionalista de las J.O.N.S.»²³⁹, per tal d'aconseguir que la joventut creixés ideològicament sotmesa als principis del Règim. I amb aquest objectiu es va imposar, anys després, l'obligatorietat per als seus membres de cursar formació política, física i esportiva, tant per a homes com per a dones, així com educació premilitar només en el cas masculí i ensenyaments de la llar exclusivament per a les fèmines, mantenint així el Règim un dels seus principis fonamentals relatiu a la divisió de rols en funció del gènere dins de la societat. L'home havia de posar el seu cos al servei de la Pàtria, mentre la dona al servei de la família i de la llar. D'aquí que uns fessin

²³⁷ De fet, la Conferència de Laín Entralgo "*Medios de captación del universitario*" de 15 de desembre de 1942 dins del V Consejo Nacional del SEU proposava ocupar-se tant del professor universitari com del jove estudiant.

²³⁸ ESPAÑA. "Ley de 6 de diciembre de 1940 instituyendo el Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (7 de diciembre de 1940), p. 8392.

²³⁹ *Ibíd.*

èmfasi en les activitats militars i les altres en l'aprenentatge de les tasques domèstiques²⁴⁰.

L'articulat de la Llei revela la rellevància de l'esport en les accions del FJ, i és que explícitament els articles 7 i 8 estableixen com un dels seus fins «La educación física».

De fet, els principals objectius del FJ pel que fa a l'educació física dels joves d'entre 7 i 21 anys d'edat i el seu adoctrinament polític a les files del règim havien de ser assolits en quatre esferes: a) Centres d'ensenyament, b) universitats (assumint aquí les potestats el SEU), c) els centres de treball, i d) l'àmbit rural.

Donat el reconeixement notori que el règim atorgava a l'esport, faltava establir la institució de govern que el dirigís i ho centralitzés en un únic organisme, i així s'instaurà la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS (DND) per Decret de 22 febrer de 1941²⁴¹, ja que el propi preàmbul reconeixia que «La política del Estado falangista [...] no puede descuidar en modo alguno al deporte, en el que encuentra uno de los principales instrumentos para la entera educación del hombre español [...]», de nou subordinant la faceta social de l'esport a l'organigrama polític estatal, ja que la DND depenia orgànicament de la Secretaria General del Movimiento i, per tant, de Falange.

Tal i com aclareix Santacana i reproduint de nou els models totalitaris europeus coetanis:

[...] lo más importante es que por primera vez el deporte dejaba de ser una actividad de organización formalmente privada con conexiones intermitentes y puntuales con los poderes públicos (petición de subvenciones, demandas de instalaciones, etc.) y órganos de decisión independientes para pasar a ser una actividad que se organizará de forma

²⁴⁰ Juan Carlos Manrique, «La Educación Física Femenina y el ideal de mujer en la etapa franquista», *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, núm. 3 (2003): 92.

²⁴¹ ESPAÑA. "Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS." *Boletín Oficial del Estado* (5 marzo 1941), nº 64, p. 1551.

jeràrquica desde el poder polític establint una connexió piramidal desde el Estado hasta los agentes deportivos privados.²⁴²

La DND es va estructurar en tres departaments (encarregats dels esports del Partit, els Federatius i els de l'Exèrcit, respectivament) que englobaven totes les esferes esportives, permetent a Falange assegurar-ne la seva intervenció mantenint com a eix comú el fet de «Dictar normas e intervenir en su aplicación para que la educación física, en general, se ejercite y desenvuelva progresivamente.»²⁴³ Tal i com sostenen Pujadas i cols.²⁴⁴, l'esport s'allunyava dels seus inicis associatius i instructius per convertir-se en un instrument de difusió del model d'estat autoritari.

No obstant, i atenent a l'aferrament del règim en intervenir en l'educació, des del Ministeri d'Educació també es va impulsar l'aprovació de l'Ordre de 16 d'octubre de 1941, la qual va decretar que «En el curso 1941-1942 quedarán establecidas en todos los centros de primera y segunda enseñanza oficial y privada, las disciplinas de Educación Política, Física y Deportiva conforme a las normas y programas que dicte periódicamente la Delegación Nacional del Frente de Juventudes [...]»²⁴⁵, i que es traduï en la inclusió de les matèries d'Educació Física i Formació de l'Esperit Nacional en els centres educatius de primer i segon ensenyament; en el cas universitari, s'hauria d'esperar fins al curs 1944-45.

²⁴² Santacana, «Espejo de un régimen. Transformación de las estructuras deportivas y su uso político y propagandístico, 1939-1961», 209.

²⁴³ ESPAÑA. "Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS.", art. 4.g). *Boletín Oficial del Estado* (5 marzo 1941), nº 64, p. 1551.

²⁴⁴ Xavier Pujadas, Beatriz Garay, Fernando Gimeno, Ramon Llopis, Gonzalo Ramírez y José Manuel Parrilla, «Mujeres y deporte durante el Franquismo (1939-1975). Estudio piloto sobre la memoria oral de las deportistas», *Materiales para la historia del deporte*, nº 10 (2012), 37-53.

²⁴⁵ ESPAÑA. "Orden de 16 octubre de 1941 por la que se establecen en todos los Centros de primera y segunda enseñanza las disciplinas de Educación Política, Física y Deportiva y las de iniciación en las Enseñanzas del Hogar, bajo la inspección y vigilancia del Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (18 de octubre de 1941), p. 8090.

Aquesta formació quedava al càrrec d'Instructors designats pel FJ, al marge doncs de l'administració educativa. El problema fou que en el moment no es disposaven de prou docents que poguessin assumir-ne la responsabilitat, i d'aquí que el FJ disposés dels seus membres per dur a terme aquestes funcions.

No obstant això, amb l'objectiu de formar el professorat que pogués exercir la formació política, física i premilitar, de seguida es varen crear les Escuelas de Mando e Instructores, diferenciant-se de nou segons el gènere i havent de formar-se a l'Acadèmia Nacional *José Antonio* els homes i a l'Acadèmia Nacional *Isabel la Católica* les dones²⁴⁶. Ara bé, es tractava de professorat per al primer i segon ensenyament, com hem esmentat, i en cap cas per a l'àmbit universitari, el professorat del qual havia de provenir de l'Escuela Central de Educación Física de Toledo, amb objectius militars i que fins i tot en el curs 1941-42 va acollir un curs d'instrucció militar per tal de formar futurs professors d'Educació Física de Falange²⁴⁷, o bé de l'Escuela de San Carlos com a secció de la Facultat de Medicina de Madrid.

La filosofia d'aquestes Acadèmies Nacionals quedava palesa a la Revista *Mandos*, en la qual es recollien notícies diverses que podien ser d'interès per als responsables de les Delegacions Provincials del FJ, així com les directrius que aquests haurien d'adoptar en relació a la formació política, premilitar y física dels nens que hi hauria sota la seva responsabilitat. Amb aquest objectiu, el seu número 6 esgrimia:

En la Academia los mandos han de recibir una preparación doctrinal intensa que les capacite suficientemente para la enseñanza de las disciplinas de EF, pol. y militar. Pero

²⁴⁶ ESPAÑA. "Decreto de 2 de septiembre de 1941 de creación de las escuelas de mando del Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (3 de septiembre de 1941), p. 6886.

²⁴⁷ Tania Martínez, Rosa Lucena y Alberto Rossignol, «La Escuela Central de Gimnasia de Toledo», *Patrimonio histórico español del Juego y del Deporte*.

ello con ser mucho no sería nada si en la Academia, además de enseñar, no se formara al alumno. [...] Esta es la auténtica y fecunda misión de la Academia: hacer falangistas [...].²⁴⁸

Amb l'augment d'organismes dins la Falange, es feu forçós aprovar un Decret amb tal de reorganitzar la Secretaria General de FET y de las JONS, de manera que s'establiren quatre Vicesecretaries que alhora inclourien els següents serveis²⁴⁹:

- la *Vicesecretaria General del Movimiento* assumiria les Delegacions Nacionals de la SF, FJ, de l'Exterior i la *Jefatura* de Províncies.
- la *Vicesecretaria d'Obres Socials*, a càrrec de les Delegacions Nacionals de Sindicats, d'Auxili Social, Ex-combatents i Ex-captius.
- la *Vicesecretaria d'Educació*, a més de portar les Delegacions de Premsa i Propaganda, Cinematògraf i Teatre i Radiodifusió, regiria la d'Educació Nacional.
- la *Vicesecretaria de Serveis*, s'ocuparia de les Delegacions de Justícia i Dret, Informació i Investigació, Tresoreria i Administració, Comunicacions i Transports, Sanitat, Esports i Personal.

Pel cas del nostre estudi, ens emmarcaríem dins la primera i potser més important a nivell de consideració per part del règim, donat que hi requeia el mandat de la joventut en el seu sentit més ampli. També, però, hi entrava la d'Educació Nacional, que establiria els continguts dels plans educatius mitjançant els quals es pautaria l'execució de l'educació física en els centres primaris i superiors.

²⁴⁸ *Mandos*, núm. 6 (juny 1942): 290.

²⁴⁹ ESPAÑA. "Decreto de 28 de noviembre de 1941 por el que se reorganiza la Secretaria General de F. E. T. y de las J. O. N. S., agrupándose en cuatro Vicesecretarías los Organismos centrales del Movimiento." *Boletín Oficial del Estado* (30 de noviembre de 1941), p. 9330.

5.3. La Universitat i l'Educació Física com a matèria: juliol de 1943-octubre de 1946.

Aquest serà el període més prolífic pel que fa a l'educació física universitària, com veurem, marcat sobretot per dos grans preceptes legals com seran la *Ley de Ordenación Universitaria* (LOU) al juliol de 1943 i el Decret que imposarà la matèria en els centres d'ensenyament superior el març de 1944.

a) La *Ley de Ordenación Universitaria* (LOU), juliol de 1943.

L'aprovació de la LOU va marcar una fita important respecte la funció del SEU a la vida universitària i el desenvolupament de l'esport universitari, per moltes raons, començant pel fet que posava de relleu «el fiel servicio de la Universidad a los ideales de la Falange, inspiradores del Estado»²⁵⁰, fixant doncs els eixos sobre els quals giraria la universitat espanyola a partir d'aquest moment.

Del seu Preàmbul es poden citar algunes de les idees exposades, que reforcen la defensa de la tasca reparadora que Falange pretenia dur a terme amb aquesta Llei, donat que «la República lanzó a la Universidad por la pendiente del aniquilamiento y desespañolización»²⁵¹ i per aquest motiu la nova universitat neixia amb la responsabilitat *espiritual* de «realizar y orientar las actividades científicas, culturales y educativas de la Nación con la norma de servicio que impone la actual Revolución

²⁵⁰ ESPAÑA. "Ley de 9 de julio de 1943 sobre ordenación de la Universidad española". *Boletín Oficial del Estado* (31 de julio de 1943), nº 212, p. 7406.

²⁵¹ *Ibid.*

española»²⁵², per tant amb voluntat de servei a les necessitats del país, la qual cosa suposarà la seva instrumentalització en pro dels interessos falangistes.

Un últim aspecte ressaltaríem d'aquesta part introductòria, relacionada amb el professorat i sobre el qual s'hi fonamentaran les *depuracions*, al·ludint al fet que «una verdadera reforma universitaria reclama espíritu nuevo en las personas encargadas de llevarla a la realidad. La Ley exige condiciones rigurosas para el acceso a la Cátedra y subraya la responsabilidad del que, por vocación, ha de consagrarse a la formación intelectual de las futuras generaciones»²⁵³. Aquest «espíritu nuevo» es traduiria en la substitució de tots aquells docents i personal administratiu considerat desafecte, per d'altres més afins al règim, més compromesos amb la causa, i que podessin contribuir més clarament a la transmissió de l'ideari franquista.

Entrant en el cas concret dels joves universitaris i la pràctica esportiva, aquesta Llei dotà de gran protagonisme al SEU, al qui declarà «Órgano para el ejercicio de funciones universitarias [...], el cual se regirá por sus normas propias»²⁵⁴, i entre les seves competències «Agrupar a todos los estudiantes universitarios»²⁵⁵ -tot i que de fet ja des de 1939 el SEU era l'única organització estudiantil oficial-, exigència que vindrà reforçada d'una posterior imposició legal, com veurem.

D'altra banda, perquè entre les obligacions de l'estudiant la Llei preveia «Pertener al Sindicato Español Universitario y ostentar su uniforme [...]»²⁵⁶, malgrat fins aquell

²⁵² *Ibíd.*

²⁵³ *Ibíd.*

²⁵⁴ *Ibíd.*

²⁵⁵ *Ibíd.*

²⁵⁶ *Ibíd.*

moment i segons els Estatuts del SEU aquest era el Sindicat únic però de lliure afiliació²⁵⁷.

Finalment, i pel que fa a educació física, perquè entre les seves competències estava:

Determinar, conforme a las normas de la Delegación Nacional del Frente de Juventudes, los planes obligatorios de Educación Física y Deportiva, que, una vez aprobados por el Ministerio de Educación Nacional, pondrá en práctica de acuerdo con las disposiciones rectorales.²⁵⁸

Queda clara, doncs la intervenció de l'ala juvenil de Falange sobre l'activitat esportiva universitària. I aquest va ser el principi rector del Primer Congrés Nacional d'Educació Física celebrat a Madrid l'octubre de 1943, expressat en el seu discurs d'obertura a càrrec del Delegado Nacional de Deportes, el general Moscardó, i que analitzarem amb més profunditat en el Capítol següent, construint l'educació física actual per tal de «formar esa juventud gloriosa de que tanto espera España»²⁵⁹.

Curiosament, aquesta Llei arribà deu anys després de la creació del Sindicat, «tras diez años de lucha sin descanso. [...] Porque esta Ley representa para el SEU la concesión de unos objetivos generosos y amplios que abren horizontes esperanzados a nuestra actuación incansable»²⁶⁰, el que per a Carlos Mª Rodríguez de Valcárcel, llavors Cap Nacional del SEU i autor d'aquestes paraules, suposaria el seu recolzament definitiu, i juntament amb la sindicació obligatòria de tots els estudiants, universitaris o no, sota la

²⁵⁷ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 112.

²⁵⁸ ESPAÑA. "Ley de 9 de julio de 1943 sobre ordenación de la Universidad española" (art.34.h). *Boletín Oficial del Estado* (31 de julio de 1943), nº 212, p. 7406.

²⁵⁹ *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 7 (novembre de 1943), p. 4.

²⁶⁰ Carlos Mª Rodríguez de Valcárcel, «Los estudiantes españoles ante la Ley de Ordenación de la Universidad», *Revista Nacional de Educación*, Año III (1943): 76-89.

seva empara, contribuiria a la participació unànime «en la suprema tarea colectiva del servicio»²⁶¹.

Per reforçar el postulat d'afiliació obligatòria al SEU, al novembre de 1943 s'aprovà una Ordre²⁶² per la qual s'integrava a tots els alumnes de les Facultats Universitàries en ell, basant-se precisament en el que establien els articles 34.a i b, i 70.b, ja citats, de la LOU, que enquadraven tots els i les estudiants dins el SEU (i la seva SF). Però per si això no hagués estat prou, i «para ampliar, en la medida de lo posible, el campo de influencia del Sindicato Español Universitario» el març de 1944 un nou Decret va ser aprovat²⁶³ integrant al SEU als alumnes matriculats en centres no universitaris, per tal de «extender a todos los que cursan estudios en los Centros docentes superiores los beneficios de mutualidad y orientación que se derivan de pertenecer a dicho Sindicato».

Recordem que des de setembre de 1939 quedaven dissoltes totes les associacions o centres estudiantils aliens al SEU, esdevenint doncs aquesta associació l'única vigent.

b) El Decret d'establiment a les Universitats de cursos d'educació física per a escolars, març de 1944.

Aquest mandat fou determinant per al desenvolupament de l'educació física universitària, atès que implantà la matèria com a obligatòria en l'ensenyament

²⁶¹ *Ibíd.*

²⁶² ESPAÑA. "Orden de 11 de noviembre de 1943 por la que se integra a todos los alumnos de las Facultades Universitarias en el Sindicato Español Universitario". *Boletín Oficial del Estado* (15 noviembre 1943), p. 11018.

²⁶³ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se dispone queden integrados en el Sindicato Español Universitario los alumnos que cursen estudios superiores en Centros ajenos a la Universidad", *Boletín Oficial del Estado* (9 abril 1944), p. 2822.

superior²⁶⁴. Uns mesos més tard, s'ampliaria també aquest deure als centres de nivell tècnic, eixamplant el camp d'acció d'aquest decret²⁶⁵.

El propi preàmbul del decret posava l'accent en els beneficis de la pràctica d'exercici físic donat que:

[...] contribuye a subrayar el perfeccionamiento moral cifrado en el valor y en la audacia para el vencimiento de la dificultad, en el dominio propio, en el sacrificio por el bien común que significa el conjunto deportivo, [...] en el reconocimiento de la autoridad y en la entrega alegre y subordinada a la disciplina; [...].²⁶⁶

Però aquests propòsits no es poden assolir amb una activitat física esportàtica o assistemàtica. Segons el Decret, calia desplegar un programa complet universitari:

[...] mediante una práctica incompleta y ocasional, ni siquiera por un conjunto más o menos continuado de clases de gimnasia. [...] Se hace preciso un sistema armónico, progresivo que [...] abarque todo el conjunto de deportes escolares y de práctica de Educación Física, realizados en adecuada conexión con las tareas docentes, en el marco de los recintos universitarios.²⁶⁷

El mateix mes i dia s'aprovà també el decret per a la formació política²⁶⁸ com a matèria també a cursar a la Universitat, de manera que en endavant l'homogeneïtzació ideològica dels estudiants s'abordava des de tres perspectives complementàries, la

²⁶⁴ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares". *Boletín Oficial del Estado* (10 abril 1944), nº 101, p. 2845.

²⁶⁵ ESPAÑA. "Decreto de 9 de noviembre de 1944 por el que se establece la Educación Física en los Centros de Enseñanza superior Técnica".

²⁶⁶ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares". *Boletín Oficial del Estado* (10 abril 1944), nº 101, p. 2845.

²⁶⁷ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares". *Boletín Oficial del Estado* (10 abril 1944), nº 101, p. 2845.

²⁶⁸ *Ibíd*, p. 2846.

física, la ideològica i la moral, ja que des del mes de gener del mateix any la formació religiosa²⁶⁹ s'havia establert igualment per als universitaris. Es posava, així, la primera pedra a la planificada instrumentalització de la pràctica esportiva universitària per part de Falange, a imitació dels seus homònims europeus feixistes.

La base jurídica d'aquesta declaració es pot trobar a la LOU, que com explicita el Preàmbul del decret, «concede a la Educación Física [...] su valor excepcional en el cultivo y desarrollo de cualidades y virtudes que vienen a ser como un reflejo ordenado y robusto del perfecto equilibrio humano y de la fortaleza del espíritu»²⁷⁰, havent d'aprovar els alumnes anualment l'assignatura al llarg de tots els estudis.

Precisament mantenint els diferents objectius a assolir per part d'homes i dones mitjançant l'Educació Física, des del principi va quedar molt clar que per a ells tindria un enfocament militar mentre els valors inherents a elles serien propers a la submissió, la dolçor, el pudor, i la maternitat; per això en el cas femení era la Sección Femenina la responsable d'executar i controlar les seves activitats, amb professorat propi de l'organització. Aquesta segregació de valors i real a la matèria d'Educació Física, responia, sens dubte, a una estratègia política focalitzada en la formació diferenciada dels joves, és a dir, dels futurs ciutadans.

Per aquests motius, el Decret establia activitats diferents per a unes i altres, de manera que per a elles era obligatori cursar gimnàstica educativa, rítmica i balls populars, i un esport a triar entre bàsquet, handbol, hoquei, tennis o qualsevol altre ofert pel Districte Universitari en el qual es trobés el centre on estiguessin matriculades; per a ells, en

²⁶⁹ ESPAÑA. "Decreto de 26 de enero de 1944 por el que se establece en las Universidades españolas la enseñanza religiosa." *Boletín Oficial del Estado* (8 febrero 1944), nº 39, p. 1106.

²⁷⁰ ESPAÑA. "Ley de 9 de julio de 1943 sobre ordenación de la Universidad española". *Boletín Oficial del Estado* (31 de julio de 1943), nº 212, p. 7406.

canvi, gimnàstica educativa, gimnàstica d'aplicació, atletisme, natació i un esport addicional a escollir entre bàsquet, futbol, hoquei, rugbi, tennis, pilota basca, rem, esgrima, esquí i muntanyisme o un altre que s'establís.

Queda clar que es tractava d'una primera proposta, i que cada Districte Universitari ho hauria d'adaptar a les seves possibilitats materials i logístiques. Tanmateix, el Pla General d'Educació Física Universitària de 1944²⁷¹ establí una proposta diferent en relació a les disciplines a cursar, de manera que per al cas femení esmentava la natació i el vòlei, però no hi constaven ni l'hoquei ni el tennis, mentre que per als homes explicitava l'atletisme, la natació i el vòlei enlloc del futbol, el tennis, la pilota basca, el rem, l'esgrima o l'esquí.

Destacar d'aquest articulat la previsió, en el seu art.4, de la creació de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria (JNEFU), que es va fer efectiva i es desenvolupà per Ordre de 5 de juny de 1944²⁷² i que depenia orgànicament de la Direcció General d'Ensenyament Universitari, dins l'estructura del Ministeri d'Educació Nacional. Aquesta Junta es va mantenir vigent fins l'any 1966, en què es derogà, malgrat que el 1963 i per previsió de la *Ley de Educación Física* de 1961 (*Llei Elola Olaso*) ja s'havia creat una nova Junta Nacional de Educación Física.

La Junta estava constituïda per tres membres, i els seus primers representants foren nomenats al juliol de 1944²⁷³, tot i que fins al novembre de 1945 els seus serveis administratius no van entrar en funcionament²⁷⁴. Es designà com a representant de la

²⁷¹ Plan General de Educación Física Universitaria, AHUB (en endavant AHUB), topogràfic 5897_3_01.

²⁷² ESPAÑA. "Orden de 6 de junio de 1944 por la que se crea la Junta Nacional de Educación Física". *Boletín Oficial del Estado* (23 de junio de 1944), p. 4920.

²⁷³ ESPAÑA. "Orden de 10 de julio de 1944 por la que se nombran miembros de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria a los señores siguientes:". *Boletín Oficial del Estado* (19 julio 1944), p. 5506.

²⁷⁴ ESPAÑA. "Orden de 8 de octubre de 1945 por la que se dan normas para el funcionamiento de los servicios administrativos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria". *Boletín Oficial del Estado* (7 de noviembre de 1945), núm. 311, p. 2838.

Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS Don Ricardo Villalba Rubio, Coronel d'Infanteria i Director de l'Escuela Central de Educación Física de Toledo (quedant així ben patent la orientació militar de la mateixa), com a representant del SEU, José Antonio Searle Fernández de la Cancela (era el seu Cap Nacional i posteriorment fou també Inspector Nacional d'Educació Física²⁷⁵) de formació metge, i com a catedràtic de Fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid (a la que estava adscrita la Facultat San Carlos, recordem) es va nomenar a José María del Corral.

De forma paral·lela a la creació de la JNEFU, es va crear el càrrec d'Inspector Nacional d'Educació Física Universitària, amb representació a la mateixa Junta, essent el primer en ocupar el càrrec el propi Searle Fernández de la Cancela²⁷⁶ (que tanmateix cessà com a membre de la JNEFU com a representant del SEU al gener de 1945, essent substituït Per Jorge Hernández Bravo²⁷⁷), com hem esmentat, fins al juliol de 1950. Aquell any, fou substituït per Alejandro Higeldo Martín²⁷⁸, metge i posterior President de la Reial Federació Espanyola d'Atletisme (entre els anys 1951 i 1954).

Per últim, i tornant al decret que instaurava l'educació física a la universitat, aquest proclamava que els professors d'educació física serien designats pel Ministeri d'Educació Nacional a proposta de la Jefatura Nacional del SEU, i d'entre els professors de cada

²⁷⁵ Jesús Aranz del Río, *Anuario Atlético Español de la Federación Española de Atletismo, 1942-1943*.

²⁷⁶ ESPAÑA. "Orden por la que se crea el cargo de Inspector Nacional de Educación Física Universitaria". *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS*, núm. 17 (septiembre de 1944), p. 3.

²⁷⁷ ESPAÑA. "Orden de 31 de enero de 1945 por la que cesa en el cargo de Vocal de la Junta Nacional de Educación Física, en representación del Sindicato Español Universitario, don José Antonio Searle Fernández de la Cancela", i "Orden de 31 de enero de 1945 por la que se nombra miembro de la Junta Nacional de Educación Física, en representación del S.E.U., a don Jorge Hernández Bravo". *Boletín Oficial del Estado*, núm. 47, p. 1359.

²⁷⁸ ESPAÑA. "Orden de 17 de julio de 1950 por la que se dispone el cese de don José Antonio Searle Fernández de la Cancela en el cargo de Inspector Nacional de Educación Física Universitaria" i "Orden de 19 de julio de 1950 por la que se nombra Inspector Nacional de Educación Física Universitaria a don Alejandro Higeldo Martín". *Boletín Oficial del Estado* (16 de agosto de 1950), núm. 228, p. 3598.

Districte Universitari se n'escollia un per a exercir de Director del Servei d'Educació Física al seu Districte Universitari. En realitat, però, el Servei d'Educació Física era poc més que l'agrupació dels professors que impartien aquella matèria a la Universitat, sense cap altre contingut que dotés el Servei en benefici de l'alumnat.

Respecte a la seva formació, s'exigia que disposessin del títol facultatiu (sense més especificacions) o fossin tècnics de grau superior, o bé Diplomats de l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo, del Ministeri de l'Exèrcit. En la realitat, però, la major part d'aquests docents provenia dels cossos de l'exèrcit i, molt sovint, es tractava de veterans de la Guerra Civil:

Yo diría que casi todos, excepto Lecha por ejemplo y yo que no éramos, éramos médicos. Pero los demás eran todos militares, militares que algunos estaban de, de jubilados ya, o retirados, vamos, y otros que estaban en ejercicio, o sea que estaban todavía, estaban, eran oficiales...²⁷⁹

Per últim, el Decret també preveia els motius que podien eximir de la pràctica esportiva universitària, ja fos per limitacions físiques o per raó del càrrec (religiosos o militars professionals) tot i que això no obstava al pagament de la inscripció de la matèria per a sufragar les despeses que es generaven.

Sense abandonar la qüestió de la introducció de l'educació física com a assignatura obligatòria, una altra Ordre²⁸⁰ al setembre de 1945 va establir la programació setmanal i el nombre (i noms concrets) dels professors responsables d'aquesta matèria. La càrrega docent va ser inicialment de 2 hores per setmana durant el primer trimestre del curs, en

²⁷⁹ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 112-115).

²⁸⁰ ESPAÑA. "Orden de 13 de septiembre de 1945 por la que se dispone que los alumnos de las Universidades y Centros Superiores dedicarán a la Educación Física 2 horas semanales". *Boletín Oficial del Estado* (11 octubre 1945), núm. 284, p. 2247.

paral·lel a la formació política i religiosa, però ben aviat es va fer evident que 2h eren insuficients, i les classes es van ampliar a 3 hores per setmana i a desenvolupar al llarg de tot l'any acadèmic, fins al 30 de maig²⁸¹. Respecte al nomenament dels professors, aquest es feia oficial mitjançant la seva publicació al Boletín Oficial del Estado, i tal i com era d'esperar, va anar augmentant en nombre a mesura que la seva implementació es materialitzava.

En definitiva, des del poder es va definir al detall el procediment d'implantació de l'educació física a la universitat, tal i com es va procurar fer en altres parcel·les de la societat, sempre mantenint en tot moment una actitud de completa submissió a les pautes del règim. Aquesta estructura es va mantenir fins que va ser abolida el 1977, ja que la Llei d'Educació Física de 1961 conservava l'obligatorietat de l'Educació Física en tots els graus d'ensenyament, extensible a l'universitari.

Tot i les moltes regulacions que regien el desenvolupament d'aquesta qüestió, la seva aplicació pràctica no fou fàcil, a causa entre d'altres motius de la manca d'instal·lacions necessàries per a aquest fi. Molts professors d'educació física de la universitat s'hi van referir sobre aquest punt en diversos escrits al Ministeri d'Educació, l'òrgan de govern responsable d'aquest assumpte, fent imprescindible haver de contractar les instal·lacions esportives d'altres entitats²⁸².

De fet, tot i que la manca d'instal·lacions va ser un dels problemes més greus, aquest no en va ser l'únic. Per exemple, la vaguetat dels continguts de la matèria també era un fet problemàtic, ja que va imposava una quantitat significativa de pràctica gimnàstica, però

²⁸¹ ESPAÑA. "Orden de 19 de octubre de 1946 por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades". *Boletín Oficial del Estado* (10 noviembre 1946), núm. 314, p. 8172.

²⁸² Professor d'Educació Física sense identificar (28 juny 1948), Memòria d'activitats del curs 1947-48, AHUB, topogràfic 3505_1.1.

pocs esports. No obstant això, l'enfocament era lògic, d'acord amb el propòsit falangista que preveia la formació militaritzada per als homes i la preparació per ser mare i esposa per a les dones, però va generar una gran indiferència entre els estudiants envers la matèria. Eren conscients de l'utilitarisme que s'ocultava darrere de l'educació física i ho van trobar difícil de justificar des d'un punt de vista acadèmic.

5.4. Conclusions.

Al llarg d'aquest capítol hem pogut observar com el règim va anar articulant formalment el procediment imprescindible per implementar l'educació física com a assignatura insalvable dins el currículum de l'educació superior. I ens aturem en el nivell formal perquè més endavant entrarem a analitzar si a la pràctica fou tan efectiva com ho pretenien les expectatives previstes sobre ella o si hi varen concórrer altres elements que ho condicionaren.

No obstant, ens permet prendre consciència ja de les característiques d'aquesta posta en funcionament inicial i de les intencions del SEU i de Falange sobre la vida acadèmica (en aquest cas, intervenint sobre la pràctica esportiva obligatòria), que de seguida s'adonà que la previsió inicial era insuficient, havent d'ampliar de manera gairebé immediata tant el nombre de professors com la durada dels cursos, per tal d'arribar a tots els estudiants.

Per acabar, destacar el punt d'inflexió que va marcar la *Ley de Ordenación Universitaria*, marcant les coordenades de la universitat franquista a partir d'aquell moment,

«católica, imperial y patriótica»²⁸³, i donant un gran reforç al Sindicat i les atribucions d'aquest a la universitat, com a estendard de Falange entre els joves estudiants.

²⁸³ Redero, «Origen y desarrollo de la universidad franquista», 337.

Capítol 6. El *Plan General de Educación Física Universitaria* i la instrumentalització ideològica de la joventut.

Durant la tardor de 1940, el Ministre d'Educació Nacional del nou règim a Espanya, José Ibáñez Martín, ja expressava que les autoritats de la dictadura pretenien «organizar la enseñanza como una milicia, cuyas grandes agrupaciones estén enroladas bajo una disciplina y un mando general»²⁸⁴, que evidentment havia de ser el rector de cada Universitat. Més enllà de la retòrica militar utilitzada, molt estesa entre les autoritats franquistes durant els anys immediats a la finalització de la guerra civil, l'afirmació ministerial posava de relleu la clara intenció de control per part del poder polític sobre la jerarquia acadèmica i, en general, sobre tota la universitat espanyola. Dit d'altra manera, el nou règim volia deixar molt clar des del principi el límit del poder rectoral i l'escàs marge de maniobra del cos docent i de l'estudiantat.

Sota la mirada falangista, totes les esferes de la vida s'entenien com una milícia, i tenint en compte que la formació militar reconeixia explícitament la importància de la preparació física, per extensió exercitar-se en la pràctica esportiva tindria una lectura positiva sempre i quan es posés al servei del compliment del més alt ideal²⁸⁵. De fet, era

²⁸⁴ José Ibáñez Martín, «Discurso inaugural del Ministro de Educación Nacional del curso académico 1940-41» (Valladolid, 4 de novembre de 1940), citat a Luis Enrique Otero Carvajal, *La destrucción de la ciencia en España. Depuración universitaria en el franquismo* (Madrid: Editorial Complutense, 2006), 72.

²⁸⁵ Herrero, «“Por la educación hacia la revolución”: la contribución de la Educación Física a la construcción del imaginario social del franquismo», 30-31.

l'esport «el medio por el que se ejercita[ba] una disciplina, una subordinación, el acatamiento a la autoridad [...], el sometimiento a unas normas o leyes, [...]»²⁸⁶, és a dir, aquell àmbit mitjançant el qual es podien transmetre els valors falangistes i als quals s'havia de subjugar qualsevol ciutadà. Com molt bé afirmen Bielsa i Vizuete, des de l'inici de la Guerra Civil i fins 1961 «se confunden los valores propios del deporte y de la actividad física, con aquellos otros que el Régimen imponía como prioritarios, convirtiendo a la educación física en un instrumento [...]»²⁸⁷. D'aquí que els dirigents de Falange prenguessin la responsabilitat de fomentar i facilitar la pràctica esportiva, de manera que es varen anar articulant els mecanismes d'introducció de la mateixa en tots els àmbits socials. I per tal de dotar de legitimitat aquests engranatges, el franquisme es va servir de la legislació.

De fet, el règim va desenvolupar un procés polític-jurídic que es va basar en una triple estratègia, com ja hem vist. D'una banda, assentà els principis doctrinals dels que beurien l'Educació Física i l'esport, amb els Estatuts de Fet y de las JONS i els del SEU. En segon lloc, ja a partir de 1943, establí els arguments ideològics relatius a la Universitat i l'Educació Física mitjançant la LOU. I finalment, aprovà tot un conjunt de lleis i normes de rang inferior que li van permetre sistematitzar la introducció de l'assignatura d'Educació Física universitària, com hem repassat en el Capítol anterior.

²⁸⁶ Moscardó, «El poder educativo del deporte», 21-23.

²⁸⁷ Rosa Bielsa y Manuel Vizuete, «Historia de la organización deportiva española de 1943-1975», *Portal de las Ciencias de la Actividad Física y el Deporte* (de propera publicació), 2.

6.1. El I Congreso Nacional de Educación Física: Madrid, 1 d'octubre de 1943.

Juntament amb les eines jurídiques, però, es feia imprescindible que la dictadura construís l'instrumental ideològic del qual servir-se per al desenvolupament específic de l'Educació Física universitària. En aquest sentit, cal tenir ben present l'organització del I Congrés Nacional d'Educació Física a Madrid, l'octubre de 1943, ja que tot i que les diferents Conferències i Comunicacions presentades estaven vinculades a l'activitat física des de diferents punts de vista amb l'objectiu comú de «definir, instaurar, cuidar el desarrollo y ensanchar la Educación Física en España»²⁸⁸, pretenien «obtener [...] el fundamento doctrinal que sirva de base a las propuestas de la más alta finalidad [...] para el establecimiento de las adecuadas normas y disposiciones de la Educación Física española»²⁸⁹.

Es lloaven les intencions d'aquest esdeveniment en el segon número del *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS*, que tot just havia engegat un mes abans amb l'objectiu de fer ressò de les activitats esportives organitzades des del propi Estat i havent transcorregut dos anys de la creació de la Delegación Nacional de Deportes. Amb aquestes mires, arrencava aquest número amb el titular «La educación física en España»²⁹⁰, parcel·la considerada «uno de los más calificados exponentes de su potencia vital»²⁹¹ i que per tant interessava «grandemente a todo

²⁸⁸ «Prefacio». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), IX-XI.

²⁸⁹ *Ibíd.*

²⁹⁰ «La educación física en España», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 2 (mayo 1943), p. 3.

²⁹¹ *Ibíd.*

Estado»²⁹², raó per la qual no es podia deixar en mans privades donat que en farien un tractament fragmentat.

Anticipava doncs aquest exemplar la celebració al mes d'octubre del congrés d'Educació Física, en el que hi participarien «médicos, pedagogos, profesores y todos aquellos elementos capaces de aportar valiosa colaboración para la gran tarea de dotar a España de un contenido programático en esta trascendental materia»²⁹³; tan *transcendental* que, segons el butlletí de la Delegación Nacional de Deportes (DND), hauria de culminar amb l'aprovació de la llei oportuna que ho regulés per tal de «llenar un gran vacío existente, y nuestra juventud tendrá las enseñanzas indispensables que precita en la fase difícil de su desarrollo formativo»²⁹⁴.

I, efectivament, en menys d'un any aquesta disposició ja seria una realitat, doncs fou al març de 1944 que s'imposà la matèria d'educació física a les universitats, entre els joves, al cap i a la fi, respectant la idiosincràsia espanyola «aunque aproveche las enseñanzas y experiencias de los métodos de los países en vanguardia»²⁹⁵.

Segons la DND, el Congrés es desenvoluparia amb objectiu de «lograr el establecimiento y la divulgación de un desarrollo corporal en óptimas condiciones»²⁹⁶, i s'estructuraria en ponències, conferències i comunicacions, des d'una doble vessant, «el puramente físico y el que invoca la medicina como vigilante guardián de la salud de todo un pueblo»²⁹⁷. Aquestes foren:

a) Ponències:

²⁹² *Ibíd.*

²⁹³ *Ibíd.*

²⁹⁴ *Ibíd.*

²⁹⁵ *Ibíd.*

²⁹⁶ *Ibíd.*

²⁹⁷ *Ibíd.*

- *Concepto actual de la Educación Física. Influencia de la misma en el mejoramiento racial. Organización de la Educación Física en España. Enseñanza y técnicos.* A càrrec d'Enrique Gastesi, professor de l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo.
- *Organización de la medicina Deportiva en España. Especialización médico-deportiva. Concepto actual de la fisiobiometría humana y condiciones precisas para su ampliación y divulgación.* A càrrec de Bonifacio Piga, de la Delegación Nacional de Sanidad.
- *Traumatología deportiva. Seguro de accidentes.* A càrrec de Emilio Moragas, director de la Mutual Sanitaria de Barcelona.
- *Educación Física femenina. Papel de la mujer en los deportes.* A càrrec de Luis Agosti, assessor nacional d'Educació Física de la SF.
- *Educación Física de la juventud.* A càrrec de Joaquín Agulla, Coronel de la Junta Nacional d'Educació Física del FJ.

b) Conferències:

- *Higiene de la Educación Física,* del professor José Alberto Palanca.
- *Psicología del deporte,* del professor Juan José López Ibor.
- *Servidumbre de la Educación Física,* del professor Pedro Laín Entralgo.
- *La Educación Física como terapéutica en las afecciones del aparato locomotor,* del doctor Alfonso Lafuente.
- *Higiene psíquica de la raza,* del professor Antonio Vallejo Nájera.
- Conferència del Comandant Mario Álvarez.
- *Alimentación y deporte,* del professor Jesús Cosín.

- *El perfeccionamiento social (o racial, com consta dins del document, i no social com consta a l'índex final) por la Educación Física, del metge Primitivo de la Quintana.*

c) Comunicacions: n'hi hagué tantes com vint-i-set, de temàtiques diverses però majoritàriament de contingut mèdic.

De totes elles, en destacàriem les que es referien a la joventut i a l'ús de la pràctica esportiva en ella per a la consecució de l'interès falangista, bàsicament les ponències 1 i 5, la tercera conferència, i la comunicació titulada «Sobre el concepto de la Educación Física dentro del sentido español y falangista de la vida», pronunciada pel Coronel Antonio Almagro, que ara analitzarem amb més detall.

La primera de les ponències del Congrés, a càrrec del Comandant Enrique Gastesi, professor de l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo, estava subdividida en cinc subapartats, centrats cadascun d'ells en elements diferents²⁹⁸. El primer, «Necesidad de organizar la educación física en todo el país para que su eficacia sea real», presentava aquesta matèria com quelcom integral en el creixement de l'individu des de les vessants *moral, intel·lectual i física*, entenent que «el cuerpo ha de estar al servicio del alma [pues es] escuela de VOLUNTAD»; el segon apartat, titulat «Labor realizada en España hasta la creación de la Escuela Central de Educación Física de Toledo», feia un recorregut històric i legislatiu fins al moment, sense més detall. En tercer lloc, «Organización de la Educación Física en España en la actualidad» tractava per separat els educadors, els educands i els mitjans, i deixava ben clara l'escassetat tant de mitjans esportius (material

²⁹⁸ Enrique Gastesi, «Concepto actual de la Educación Física. Organización de la Educación Física en España». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), 1-41.

i camps i instal·lacions) com de professorat, així com la manca d'interès dels estudiants. De fet, es tractava de necessitats totes elles demandades reiteradament des dels Serveis d'Educació Física universitaris a partir de la posada en marxa de la matèria, la qual cosa es va traduir en desinterès per la mateixa, tant de l'alumnat com dels responsables polítics, com veurem. Gastesi també reclamava la necessitat de crear una Escola Nacional d'Educació Física per a la formació especialitzada del professorat, a fi que s'impartís la matèria amb els coneixements deguts, doncs mentre aquesta no existís els docents seguirien sortint de l'Escuela de San Carlos com a secció de la Facultat de Medicina de Madrid o de l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo. Per últim, preveia que la DND creés un cos d'Inspectors per vetllar pel compliment de les disposicions referides a Educació Física, proposta que es va materialitzar l'any següent²⁹⁹.

Per acabar, el quart, titulat «Ligera síntesis de la organización de la Educación Física en el extranjero», repassa alguns països model com Suècia, Itàlia, França o Portugal, i el cinquè i últim, «Conclusiones definitivas y necesidad de una buena organización consciente, metódica, práctica y real», focalitzava el desenvolupament de l'educació física en una bona doctrina i didàctica pedagògica, una millor organització, i la disponibilitat de recursos que permetessin dur-ho a terme.

Igualment destacable fou la cinquena ponència, titulada «Educación Física de la juventud», de mans del Tinent Coronel Joaquín Agulla, de la Junta Central de Cultura Física de l'Exèrcit i Assessor Nacional d'Educació Física del FJ, així com President de la Real Federació Espanyola d'Atletisme entre 1939 i 1949. D'entrada, delimitava l'edat de

²⁹⁹ ESPAÑA. "Orden de 17 de julio de 1950 por la que se dispone el cese de don José Antonio Searle Fernández de la Cancela en el cargo de Inspector Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (16 de agosto de 1950), nº 228, p. 3598 ["[...] cargo para el que fue nombrado por Orden de 20 de julio de 1944 [...]"].

la *joventut* des del naixement fins a la transició a l'edat adulta, de manera que a cadascuna d'aquestes etapes li corresponia un tipus d'educació física diferent, d'acord a les característiques de cada edat. Arribat al moment dels estudis universitaris i seguint amb l'empremta militar que caracteritzaria la posada en pràctica de l'educació física als diferents nivells educatius, Agulla feia referències explícites a aquesta pràctica a la universitat³⁰⁰, establint per començar que aquesta s'executaria mitjançant «aplicaciones premilitares y explotaciones deportivas». Suggeria l'autor que la Universitat havia de disposar de dos formadors per a l'assignatura; d'una banda, el professor d'Educació Física, i de l'altra, l'entrenador esportiu especialista d'algun o alguns esports. Així doncs, el primer s'encarregaria d'elaborar els plans educatius, mentre el segon ho faria de l'entrenament específic dels esports. Respecte el nombre de docents per alumne, proposava un professor per cada tres-cents alumnes, i un entrenador per cada cent. Com veurem, la realitat distà molt de les propostes teòriques, tenint en compte la poca implicació real per part de la pròpia administració, que invertí pocs recursos en la seva implementació, la qual cosa revertí en la manca d'instal·lacions, material, i fins i tot en quelcom tan essencial com el professorat³⁰¹.

En relació a aquestes deficiències, el mateix Tinent Coronel Agulla reconeixia que la qüestió de les instal·lacions era un dels obstacles principals a superar, sobretot per l'enclavament urbà de les Universitats. Aquesta realitat, segons el militar, comportava poca salubritat i un elevat cost de construcció, d'aquí que fes una crida als organismes competents (Ministerio de Educación Nacional, Delegación Nacional de Deportes i Frente de Juventudes) per a elaborar de forma conjunta un programa general de

³⁰⁰ Joaquín Agulla, «Educación Física y Juventud». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), 184-192.

³⁰¹ Carbajosa y Fernández Bustillo, *Manuales de Educación Física...*, 12.

construccions, atenent -en el cas universitari- al nombre d'estudiants en proporció al d'habitants.

Agulla tancava el seu parlament esmentant les entitats responsables de l'Educació Física escolar segons l'edat del subjecte passiu: Frente de Juventudes per als menors, i SEU i Sección Femenina per als majors de divuit anys.

Sens dubte, el Congrés reflectia fidelment el discurs falangista en relació amb l'Educació Física i l'esport. La pròpia configuració del Comitè Executiu del certamen³⁰² evidenciava el control del partit únic sobre l'àmbit esportiu en l'organigrama de la dictadura el 1943. Aquest control suposava, en paraules de José Moscardó, delegat nacional d'esports, que «[...] nunca en la vida española se hizo tanto esfuerzo, tan reiterado y tan firme, por los caminos de la educación física. [...]»³⁰³. L'esmentat esforç se centrava sobretot en la «reconstrucción física y moral de nuestras juventudes [les falangistes, indiscutiblemente]» i del seu «espíritu deportivo», és a dir, en l'ús ideològic de l'activitat física reglada i controlada des del règim.

En bona mesura, la instrumentalització ideològica falangista de l'Educació Física es pot veure d'una manera explícita a la Comunicació del Doctor Antonio Almagro en aquest Congrés, que portava per títol «Sobre el concepto de la Educación Física dentro del sentido español y falangista de la vida», i en la que recollia el valor de l'«*ejercicio físico*», que era «sobre todo –para nosotros, falangistas- el método, la técnica, por medio de la cual conseguimos en primer lugar la obediencia incondicional de nuestro cuerpo a

³⁰² *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943).

³⁰³ José Moscardó, «El espíritu deportivo de las juventudes en la nueva Universidad», *Revista Nacional de Educación*, Año III (1943): 63-64.

nuestro espíritu», i que es convertiria en el «medio obligado y el más eficaz para servir a la vez a nuestro destino individual y a nuestro destino como españoles»³⁰⁴.

Val a destacar que Almagro fou coronel de l'exèrcit franquista durant la Guerra i fidel defensor de les idees joseantonianes, arribant a ocupar càrrecs de responsabilitat a la Secció d'ensenyament del FJ, «organización que desempeñaba durante el franquismo el papel de adoctrinamiento ideológico de los jóvenes españoles»³⁰⁵.

I en paral·lel es pronunciava Laín Entralgo, metge i intel·lectual referent al franquisme, en la tercera conferència, qui posava al servei de la nació els possibles beneficis que es poguessin obtenir amb l'educació física:

[...] más importante que hacer buenos músculos y buenos pulmones es conseguir que estos músculos y estos pulmones sirvan con entrega activa, entusiasmada y heroica, a los fines que nosotros como Hombres y como españoles debemos y queremos servir.³⁰⁶

Com es pot apreciar, tota una declaració de principis sobre la instrumentalització de l'educació física per part de l'acció política i doctrinària del règim.

Recordem que qualsevol actuació havia d'*inspirar-se* en els principis del Movimiento, per tant militars, i que els professors universitaris d'aquesta matèria havien de provenir, en part, de l'Escuela Central de Educación Física de Toledo, de nou d'origen militar, convertint-se així el món castrense en referent conceptual dels continguts de l'assignatura. Aquest referent justificava la generalització del recurs a la gimnàstica

³⁰⁴ Antonio Almagro, «Sobre el concepto de la educación física dentro del sentido español y falangista de la vida». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), 443-447.

³⁰⁵ Francisco Pina, «El estudio de la historia antigua en España bajo el Franquismo», *Anales de Historia Antigua, Medieval y Moderna*, vol. 41 (2009): 7.

³⁰⁶ Pedro Laín Entralgo, «Servidumbre de la educación física». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), 209-221.

educativa basada en el model suec «por ser un marco idóneo para la visualización del pensamiento político del Régimen –orden, disciplina y unidad- y por la facilidad para su aprendizaje y puesta en práctica, a través de las tablas, por parte de un profesorado con escasa formación»³⁰⁷.

Amb això, les Taules de Gimnàstica elaborades per a la demostració de l'alumnat de la Universitat de Barcelona³⁰⁸, s'inspiraven en les propostes de reconeguts militars com l'esmentat Joaquín Agulla o el Tinent Coronel Francisco Javier Fernández Trapiella, professor de l'Escuela Central de Educación Física i autor de llibres com *Ciencia y arte de la Educación Física* (1933) o *Lecciones de gimnasia educativa* (1942). O en propostes de metges com Luis Agosti, destacat decathleta i llançador i assessor de la Sección Femenina en l'àmbit esportiu³⁰⁹, nomenat Subinspector d'Educació Física Universitària femenina, i autor de *Gimnasia educativa* (1948). Les taules de gimnàstica universitària recollien els exercicis a executar, amb descripció dels seus moviments i dibuixos exemplificadors, però en realitat eren molt llunyanes a la pràctica esportiva com a tal.

Algunes de les aspiracions exposades al llarg del Congrés es varen anar materialitzant, de manera relativament immediata, prèvia aprovació del corresponent Decret, Ordre o Llei que li donés suport jurídic, essent el primer decret l'aprovat al març de 1944, i que imposava la matèria d'Educació Física com assignatura obligatòria a les Universitats³¹⁰, com hem vist àmpliament en el Capítol anterior.

³⁰⁷ Luis Agosti, *Gimnasia educativa* (Madrid: Talleres del Instituto Geográfico y Catastral, 1948).

³⁰⁸ AHUB, topogràfic 3505/1.1.

³⁰⁹ Javier Sánchez, «Del primer podio al médico que fichó por Franco», *El Mundo*, 14 de setembre de 2015.

³¹⁰ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares". *Boletín Oficial del Estado* (10 de abril de 1944), núm. 101, p. 2845.

6.2. El Plan General de Educación Física Universitaria.

Un cop establerta, amb l'aprovació de la LOU el 1943 i el decret de març de 1944, l'obligatorietat de l'Educació Física com a assignatura a la Universitat, i amb l'objectiu que totes les Universitats desenvolupessin una mateixa metodologia, es va elaborar el Plan General de Educación Física Universitaria³¹¹, a executar pel professorat d'Educació Física de cada Universitat i prenent com a punt de partida precisament el Decret de març de 1944 comentat àmpliament en l'apartat anterior, així com també el de novembre del mateix any, ambdós imposant l'educació física en l'ensenyament superior (el primer a les Universitats, i el segon als Centres d'Ensenyament Superior Tècnic).

Així doncs, el número 22 del *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes* explicitava que «El Comité [directivo de la DND] quedó informado del plan de educación física en las Universidades que ha sido sometido por el Frente de Juventudes»³¹², i recollia com una de les activitats dutes a terme al llarg de 1944 per l'*Asesoría Nacional de Educación Física del Frente de Juventudes* la «Elaboración del plan de educación física universitaria»³¹³, dotant-lo del reconeixement oficial oportú per part dels organismes responsables a tal efecte.

Aquest Pla establia les consideracions oportunes sobre la orientació d'aquesta pràctica, l'horari en què havia de tenir lloc, els esports a exercitar, el professorat i l'alumnat, i els exàmens i les seves notes.

³¹¹ Plan General de Educación Física Universitaria, AHUB, topogràfic 5897_3_01.

³¹² «Acuerdos de la Delegación Nacional de Deportes y de sus organismos integrantes», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 22 (febrero de 1945), p. 3.

³¹³ «Actividades realizadas en 1944», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 22 (febrero de 1945), p. 6.

Respecte a la orientació que havia de donar-se a les classes, aquestes tenien una finalitat clarament esportiva i eminentment pràctica, entenent que els joves ja tenien el cos prou format per la seva edat i per tant preparat per dur a terme el treball físic que pogués comportar la matèria, com descrivia el llavors Inspector Nacional d'Educació Física, José Antonio Searle, en un escrit l'any 1944:

La educación física es un factor importante de los que integran la educación total del individuo y es función suya el mejoramiento de las condiciones físicas y biológicas del mismo, íntimamente ligadas entre sí, por cuanto a la superación de las primeras se llega por un proceso fisiológico, biológico [recordem que era de formació metge], de desarrollo, y al mejoramiento de las segundas a partir del punto en que se encuentra en cada momento el individuo en su constitución.³¹⁴

Malgrat la prevalença de la part pràctica, els professors i especialistes haurien de transmetre els continguts teòrics «en forma de charlas, sobre los conocimientos generales en que se fundamenta la Educación Física»³¹⁵, així com orientar els estudiants cap a la seva participació en Torneigs intercursos.

La proposta en relació amb l'horari en què s'executaria la sessió era força flexible, ja que el Pla General permetia que cada Districte Universitari, atenent a les seves possibilitats, oferís tres sessions setmanals en horaris de matí i tarda a fi que els i les alumnes (per separat, sens dubte) assistissin a una d'elles setmanalment, per espai d'una hora i trenta minuts. D'entre les sessions proposades, l'alumne havia d'assistir obligatòriament a una d'elles, essent la resta de sessions d'assistència voluntària.

³¹⁴ José Antonio Searle Fernández de la Cancela, «Educación Física Universitaria», *ANTORCHA*, nº 2 (deseembre 1944): 36.

³¹⁵ Plan General de Educación Física Universitaria, AHUB, topogràfic 5897_3_01.

Recordem que per Ordre es disposà que a les Universitats i Centres d'ensenyament superior es dedicarien dues hores setmanals a l'Educació Física durant el període lectiu³¹⁶, però de seguida es va considerar insuficient i s'augmentà a tres hores setmanals, tot i que limitat als quatre primers mesos de curs i amb les proves avaluatives pertinents al mes de febrer³¹⁷. No obstant això, i un cop acabat el primer curs en què s'instaurà la matèria esmentada, les autoritats competents s'adonaren que tampoc havia estat suficient la dedicació i tot i mantenir les tres hores setmanals, n'ampliaren la seva durada a tot el curs, des de l'inici d'aquest fins al 30 de maig³¹⁸.

Ampli podríem considerar també el ventall de possibilitats que s'oferia als alumnes a l'hora d'escollir la pràctica i competició en la qual participar, totes elles «consideradas pedagógicamente como fundamentales»³¹⁹, ja que els nois podien optar per Atletisme, Natació, Bàsquet, Handbol a set, Vòlei, Rugbi o Gimnàstica esportiva, mentre les noies ho havien de fer entre Gimnàstica, Natació, Bàsquet, Handbol a set i Vòlei. De fet, la diferència estava en la visió de gènere del propi règim, on les dones es limitaven a fer activitats considerades suaus i que no possessin en perill la seva missió procreadora, i l'atletisme i el rugbi no ho eren, precisament, des d'aquesta perspectiva. Tal i com ja s'ha abordat en altres estudis recents, l'educació física femenina i l'esport es van convertir durant la dictadura em un simple instrument per a formar mares que donessin

³¹⁶ ESPAÑA. "Orden de 13 de septiembre de 1945 por la que se dispone que los alumnos de las Universidades y Centros Superiores dedicarán a la Educación Física dos horas semanales." *Boletín Oficial del Estado* (11 de octubre de 1945), núm.284, p. 2247.

³¹⁷ ESPAÑA. "Orden de 24 de noviembre de 1945 por la que se dan normas para las enseñanzas de Formación Política, Religiosa y Educación Física en las Universidades y Centros de Enseñanza Superior dependientes de este departamento." *Boletín Oficial del Estado* (17 de diciembre de 1945), núm.351, p. 6545.

³¹⁸ ESPAÑA. "Orden de 19 de octubre de 1946 por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades." *Boletín Oficial del Estado* (10 de noviembre de 1946), núm.314, p. 8172.

³¹⁹ Plan General de Educación Física Universitaria, AHUB, topogràfic 5897_3_01.

a llum fills forts i sans³²⁰. L'elecció del tipus de pràctiques es feia amb l'atenció a arguments científico-mèdics, religiosos i polítics³²¹.

En relació al professorat, entrenadors, auxiliars i professors eren proposats pel SEU (homes) i la Sección Femenina (dones) al Ministeri d'Educació Nacional, essent finalment seleccionats per l'Administració, i destinats al Districte Universitari necessari sense quedar vinculats a un centre concret. Tanmateix, es creava el Servei d'Educació Física a cada Districte Universitari, que quedava constituït pels propis professors responsables de l'assignatura, sota el comandament d'un d'ells mateixos, que s'erigia com a Cap del Servei, i encarregat de fer rotar el professorat per tal d'oferir als estudiants una major facilitat en la pràctica esportiva. Amb una apreciació específica envers les noies, ja que les professores estarien vinculades a aquest Servei d'Educació Física del seu Districte Universitari, però rebrien «las normas técnicas formativas únicamente de la Sección Femenina de FET [...] para mantener una unidad de características propias de la Educación Física femenina»³²², i mantenir ben present la distinció de pràctiques masculines i femenines.

També sobre els docents i, de fet, sobre tota persona al servei del règim, Searle hi feia recaure la responsabilitat de «velar por la regeneración física de los universitarios a través de una sistematizada labor de educación»³²³, convidant així a anar més enllà dels continguts exclusivament de la matèria.

³²⁰ Xavier Pujadas i cols, «Mujeres y deporte durante el franquismo (1939-1975). Estudio piloto sobre la memoria oral de las deportistas», 40.

³²¹ Juan Carlos Manrique i cols, «Factores que determinaron una educación física y deportiva de género durante el franquismo», *Apunts*, nº 98 (2009): 5-14.

³²² ESPAÑA. "Orden de 19 de octubre de 1946 por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades." *Boletín Oficial del Estado* (10 de noviembre de 1946), núm.314, p. 8172.

³²³ Searle Fernández de la Cencela, «Educación Física Universitaria», 37.

El Pla reproduïa la proposta ja citada del Coronel Agulla en el I Congrés Nacional d'Educació Física sobre la necessitat de disposar de professors i entrenadors especialistes, si bé el Decret de març de 1944 no distingia entre professors i entrenadors. L'alumnat, per la seva banda, s'organitzava en quatre grups, i per a la seva distribució els i les alumnes havien de personar-se davant del professorat durant el mes d'octubre. D'entrada, es diferenciava entre els alumnes *oficials* i els *lliures*, segons com fessin el seguiment del curs, amb assistències o només amb dret d'examen, tot i que a l'hora d'obtenir la suficiència en la matèria hi havia certes disparitats.

El primer grup era el format per aquells estudiants a qui, a valoració del SEU o de la SF, se'ls reconeixia que ja duïen a terme suficient pràctica esportiva, per exemple, si ho feien mitjançant alguna federació esportiva o per participar en les competicions universitàries, havent de justificar-ho degudament i essent el Cap del Servei d'Educació Física del Districte Universitari qui havia d'emetre el certificat corresponent o, en el cas de les dones, provenia del Cap d'Esports del SEU amb el vist-i-plau de la Regidora Provincial d'Educació Física de la SF. En aquest cas, quedaven lliures d'assistir a les pràctiques obligatòries de la matèria d'Educació Física, obtenint així la suficiència en la mateixa, tant en el supòsit de ser *oficials* com *lliures*.

Un segon grup, el més nombrós, l'integraven els i les alumnes sense activitat esportiva demostrada, i que per tant havien d'assistir necessàriament a les pràctiques establertes. A aquests estudiants se'ls exigia una targeta amb el seu nom per tal que els fos segellada cadascuna de les assistències i comprovar-les així, en finalitzar el curs, el professor en qüestió. En aquest segon grup, pels *lliures* s'exigia per tal d'obtenir la suficiència, una «demostración teórico-práctica de los conocimientos básicos en uno de los deportes

señalados [i la] realización de pruebas atléticas a juicio del Profesor»³²⁴. En el cas de les noies, «Las alumnas realizarán pruebas de aptitud físicas alcanzando un mínimo de 46 puntos»³²⁵.

El tercer grup el composaven els «alumnos con defecto físico corregible a través de determinados ejercicios»³²⁶, que havien de passar un reconeixement mèdic obligatori i, si del diagnòstic que se'n derivés d'aquest era possible corregir-ne el *defecte*, llavors eren orientats a executar exercicis específics per a la seva recuperació i superar així la matèria. Sinó, podien inscriure's a l'últim grup, els exempts de la pràctica d'educació física, que ja a l'inici de cada curs havien de presentar l'oportú certificat mèdic que acredités la seva situació i, assistint a les sessions teòriques obtenien la suficiència. En el cas dels alumnes *lliures* que es trobessin en algun d'aquests dos últims grups, se'ls demanarien «unos conocimientos acerca de los temas desarrollados en las sesiones teóricas»³²⁷.

Per últim, respecte els exàmens, existien les convocatòries de juny i setembre, i respecte les notes, es podia obtenir la suficiència (demostrant els coneixements teòrics bàsics d'un dels esports assenyalats, i executant unes proves d'aptitud física a judici del professor) o bé una major qualificació si es demostraven coneixements ja tècnics i tàctics de l'esport escollit, i superant unes marques preestablertes, de manera que s'establien uns barems amb punts que permetien optar a un notable, excel·lent o qualificació d'honor.

³²⁴ Plan General de Educación Física Universitaria, AHUB, topogràfic 5897_3_01.

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ *Ibid.*

³²⁷ *Ibid.*

El Pla General d'Educació Física es tancava fent una crida a la col·laboració del professorat amb el SEU, «siendo necesaria una íntima y eficiente colaboración mutua entre el Profesorado y los Mandos Deportivos del Sindicato»³²⁸ per aconseguir el major acostament possible a l'alumnat i fer-lo coneixedor de l'oferta esportiva existent, sotmetent-lo evidentment als principis del règim.

6.3. Conclusions.

La posada en marxa de l'educació física a la Universitat passava per la implicació de tots els agents que hi podien tenir incidència, tal i com remarcava el propi Moscardó en el discurs inaugural del I Congrés Nacional d'Educació Física l'octubre de 1943:

En este amplio campo de la educación física han de colaborar todos, sin faltar uno, de los nobles elementos que se mueven en el campo sagrado de los destinos de nuestra Patria. La obra total será la resultante de los esfuerzos de todos para formar esa juventud gloriosa de que tanto espera España. Todos los buenos españoles han de montar la guardia ideal que soñaba José Antonio: gobernantes, autoridades, jerarquías, médicos, higienistas, educadores, maestros.³²⁹

Aquest I Congrés d'Educació Física fou escenari de trobada de metges, militars i professors afins al règim que varen aportar la seva visió respecte de com hauria de ser aquesta educació física que es pretenia implantar a tots els nivells educatius, «el fundamento doctrinal» –segons recitava el Delegat Nacional-, i a partir de la qual cosa

³²⁸ *Ibíd.*

³²⁹ José Moscardó, «Discurso del Delegado Nacional de Deportes en la solemne inauguración del I Congreso», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS*, nº 7 (novembre 1943), p. 4.

s'anirien aprovant les diferents disposicions que en marcarien els seus trets definitoris. En aquest sentit, els exemples més clars d'aquest corpus legal en foren el Decret que n'imposà la matèria a les Universitats³³⁰ i el posterior Pla General d'Educació Física, que pautava l'estructura de la mateixa en els Districtes Universitaris en funció de les seves capacitats logístiques i d'equipaments, com veurem més endavant. Un Pla enfocat sobre la vessant pràctica dels esports proposats, mantenint la distància entre homes i dones en funció del servei que se'ls tenia reservat en bé de la Nació, i que anà variant respecte de la previsió inicial perquè la realitat de matriculacions superava els mitjans que s'hi destinaven, la qual cosa comportà, per exemple, l'augment gairebé immediat d'hores dedicades a la matèria d'educació física.

Amb la teoria a la mà, passarem a analitzar com s'anà executant aquesta assignatura i l'eficàcia real dels propòsits inicials, tant pel que fa al control ideològic de la joventut com per l'actitud dels propis estudiants envers aquesta imposició als plans d'estudi.

³³⁰ ESPAÑA. "Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares". *Boletín Oficial del Estado* (10 abril 1944), p. 2845.

**TERCERA PART. Les bases acadèmiques
d'un instrument en mans de Falange. El
cas de la Universitat de Barcelona.**

Capítol 7. El règim, el context esportiu i la UB entre 1939 i 1957.

La qüestió de l'educació física en els estaments educatius no fou un caprici del règim que no respongués a cap planificació prèvia, sinó més aviat una eina presa dels règims italià i alemany sobretot, que ja havien detectat la importància d'adoctrinar la joventut i que igualment havien intervingut aquest àmbit amb prou èxit, si fem referència per exemple al suport que el règim nazi va obtenir dels estudiants, que en varen fer gran proselitisme del mateix: «[...] Nazi student leaders had become the real power centers at the universities»³³¹.

Amb aquest propòsit, no n'hi havia prou amb l'exigència de superar la matèria dins el currículum educatiu, sinó que s'establiren competicions estudiantils a les que els alumnes hi anaven en representació del SEU o de la SF, i fins i tot els *Juegos Universitarios Nacionales* (JUN), que esdevingueren una forma més d'exaltació de la pràctica esportiva en nom de la nació. Els Serveis d'Educació Física dels diferents districtes universitaris espanyols organitzaven Festivals de Fi de curs on es mostraven les pràctiques executades durant el període acadèmic, així com proves diverses intercurso i interfacultats que procuraven mostrar una imatge homogènia a nivell estatal de l'educació física universitària, que s'havia d'executar d'acord amb les directrius establertes des dels organismes al càrrec.

³³¹ Grüttner, «German universities under the Swastika», 82.

Aquesta conjuntura fou paral·lela a l'augment de l'intervencionisme del règim sobre l'esport en general, amb proliferació d'esdeveniments esportius durant la dècada dels 1950 i la construcció d'equipaments esportius en diferents districtes universitaris que facilità la pràctica esportiva dels joves, coincidint tanmateix amb el període d'obertura del règim a l'exterior.

7.1. El règim i el context esportiu de Barcelona entre 1939 i 1957.

Amb la fi de la Guerra Civil, la pràctica esportiva no era precisament una prioritat, donada la situació de precarietat econòmica que patia el gruix de la societat, i que en general tenia prou amb poder sobreviure. En el cas dels joves, aquests havien estat part activa en el conflicte, tant d'un com de l'altre bàndol, i hi havia hagut moltes pèrdues humanes, de manera que recuperar els nivells de pràctica anteriors era un propòsit força complicat, si a més afegim els problemes d'alimentació del moment³³².

Paral·lelament, les entitats esportives varen patir també les conseqüències de la victòria franquista, amb la consegüent reducció de la seva parcel·la d'acció, i la centralització de l'organització esportiva des de l'Estat, contradint les reglamentacions pròpies del Comitè Olímpic Internacional³³³:

El nuevo régimen sumó, al proceso de desmembración y exilio de múltiples entidades deportivas populares y a la desaparición o destrucción física de instalaciones durante la

³³² Pujadas i cols, «Mujeres y deporte durante el Franquismo (1939-1975) Estudio piloto sobre la memoria oral de las deportistas», 46.

³³³ Xavier Pujadas i Carles Santacana, *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya. Vol. 2 (1931-1975)* (Barcelona: Columna Edicions, 1995), 119.

Aquestes previsions recollien que «ni els seus representants ni els comitès olímpics nacionals no podien integrar-se en cap estructura estatal sinó que havien de mantenir, si més no formalment, la seva independència».

guerra, dos elements de gran transcendència política i deportiva: la repressió i depuració hacia persones, organismes públics i associacions deportives concomitantes con el règim democràtic anterior, y la construcció de una estructura jurídica deportiva totalmente nueva, controlada desde el partido único –Falange Española– y teledirigida desde la jefatura del Estado.³³⁴

Així doncs, aquest organisme monopolitzador que controlarà l'esport serà la Delegación Nacional de Deportes (DND), que s'organitzarà en tres grans àrees: l'esport militar, el federatiu, i el del *Movimiento*; en tots tres casos, des de la vessant formativa, centrada en la doctrina falangista, i en els que hi col·laborarien altres organismes com la SF, el FJ, el SEU o Educación y Descanso. En paraules de Pernas, «L'esport ja no era un fenomen arrelat a la societat civil, sinó que es tractava d'una eina més al "servei de la pàtria", entesa des d'un nou ideari del règim»³³⁵.

Al llarg de la dècada dels 1940, cal diferenciar entre l'abans i el després de la II Guerra Mundial, atès que amb l'esclat del conflicte europeu el franquisme va prendre una altra actitud que li permetés mostrar al món, però també a nivell intern, que la dictadura espanyola no tenia un caràcter tan totalitari com ho havien estat Alemanya o Itàlia, i que per tant tenia un lloc en el panorama internacional.

També aquest canvi fou palpable en l'àmbit esportiu, ja que mentre durant els primers anys (a Barcelona, en concret) molts espais esportius oberts com els camps de futbol del carrer foren ocupats per aixecar-hi construccions que podessin acollir els milers

³³⁴ Sixte Abadia i Naudí, «Deporte y democratización en la Barcelona contemporánea», *Cultura, ciencia y deporte: revista de ciencias de la actividad física y el deporte de la Universidad Católica de San Antonio*, nº 2 (2005): 53.

³³⁵ Juli Pernas, *Del segle XIX al segle XX: l'esport a Barcelona* (Barcelona: Àmbit serveis editorials i Fundació Barcelona Olímpica, 2015), 89.

d'immigrants que estava rebent la ciutat, ja en anys posteriors el propi Ajuntament farà mostra d'aquest canvi d'actitud envers l'esport, conscient de la parcel·la de reconeixement que aquest estava comportant per a la ciutat, essent una mostra la creació de la *Delegació Municipal d'Esports*, el 1948³³⁶.

En Ple de l'Ajuntament, es dotà d'un primer Reglament aquesta *Delegació* «para el mejor desarrollo del Deporte en Barcelona [...] capaz de coordinar, animar, dirigir y fomentar por todos los medios el desarrollo del Deporte, haciéndolo extensivo a todas las clases sociales y encauzando la práctica del Deporte en forma tal que no sea privilegio exclusivo de unos pocos, ni medio de vida de otros muchos»³³⁷. El seu primer responsable fou Epifani de Fortuny, baró d'Esponellà, directiu del Futbol Club Barcelona abans de la Guerra Civil i responsable de l'impuls dels cursets de natació escolar a la piscina municipal de Montjuïc, així com de l'acolliment dels Jocs Mediterranis a la ciutat el 1955, conscient que aquest esdeveniment contribuiria a la transformació i modernització de Barcelona (ocupà el càrrec a la Delegació entre 1948 i 1951). Després d'ell, ocuparen el càrrec Lluís de Caralt (des de 1951 fins a 1952), Carlos Pena Cardenal (des de 1952 fins a 1955 i posteriorment Regidor d'Esports de l'Ajuntament, el 1963), i finalment Joan Antoni Samaranch (des de 1955 fins a 1961), regidor d'esports de la ciutat i, com se sap, delegat nacional d'esports entre 1967 i 1970³³⁸.

Si fem un repàs als esdeveniments esportius que varen tenir lloc a Barcelona durant els anys 1940, veiem que n'hi hagueren tants com 89³³⁹, xifra gens menyspreable atenent

³³⁶ Xavier Pujadas i Carles Santacana, «Esport, espai i societat en la formació urbana de Barcelona (1870-1992)». *Estudis d'investigació becats per la Fundació Barcelona Olímpica*, volum II (1997): 107-117.

³³⁷ Reglamento de la Delegación Municipal de Deportes. Acuerdo de la excelentísima Comisión Municipal Permanente (14 de noviembre de 1948), p. 2.

³³⁸ Pedro Palacios, Edgar Mont-roig i Juan Manuel Surroca, *President SAMARANCH. 21 years in the Presidency of the IOC tan changed Ports throughout the World* (Samaranch Foundation, 2015), 21-22.

³³⁹ Elaboració pròpia a partir de *La Vanguardia*; barcelonasportiva.blogspot.es; Juli Pernas, *Del segle XIX al segle XXI: l'esport a Barcelona* (Barcelona: Àmbit serveis editorials i Fundació Barcelona Olímpica, 2015);

a la situació social precària que hem esmentat abans. En mostrem els més representatius en el següent quadre resum, dels quals, com es podrà apreciar, gairebé la meitat varen ser acollits en emplaçaments privats, fet que mostra la importància d'aquests en el creixement esportiu de la ciutat, i amb els quals en el cas de la Universitat de Barcelona s'establiran un seguit d'acords per dur-hi a terme l'educació física donada la inexistència d'equipaments propis, com veurem amb més detall en següents capítols:

Taula 7.1. Esdeveniments esportius a la ciutat de Barcelona a la dècada de 1940.

Data	Esport	Altres edicions	Esdeveniment	Espai	Titularitat
06/1940	Bàsquet	1945 i 1946	Final Copa del Generalísimo	RCD Español (1940) Pista Gran Vía (1945) Plaça Toros Las Arenas	Privada
07/1940	Atletisme	1943, 1946, 1947 i 1949	Campionat d'Espanya	Estadi Montjuïc	Pública
10/1940	Tennis	Anualment fins 1949	Campionat d'Espanya professional	RST Pompeia (1940-42) RCT Turó (1943-47) RC Polo (1948)	Privada
02/1941	Atletisme	Anualment fins 1949	Campionat d'Espanya marxa atlètica	Parc de la Ciutadella	Pública
05/1941	Tennis	1942 i 1946	Campionat d'Espanya amateur	RST Pompeia (1941) RCT Barcelona (1942) RCT Turó (1946)	Privada
08/1941	Lluita greco-romana	1943, 1945 i 1948	Campionat d'Espanya	Sala Gran Price	Privada
06/1942	Tir		Campionat d'Espanya	Montjuïc	Pública
06/1942	Gimnàstica artística masculina		Campionat d'Espanya	Gimnàs Tiberghien	Privada
09/1943	Natació, Salts	1948	Campionat d'Espanya	Estadi de Montjuïc	Pública
05/1944	Rugbi	1946 i 1949	Final Copa del Generalísimo	Camp de Les Corts Estadi de Montjuïc'49	Privada Pública
06/1944	Futbol	1945 i 1946	Copa d'Espanya	Estadi de Montjuïc	Pública
06/1944	Hoquei patins	1947 i 1949	Copa del Generalísimo	Piscinas y Deportes Turó (1947 i 1949)	Pública Privada
10/1944	Rem	1945, 1946, 1948 i 1949	Campionat d'Espanya	Port de Barcelona	Pública
10/1947	Futbol		Amistós Catalunya-Espanya	Estadi de Sarrià	Pública
06/1949	Patinatge artístic		Campionat del Món	Club Patí	Privada
07/1949	Futbol		Copa Latina	Camp de Les Corts	Privada

Font: Elaboració pròpia a partir de *La Vanguardia*; barcelonasportiva.blogspot.es; Juli Pernas, *Del segle XIX...*; Juli Pernas, *Joan Antoni Samaranch...*

Juli Pernas, *Joan Antoni Samaranch, Regidor d'Esports a l'Ajuntament de Barcelona (1955-1961)*. (Barcelona: Fundació Barcelona Olímpica, 2015).

Arribada la dècada de 1950, se celebraren a la ciutat més de cent cinquanta esdeveniments esportius, malgrat no disposar encara de grans instal·lacions municipals. De fet, l'any 1952 només se'n reconeixien dins aquesta categoria l'Estadi i la Piscina de Montjuïc, així com els camps de bàsquet i pistes de tennis ubicades en aquest mateix recinte³⁴⁰, la qual cosa comportava que molts d'aquests seguissin tenint lloc en equipaments privats.

En paraules de Pernas, «La fi de l'aïllament internacional de la dictadura franquista, que va arribar l'any 1953 després dels acords signats amb els EEUU i el Vaticà, es va veure reflectit en l'esport espanyol i, especialment, en una Barcelona que intentava recuperar la seva condició de referent de l'esport»³⁴¹. De fet, és destacable el fet que durant la dècada dels 1940 no trobem cap esdeveniment esportiu internacional oficial, fora d'alguns amistosos no recollits a la taula precisament per no ser oficials (de tennis taula i atletisme), d'acord al posicionament polític franquista dels primers anys, tancat en sí mateix i centrant-se en fortificar el teixit falangista; en canvi, a la dècada següent s'acullen ja vuit enfrontaments internacionals (de futbol, atletisme i tennis), així com la fase final del mundial de motociclisme en cinc ocasions (anys 1951 a 1955, al circuit de Montjuïc), la del mundial de fórmula 1 (l'any 1951 i 1954, al circuit de Pedralbes) i el mundial i europeu d'hoquei patins (també els anys 1951 i 1954, al Pabellón del Deporte), circumstàncies que reforcen aquesta necessitat del règim d'obrir-se a l'exterior en una segona etapa, políticament d'aperturisme, i acollir competicions de caire universal per tal de mostrar l'actitud receptiva i capacitat organitzativa del sistema, fent de l'esport un recurs polític ideal.

³⁴⁰ Reglamento de la Delegación Municipal de Deportes. Acuerdo del Excelentísimo Ayuntamiento en Pleno de 8 de mayo de 1952, art. 26.

³⁴¹ Pernas, *Del segle XIX...*, 99.

Taula 7.2. Esdeveniments esportius a la ciutat de Barcelona a la dècada de 1950.

Data	Esport	Altres edicions	Esdeveniment	Espai	Titularitat
04/1950	Hoquei patins	1950 1951 1952 i 1953 1956	Copa del Generalísimo	Club Patín Turó Pabellón de Deportes Palacio de los Deportes	Privada Privada Pública Pública
04/1950	Motociclisme	Anualment fins 1955	Gran Premi d'Espanya, puntuable per al mundial	Circuit de Montjuïc	Pública
05/1950	Bàsquet	1950 1955 1959	Copa del Generalísimo	Plaça Toros Las Arenas Pabellón del Deporte Palacio de los Deportes	Pública
07/1950	Rem	1951, 1952 i 1955	Campionat d'Espanya	Port de Barcelona	Pública
09/1950	Natació, Salts	1952 i 1954	Campionat d'Espanya	Piscina Montjuïc	Pública
10/1950	Decatló	1958	Campionat d'Espanya	Estadi de Montjuïc	Pública
12/1950	Gimnàstica artística	1954, 1955 i 1958 1959	Campionat d'Espanya	Saló Iris Gimnàs de Montjuïc	Privada Pública
05/1951	Marxa	Anualment	Campionat d'Espanya	Circuit urbà	Pública
06/1951	Hoquei patins	1954	Campionat mundial i europeu	Pabellón del Deporte	Pública
07/1951	Tir amb arc	1951 1955	Campionat d'Espanya	Estadi de Montjuïc RC Polo	Pública Privada
07/1951	Atletisme	1955	Campionat d'Espanya	Estadi de Montjuïc	Pública
10/1951	Fórmula 1	1954	Campionat Mundial	Circuit de Pedralbes	Pública
03/1952	Lluita greco- romana	1955 i 1959	Campionat d'Espanya	Saló Iris	Privada
06/1952	Tennis	1955	Campionat d'Espanya amateur	CT La Salut i RCT Turó	Privada
03/1953	Rugbi	1956 fins 1959	Copa del Generalísimo	Estadi de Montjuïc 1953 La Foixarda (resta)	Pública
05/1953	Tennis	1956 fins 1959	Copa Davis	RCT Barcelona RCT Turó (1956)	Privada
06/1953	Tennis	Anualment	Trofeu Comte de Godó	RCT Barcelona	Privada
12/1953	Judo	1955	Campionat d'Espanya	Saló Iris	Privada
06/1954	Marató	1955	Campionat d'Espanya	Circuit urbà	Pública
03/1955	Handbol	1955 1956	Campionat d'Espanya	Frontón Novedades Palacio de los Deportes	Privada Pública
07/1955	Varis		Jocs Mediterranis		
10/1955	Patinatge artístic	1956	Campionat del Món	Palacio de los Deportes	Pública
09/1958	Natació sincronitzada	1958 1959	Campionat d'Espanya	Piscina de Montjuïc Piscina Escullera	Pública Privada
02/1959	Rallis	Anualment	Ralli Internacional Bcn-Sitges	Circuit urbà	Pública
Varis	Futbol	4 enfrontaments	Varis	Les Corts, Camp Nou	Privada
Varis	Ciclisme	33 esdeveniments	Varis	Circuit urbà	Pública
Varis	Bàsquet	22 esdeveniments	Varis, 9 exhibicions Harlem Globetrotters	Pabellón del Deporte Palacio de los Deportes	Pública

Font: Elaboració pròpia a partir de *La Vanguardia*; barcelonasportiva.blogspot.es; Juli Pernas, *Del segle XIX...*; Juli Pernas, *Joan Antoni Samaranch...*

Amb tot, a partir de la dècada de 1950 i l'inici d'aquesta obertura internacional del règim, la situació sociopolítica s'anà transformant lentament, fet que també es traduí en un cert relleu generacional en les instàncies governamentals amb l'entrada de figures més properes al liberalisme catòlic. Una mostra foren, per exemple, Fernando María Castiella (que va promoure l'entrada al Fuero de los Españoles de 1945 del dret d'associació, si els objectius eren legals, i un tímid acostament a la llibertat d'expressió, sempre i quan no es contrariessin els principis fonamentals de l'Estat) o Alberto Martín Artajo (que contribuí a la signatura del Concordat amb la Santa Seu el 1953), atenent també al poder que l'Església tenia dins del règim i que comportà l'acolliment a la ciutat de Barcelona del Congrés Eucarístic Internacional el 1952. Tanmateix, entraren aires renovadors en alguns Ministeris, representat sobretot per Joaquín Ruiz Giménez al capdavant de la cartera d'Educació (1951-1956), amb qui la política educativa «sin renegar de los valores ideológicos del nacionalcatolicismo, tiende a hacerse más flexible, diríamos que más realista»³⁴². Tot plegat eren símptomes de la inevitable transformació del sistema, i l'espai esportiu no en podia ser una excepció, dels que en veurem diverses manifestacions en els punts que segueixen a continuació.

No podem tancar aquesta dècada sense fer esment a la celebració dels *Jocs Mediterranis* a Barcelona l'agost de 1955, que tot i no afectar l'àmbit universitari suposaren una gran fita per a la ciutat tant a nivell esportiu com d'organització, i sens dubte d'aparador internacional: «Ya en 1955, [...] los Juegos Mediterráneos de Barcelona sirvieron para mostrar una imagen que pudiese contribuir a desbloquear el aislamiento que sufría la

³⁴² Manuel De Puelles Benítez, «Política y educación: Cien años de historia», *Revista de educación*, núm. Extraordinari (2000): 22.

dictadura franquista»³⁴³, contribuint a mostrar aquesta nova versió del règim, més oberta, més aliniada amb l'horitzó que la realitat del moment exigia per no quedar-se al marge de la política mundial. A més, donat que el nivell dels esportistes era inferior al dels Jocs Olímpics, això va permetre que els esportistes espanyols també es lluïssin en aquest esdeveniment, mostrant-se al món com figures preparades al nivell dels grans atletes d'altres països³⁴⁴ i, d'altra banda, «marcaren la fi de l'aïllament esportiu característic de la postguerra»³⁴⁵.

Pel que fa a les instal·lacions, la celebració dels Jocs Mediterranis permeté la construcció de noves infraestructures esportives a la muntanya de Montjuïc³⁴⁶, i ressaltar el fet que les que acolliren les diferents competicions de què constà l'esdeveniment foren de propietat eminentment pública, com podem veure en el següent quadre resum:

³⁴³ Francesc Xavier Medina, «Los Juegos Mediterráneos: diálogo, política internacional y promoción socioeconómica», *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, vol. LXI, nº 2 (juliol-desembre 2006): 234.

³⁴⁴ Juan Antonio Simón, «La diplomacia del balón: deporte y relaciones internacionales durante el Franquismo», *História e Cultura*, Franca, v. 4, nº 1 (març 2015): 177.

³⁴⁵ Sixte Abadia i Naudí, «Evolució de la pràctica esportiva de Barcelona durant la segona meitat del Règim Franquista: el cas de les instal·lacions esportives (1955-1975)» *Aloma: revista de psicologia, ciències de l'educació i de l'esport*, nº 13 (2004): 168.

³⁴⁶ Abadia i Naudí, «Deporte y democratización en la Barcelona contemporánea», 53.

Taula 7.3. Esports i Seus dels Jocs Mediterranis de 1955 a Barcelona.

Esport	Seu
Atletisme	Estadi de Montjuïc i circuit urbà
Bàsquet	Palacio de Deportes Pabellón de los Deportes
Boxa	Palacio de Deportes
Ciclisme	Circuit urbà amb inici i final a Montjuïc
Equitació	Estadi de Montjuïc
Esgrima	Casino San Sebastià
Halterofília	Palacio de Deportes
Futbol	Estadi de Montjuïc Camp de Les Corts Estadi de Sarrià
Gimnàstica	Palacio de Deportes
Hoquei herba	Estadi de Montjuïc
Hoquei patins	Palacio de Deportes
Lluita	Palacio de Deportes
Natació	Piscina Municipal de Montjuïc
Rem	Port de Barcelona
Rugbi	Camp de La Foixarda
Salts	Piscina Municipal de Montjuïc
Tir	Tir Nacional de Montjuïc Camp de Tir al Colom de Montjuïc
Vela	Port de Barcelona
Waterpolo	Piscina Municipal de Montjuïc

Font: elaboració pròpia a partir de *Mundo Deportivo* (13/07/1955) i Juli Pernas. *Barcelona 1955: Els Jocs Mediterranis*. Barcelona: CG Anmar, 2012.

En definitiva, el règim se serví de l'esport per millorar la seva projecció exterior, de manera equidistant al procés aperturista i «de maquillaje»³⁴⁷ en què s'estava endinsant en la dècada de 1950.

7.2. Els *Deportes del SEU* i els *Juegos Universitarios Nacionales* (JUN).

En paral·lel a la matèria d'educació física, i donat que el SEU «había asumido la responsabilidad de la correcta formación física del estudiante como parte de la educación integral tantas veces repetida en los textos del Sindicato»³⁴⁸, calia que aquest organisme oferís als estudiants els recursos necessaris per acomplir aquest propòsit, en aquest cas fora del contingut curricular. De fet, sobretot en els primers anys de postguerra, en molts casos aquesta era l'única possibilitat de practicar esport a la Universitat, donat que el Sindicat en facilitava la infraestructura (malgrat no ser de la seva propietat) i els materials imprescindibles.

Això si, de cara als interessos falangistes, aquesta pràctica esportiva fou el pretext ideal per intentar aconseguir que l'estudiant acomplís les aptituds esperades pel model feixista, l'estudiant-atleta-soldat, amb capacitat de resposta al servei de l'Estat si aquest el requeria.

³⁴⁷ Manuel Vizuete, «El deporte escolar del Franquismo. Los Juegos Escolares Nacionales», *ATHLOS. Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, nº 4 (juny 2013): 99.

³⁴⁸ Ruiz Carnicer, *El Sindicato Español...*, 473.

D'aquí que el SEU posava a l'abast de qualsevol estudiant interessat realment en la pràctica esportiva, tot i que fora de l'horari lectiu i no com a assignatura obligatòria, la possibilitat de formar part d'algun dels equips dels que disposava al districte universitari en qüestió, respecte dels quals el Dr. Galilea ho diferencia clarament:

[...] esto sí que era serio, esto fue lo que el SEU se hizo cargo, que fue, los deportes dentro de la universidad, y entonces sí, entonces tenías por un lado, los deportes en la universidad que efectivamente más o menos, estaban más o menos reglamentados, más o menos serios, pero serios porque lo tomábamos en serio, pero tampoco había una exigencia excesiva.³⁴⁹

Ell en fou el Cap d'esports del SEU a la Facultat de Medicina de la UB³⁵⁰, i precisament aquest nomenament no responia a motius polítics sinó que es basava en la seva trajectòria esportiva, que el feia coneixedor de l'àmbit: «porque había hecho deporte. Porque estaba metido en deporte»³⁵¹. I d'entre aquests esportistes s'escollien els que participarien als *Juegos Universitarios Nacionales*, en representació del seu districte universitari i com a expositor de la tasca esportiva que el Sindicat feia en cadascun d'ells. Els primers *JUN* se celebraren a Madrid l'abril de 1942, essent el districte universitari de la ciutat el gran triomfador³⁵², i el cert és que els rotatius no en van fer gran difusió (hem trobat dues referències a l'*ABC* i una a *La Vanguardia*), i les poques fetes eren molt breus.

³⁴⁹ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 276-279).

³⁵⁰ *Ibíd* (fragment 80).

³⁵¹ *Ibíd* (fragment 93).

³⁵² «El equipo de Madrid triunfó en los Juegos Universitarios Nacionales», *La Vanguardia*, 29 d'abril de 1942, 4.

Els segons, de l'1 al 8 d'abril de 1945 i també a Madrid, d'altra banda, ja tenien un altre punt de partida. Recordem, amb la LOU de 1943 ja vigent, la celebració del I Congrés Nacional d'Educació Física, la matèria obligatòria d'educació física ja era una realitat, i la DND i el seu *Boletín Oficial* també estaven en marxa, de manera que les eines del règim per enaltir la pràctica esportiva mitjançant aquest esdeveniment varen confluïr adequadament.

De fet, el número 25 del *Boletín*, recollia un escrit titulat «Exaltación de los Juegos Universitarios Nacionales», molt determinant en l'elecció dels termes. Aquest text precisava que hi havien participat 1.500 *camarades*, entre homes i dones, concentrats en dos albergs separats per gènere, sens dubte, i que els jocs havien estat « [...] un éxito no ya deportivo por las marcas establecidas, sino de preparación, estudio y puesta en práctica, sin un fallo en el Mando ni en la obediencia. He aquí algo que jamás se había producido en España, máxime cuando la envergadura de los Juegos fue tal, que, bautizados, quedaron de Olimpiada Nacional»³⁵³ L'exaltació que pronunciava el títol anava lligada també a la multitud d'espectadors que ressaltava la missiva, així com el fet que gràcies als organismes del *Movimiento* (SEU, FJ, SF i EyD), la pràctica esportiva es va posar a l'abast de tota persona que la volgués dur a terme, ja que fins llavors era patrimoni de molt pocs; i, per últim, com, no, al que comportaven com a aportació individual dins d'un tot, com el plantejament de milícia sempre present:

Sabido es que el mérito de cada participante está en la colaboración con el equipo, con el distrito correspondiente, como soldado, como parte insignificante desde el punto de vista de gesta deportiva, pero importantísima en los órdenes de conducta, disciplina y

³⁵³ «Exaltación de los Juegos Universitarios Nacionales», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 25 (mayo de 1945), p.2.

deportividad. [...] Y si a través de estos Juegos Universitarios se logran calidades deportivas, físicas y espirituales, que un día pudieran traducirse en beneficio del interés supremo de la Patria, esta Olimpiada habrá alcanzado su más difícil y trascendente misión.³⁵⁴

Els III JUN, l'any 1952, també entre març- abril i de nou a la Ciutat Universitària de Madrid, foren de nou majoritàriament acaparats pels esportistes del districte universitari madrileny, i les úniques ressenyes que trobem es limiten a la seva cita al *Boletín de la DND* número 109, on s'hi expressa la felicitació al Frente de Juventudes per la tasca duta a terme³⁵⁵. Curiosament, aquest *Boletín* es refereix també a la celebració dels I *Juegos Escolares*, mostra de la visió que el règim estava prenent respecte del paper de l'educació física en els centres educatius, que posaria al servei dels seus interessos polítics.

En quart lloc i finalment, arribaren els JUN a Barcelona l'any 1953, celebrant-se del 23 al 28 de març. El mateix Jorge Jordana, Cap Nacional del SEU, dirigia unes paraules a Franco, on justificava la necessitat d'aquests jocs: «Para la continuidad de nuestro Movimiento, para la seguridad del futuro—que es la historia que más nos importa—; la educación de la juventud en un estilo y una ideología, es imprescindible. Este estilo—siguió diciendo—es el estilo de nuestra Falange.»³⁵⁶ I el mateix Franco hi reforçava aquest menester, en relació a la missió dels estudiants universitaris més enllà de les aules, de manera que «El Movimiento—añadió—debe nutrirse de este afán de

³⁵⁴ *Ibíd*, p.2-3.

³⁵⁵ «Acuerdos de la Delegación Nacional de Deportes y de sus organismos integrantes», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 109 (abril de 1952), p. 4.

³⁵⁶ «Mensaje manuscrito del Jefe de Estado a los IV Juegos Universitarios Nacionales», *ABC*, 24 de març de 1953, 17.

superación deportiva, pues la formación física contribuye a fortalecer la juventud española y ponerla así en forma para el más eficaz servicio a la Patria.»³⁵⁷

Diverses autoritats lloaren l'èxit, de nou, d'aquest esdeveniment esportiu, com fou el cas de Jorge Jordana, que ja va fer esment a la qüestió de les instal·lacions esportives universitàries pròpies a construir a la nostra ciutat, manifestant «la resonancia que poseen [los Juegos Universitarios Nacionales] en la vida de la ciudad y también los inmediatos proyectos –de instalaciones deportivas y universitarias-»³⁵⁸. També el Ministre d'Educació Nacional, Ruiz Giménez, expressava la seva alegria al respecte «dado el historial deportivo de nuestra ciudad»³⁵⁹, reconeixent així la llarga trajectòria esportiva de Barcelona, i afegia «es de celebrar que todo el poder educativo del deporte haya sido plenamente incorporado al ideario del Movimiento, el cual lo equilibra y armoniza con el sentido espiritual que atribuye a la enseñanza»³⁶⁰. Els jocs no varen poder acabar millor, amb triomf en termes generals del districte universitari barceloní, i amb l'atorgament del *Víctor de Plata* al tinent d'alcalde d'Esports Carlos Pena Cardenal, essent aquesta condecoració un reconeixement a la seva aportació respecte de les joventuts universitàries³⁶¹.

Fins i tot el propi Franco feia referència a aquests jocs en declaracions a *La Vanguardia* de 24 de març del mateix any en la «importancia política de la formación deportiva, una de las formas más seguras de colaborar al engrandecimiento de España»³⁶², ja que pel dictador «la misión de los universitarios [que] no concluye en las paredes de la

³⁵⁷ *Ibíd.*

³⁵⁸ «El jefe nacional del SEU, en *La Vanguardia*», *La Vanguardia*, 26 de març de 1953, 12.

³⁵⁹ «Manifestaciones del Ministro de Educación Nacional a *La Vanguardia*», *La Vanguardia*, 29 de març de 1953, 12.

³⁶⁰ «Manifestaciones del Ministro de Educación Nacional», *La Vanguardia*, 31 de març de 1953, 19.

³⁶¹ «El S.E.U. galardona a los Sres. Pena y Rosal», *La Vanguardia*, 1 d'abril de 1953, 11.

³⁶² «El Caudillo entregó un mensaje dirigido a los IV Juegos Universitarios Nacionales a una escuadra de estudiantes madrileños», *La Vanguardia*, 24 de març de 1953, 3.

Universidad sino que se prolonga en todos los ámbitos de la vida nacional. El Movimiento debe nutrirse de este afán de la superación deportiva, pues la formación física contribuye a fortalecer la juventud española y ponerla así en forma para el más eficaz servicio a la Patria»³⁶³.

Durant els 1950 encara tingueren lloc uns altres tres *JUN*, fins que el 1960 tornaren a Barcelona, en circumstàncies encara molt més diferents, com veurem, donat que ja es disposava d'equipaments esportius universitaris a la Universitat de Barcelona.

7.3. El Club Deportivo Universitario (CDU).

L'existència de clubs esportius universitaris a la ciutat de Barcelona, naturalment, es remunta al període anterior a la Guerra Civil, tal i com passa amb el cas dels Jocs Universitaris. A Barcelona, el referent era el *Barcelona Universitari Club* (BUC), creat el 1929 fruit de l'aliança entre la *Unió Esportiva d'Estudiants Catòlics* i un grup d'amants de l'esport a la universitat³⁶⁴, i que hi acollia diverses disciplines, com l'atletisme, la boxa, el tennis, etc. Però amb el triomf falangista, el règim enarbola la importància que dóna a l'esport universitari de seguida i procedeix a absorbir totes les seccions del club des del SEU, de manera que els antics jugadors crearen un nou club que passarà a anomenar-se *Barcelona Unión Club*:

La mística de nuestro Movimiento, de músculo tenso y guardia permanente, concede excepcional importancia al desarrollo universitario del deporte. Integrado el antiguo Barcelona Universitario Club, al Sindicato Español Universitario, de F.E.T. y de las J.O.N.S.,

³⁶³ *Ibíd.*

³⁶⁴ CEU Rugby. «Historia del club», accés el 23 de gener de 2017, <http://www.ceurugby.com/bienvenida/historia-del-club/>

se ordena por el presente a todos los miembros de esta antigua Agrupación, se presenten en las oficinas del S.E.U., para efectuar su encuadramiento sindical y recibir instrucciones sobre la futura labor a desarrollar.³⁶⁵

Amb aquesta gesta, el règim sotmeté als seus principis una altra de les entitats esportives existents a la ciutat, mostrant la seva intenció d'anul·lar tota manifestació aliena al seu dogma i vinculant-se ja a l'àmbit universitari, respecte del qual hi intervindrà amb altres accions, com ja sabem, si recordem la qüestió de la matèria d'educació física imposada a l'ensenyament superior a partir de 1944 i, anys més tard amb la creació d'un nou club sota la seva empara.

Serà així com neixerà el *Club Deportivo Universitario*, amb ànim d'aglutinar la pràctica esportiva estudiantil (tot i que també hi formaran part esportistes no universitaris, que competien a nivel federat representant aquest club). De fet, la seva fundació oficial s'estableix en la temporada 1952-53, ja que sembla que en d'anteriors els seus esportistes de la secció d'atletisme s'inscrivien a la Federació i a les competicions com «Club Universitario», o «Universidad de Barcelona»³⁶⁶. Casual o no, només un any abans, el 1951, apareixia a *La Vanguardia* un escrit on es reivindicava la poca qualitat dels atletes universitaris, que responia a la indiferència existent al seu respecte:

Si el atletismo español no ha progresado en los últimos tiempos, al tiempo que lo han logrado la mayoría de naciones, cúlpese de ello en buena parte al desinterés y falta de organización que ha habido en lo que hace referencia al atletismo universitario.³⁶⁷

³⁶⁵ «Noticias y convocatorias. Barcelona Universitario Club», *La Vanguardia*, 24 de febrer de 1939.

³⁶⁶ Universitari, «Breu resum de la història de la secció d'atletisme», accés el 15 de febrer de 2017, <http://www.universitari.org/historia.html>

³⁶⁷ «El atletismo escolar en marcha», *La Vanguardia*, 24 de febrer de 1951.

7. El règim, el context esportiu i la UB entre 1939 i 1957.

Els atletes del CDU havien d'entrenar inicialment a l'estadi de Montjuïc, però pel curs 1957-58 va rebre el suport de la Universitat de Barcelona i començaren a entrenar a les recent estrenades pistes universitàries de l'Avinguda Diagonal de la ciutat³⁶⁸. Atletes que, d'altra banda, no eren exclusivament universitaris, ja que el club «no era d'estudiants, era de fitxats, era d'atletes...no eren gent sortida de les classes en absolut [...] o sigui no era requisit, per ser de l'universitari, que fossis estudiant»³⁶⁹.

Un dels seus promotors més importants fou Josep Barrachina, que refundà l'entitat com a club d'atletisme i que n'esdevingué el seu Vicesecretari general.

Taula 7.4. Relació de despeses del Club Deportivo Universitario (11 de gener de 1955).

Club Deportivo Universitario
DUQUE DE LA VICTORIA, 15, 1.º
Teléfono 21 81 81
BARCELONA

José Ma Ferrer Borrachina, Vice-secretario General del C.D. Universitario de Barcelona

COMPTE: Haber invertido la cantidad de **TRICENTAS SETENTA Y CINCO PSETAS con 45 c.** (370'45) segun relacion de gastos y justificantes se adjuntan

Rebidas equip. mixto 8 Diciembre	32'00	ptas
Arbitro dia 19 diciembre (mixto)	30'00	"
Mantenje campo dia 26 diciembre	35'00	"
Arbitro dia 26 diciembre	30'00	"
Limpieza equipos dia 19 diciembre	10'00	"
Limpieza equipos dia 26 diciembre	10'00	"
Mantenje campo dia 2 Enero	35'00	"
Limpieza equipos dia 2 de Enero	10'00	"
Factura hermanas	46'00	"
Mantenje campo dia 6 de Enero	35'00	"
Conf. telefonica	10'80	"
Taxi Comerca	22'00	"
permiso policia 6 de Enero	4'45	"
2 fichas mutual	50'00	"
Limpieza equipos dia 9 Enero	10'00	"

SUM TOTAL PSETAS370'45

Lo que firmo a efectos de justificante, en Barcelona a 11 de Enero de 1955

[Signatures]

Font: AHUB, topogràfic 3333_4.

³⁶⁸ Enciclopèdia de l'Esport Català, «Club Esportiu Univeristari»

³⁶⁹ Entrevista al Sr. Romà Cuyàs (fragments 217-224).

7. El règim, el context esportiu i la UB entre 1939 i 1957.

D'aquí que una de les seccions més importants fos la d'atletisme, juntament amb la de rugbi, amb les que participaren en competicions d'alt nivell i varen obtenir molt bons resultats, com també la d'handbol. No obstant, els Estatuts trobats³⁷⁰ vinculen la seva afiliació a la Federació Catalana de Futbol i per tant preveuen com a activitat principal el «fomento y práctica del fútbol»³⁷¹ tot i que també als «demás deportes, creando para ello las correspondientes Secciones»³⁷².

Figura 7.5. Quotes de jugadors del Club Deportivo Universitario pagades a la Delegación Catalana de la Mutualidad de Futbolistas (23 de setembre de 1954).

Delegación Catalana de la Mutualidad de Futbolistas Españoles N.º 1196

Relación de las cantidades ingresadas por el Club C.D. Universitario de categoría Juvenil en concepto de pago de cuotas de la Mutualidad de los jugadores detallados a continuación, las cuales quedan sujetas a liquidación definitiva.

APellidos	NOMBRE	CLASE (1)	PESETAS	CTS.
Ginest-Ariza	Miguel	Jugador	25	
Jovino Santauleria	Salvador	"	25	
Martinez Moliné	Enlío	"	25	
Puig Arisqueta	Eduardo	"	25	
Esquivol Solá	Francisco	"	25	
Torrens Font	Jesús	"	25	
Giralt Martinez	Luis	"	25	
Majolas Fernandez-Borás	Salvador	"	25	
Bayó Marf	Alberto	"	25	
Bastante Serrano	Emmanuel	"	25	
Lopez Becolunga	Carlos	"	25	
Vañter Pizcueta	Juan Luis	"	25	
Casamor Ribas	José M.	"	25	
Esteve Vilá	José	"	25	
Hospital Rodá	Jorge	"	25	
TOTAL PESETAS. . .			350	-

(1) Indíquese si es jugador, entrenador, masajista o auxiliar.

Barcelona 23 de Septiembre de 1954

NOTA IMPORTANTE: El presente comprobante debe ser presentado por el Club, a efectos de cualquier reclamación por parte de éste y al efectuar la liquidación total, no considerándose legalizado el pago si no es conjeado el expresado comprobante por el recibo definitivo.

Con la fecha que se indica en el recibo, han sido presentadas las demandas de inscripción de los jugadores recibidos.

Recibida la indicada cantidad de Pesetas

Por la F. C. F.

BOLETIN N.º

Font: AHUB, topogràfic 3333_4.

³⁷⁰ «Estatutos del Club Deportivo Universitario», AHUB, topogràfic 357-4.

³⁷¹ *Ibid.*, art. 1.

³⁷² *Ibid.*

Deixava ben clar, tanmateix, que es limitava a l'esport federat, «sin interferir con el deporte universitario, en Facultades y Escuelas, de competencia del SEU»³⁷³, tot i procurar-ne una estreta relació entre ambdues esferes; de fet, dins la seva Junta de Govern, el Cap del SEU i del Districte Universitari, n'ocupava una Vicepresidència³⁷⁴, reservant-li i reconeixent-li alhora la seva parcel·la de control, a més dels vocals assignats dins la categoria de *natos* que per dret propi ocupaven el Cap d'Esports del SEU del districte universitari i la Regidora d'Esports del SEU, en cas que el Club disposés d'equips femenins³⁷⁵.

Hi havia diferents categories de socis, «de honor, de méritos, numerarios y adheridos»³⁷⁶; els primers rebien aquesta distinció a criteri de la Junta de Govern del Club per haver ajudat moral o materialment al Club o a l'esport en general, mentre que els segons havien de tenir una antiguitat mínima de cinc anys dins del club i haver actuat al servei d'aquest, o bé haver sobresortit en els seus resultats esportius de qualsevol de les seccions existents. Els numeraris, en canvi, eren aquells estudiants de la UB que n'havien sol·licitat pertànyer-hi, i els adherits estudiants d'altres centres docents.

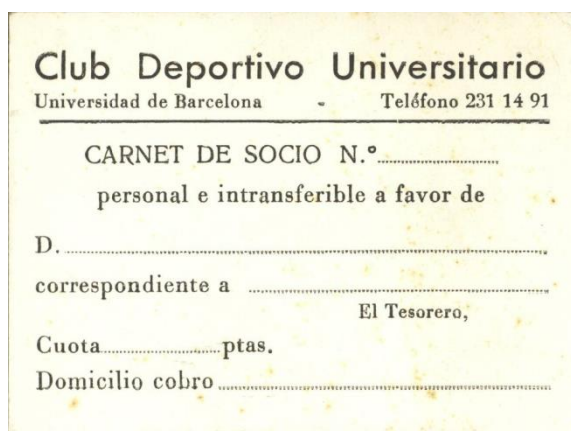
³⁷³ *Ibíd*, art. 2.

³⁷⁴ *Ibíd*, art. 11.

³⁷⁵ *Ibíd*, art. 13.b.

³⁷⁶ *Ibíd*, art. 36 al 42.

Figura 7.6. Model de carnet de soci del Club Deportivo Universitario.

Font: AHUB, topogràfic 3334_2.

7.4. Les instal·lacions esportives universitàries en el context d'evolució del règim.

Fins ara, ha quedat de manifest que el règim apostà per la promoció de la pràctica esportiva entre els joves, i que aquestes dècades foren un període d'eclosió de la mateixa considerant la progressió del context econòmic i polític del país.

Tanmateix, aquest foment esportiu entre els universitaris s'internacionalitzava en la participació d'estudiants espanyols representant al SEU en esdeveniments de major envergadura, com la *I Semana Deportiva Internacional Universitaria* que tingué lloc a Merano (Itàlia)³⁷⁷, promoguda per la recent creada Federació Internacional d'Esport Universitari (FISU)³⁷⁸, i en la que hi participaren esportistes d'Itàlia, Suïssa, Alemanya,

³⁷⁷ Gian Paolo Ormezzano, *Universiadas, entornos y contornos* (Itàlia: Ages Arti Grafiche, 1996), 107.

³⁷⁸ International University Sports Federation, «FISU History», accés el 10 de gener de 2017, <http://www.fisu.net/fisu/history>

Àustria, Luxemburg, Mònaco, Egipte, Noruega i Espanya, països occidentals que es varen negar a participar als Campionats europeus universitaris organitzats a Praga, per motius clarament polítics. Fou la primera participació a l'estranger dels estudiants espanyols, que prengueren part en atletisme, futbol i bàsquet, anomenats «leones rojos» ja llavors, i tot i tenir uns resultats modestos suposaren un gran pas, tant a nivell internacional com esportiu³⁷⁹.

A aquesta primera incursió n'hi seguiren d'altres, de manera que la *II Semana Internacional Deportiva Universitaria* se celebrà a Luxemburg, ciutat originària del fundador de la FISU, i en la qual «los atletas del S. E. U. conquistaron las medallas de oro en fútbol, baloncesto y natación, al alcanzar los primeros puestos en dichos deportes»³⁸⁰, segons recollia la Comissió Directiva de la DND. La *III* tingué lloc a Dortmund (Alemanya), a la qual hi van anar setanta representants que participaren en futbol, bàsquet, atletisme, natació, esgrima i tennis, i als quals el director general d'Ensenyament Universitari «aconsejó a todos pusieran todo su empeño en conseguir la victoria, [...] mostrando siempre la alegría natural de la juventud española y su educación ciudadana y deportiva»³⁸¹.

Dos anys després, arribà la *IV Semana*, que tingué lloc a San Sebastián entre el 7 i el 16 d'agost de 1955; organitzada, per tant, pel SEU, les proves tingueren lloc majoritàriament a les instal·lacions d'Anoeta, estadi erigit pel FJ, l'Ajuntament donostiarra i la Diputació l'any 1950³⁸², i on hi destacava «la activa participación de más

³⁷⁹ M.C.A., «Brillante actuación del SEU en la I Semana Deportiva Internacional Universitaria», *ANTORCHA*, nº 17 (desembre 1949).

³⁸⁰ «Memoria de la Comisión Directiva», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 107, març 1952, p.7.

³⁸¹ «Deportistas del S.E.U., a Dortmund», *La Vanguardia*, 5 d'agost de 1953, 1.

³⁸² Mikel G. Gurpegui, «El Estadio de Anoeta, "uno de los primeros de Europa"» *Diariovasco.com*, accés el 20 de novembre de 2016, <http://www.diariovasco.com/v/20100821/san-sebastian/estadio-anoeta-primeros-europa-20100821.html>

de cien mujeres universitarias en estas pruebas»³⁸³, però també s'utilitzaren pistes del Real Club de Tennis de San Sebastián i set camps de futbol de la resta de la província³⁸⁴. Hi prengueren part 1.500 atletes de trenta països diferents, i el règim hi abocà un pressupost de 3.953.750 pessetes (l'equivalent a 23.762,52 € actuals)³⁸⁵, quantia gens menyspreable en aquella època, mostra de nou del que suposava un esdeveniment d'aquest tipus per al règim³⁸⁶. L'expectació que hi havia al respecte de l'acolliment d'aquest fet esportiu «aumenta[va] por momentos», i es presumia de disposar d'una pista d'entrenament d'atletisme, inexistent en les edicions anteriors a Itàlia, Luxemburg i Alemanya³⁸⁷.

Apercebut el poder d'ostentació internacional amb què es podien llegir totes aquestes mostres esportives universitàries, el sistema començà a valorar la necessitat de dotar les Universitats dels seus propis equipaments esportius, de manera que entre 1949 i 1957 s'aprovaren el gruix de projectes d'instal·lacions esportives en gran part dels districtes universitaris existents a nivell estatal, a càrrec del pressupost de la Junta Nacional d'Educació Física Universitària, que deixaven patent la clara necessitat que existia fins al moment de disposar d'aquests emplaçaments esportius a l'abast dels

³⁸³ «Departamento de Deportes del Movimiento. Frente de Juventudes», *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº 145, setembre 1955, p.13.

³⁸⁴ «La IV Semana Internacional Universitaria», *La Vanguardia Española*, 10 d'abril de 1955, 26.

³⁸⁵ «Informe FISU, orden nº 01», Archivo General de la Administración de Alcalá de Henares, topogràfic 51/19057.

³⁸⁶ Sabedors del trampolí mundial que aquesta *Semana* comportava, des del règim van voler assegurar-se'n algun triomf pel cas de l'atletisme. Fou en aquestes circumstàncies on els organitzadors de la mateixa falsejaren les dades del Sr Tomàs Barris, atleta amb excel·lents marques, convertint-lo en Doctorat en Dret per la Universitat d'Oviedo, per tal de vehicular la seva participació en la mateixa: «[...] jo vaig dir "bueno, miren ustedes, yo no tengo estudios universitarios ni de párvulos, no tengo nada, a los doce años ya trabajaba yo, y mi universidad ha sido la calle"; "no te preocupes, te vamos a doctorar por la Universidad de Oviedo". I envia una fotografia i allí posa el meu nom, la data, i em van convertir en universitari per participar als campionats del món d'aquest col·lectiu.» Entrevista al Sr. Tomàs Barris (fragments 17-21).

³⁸⁷ «Ante la IV Semana Internacional Deportiva Universitaria. Llegada de participantes de varias naciones» *La Vanguardia*, 5 d'agost de 1955, 16.

estudiants (i no estudiants, que també en farien ús) i la divulgació que tanmateix podien suposar en benefici del règim en ser fruit de la seva planificada estratègia política:

Taula 7.7. Disposicions relatives a instal·lacions esportives universitàries estatals.

DATA BOE	CIUTAT	OBJECTE
12/01/1949	Salamanca	Adquisició finca tocant al gimnàs construït per a la Universitat
20/03/1955	Saragossa	Adquisició instal·lacions esportives existents als terrenys cedits per l'Ajuntament a la Universitat
01/04/1955	Barcelona	Aprovació del projecte d'instal·lacions esportives a la Ciutat Universitària
24/06/1955	València	Aprovació obres construcció instal·lacions esportives Facultat Ciències
	La Laguna	Aprovació obres construcció gimnàs a la Universitat
21/08/1955	Santander	Adjudicació obres construcció camp bàsquet Escola Pèrits Industrials
22/08/1955	La Laguna	Adjudicació obres construcció gimnàs a la Universitat
	València	Adjudicació obres instal·lacions esportives Facultat de Ciències
07/10/1955	Saragossa	Aprovació obres construcció instal·lacions esportives Universitat
	Granada	Adquisició finca destinada a instal·lacions i construccions esportives de la Universitat
26/10/1955	Vigo	Adjudicació obres construcció camp hoquei Escola Pèrits Industrials
02/12/1955	Saragossa	Adjudicació final obres construcció instal·lacions esportives Universitat
19/01/1956	Granada	Aclariment Ordre 10/01 sobre adquisició terrenys per instal·lacions esportives a la Universitat
29/01/1956	Saragossa	Aprovació obres construcció instal·lacions esportives Universitat
03/03/1956	Granada	Adjudicació execució obres construcció gimnàs Escola Comerç
24/03/1956	Saragossa	Aprovació final execució obres construcció instal·lacions esportives
	Sevilla	Adjudicació final obres construcció pistes salts i llençaments a les instal·lacions esportives de la Universitat
22/07/1956	València	Autorització transferència contracta obres construcció instal·lacions esportives Facultat (canvi constructor per mort de l'anterior)
26/10/1956	Sevilla	Adjudicació final execució obres construcció instal·lacions diverses als Camps d'Esports de la Universitat
14/02/1957	Oviedo	Aprovació obres construcció pistes tennis i handbol a la Ciutat Universitària "Francisco Franco"

Font: elaboració pròpia a partir dels *Boletín Oficial del Estado* de les dates especificades a la taula.

Encaixa aquest desenvolupament estructural amb el moment polític que viu el Franquisme, que va patir un canvi de fons des dels seus inicis al poder i que va perdent hermetisme i radicalitat, ajudat de les cojuntures internacionals que el conviden a prendre una altra posició si no vol quedar fora del panorama mundial i que l'obliguen a fer un canvi de rumb, i amb la percepció que «el régimen, por el que nadie daba mucho a mediados de los años cincuenta, ni siquiera a veces miembros destacados de éste, estaba abocado a su quiebra ante la falta de proyecto de futuro para las nuevas generaciones»³⁸⁸. Ja el 1959 arribaran els plans d'estabilització, que suposaran un gir econòmic pel país i obriran la possibilitat de creixement impensable en l'etapa anterior, i en relació amb l'esport el 1961 s'aprovarà la nova Llei d'Educació Física, que «considerava l'esport com una necessitat pública i permeté la creació de l'INEF, la reconstitució del COE i la inclusió de l'esport en el II Pla de desenvolupament econòmic i social»³⁸⁹ i que «dotaba de más dinero la proyección infraestructural para un “Plan Nacional de Instalaciones Deportivas” (1963)»³⁹⁰, tot i que la realitat social no permeté el creixement desitjat pels amants de la pràctica esportiva, ja que s'estava paral·lelament teixint l'estructura urbana de les ciutats.

³⁸⁸ Miguel Ángel Ruiz Carnicer, «Jóvenes, intelectuales y falangistas: apuntes sobre el proceso de ruptura con la dictadura en los años sesenta», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, nº 16 (2013): 107.

³⁸⁹ Pujadas i Santacana, *Història il·lustrada...*, 124.

³⁹⁰ Xavier Pujadas i Ricardo Sánchez, «Desarrollo urbano y usos deportivos y recreativos de la ciudad: el caso de la Barcelona contemporánea», *II Congreso de la Asociación Española de Ciencias del Deporte*, Madrid, 2002.

7.5. Conclusions.

En acabar la Guerra Civil, la situació social no convidava a la pràctica esportiva, donades les mancances primàries que patien els ciutadans i les limitacions a l'esport des de l'esfera privada, essent el règim qui va passar a controlar tot tipus de manifestació esportiva. De manera gradual, però, i sabent de l'exponencial poder que se'n podia fer d'aquestes exhibicions, anaren augmentant el nombre d'esdeveniments esportius que s'acolliren a la ciutat de Barcelona, tenint lloc 89 durant els anys 1940 i passant a 168 la dècada següent.

Amb el pas dels anys, i la reducció inicial de radicalisme del règim, sumada a les circumstàncies internacionals que contribuïren a aquesta minoració, les manifestacions esportives juvenils també anaren augmentant progressivament. Cert és que com a exponent meritori del sistema, però afortunadament varen suposar una major disposició d'instal·lacions esportives universitàries que, al cap i la fi, permetien una major pràctica esportiva juvenil, ja que en aquests equipaments no hi entrenaven només els estudiants universitaris, sinó d'altres que des de l'àmbit privat aprofitaven aquestes noves construccions per exercitar-se en els seus esports.

Caldrà analitzar, però, si aquest creixement serà paral·lel a l'èxit o no de la matèria d'educació física universitària, punt de partida de totes aquestes pràctiques esportives prototipades i en les que hi havia grans expectatives com a mètode d'adoctrinament de la joventut universitària.

Capítol 8. L'Educació Física a la UB: el professorat i les bases materials.

Certament, perquè l'educació física a l'ensenyament superior fos una realitat, més enllà de passar pel tràmit legislatiu, era imprescindible posar-hi els instruments que permetessin la seva materialització real en cadascun dels districtes universitaris. Calien, doncs, els docents capacitats per entomar els seus continguts, però també material d'execució dels exercicis i esports a practicar i, com no, les infraestructures logístiques on desenvolupar-ho, tot plegat.

En aquest apartat ens centrarem en els professors, primer esglaió a superar pel règim, i que donada la situació sobrevinguda, responent al propòsit ideològic falangista, va haver de recórrer en molts casos als membres del Frente de Juventudes i la Sección Femenina per cobrir les mancances manifestades de forma reiterada tant des dels dirigents com des dels professors al càrrec de l'educació física. De fet, era requisit indispensable per poder ocupar una plaça de professor d'educació física universitària el fet de pertànyer a FET y de las JONS, la qual cosa ja comportava un compromís implícit amb la política establerta i per tant l'acceptació per part del propi sistema de la capacitat d'aquests docents als quals, malgrat tot, se'ls exigia disposar d'alguna titulació acreditativa de certs coneixements vinculats en certa manera a la branca en qüestió, entre un ampli ventall de possibilitats que la pròpia legislació obria, com eren el Diploma de l'Escuela Central de Gimnasia del Ejército de Toledo o de la Facultat de Medicina de Madrid,

quedant ben manifestes les perspectives que es donarien a la matèria, de caire militar i higienista.

També, i no menys important, l'assumpte del nombre de professors en el total dels dotze districtes universitaris de l'Estat. Si repassem les disposicions que els establien i assignaven a cadascun d'ells, podrem observar que en el cas dels homes en trobem pocs més de quaranta (i Madrid i Barcelona ja en disposaven de gairebé la meitat) i en les dones el màxim rondava la dotzena, la qual cosa també deixa entreveure que no era una gran proporció per atendre les exigències acadèmiques, i d'aquí que s'hagués de recórrer als *Mandos* del FJ i la SF.

I paral·lelament, analitzarem l'organització interna de l'assignatura, els seus continguts, la disposició horària i distribució del professorat i les instal·lacions assignades a tal fi, i les exhibicions esportives que arrodonien el proselitisme pretès pel règim en l'àmbit de l'educació física.

8.1. El professorat al càrrec de la matèria d'Educació Física a la Universitat de Barcelona.

8.1.1. La formació del professorat i la seva lleialtat al règim.

Amb la finalitat de satisfer la proposta d'implantació de l'Educació Física, era precís articular els instruments que haurien de permetre la seva execució material, la qual cosa implicava necessàriament disposar de professorat format i d'instal·lacions adequades.

Respecte de la primera necessitat, ja es plantejava aquesta inquietud en el I Congrés Nacional d'Educació Física de 1943:

¿Contamos con profesores? El número de ellos en la actualidad es, en verdad, bien escaso. [...] Conclusión inmediata que sacamos, es la creación rápida y urgente de profesores y auxiliares competentes, en número grande, los precisos y suficientes para que las enseñanzas y prácticas de la Educación Física sean una realidad en todos los rincones de España. La organización de la Educación Física lo exige; es necesario, indispensable e inmediato.³⁹¹

Davant d'aquesta insuficiència, s'advocava per la creació de l'Escuela Nacional de Educación Física, «a fin de proporcionar un número grande de profesores, auxiliares e instructores de Educación Física de ambos sexos, con una formación sólida y un cometido claro y perfectamente determinado»³⁹². Reforçava aquesta mancança el Coronel Agulla reclamant «la existencia de un profesorado idóneo de Educación Física, específico e insustituible, como especialista en esta materia»³⁹³. Com ja s'ha esmentat anteriorment, en el cas universitari, es diferenciaren dos tipus d'educadors –entrenador i professor- amb una proporcionalitat diferent respecte al nombre d'alumnes al seu càrrec.

Ja que un dels elements clau per al compliment de la matèria eren els professors, cal fer un incís sobre l'origen de la seva formació pel camp específic de l'educació física.

Com en d'altres àmbits, la SF anava pel davant en la previsió del desenvolupament de l'educació física pel que a les noies respectava, i ja al 1938 durant la celebració del III

³⁹¹ Gastesi, «Concepto actual de la Educación Física. Organización de la Educación Física en España», 10.

³⁹² *Ibid*, 32.

³⁹³ Agulla, «Educación Física y Juventud», 176.

Consejo Nacional de l'organització creà d'entre les cinc *regidurías* una dedicada a la *Cultura física* amb la intenció de «crear una Escuela Nacional de Educación Física Femenina, modelo en su género, de la que salga un profesorado capacitado oficialmente con un título que le sirva para su porvenir. En una palabra, hemos de crear la carrera de Profesora de Educación Física»³⁹⁴.

Amb aquest propòsit començaren a dur-se a terme cursos de formació d'instructores en diferents centres de la SF a partir de 1938, fins que el 1959 Franco inaugurarà la *Escuela Nacional de Especialidades «Julio Ruiz de Alda»* i el *Colegio Mayor «Santa María de la Almudena»* a la Ciutat Universitària de Madrid³⁹⁵, complex que es coneixerà amb el nom genèric de «*La Almudena*». A la primera, amb capacitat per a sis-cents alumnes i que disposava de piscina i camps d'esports, s'hi formaran *Instructoras Nacionales* (futures professores)³⁹⁶, mentre que la segona era una residència on s'hi podien allotjar fins a cent cinquanta alumnes, afiliades o no a la SF, segons relata el NO-DO.

Val a dir que aquest no fou el primer centre de formació de professores d'educació física, sinó que la hi precedí la *Academia Nacional de Instructoras «Isabel la Católica»* des de 1942, on les joves podien especialitzar-se en educació física, formació política, treballs manuals i música³⁹⁷, i que orgànicament s'integrà després a *La Almudena*.

Però no fou fins el 1952 que l'escola *Ruiz de Alda*, creada per Decret l'any 1941³⁹⁸, estableix els seus estudis específicament d'educació física com a «Centro Superior de

³⁹⁴ Zagalaz Sánchez, «La educación física femenina durante el franquismo. La sección femenina», 8.

³⁹⁵ NO-DO nº 877 B, de 26 de octubre de 1959.

³⁹⁶ Zagalaz Sánchez i Cachón Zagalaz, «La Escuela de Profesoras de Educación Física “Julio Ruiz de Alda” de Madrid», 153.

³⁹⁷ Javier Fernández, «La Escuela de Mandos Isabel la Católica en La Quinta», 6 de juliol de 2012, accés el 28 de gener de 2017, <http://elpardohistorico.blogspot.com.es/2012/07/la-escuela-de-mandos-isabel-la-catolica.html>

³⁹⁸ ESPAÑA. “Decreto de 2 de septiembre de 1941 de creación de las Escuelas de Mando del Frente de Juventudes.” *Boletín Oficial del Estado* (3 de septiembre de 1941), nº 251, p. 6886.

Formación de las Profesoras o Escuela Nacional de Educación Física Femenina»³⁹⁹, i on inicialment els cursos duraven un any, mentre que a partir de 1958 duraran dos o tres anys en funció del nivell de capacitació (instructores o profesoras). Fins l'octubre de 1959, però, no arribarà la seva inauguració oficial, com hem esmentat anteriorment.

Els seus continguts es basaven en la proposta de Luis Agosti, assessor de la SF, i tot i que les profesoras resultants havien de ser destinades a impartir classe a l'ensenyament primari i mitjà, i no a la Universitat, sembla ser que donada la mancança de docents també elles desenvoluparen les seves tasques a l'ensenyament superior: «Ellas tenían profesoras, que hacían en Madrid [...] en La Almudena hacían clases, hacían ellas el profesorado de educación física, salía de allí, y los chicos salían de, bueno, del otro lado...»⁴⁰⁰.

Si *La Almudena* assumia la preparació de les profesoras, en el cas masculí es creà la *Academia Nacional «José Antonio»*⁴⁰¹ amb la finalitat de formar els *mandos* del FJ pel cas de l'ensenyament al magisteri, mentre que en el cas específic de preparar-los per a la docència en educació física a la universitat, els docents provenien o bé de la Facultat San Carlos de Medicina de Madrid, o bé duien a terme la seva formació a la *Escuela Central de Gimnasia de Toledo*, existent des de 1919⁴⁰² i que acabada la Guerra Civil canvià la seva denominació per la de *Escuela Central de Educación Física*, entenent que

[...] el título de «Escuela Central de Gimnasia» que actualmente ostenta esta Escuela, no es el apropiado, toda vez que en el conjunto de enseñanzas que se dan en dicho Centro de Gimnasia, por lo que a la base formativa del individuo se refiere y en su verdadera

³⁹⁹ Zagalaz Sánchez i Cachón Zagalaz, «La Escuela de Profesoras de Educación Física “Julio Ruiz de Alda” de Madrid», 155.

⁴⁰⁰ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 173-176).

⁴⁰¹ ESPAÑA. “Decreto de 2 de septiembre de 1941 de creación de las Escuelas de Mando del Frente de Juventudes.” *Boletín Oficial del Estado* (3 de septiembre de 1941), nº 251, p. 6886.

⁴⁰² Chinchilla, «Escuela Central de Gimnasia de Toledo», 38.

acepció de gimnasia educativa, es tan sólo una de las subdivisiones del concepto general de Educación Física.⁴⁰³

Els seus continguts eren de caire eminentment militar, tot i que amb gran influència de la gimnàstica sueca⁴⁰⁴, i s'hi establien dos tipus de cursos, un d'oficials que permetia obtenir la titulació de *profesor de gimnasia*, i un per a tropa o sergents on acabaven sent *instructores de gimnasia*⁴⁰⁵, amb una durada inicial de cinc mesos de durada que posteriorment s'estengué a vuit ja que

La constante práctica en el desarrollo de estos cursos, ha permitido deducir que la duración de ellos no permite abarcar con toda amplitud la enseñanza de las materias necesarias para proporcionar a los alumnos los conocimientos teóricos y prácticos suficientes para ejercer el título de profesor de instrucción física.⁴⁰⁶

En definitiva, aquesta nova professió de professors d'educació física emergí gairebé sense haver estat planificat, ja que els cursos de les *Academias de Mandos* eren per formar dirigents de la joventut, però després hagueren d'incloure temàtiques vinculades a l'educació física per donar resposta a les necessitats sobrevingudes, donada la insuficiència de docents.

⁴⁰³ ESPAÑA. "Orden de 23 de octubre de 1939 (Ministerio del Ejército). Cambio de denominación de la Escuela Central de Gimnasia." *DO Ejército núm. 25 del 29*.

⁴⁰⁴ Iván López, «Evolución histórica de la formación inicial del profesorado de Educación Física en España», *Revista Fuentes*, nº 4 (2003).

⁴⁰⁵ Chinchilla, «Escuela Central de Gimnasia de Toledo», 51.

⁴⁰⁶ *Ibíd*, 52.

Inicialment, i mitjançant Ordre d'11 de setembre de 1944⁴⁰⁷, es varen crear 38 places de professors d'Educació Física Universitària masculina i unes altres 12 per a la femenina⁴⁰⁸ (tot i que se'n varen nomenar només 10⁴⁰⁹):

Taula 8.1. Distribució del professorat d'Educació Física per Districtes Universitaris (1944-45).

Universitat	Nº places Professors	Nº places Professoros
Barcelona	5	1
Granada	3	1
La Laguna	1	--
Madrid	8	1
Murcia	1	1
Oviedo	2	1
Salamanca	2	1
Santiago	3	--
Sevilla	4	1
València	2	1
Valladolid	4	1
Saragossa	3	1
TOTAL	38	10

Font: elaboració pròpia a partir de les Ordres de data 11/09/1944, 11/01/1945 i 23/02/1945.

⁴⁰⁷ "Orden por la que se crean treinta y ocho plazas de Profesores de Educación Física Universitaria masculina". *Boletín Oficial del Estado*, núm.260, p. 6815.

⁴⁰⁸ "Orden por la que se anuncia la creación de doce plazas de Profesoras de Educación Física femenina universitaria". *Boletín Oficial del Estado* (28 de enero de 1945), núm.28, p. 823.

⁴⁰⁹ "Orden por la que se nombran Profesoras de Educación Física Universitaria femenina en las Universidades que se mencionan a las señoras que se citan". *Boletín Oficial del Estado* (14 de marzo de 1945), núm.68, p. 1905.

Certament, un dels problemes amb els que va topar el desenvolupament de l'Educació Física en general, i en l'àmbit universitari en particular, fou la manca de preparació dels professors, tal i com reconeixien els dirigents del Frente de Juventudes l'any 1941 a la carta dirigida als directors dels centres docents:

Determina el mismo artículo que, en principio, dicha formación ha de darse por los instructores del Frente de Juventudes. Pero como existe un porcentaje muy elevado entre nuestro Profesorado que puede capacitarse para incorporar a sus planes educativos el contenido y el estilo de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., el Frente de Juventudes les confía por ahora esta delicada tarea, abriéndoles un margen de confianza que obliga a una gran responsabilidad.⁴¹⁰

Sens dubte, la pròpia institució juvenil de Falange posava en mans de docents sense preparació específica, molts dels quals tenien com a únic mèrit el fet de pertànyer a l'exèrcit, l'educació física dels joves universitaris i, en general, del sistema educatiu espanyol, com hem vist en declaracions del Dr. Galilea⁴¹¹.

No obstant això, per tal de contextualitzar lleugerament els futurs professors de la matèria malgrat la seva procedència professional, pel cas dels metges se'ls obligava a seguir un curs i superar un examen sobre certs continguts propers a la mateixa, ja que els militars eren més propers als exercicis que farien executar als seus alumnes, i aquest tenia lloc a Madrid:

[...] nosotros que éramos dos o tres que éramos de la facultad de medicina [...] teníamos que hacer nuestro curso en Madrid. [...] Nos hacían un par de cosas y luego teníamos un libro, había un libro de, no me acuerdo... [Trapiella] Sí, un libro de educación física con

⁴¹⁰ Coterón López, «La Educación Física en los primeros años del Franquismo», 122.

⁴¹¹ Entrevista al Dr. Galilea (fragmentos 112-115).

esto...las tablas de ejercicios y tal, que era el que hacían en las academias militares...[...] Y entonces el examen que era sobre esto, y sobre algún deporte, el que quisiéramos, era libre, pero en Madrid. Todo esto era en Madrid, en Madrid nos daban el título y entonces volvíamos aquí a Barcelona.⁴¹²

Reflex d'aquesta mentalitat quedava plasmada a la Revista *Mandos* del FJ en el seu número 3 de l'any 1942, on fent referència a l'educació física (a nivell escolar, però) reconeixia aquesta i altres mancances que entorpien el desenvolupament de l'educació física però a les que l'organització hi posaria remei per la seva indiscutible importància en el projecte polític:

Los Colegios de la mayoría de las provincias de España se resisten a dar importancia a la educación política y física de los escolares; carecen de Profesores e Instructores de estas materias, y algunos, muy pocos, disponen de ellos. De gimnasios y campos de deportes, carecen en su inmensa mayoría. Con todo este anómalo estado de cosas va a acabar el FJ. Se va a la fiscalización de la educación política, física y premilitar en todos los Centros de Enseñanza, proporcionándoles un plantel de Profesores e Instructores capacitados técnica y prácticamente para esta misión. [...]⁴¹³

Donat que la situació superava el que s'havia previst i es feia imprescindible la contractació de nous docents, l'agost de 1945 es varen publicar tot un seguit de *normas* per al nomenament del professorat d'Educació Física Universitària, «habiéndose demostrado que no existe actualmente personal bastante especializado para ello»⁴¹⁴, i

⁴¹² Entrevista al Dr. Galilea (fragments 290-303).

⁴¹³ «Educación Física. La educación física en el Frente de Juventudes», *Mandos*, núm. 3 (marzo 1942): 97-98.

⁴¹⁴ «Normas para el nombramiento de Profesorado de Educación Física de las Universidades», *Boletín Oficial del Estado* (14 de agosto de 1945), núm. 226, pág. 1155.

traslladant-se a la Inspección Nacional el mandat d'elaborar un document que fixés els requisits a complir pels tan sol·licitats professors, així com els cursos a dur a terme i els Centres exactes on fer-ho. Un cop més, es pretenia dotar de legalitat l'ocupació de càrrecs amb docents que havien de demostrar la seva fidelitat a Falange i al règim, donat que així ho recollia la LOU com a requisit indispensable; en el Capítol VIII, dedicat al professorat universitari i les seves obligacions i drets, s'exigia: «La firme adhesión a los principios fundamentales del Estado, acreditada mediante certificación de la Secretaría General del Movimiento»⁴¹⁵.

I el mes següent, seguint amb la mateixa necessitat, s'ampliava en setze el nombre de professors de la matèria pel conjunt d'universitats espanyoles «En atención a las necesidades derivadas de la progresiva implantación de la Educación Física en las Universidades y Centros superiores donde aquélla está establecida»⁴¹⁶, la distribució per districtes universitaris dels quals seria: quatre per Madrid, dos per Barcelona i dos per Valladolid, i una per a cadascun dels següents, Granada, Múrcia, Oviedo, Salamanca, Santiago de Compostela, Saragossa, Sevilla i València. En la mateixa data entrava en vigor també l'Ordre que establia dues hores setmanals d'Educació Física Universitària durant el període lectiu del primer quadrimestre⁴¹⁷. A més, es regulà l'activitat dels professors de l'assignatura, que havien de responsabilitzar-se de fins a 9 grups de 75 alumnes cadascun, amb un màxim de 675 alumnes per professor⁴¹⁸. Això significava que

⁴¹⁵ Artículo 58.d) Cuarto de la Ley de Ordenación de la Universidad española, de 29 de julio de 1943.

⁴¹⁶ “Orden por la que se amplían en dieciséis el número de Profesores de Educación Física Universitaria”. *Boletín Oficial del Estado* (11 de octubre de 1945), núm. 284, pág. 2246.

⁴¹⁷ “Orden por la que se dispone que los alumnos de las Universidades y Centros Superiores dedicarán a la Educación Física dos horas semanales”. *Boletín Oficial del Estado* (11 de octubre de 1945), núm. 284, pág. 2247.

⁴¹⁸ “Orden de 3 de noviembre de 1945 por la que se regulan las actividades del Profesorado de Educación Física”. *Boletín Oficial del Estado* (25 de noviembre de 1945), núm. 329, pág. 3160.

cada professor impartiria docència específica d'Educació Física a diferents titulacions i llicenciatures.

Ben aviat, però (en tot just dos mesos), s'observà que aquesta durada era molt insuficient, i s'amplià a tres hores setmanals, «para lo cual los grupos que se previenen en la Orden del 3 [els 9 grups de 75 alumnes esmentats] del actual se modificarán y ampliarán en la forma y cuantía precisa para que todos los alumnos puedan recibir durante el referido tiempo las enseñanzas oportunas»⁴¹⁹, mostra que no s'havia fet una previsió prou acurada per atendre la situació real.

Malgrat els intents d'adaptació a les necessitats pràctiques pel curs 1945-46, es detectà l'exigència d'introduir nous canvis pel curs següent, «como consecuencia de la imposibilidad demostrada durante el curso anterior de desarrollar durante un solo cuatrimestre la Educación Física»⁴²⁰, ja que calia atendre una quantitat ingent d'estudiants, per la qual cosa els autors del text legal van haver de modificar el plantejament organitzatiu original (que establia la durada de la matèria pels quatre primers mesos del curs, com en el cas de la formació política i la religiosa) i acabar estenent la durada dels cursos d'Educació Física Universitària a tot el curs, fins el 30 de maig, mantenint això sí les tres hores decretades.

Veiem tot seguit les disposicions legals aprovades entre 1944 i 1949, específiques sobre qüestions relacionades amb el professorat d'educació física, com la creació de les places i el seu nomenament, l'assignació a diversos districtes universitaris o l'organització de la matèria.

⁴¹⁹ “Orden de 24 de noviembre de 1945 por la que se dan normas sobre las Enseñanzas de Formación Política, Religiosa y Educación Física en las Universidades y Centros de Enseñanza Superior dependientes de este Departamento”. *Boletín Oficial del Estado* (17 de diciembre de 1945), núm. 351, pág. 3545.

⁴²⁰ “Orden de 19 de octubre de 1946 por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades”. *Boletín Oficial del Estado* (10 de noviembre de 1946), núm. 314, pág. 8172.

Taula 8.2. Resum de disposicions relatives al professorat en els primers anys de la matèria (1944-1949)

Data BOE	Data Document	Nivell disposició	Títol	Aspectes a destacar
No consta	11/09/1944	Ordre	Por la que se crean 38 plazas de Profesores de Educación Física Universitaria masculina.	- <u>Distribució</u> : 8 Madrid, 5 Barcelona, 4 Sevilla/Valladolid, 3 Granada/Santiago/Saragossa, 2 Oviedo/Salamanca/València, 1 La Laguna/Múrcia. - <u>Requisits professorat</u> : espanyol major de 21 anys, pertànyer a FET y de las JONS, i titulació (Diplomat per l'Escuela Central de Gimnasia del Ejército, o posseir títol facultatiu o de tècnic en grau superior o Diplomat en Educació Física per la Facultat de Medicina de Madrid o altre on s'establís).
17/12/1944	9/12/1944	Ordre	Por la que se nombran, con carácter provisional, para el actual curso académico de 1944-45, Profesores de Educación Física Universitaria masculina.	Noms concrets dels 38 assenyalats en l'Ordre anterior, amb assignació de Districte Universitari.
No consta	11/01/1945	Ordre	Por la que se anuncia la creación de 12 plazas de Profesoras de Educación Física femenina universitaria.	Sense més detall.
No consta	23/02/1945	Ordre	Por la que se nombran Profesoras de Educación Física Universitaria femenina en las Universidades que se mencionan a las señoras que se citan.	En realitat només hi consten 10, amb assignació de Districte Universitari.
14/08/1945	11/07/1945	No consta	Normas para el nombramiento de Profesorado de Educación Física de las Universidades.	- Pròrroga dels nomenaments del curs anterior. - Compromís de la Inspección Nacional de redactar un projecte que fixi els requisits i procediments per designar els professors en endavant.
11/10/1945	12/09/1945	Ordre	Por la que se amplían en dieciséis el número de Profesores de Educación Física Universitaria.	Distribució: 4 Madrid, 2 Barcelona/Valladolid, 1 Granada/Múrcia/Oviedo/Salamanca/Santiago/Saragossa/Sevilla/València

8. L'Educació Física a la UB: el professorat i les bases materials

11/10/1945	13/09/1945	Ordre	Por la que se dispone que los alumnos de las Universidades y Centros Superiores dedicarán a la Educación Física dos horas semanales	«Para mejor aplicación de las normas que regulan el funcionamiento de los servicios de Educación Física en las Universidades y Centros Superiores en donde esté la misma establecida»
20/10/1945	1/10/1945	Ordre	Por la que se prorrogan los nombramientos provisionales, para el curso 1945-46, de los Profesores de Educación Física que se relacionan	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats.
25/11/1945	3/11/1945	Ordre	Por la que se regulan las actividades del Profesorado de Educación Física.	- Jornada professors: 3h diàries dies lectius. - Cada professor 9 grups de 75 alumnes. - 2h/setmana d'educació física universitària.
17/12/1945	24/11/1945	Ordre	Por la que se dan normas para las enseñanzas de Formación Política, Religiosa y Educación Física en las Universidades y Centros de Enseñanza Superior.	- 3h/setmana d'educació física universitària enlloc de les 2h de l'Ordre anterior. - durant els quatre primers mesos del curs.
25/07/1946	10/07/1946	Ordre	Por la que se prorrogan durante el curso de 1946-47 los actuales nombramientos de Profesores de Educación Física.	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats.
10/11/1946	19/10/1946	Ordre	Por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades.	Perllonga la seva durada a tot el curs, no només els quatre primers mesos.
28/12/1946	3/12/1946	Ordre	Por la que se crean plazas de Profesores supernumerarios de Educación Física en las Universidades.	- Per obtenir plaça fixa i evitar trasllats. - 2 a Madrid/Barcelona, 1 resta d'Universitats.
6/02/1947	24/01/1947	Ordre	Por la que se rectifica la de 12/09/1945, referente a ampliación de plazas de Profesores de Educación Física Universitaria.	Redistribució de l'anterior proposta, que queda: 8 per Madrid, 4 per Barcelona, 2 per Oviedo, 1 per València i 1 per Sevilla.
18/10/1947	18/09/1947	Ordre	Por la que se prorrogan los nombramientos provisionales de los Profesores de Educación Física Universitaria, por el curso 1947-48.	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats, 45 en total (14 Madrid, 5 Barcelona/Sevilla, 4 Oviedo/Valladolid, 3 Granada/Santiago, 2 Salamanca/Saragossa/València, 1 Múrcia).

8. L'Educació Física a la UB: el professorat i les bases materials

16/01/1948	29/11/1947	Ordre	Por la que se aclara la de 3/12/1946 referente a nombramientos de Profesores supernumerarios de Educación Física en las Universidades.	Permet que es nomenin interins els designats supernumeraris i quan hi hagi una vacant aquests l'ocupin.
31/10/1948	26/10/1948	Ordre	Por la que se prorrogan por el curso 1948-49 los nombramientos provisionales de los Profesores de Educación Física Universitaria que se mencionan.	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats, 45 en total (15 Madrid, 7 Barcelona, 4 Valladolid, 3 Granada/Oviedo/Sevilla/Saragossa, 2 Salamanca/València, 1 La Laguna/Múrcia/Santiago)
4/11/1948	26/10/1948	Ordre	Por la que se prorrogan los nombramientos provisionales de las Profesoras de Educación Física Universitaria por el curso de 1948-49.	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats.
23/10/1949	10/10/1949	Ordre	Por la que se prorrogan por el curso 1949-50 los nombramientos provisionales de las Profesoras de Educación Física Universitaria femenina que se mencionan.	Pròrroga fins el curs següent de les professores citades (14 total): 4 Madrid, 2 Barcelona, 1 Múrcia/Oviedo/Salamanca/Santiago/Saragossa/Sevilla/València/Valladolid.
22/11/1949	24/10/1949	Ordre	Por la que se prorrogan por el curso 1949-50 los nombramientos provisionales de los Profesores de Educación Física Universitaria que se indican.	Pròrroga fins el curs següent dels professors citats, 43 en total (13 Madrid, 9 Barcelona, 4 Oviedo/Sevilla/Valladolid, 2 Salamanca/ Saragossa/ València, 1 Granada/La Laguna/Santiago).

Font: elaboració pròpia a partir de les Ordres ressenyades en el quadre adjunt.

No obstant això, i malgrat les aspiracions inicials, el muntant final d'alumnes i pràctiques no s'apropava a la predicció desitjada, tal i com mostra el Quadre de classes d'Educació Física del Primer curs de la Facultat de Medicina a la Universitat de Barcelona⁴²¹:

Taula 8.3. Sessions i Resultats avaluatius.

	Curs 1947-48	Curs 1949-50
Nº alumnes matriculats	277	220
Nº classes	71	48
Qualificacions positives	60	14
Suspesos	217	206

Font: elaboració pròpia a partir de les Memòries d'Activitats dels cursos 1947-48 i 1949-50, AHUB, Topogràfic 3505_1.1.

A la vista dels resultats exposats, sembla evident que, com a mínim en el cas estudiat, els primers anys el sistema presentava disfuncions; va disminuir el nombre de matriculacions (de 277 a 220), així com el número de sessions (de 71 a 48), tot i que el més significatiu fou el nombre de suspesos, augmentant de manera considerable en passar del 78'3% en el curs 1947-48 al 93'6% en el curs següent, la qual cosa va portar als seus màxims responsables a replantejar el projecte respecte de l'Educació Física per intentar canviar el curs que anava prenent el seguiment de la matèria, cada cop a pitjor. De fet, les pròpies Memòries de Fi de curs dels anys reflectits a la taula, recullen les apreciacions personals dels professors que havien elaborat aquestes Memòries, i si hi

⁴²¹ Memoria de las actividades desarrolladas durante los cursos 1947-48, 1949-50 y 1954-55 en el Primer curso de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona, AHUB, topogràfic 3334_2.

ha un element reincident no és un altre que la queixa per manca d'instal·lacions i material (sobretot en propietat, doncs fins i tot s'esmenta que el tracte rebut a les instal·lacions llogades era poc adequat⁴²²). D'altra banda, però, també s'hi lloa l'esforç de tots els professors que havien impartit l'assignatura i el seu alè per procurar despertar l'interès participatiu en els i les alumnes, pels qui la matèria d'educació física «no era en absoluto una cosa demasiado seria»⁴²³, més aviat «una comedia»⁴²⁴.

8.1.2. Les dificultats en la implantació de la matèria.

Essent conscients, doncs, de l'evolució que aquesta pràctica estava tenint a la Universitat, clarament amb molt poc seguiment i amb un escàs prestigi i interès pels estudiants⁴²⁵, el màxim organisme al càrrec, és a dir, la Inspección Nacional de Educación Física depenent orgànicament del Ministeri d'Educació Nacional, es va veure obligada a plantejar «una nueva orientación al Plan General [d'Educació Física Universitària]»⁴²⁶ que fins el 1951 es venia duent a terme, donada «la experiencia de cursos anteriores y la preocupación de que la práctica de esta disciplina sea para el alumno atrayente y agradable»⁴²⁷. Tant la Inspección Nacional com el propi Servei d'Educació Física –en aquest cas, de la UB- eren clarament coneixedors de la poca capacitat de seducció d'aquesta matèria, i probablement de la manera d'impartir-la en el conjunt de l'estudiantat.

⁴²² *Ibíd.*

⁴²³ Entrevista al Dr. Galilea (fragment 33)

⁴²⁴ *Ibíd* (fragment 150).

⁴²⁵ *Ibíd* (fragments 51-53): «La formación política, la educación física, o sea que no, en realidad no teníamos, no había una reglamentación ni había un seguimiento por parte del profesorado, ni por parte nuestro, o sea, por parte de los dos [alumnes], ninguno.»

⁴²⁶ José Luis Martínez Serrano (Cap del Servei d'Educació Física de la UB), Instrucciones recibidas por el Servicio de Educación Física de la Universidad de Barcelona de parte de la Inspección Nacional de Educación Física (10 de noviembre de 1951). AHUB, topogràfic 02_3324_4_01.

⁴²⁷ *Ibíd.*

En relació a aquest canvi de rumb, cal tenir en compte l'arribada el 1951 al Ministeri d'Educació Nacional de Joaquín Ruiz Giménez i la influència que aquest fet va poder tenir en el mateix, donat el seu caràcter més obert respecte al seu predecessor, José Ibáñez Martín. Ruiz Giménez pretenia «abrir unos moderados y prudentes cauces legales al diálogo y al razonamiento», així com «renovar los departamentos y las líneas de su política»⁴²⁸, i defensava una ambiciosa política d'ensenyament que incloïa la dinamització de la universitat⁴²⁹.

Amb l'objectiu de reorientar el Pla General d'Educació Física i de combatre l'absentisme escolar a les classes d'Educació Física, la Inspección Nacional va enviar una Circular⁴³⁰ als Caps dels Serveis d'Educació Física de cada Districte Universitari. En aquesta, es recollien una sèrie de disposicions a tenir en compte pels alumnes subjectes al seguiment de la matèria «en el afán de dar cuantas facilidades sea posible para que el alumno no rehúya la asistencia a clase con excusas más o menos fundamentadas». En primer lloc, es varen fixar obligatòries les competicions en diversos esports, mantenint la separació entre homes i dones (atletisme, bàsquet, handbol, salts sobre aparells i gimnàstica educativa en el cas masculí, i bàsquet, handbol, vòlei i gimnàstica educativa per a elles); atès que per a participar en aquestes calia lliurar una fitxa amb les dades de l'alumne i l'esport escollit, es pretenia, d'aquesta manera, controlar millor el nombre real d'estudiants per part de les professores al càrrec.

⁴²⁸ Javier Muñoz Soro, «Joaquín Ruiz-Giménez o el católico total (Apuntes para una biografía política e intelectual hasta 1963)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, nº 5 (2006): 259-288.

⁴²⁹ Sergio Rodríguez Tejada, «Los últimos fascistas: juventud, política y dictadura franquista en los años cincuenta», a *Falange. Las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936-1975)*, ed. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer (Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2013), 544-547.

⁴³⁰ Circular número 38 (2 de octubre de 1951). AHUB, topogràfic 01_3324_4_01.

Tanmateix, es convidava a crear noves seccions esportives en aquells Districtes on hi hagués professors especialitzats en algun altre esport diferent dels esmentats, la qual cosa mostrava una certa flexibilitat que tenia com a objectiu contribuir al creixement de participants a la pràctica esportiva universitària i, per tant, a l'atribució de mèrits a Falange.

D'altra banda, l'assistència a classe, obligatòria des del naixement de l'assignatura tot i que, com hem vist, no molt acatada, juntament amb la disciplina i el bon comportament de l'alumne, van passar a ser elements molt rellevants per a l'assignatura, fins el punt d'arribar a ser element d'avaluació suficient com per aprovar la matèria. Amb això, el sistema pretenia assegurar-se la presència estudiantil, superar la tendència abstencionista dels primers moments, i poder mostrar-ho així a les Memòries d'activitats futures, com un triomf més del nou enfocament. D'igual forma, si l'alumne no assistia a un mínim del 50% de sessions, la matèria quedava suspesa directament fins a la convocatòria de setembre, fet que es convertia en una arma de pressió absoluta sobre l'alumne que volia portar endavant els estudis diligentment⁴³¹.

Per últim, es va fer un incís sobre el grup d'alumnes que practicaven algun esport fora de l'àmbit universitari (en l'àmbit federat, per exemple), doncs si inicialment el Pla General d'Educació Física Universitària els dispensava de l'assistència i fins i tot els concedia la suficiència a la matèria, aquestes noves instruccions varen eliminar tal llicència i varen igualar les condicions de superació de la mateixa. Tanmateix, els joves universitaris majors de 21 anys que competien a l'àmbit federat necessitaven d'una autorització del SEU, fet que permetia a aquest òrgan controlar l'activitat esportiva dels

⁴³¹ José Luis Martínez Serrano (Cap del Servei d'Educació Física de la UB). Instrucciones nº V, VI, VII y VIII de las reclubidas por el Servicio de Educación Física de la Universidad de Barcelona de parte de la Inspección Nacional de Educación Física (10 de noviembre de 1951). AHUB, topogràfic 02_3324_4_01.

qui estaven sota el seu abric, atenent a les normes reguladores aprovades per la Delegación Nacional de Deportes sobre les *Relaciones entre el deporte del Movimiento y el Federado*⁴³².

L'esmentada Circular es tancava tot fent èmfasi en l'estímul i l'alt esperit esportiu propi dels universitaris i reconeixent la necessitat de millorar els resultats aconseguits fins llavors, ja que era imprescindible,

Alcanzar el éxito que todos deseamos para el sistema que se inicia este año, el cual pretende hacer más atrayente y agradable esta enseñanza. [...] Así lograremos el triunfo de la fórmula que iremos perfeccionando en lo sucesivo, evitando determinadas lagunas del sistema anterior [...].⁴³³

Val a dir, no obstant, a la vista de la Memòria d'activitats del curs 1954-55 a la Universitat de Barcelona, que l'escenari no patí grans canvis. S'aconseguí augmentar lleugerament el nombre de matriculats (foren 234 front als 220 del curs 1949-50), tot i que el número de sessions dutes a terme va disminuir (de 48 a 44 en aquest cas), i malgrat la reducció del nombre de suspesos (es va tornar al 75'6%), no es podia afirmar que l'actitud per part de tots els implicats respecte de la matèria hagués canviat.

El segon dels grans obstacles a superar per al bon desenvolupament de l'Educació Física eren les instal·lacions esportives universitàries, que tractarem en profunditat en el Capítol 9.

⁴³² «Relaciones entre el deporte del Movimiento y el Federado», Acuerdos de la Delegación Nacional de Deportes y de sus organismos integrantes. *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, nº127 (enero de 1954), Año XII, p.2.

⁴³³ José Luis Martínez Serrano (Cap del Servei d'Educació Física de la UB). Instrucciones recibidas por el Servicio de Educación Física de la Universidad de Barcelona de parte de la Inspección Nacional de Educación Física (10 de noviembre de 1951). AHUB, topogràfic 02_3324_4_01

8.2. Les bases materials de l'assignatura a la Universitat de Barcelona.

Juntament amb els professors, la concreció de la matèria es configurava amb les diferents pràctiques que s'hi incorporaven, i la distribució horària i espacial de les mateixes, que coneixem a partir de les dades existents a l'AHUB.

Sabem que el primer curs en què es posà en marxa la matèria en aquesta Universitat fou el 1946-47⁴³⁴. Amb tot, segons la Memòria del període 1947-48, el següent curs encara no podia «considerarse como normal»⁴³⁵ ja que alguns professors foren designats un cop iniciat el curs i també per «la falta de instalaciones deportivas y material suficiente para el nº tan elevado de alumnos con que cuenta este Distrito Universitario»⁴³⁶. D'entrada, doncs, engegar-ho suposà afrontar diversos obstacles, superats segons consta a l'esmentada Memòria, per l'entusiasme dels professors que «superándose en el cumplimiento de sus obligaciones han llegado a despertar el interés de los alumnos por la asignatura»⁴³⁷, atorgant al 40% d'assistència a classe un alt valor. Tanmateix, el material era insuficient i estava cedit pel RCDEspañol, essent també propietat d'aquesta entitat un dels equipaments on tenia lloc la pràctica esportiva universitària, com també ho eren l'Escola Industrial i el camp d'esports del Guinardó propietat del FJ.

Es detallava el *Plan de Trabajo* per curs, del que prenem com a exemple el de 1948-49 per al segon curs, amb previsió del Calendari (d'octubre a abril, un total de 46 dies distribuïts en 23 setmanes) i la distribució de les sessions (1/3 per gimnàstica educativa,

⁴³⁴ Agustín Albarrán, Memoria de fin de curso 1947-48 (03/07/1948). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴³⁵ *Ibíd.*

⁴³⁶ *Ibíd.*

⁴³⁷ *Ibíd.*

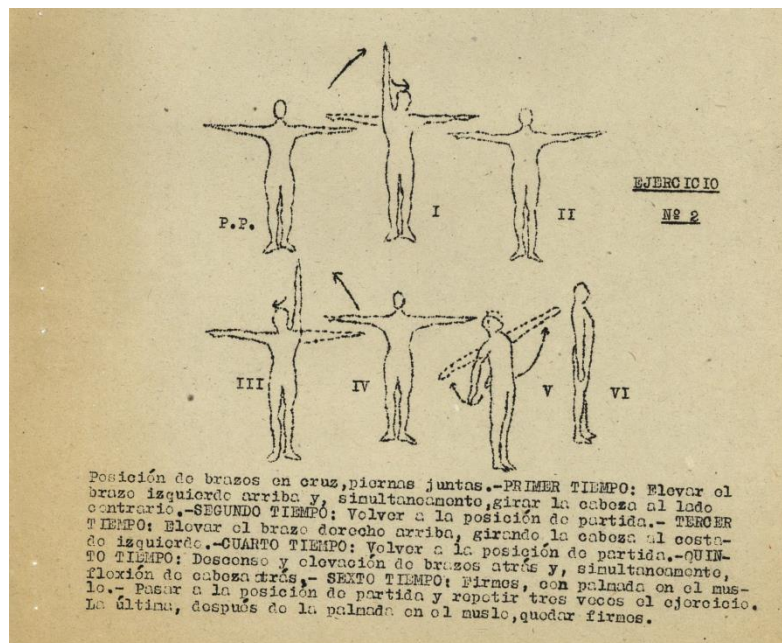
1/3 per atletisme i l'altre 1/3 per esports i jocs esportius, amb indicació dels continguts de cadascuna de les sessions)⁴³⁸. Pel que fa a la gimnàstica, el model que es desenvolupava era el de la gimnàstica sueca, amb una clara interpretació disciplinar i militar. Els exercicis es feien tot partint de posicions estàtiques de sortida i amb el moviment de les extremitats, el cap o el tronc. La finalització de l'exercici, sovint, es representava amb la posició de ferms. Així es pot observar en la següent figura, part de la taula d'exercicis que es proporcionava als Serveis d'Educació Física dels districtes per tal de facilitar que els responsables n'executessin el previst, i que el Dr. Galilea corrobora amb les seves paraules:

[...] las clases de educación física [...] que yo hacía dentro de la universidad eran unas clases muy especiales porque eran clases copiadas de las clases que daban en las academias militares, y entonces eran, de formación, o sea formados, con los brazos extendidos para más arriba o para abajo, o sea gimnasia exclusivamente.⁴³⁹

⁴³⁸ Plan de Trabajo para el curso 1948-49 correspondiente a 2º curso. Educación Física UB (octubre de 1948). AHUB, topogràfic 3334_2.

⁴³⁹ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 245-248).

Figura 8.4. Moviments de demostració de la Taula de gimnàstica prevista pel curs 1951-52.

Font: Tabla de gimnasia para la demostración. AHUB, topogràfic 3334_2.

Respecte de les proves atlètiques, aquestes consistien en carrera (de 100, 200, 400, 800 i 1500m, progressivament durant el curs), salt de longitud i d'alçada, llençament de pes, de disc, de martell i de javelina, i tanques en 110 i 400m. Eren exercicis basats en la velocitat i la força, exigències pròpies dels militars sense afany formatiu real.

Per últim, els esports se centraven en la pràctica del bàsquet, l'handbol i el vòlei, als quals es dedicava una sessió mensual a cadascun d'ells; per tant, tampoc hi havia un gran aprofundiment sobre el seu coneixement, ni teòric ni pràctic, tan sols es procurava justificar la seva execució dins el programa temàtic de la matèria.

Amb aquests continguts, era lògic doncs que els exàmens consistissin en efectuar formacions, alineacions, girs i desplaçaments, d'una banda, salts al poltre, tombarelles i

exercicis de terra, d'una altra, i pel cas de l'atletisme, 100m en menys de 14 segons, 4m en el salt de longitud i 1'20m en el d'alçada, i 6m en el llançament de pes⁴⁴⁰.

Per al coneixement dels alumnes, a principi de curs es configurava el quadrant horari d'educació física amb el llistat de professors que la impartien, els dies i hores concretes, així com les instal·lacions on es durien a terme⁴⁴¹. Per exemple, totes les estudiants estaven al càrrec de la senyoreta Mercedes Colina, que feia classes els dimarts a les 15h i els dijous a les 16h, a la Prefectura Provincial de FET y de las JONS; els alumnes de primer curs de Dret, en canvi, a càrrec del professor Agustín Albarrán, tenien classe els dimarts a les 18:30h i els dissabtes a les 10h, als camps de l'Escola Industrial.

També per a facilitar-los el camí als estudiants, el propi Servei d'Educació Física universitari «en su deseo de orientar a los alumnos sobre las obligaciones que tienen con respecto a las prácticas de esta enseñanza»⁴⁴² publicava un seguit d'instruccions (un total de nou) decretades per la Inspección Nacional de Educación Física dirigides als alumnes, i en les quals es fixaven elements per al millor seguiment de la matèria. D'entrada, imposava dues hores setmanals d'educació física, quan ja des d'octubre de 1946 s'havia decretat de forma estatal la seva ampliació a tres hores, la qual cosa mostrava un cop més la manca de control des dels organismes centrals que esdevenia heterogeneïtat en la pràctica, ja fos per manca de recursos o per autèntic desinterès, o per ambdues raons. Obligava també els estudiants a participar en alguna competició d'entre atletisme, bàsquet, handbol, salts sobre aparells, gimnàstica educativa i vòlei,

⁴⁴⁰ Ejercicios o movimientos sobre los que versarán los exámenes de fin de curso y septiembre de 1949. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁴⁴¹ Ministerio de Educación Nacional, Servicio de Educación Física Universitaria. Horarios de las clases con los profesores que las dan y campos de deportes que se utilizan. Curso de 1949-50. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁴⁴² José Luis Martínez Serrano (Jefe del Servicio de Educación Física, Universidad de Barcelona), 19/11/1951. AHUB, topogràfic 02_3324_4_01.

per a la tria del qual l'alumne ho havia d'indicar en una fitxa que li hauria de facilitar el propi professor de l'assignatura.

Precisament «para que el alumno no rehúya la asistencia a clase con excusas más o menos fundamentadas sobre incompatibilidades y con el fin de que cada alumno pueda compaginar sus horas libres y la práctica del deporte que elija»⁴⁴³, se'ls avançava la distribució horària amb els noms dels professors responsables i a càrrec de cadascun dels esports, ubicats tots ells «en los campos y gimnasio de la Universidad Industrial»⁴⁴⁴, quedant de manifest que aquesta manca d'assistència havia estat habitual en els cursos anteriors i que ara es procurava unificar lleugerament si més no l'emplaçament per tal de procurar reduir-ne aquesta casuística.

I, de fet, era tan palesa la intenció de reduir l'absentisme que establien com a criteris per a l'avaluació de la matèria la valoració de la conducta de l'alumne, l'assiduitat a les classes, el grau de perfeccionament i les marques esportives obtingudes. Fins al punt que «la asistencia, disciplina y comportamiento [...] por sí sola, pueden bastar para sumar los puntos precisos para aprobar»⁴⁴⁵, diluint-se la forma habitual d'avaluar qualsevol matèria que comportava superar unes proves, per tant deixant de tenir valor pel propi alumne, adquirint amb aquest tractament des de la pròpia administració la categoria d'assignatura *maria*.

Com a colofó de la matèria, s'establia la celebració d'un Festival Esportiu de fi de curs, precedit en el cas de les Universitats on fos possible d'un concurs de gimnàstica i atletisme masculí, i de gimnàstica i balls populars femenins⁴⁴⁶, i que havia de constar de

⁴⁴³ *Ibíd.*

⁴⁴⁴ *Ibíd.*

⁴⁴⁵ *Ibíd.*

⁴⁴⁶ A todas las Jefaturas del Servicio de Educación Física Universitaria, curso 1949-50. AHUB, topogràfic 3334_2.

les següents demostracions i en l'ordre en què se citen: gimnàstica masculina, atletisme (final de 200m llisos), balls populars, gimnàstica "1900" (executant els moviments de la *Taula de gimnàstica* preparada prèviament per la Inspección Nacional de Educación Física), atletisme (final de 4x100m relleus), gimnàstica femenina, i repartiment de premis. Es preveia una durada màxima de 60 minuts, no gaire extensa si tenim en compte totes les exhibicions ressenyades, però suficient per intentar fer-ne exaltació del poder de l'educació física entre els estudiants i membres de la comunitat en general, i d'aquí que aquestes manifestacions esportives s'haguessin d'anunciar «a todos los efectos, bajo el epígrafe "Sindicato Español Universitario"»⁴⁴⁷, consigna que el Servei d'Educació Física de la UB tenia en consideració comunicant-li al propi Cap Nacional del SEU que «siempre ha existido una colaboración y unión de todos los Profesores de Educación Física de esta Universidad con el S.E.U. [...] para convertir en realidad nuestras ambiciones e ilusiones respecto al deporte universitario»⁴⁴⁸, com a prova de fidelitat al règim i a les indicacions dels seus organismes.

La celebració d'aquests festivals tenia lloc al *Pabellón del Deporte*, ja que «por su situación céntrica y buenas comunicaciones e instalaciones, tendría aquél [el Festival Esportiu de Fi de curs] más éxito de asistencia de alumnos y vistosidad»⁴⁴⁹, i és indiscutible que entre els propòsits del règim en relació a l'educació física era que servís d'estendard polític enfront la joventut i el seu entorn social.

⁴⁴⁷ Sindicato Español Universitario. Jefatura Nacional, número 1837 (25 de abril de 1950). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁴⁸ Servicio de Educación Física, Universidad de Barcelona, número 1335 (8 de mayo de 1950). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁴⁹ Carta del Rector de la UB al Gerent de l'empresa propietària del Pabellón de los Deportes (15 d'abril de 1952). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

Entrevista al Dr. Galilea (fragments 203-206): «Sí se hacía, bueno en el estadio, en el estadio yo había ido, varias veces, y además en el estadio de Montjuïc.».

Construït el 1950 a la confluència dels carrers Sepúlveda/Llançà/Gran Via de les Corts Catalanes/ Viladomat, i amb ànim polivalent per acollir esdeveniments tant esportius com d'altres tipus, ja que disposava d'una gens menyspreable capacitat per a gairebé 10.000 espectadors, rebé el nom inicial de *Palacio de Deportes*. Al principi era descobert, però amb la celebració el juny de 1951 del XX Campionat del Món d'hoquei patins i XXè Campionat d'Europa, amb Joan Antoni Samaranch al seu capdavant, aquest fou remodelat i rebatejat amb el nom de *Pabellón del Deporte*⁴⁵⁰. Posteriorment, es produïren canvis en la programació dels esdeveniments que s'hi acollien, ampliant-ho a d'altres no esportius, com les curses de llebrers, diversió molt comú en aquella època a tota Europa (d'aquí que aquest emplaçament es conegués com el canòdrom).

Aquest, però, no era l'únic exponent esportiu a la Universitat. També, durant el curs, s'hi celebraven altres competicions a les quals es convidava els estudiants a participar, tot i que sembla que sense gaire èxit. De fet, amb la construcció de les instal·lacions esportives pròpies de la UB a l'Av. Diagonal, aquestes es varen potenciar, com el I i II Tricatló al desembre de 1957 i març de 1958, respectivament, «cuyas pruebas se efectuarán en los campos de deportes de la Universidad»⁴⁵¹; no obstant, es mantenia l'ús d'alguns equipaments aliens per a acollir-hi competicions de natació, com el I Concurs de Natació del curs 1957-58, donat que en aquest cas «las pruebas se realizarán en la piscina cubierta de Travesera de Gracia nº 218»⁴⁵².

⁴⁵⁰ Barcelona Sportiva. « El Palau-Pavelló de l'Esport de Barcelona », 22 de març de 2013, accés el 3 d'octubre de 2016, <http://barcelonasportiva.blogspot.com.es/2013/03/el-palau-pavello-de-lesport-de-barcelona.html>

«Pabellón del Deporte-Canódromo Pabellón», accés el 3 d'octubre de 2016, <http://www.labarcelonadeantes.com/pabellon-del-deporte.html>

⁴⁵¹ Art.3 Normativa I i II Tricatló (desembre 1957 i març 1958). Servicio de Educación Física, Universidad de Barcelona. AHUB, topogràfic 3323/8.

⁴⁵² Art.4 Normativa I Concurso de Natación 1957-58. Servicio de Educación Física, Universidad de Barcelona. AHUB, topogràfic 3323/8.

Esdevé innegable, doncs, que si més no en el pla teòric, hi havia una extensa planificació del que havia de constituir la pràctica esportiva universitària, i que donat el risc de lesions que això podia comportar, des de la Junta Nacional d'Educació Física Universitària es detectà la necessitat d'implementar un servei que cobrés les possibles lesions de professors i alumnes «derivadas de los accidentes ocurridos en las prácticas de Educación Física [...] también en los casos de inutilidad o muerte», reconeixent que «han sucedido en estos seis años pasados algunos accidentes a los alumnos que han necesitado hospitalización y asistencia médica y farmacéutica sin que, por falta de [...] un servicio para tal fin, hayan podido ser atendidos convenientemente»⁴⁵³. I és que ja el curs 1947-48, el Cap del Servei d'Educació Física a la UB, Agustín Albarrán, deixava constància que «aunque un porcentaje muy reducido, han sufrido pequeñas lesiones durante las clases o las pruebas finales de curso, sin que hayan podido ser atendidos, pero sí enviados a que lo hicieran en una farmacia o si la lesión era de mayor importancia al Hospital Clínico»⁴⁵⁴, de manera que era un tema de força transcendència.

8.3. Conclusions.

Els primers instruments a determinar per a la posada en pràctica de l'educació física a la Universitat eren els professors. Hem vist que la seva selecció partia de l'afinitat indubtable al règim establert amb la LOU de març de 1943, i que pel cas de la disciplina que ens ocupa també se'ls pressuposava l'obtenció del títol acreditatiu dels seus

⁴⁵³ Vicerector Universidad de Barcelona. Traslado de Orden Ministerial de 7 de julio de 1952. AHUB, topogràfic 5874/1.1.

⁴⁵⁴ Agustín Albarrán. Memoria de fin de curso 1947-48. AHUB, topogràfic 3505_1.1.

coneixements, tot i que vinculat a la Facultat de Medicina o a l'Escola Central de Gimnasia que l'exèrcit detentava a Toledo, entreveient-se així cap a on anirien encarrilats els seus continguts.

Donat que els responsables administratius coneixien el poc seguiment a nivell d'assistència i manca d'interès per part dels alumnes respecte d'aquesta *maria*, insistien explícitament en les publicacions de les instruccions i dels quadrants horaris, de professors i d'instal·lacions en què es donaven el màxim de facilitats als estudiants per tal que no es pogués al·legar dificultats a l'hora de compatibilitzar la resta de classes amb la pràctica esportiva universitària, amb diverses possibilitats en triar l'esport a exercitar i els dies en què tenien lloc. I també amb afany d'animar a la participació s'organitzaven competicions i altres peripècies esportives, en nom del SEU, que dotava d'oficialitat qualsevol d'aquestes demostracions.

És innegable que l'imaginari falangista confiava en el poder d'enquadrament de l'educació física sobre la joventut universitària, com havia resultat a d'altres països com Itàlia i Alemanya, però semblava que amb el pas dels anys i la progressiva implantació d'aquesta assignatura l'èxit no era equiparable al dels seus veïns.

Capítol 9. El problema de les infraestructures i la creació de les instal·lacions esportives pròpies de la UB.

Com ja hem avançat, un altre dels esculls a superar per a l'autèntica implantació de l'educació física universitària, si més no des del pla teòric, era la disposició d'espais esportius que l'acollissin.

En el cas de la UB, donat que quan s'aprovà la imposició de la matèria a la Universitat, no es disposava d'infraestructures esportives pròpies, es féu imprescindible establir acords de col·laboració amb equipaments ja existents, tant de propietat pública com privada, i amb fórmules complementàries de lloguer o cessió, com veurem. Això comportaria certes dificultats a la pràctica, donat que en no trobar-se físicament tots ells ubicats prop de la Universitat, calia buscar franges horàries fora de l'habitual per anar-hi a executar els exercicis oportuns, com alguns dissabtes a la tarda, o bé contemplar la manca d'assistència com quelcom no del tot estrany.

Passaran deu anys des de l'obligatorietat de l'assignatura fins a la materialització de les instal·lacions pròpies a la UB, a la qual lí'n seguiren les d'altres districtes universitaris, com hem vist ja en el Capítol 7 dins l'entorn esportiu de la dècada, la qual cosa és una mostra de l'actitud del propi règim envers la qüestió esportiva en particular, que no cap als joves en general, objecte de gran interès polític, àmbit en el que sembla no estava disposat a destinar-hi més recursos dels imprescindibles malgrat la jerarquització que

se'n va fer de la seva organització des de Falange amb la DND i a la importància que des dels estaments vinculats se li reconeixia.

Certament, la tria de l'emplaçament metropolità no fou senzilla, donat que la ciutat estava creixent urbanísticament i tot i que la lògica portava la creació de tota la nova zona universitària cap a les afores, també el Futbol Club Barcelona (FCB) considerà l'opció de construir a l'Avinguda Diagonal el seu camp nou, la qual cosa generà un seguit de negociacions entre la UB i el FCB, que amb la mediació de l'administració va acabar posant la balança de part de la universitat.

9.1. Una necessitat persistentment reclamada.

Tal i com es reconeixia en el I Congrés Nacional d'Educació Física l'octubre de 1943, juntament amb el problema docent, el de les infraestructures era el més rellevant. Així, el Comandant Enrique Gastesi es referia a la

[...] escasez de medios deportivos: piscinas, gimnasios, campos de deportes, frontones, etc., que bien a cargo del Municipio, del Partido o de Sociedades deportivas o gimnásticas, subvencionadas por el Estado, dieran toda la facilidad al público para su acceso y practicar con toda libertad y sin limitación de tiempo, a las órdenes de profesorado competente con título oficial.⁴⁵⁵

I la mateixa apreciació feia el Coronel Joaquín Agulla, tot i que de forma més crítica, doncs ho considerava «el más arduo problema a resolver de todos los que integran el

⁴⁵⁵ Gastesi, «Concepto actual de la Educación Física. Organización de la Educación Física en España», 10.

complejo de puesta en acción de la Educación Física en España»⁴⁵⁶. Amb això, les Universitats es van veure obligades a tancar acords amb determinades entitats que disposessin d'equipaments esportius en els quals es pogués desenvolupar la pràctica esportiva obligatòria per als seus estudiants, com veurem.

Davant de tal dilema, un dels seus obstacles a superar era l'enclavament dels centres docents, majoritàriament urbà, la qual cosa dificultava la construcció d'instal·lacions esportives donada la limitació de disponibilitat d'espai, juntament amb el cost que això suposava, per descomptat⁴⁵⁷.

Paradoxalment, el Pla General d'Educació Física Universitària del que el Frente de Juventudes informava al Comitè de la DND sobre la inicial implantació de la matèria a partir del curs 1945-46⁴⁵⁸, no feia cap tipus de referència a l'espai on aquestes pràctiques esportives havien de tenir lloc. Aquesta qüestió generà dificultats afegides als respectius Serveis d'Educació Física universitaris, que van haver de buscar alternatives per a la seva execució, establint Convenis amb altres entitats esportives o no esportives per a la cessió dels seus espais esportius. De fet, el propi Secretari de la Delegación Nacional de Deportes el 1943, Francisco Cadenas, alhora Cap del Departament d'Esports de Falange, declarava que «El principal problema para la difusión de la educación física y consiguientemente el deporte en España es la construcción de instalaciones deportivas, problema no sencillo por el coste de las mismas y por notoria insuficiencia de ellas»⁴⁵⁹.

Això suposà que, en el cas de la Universitat de Barcelona, donada la inexistència d'instal·lacions esportives pròpies (la seva planificació oficial no s'iniciarà fins l'any

⁴⁵⁶ Agulla, «Educación Física de la Juventud», 185.

⁴⁵⁷ *Ibíd.*

⁴⁵⁸ *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes de F.E.T. y de las J.O.N.S.*, nº 22, (febrer de 1945), 3.

⁴⁵⁹ «El problema de la educación física en España», *La Vanguardia*, 10 de novembre de 1944, 10.

1954), la pràctica d'educació física universitària s'havia de dur a terme a emplaçaments aliens, alguns pertanyents al Frente de Juventudes o a la Sección Femenina, altres d'entitats privades amb les que s'establien Convenis de col·laboració o contractuals: «Las instalaciones fueron, en un principio [...] se hacían pues en distintos sitios, claro porque no había instalaciones...»⁴⁶⁰.

Ara bé, per a poder fer ús de qualsevol instal·lació era ineludible sol·licitar i obtenir el vist-i-plau de la JNEFU. Aquesta sol·licitud havia d'anar acompanyada d'un informe del Rector de la Universitat en el qual es justificqués la «conveniencia y utilidad que reportaría [al Servei d'Educació Física universitària] el emplear los campos y organización de cultura física de dichas entidades»⁴⁶¹ per part dels alumnes universitaris.

I així ho va defensar el llavors Cap del Servei d'Educació Física de la UB, Agustín Albarrán, en un escrit⁴⁶² dirigit al Rector de la mateixa, doncs aquest era qui formalment havia d'exposar les necessitats del seu centre a la JNEFU. En el cas esmentat, Agustín Albarrán manifestava que ja en el curs 1946-47 s'havia fet ús de les instal·lacions del FJ (concretament, les de l'Escola Industrial, on hi havia dos camps de futbol i uns altres dos de bàsquet, dues pistes de tennis, una piscina de mides olímpiques, dos vestidors petits i un de gran amb dutxes, i un gimnàs cobert), així com de les del Real Club Deportivo Español (concretament les de la Societat Anònima Pirelli, usufructuades en el seu moment pel club citat, en les quals s'hi disposava d'un camp d'herba per a la pràctica del futbol, pista d'atletisme, fossat de salts, cercle de llançaments, un camp de bàsquet

⁴⁶⁰ Entrevista amb el Dr. Galilea (fragments 456-457).

⁴⁶¹ Carta del Secretario-Administrador de la JNEFU al Rector de la Universidad de Barcelona (23 de juliol de 1947). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁶² Agustín Albarrán Cordero. Carta del Jefe del Servicio de Educación Física de la Universidad de Barcelona (5 d'agost de 1947). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

i dos vestidors amb dutxes). Totes aquestes instal·lacions, segons Albarrán, reunien les condicions precises per a desenvolupar-hi en elles l'Educació Física, trobant-se a més a més a prop de la Universitat (les de l'Escola Industrial) la qual cosa permetia que l'estudiant pogués aprofitar fins i tot les seves hores lliures per a la pràctica esportiva.

En el cas dels camps i gimnasos del Frente de Juventudes, aquesta organització reclamava de la UB l'abonament de certa quantia econòmica per l'ús dels mateixos, a fi de sufragar les despeses mínimes del seu manteniment i neteja, així com una proposta horària d'ocupació per a l'Educació Física Universitària, ja que aquesta era tan àmplia que impedia l'ús d'aquestes instal·lacions a les Seccions d'Enquadrament del Frente de Juventudes del Districte Universitari de Catalunya i Balears, ja que «en el curso actual [pel curs 1947-48] vienen utilizándose los campos cada día, regularmente toda la mañana y aún otros por la tarde de cuatro a cinco, ocupando totalmente nuestras instalaciones»⁴⁶³.

La qüestió de la manca d'instal·lacions pròpies fou un assumpte recurrent entre els responsables de gestionar l'Educació Física universitària, des de la seva imposició com a assignatura obligatòria l'any 1944 fins a la posada en marxa de les que es varen construir a tal efecte ja a finals de la dècada de 1950.

De fet, consten recollides aquestes queixes en diverses de les memòries de fi de curs elaborades degudament pels docents, ja des del curs 1947-48, on el professor Agustín Albarrán manifestava que «los campos utilizados han sido los mismos del curso anterior (instalaciones deportivas de la E. Industrial, Campo de deportes del Guinardó y campos

⁴⁶³ Carta del Jefe del Frente de Juventudes del Distrito Universitario de Cataluña y Baleares (4 de diciembre de 1947). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

del Español y la Pirelli) que aunque insuficientes son indispensables por ser los más próximos a los distintos centros»⁴⁶⁴, i anys després es mantenien:

Como en cursos anteriores, la deficiencia de algunas instalaciones, y poca capacidad de vestuarios, concretamente en la Escuela Industrial, que se halla extraordinariamente descuidada por parte de los empleados, sucia, enfermedad crónica esta que no tiene solución mientras los usufructuarios la tengan como Fuente de ingresos segura dada la mucha demanda de las instalaciones, y su buena situación.⁴⁶⁵

De fet, la JNEFU era ben conscient d'aquesta mancança, i a la seva sessió de 30 d'octubre de 1945 va acordar, a proposta de la Inspección Nacional, autoritzar al Subinspector don Adolfo Martín G. Pastor per a viatjar a Barcelona i emetre l'informe corresponent en relació amb les instal·lacions esportives per a que els estudiants d'aquesta Universitat podessin dur a terme l'assignatura en condicions adequades⁴⁶⁶. I així ho va comunicar personalment l'Inspector Nacional d'Educació Física, Antonio Searle, al Rector de la UB, Enrique Luño Peña, contemplant la intenció de sufragar les despeses que es derivessin d'aquesta pràctica esportiva així com de portar endavant els Convenis o lloguers d'instal·lacions necessaris amb entitats que disposessin d'elles⁴⁶⁷.

En aquesta mateixa línia es manifestava el Director de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona al juny de 1946, exposant al Rector de la Universitat que els espais on els seus alumnes duïen a terme la seva activitat esportiva eren del tot insuficients⁴⁶⁸,

⁴⁶⁴ Agustín Albarrán, Memoria de Fin de curso 1947-48. AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁶⁵ Narciso Díaz Romañach. Resumen estadístico primer curso de Medicina, 1954-55. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁴⁶⁶ Carta del Director General de Enseñanza Universitaria (5 de novembre de 1946). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁶⁷ Carta del Inspector Nacional de Educación Física (José Antonio Searle) al Rector de la Universidad de Barcelona (Enrique Luño Peña) (29 de novembre de 1946). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁶⁸ Carta del Director de la Escuela de Altos Estudios Mercantiles de Barcelona (26 de juny de 1946). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

informació que el propi Rector va remetre al Director General d'Ensenyament Universitari per al seu oportú estudi.

Lligat a aquesta manca d'instal·lacions, i tenint present la dificultat que podia suposar als i les alumnes traslladar-se a l'equipament on la pràctica esportiva universitària tingués lloc dins l'horari lectiu, des del professorat se sol·licitava alliberar a l'alumnat els dissabtes a la tarda d'altres obligacions precisament per dedicar-lo a l'ensenyament de l'Educació Física. Aquesta demanda responia al fet que s'havia aconseguit que una entitat esportiva privada cedís el seu camp d'esports en aquest horari⁴⁶⁹.

9.2. Les instal·lacions utilitzades per a l'educació física universitària.

En resum, els emplaçaments esportius usats entre 1946 i 1949 per la Universitat de Barcelona foren⁴⁷⁰ els ja esmentats del Real Club Deportivo Español i l'Escola Industrial del Frente de Juventudes, així com el seu Camp de Futbol situat al barri del Guinardó, i les piscines de l'empresa Baños Populares de Barcelona, S.A., de les que s'establien usos en dies diferents per a nois i noies. També es va fer ús dels espais dels que disposaven les Residències de la Sección Femenina, com va ser el cas de la Residència Angeles Mateu⁴⁷¹, cedint un camp de bàsquet, un altre d'handbol i un vestidor, 3 hores diàries durant tot el curs, per un import de 1.000 pessetes de lloguer mensual a càrrec de la JNEFU.

⁴⁶⁹ Carta de una profesora de Educación Física (Margarita Rodrigo) al Director General de Enseñanza Universitaria (27 de novembre de 1946). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁷⁰ Elaboració pròpia a partir dels documents de l'AHUB, topogràfics 02_3323_4, 02_3324_4 i 3505_1.1.

⁴⁷¹ Contracte entre la JNEFU i la Delegació de Barcelona de la Sección Femenina (12 de gener de 1955). AHUB, topogràfic 3505_1.2.

En cadascun dels casos se signava per escrit l'acord que disposava les clàusules reguladores del mateix, i en veiem alguns d'ells:

a) Acord entre el FJ i el Servei d'Educació Física de la UB, de data 1/11/1949⁴⁷²: en aquest acord s'admet que des d'octubre de 1947 ja s'usaven les instal·lacions esportives del recinte de l'Escola Industrial, amb permís verbal, i que es fa precís liquidar els imports pendents corresponents als drets d'ús de les mateixes (15.120 pessetes) i en endavant abonar 840 pessetes mensuals per aquestes, que comprenien un camp de futbol gran i un de petit, dues pistes de bàsquet, una explanada d'antigues pistes de tennis i un gimnàs, a més dels vestidors amb dutxes i un encarregat del manteniment i del material, disponibles dues hores pels matins (dimarts de 12-14h i dissabtes de 10-12h) i tres per les tardes, els dilluns, dimarts, dimecres i divendres (de 15-18h). Si observem el quadre on hi consten les diverses instal·lacions usades per a la pràctica esportiva universitària de la UB, veiem que el FJ hi aporta, doncs, el gruix d'equipaments; això és una mostra més que el règim s'autoabastia també en aquesta esfera, com feia ja amb el professorat, intentant cobrir les seves necessitats amb els mitjans disponibles abans de la imposició de l'assignatura.

b) Acord entre l'empresa *Baños de Barcelona, S.A.* i el Servei d'Educació Física de la UB, de data 13/02/1952⁴⁷³: es permetia que la UB disposés d'un màxim de 60 serveis, dos dies per setmana (dimarts i dijous) entre les 17:30-19h, amb vestidors inclosos, essent imprescindible que els alumnes accedissin acompanyats d'un professor, per un

⁴⁷² Pacte entre el FJ i el Servei d'Educació Física de la UB de 1/11/1949. AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁷³ Pacte entre l'empresa Baños de Barcelona, S.A. i el Servei d'Educació Física de la UB de 13/02/1952. AHUB, topogràfic 3505_1.1.

cost de 500 pessetes mensuals. En aquests usos es mantenia la separació entre homes i dones, responent a la divisió de gèneres del règim, de manera que nois i noies hi anaven dies diferents.

c) Instal·lacions de la S.A. Pirelli usufructuades pel RCD Espanyol⁴⁷⁴: la UB feia ús del camp d'herba per a la pràctica de futbol, la pista d'atletisme de 370m, fossa de salts, cercles de llançaments, camp de bàsquet i dos vestidors amb dutxes, dels que disposava la instal·lació, i per les que el delegat de la secció d'atletisme del club reclamava el pagament de 500 pessetes mensuals per tal de sufragar el cost de manteniment i material utilitzats. Estaven ubicades dins la ciutat «a la Diagonal quasi cantonada amb Numància, costat mar diguéssim, ara passa el tramvia i hi havien allí unes pistes, si home, la Pirelli, era un punt de referència quan entrenàvem [...]»⁴⁷⁵.

Veiem tot seguit una taula resum de les instal·lacions esportives on la Universitat de Barcelona duia a terme la pràctica de l'assignatura d'educació física mentre no va disposar d'espais propis suficientment condicionats.

⁴⁷⁴ Agustín Albarrán. Carta al Rector de la UB (5 d'agost de 1947). AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁴⁷⁵ Entrevista al Sr. Tomàs Barris (fragments 238-241).

Taula 9.1. Instal·lacions esportives llogades per la Universitat de Barcelona (1946-1954).

Equipament	Ubicació dins la ciutat de Barcelona
RCD Español – Pirelli, S.A. - Camp d’herba per a la pràctica del futbol - Pista d’atletisme - Fossat de salts - Cercle de llançaments - Camp de bàsquet - Vestidors amb dutxes	Av. Diagonal
Baños de Barcelona, S.A. - Piscines	Ronda Sant Pau, 46 Travessera de Gràcia, 218
Cap del Guinardó del FJ - Camp de futbol	Secretari Coloma, 147
Residències de la SF (Angeles Mateu) - Camp de bàsquet - Camp d’handbol - Vestidors	Rosselló, 167
Escola Industrial del FJ - 2 camps de futbol - 2 camps de bàsquet - 2 pistes de tennis - 1 piscina de mides olímpiques - 3 vestidors - 1 gimnàs cobert	Comte d’Urgell, 187

Font: elaboració pròpia a partir de Contractes d’Arrendament i Acords de col·laboració. AHUB, Topogràfic 3505_1.1.

Així doncs, donat l’interès de l’administració per la promoció de l’esport i tenint en compte les mancances universitàries a nivell d’equipaments esportius, poc a poc es va aconseguir que aquesta petició esdevingués una realitat per tal que deixessin d’escoltar-se veus fent referència a «[...] las deficiencias ocasionadas por la falta de instalaciones deportivas y material suficiente»⁴⁷⁶, «[...] hay que hacer notar como dificultad primordial la falta de campos e instalaciones adecuadas en propiedad, o ínterin se resuelva éste primordial problema, la necesidad indispensable de que se alquilen dichos

⁴⁷⁶ Memòria de fi de curs 1947-48. AHUB, topogràfic 3334_2.

campos e instalaciones que en número adecuado y provisional pueden suplir la falta que se nota»⁴⁷⁷.

D'aquesta manera, la Junta d'Obres de la Universitat de Barcelona, constituïda el 1950 «[...] para la adquisición de solares y construcción de los inmuebles necesarios para la ampliación de las Facultades universitarias y reinstalación de las mismas»⁴⁷⁸, féu explícit aquest interès per la qüestió esportiva a la Memòria dels anys 1952 i 1953, en relació al possible emplaçament de les instal·lacions que coincidirà amb el previst pel Futbol Club Barcelona per acollir-hi el Camp Nou, tot i que després es reservarà per a la universitat, com veurem. Així, aquestes Memòries dedicaven un capítol sencer a les instal·lacions esportives universitàries, i reconeixien fermament la importància d'aquestes:

En los terrenos adquiridos por la Junta y situados en el sector sur de la Avenida del Generalísimo Franco lindantes con los términos municipales de Hospitalet y Esplugas, se proyecta construir las instalaciones deportivas universitarias, obligado complemento de las instalaciones docentes.⁴⁷⁹

A nivell legal, aquesta demanda es formalitzaria amb la publicació al *Boletín Oficial del Estado* del Decret de 24 de octubre de 1952 sobre l'adquisició de terrenys per a completar la Zona Universitària de Barcelona, declarant el seu article 2 «de urgencia las obras para la construcción de campos de deportes en la avenida del Generalísimo Franco, de la ciudad de Barcelona»⁴⁸⁰.

⁴⁷⁷ *Ibíd.*

⁴⁷⁸ "Decreto de 22 de diciembre de 1950 por el que se crea la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona". *Boletín Oficial del Estado* (16 de febrero de 1951), núm. 47, pág. 708.

⁴⁷⁹ Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona años 1952 y 1953, p. 25. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, Topogràfic Ent.10-3.

⁴⁸⁰ "Decreto de 24 de octubre de 1952 sobre adquisición de terrenos para completar la Zona Universitaria de Barcelona" *Boletín Oficial del Estado* (9 de noviembre de 1952), núm. 314, p. 5160.

9.3. La construcció de les instal·lacions esportives pròpies de la UB.

Com és sabut, el Futbol Club Barcelona tenia previst, segons es va aprovar en Assemblea el juliol de 1948⁴⁸¹, construir un nou estadi, però fins al novembre de 1950 no consta l'interès explícit pels terrenys del final de l'Avinguda del Generalísimo sobre els quals es va fer una opció de compra abans que la UB se'n plantegés adquirir-los també (ja que inicialment es preveia ampliar l'estadi de Les Corts).

D'altra banda, per part de la Universitat de Barcelona, donades les limitacions de capacitat de l'edifici de la plaça de la Universitat, calia ubicar el nou emplaçament de les Facultats de la UB que anaven demanant pas i que conformarien la nova «ciutat» o «nucli» universitari, quedant reduït a dues possibilitats inicials, l'Avinguda Diagonal o Montjuïc. Eren partidaris de la primera opció els sectors conservadors, mentre els joves i més crítics amb el règim optaven per la segona; amb aquest plantejament, la proposta que va anar endavant és per tots coneguda.

Pel juliol de 1952 la Junta d'Obres de la UB mostrarà el coneixement sobre «la existencia de unos terrenos situados en las inmediaciones del núcleo universitario apropiados para la instalación de la zona deportiva universitaria prevista en el plan general de obras y se acordó que continuaran sus gestiones hasta hallar los que reuniesen mejores condiciones técnicas y económicas»⁴⁸², la qual cosa engegarà les negociacions respecte l'adquisició dels solars d'interès; de fet, hi hagué força facilitats:

⁴⁸¹ Carles Santacana, *El Camp Nou. 50 anys de batec blaugrana* (Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2007).

⁴⁸² Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona años 1952 y 1953, p. 14. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, topogràfic Ent.10-3.

«Fue bastante rápido, porque además [...] el sitio donde está [...] estaba fuera de Barcelona [...] y por lo tanto no hubo problemas.»⁴⁸³

Les recances sorgiren pel també replantejament de la ubicació del camp nou del Futbol Club Barcelona, que estudià l'eventualitat d'assentar-se també a la Diagonal, tot i que les contínues negociacions jugaren a favor de la Universitat, que construí les seves instal·lacions esportives on actualment les trobem⁴⁸⁴.

De fet, la Junta d'Obres de la UB era conscient d'aquest interès del Club, i va recollir a la Memòria dels anys 1952-53 les negociacions dutes a terme:

[...] Llegó a conocimiento de la Junta que el Club de Fútbol Barcelona proyectaba construir un estadio en una zona colindante. Con este motivo la Junta de Obras se dirigió al Presidente de dicho Club, habiéndose mantenido hasta la fecha constantes relaciones con el mismo con objeto de coordinar y armonizar los intereses de la Universidad con los proyectos del Club en cuanto éstos una vez ultimados pudiesen afectar una parte de los terrenos adquiridos.⁴⁸⁵

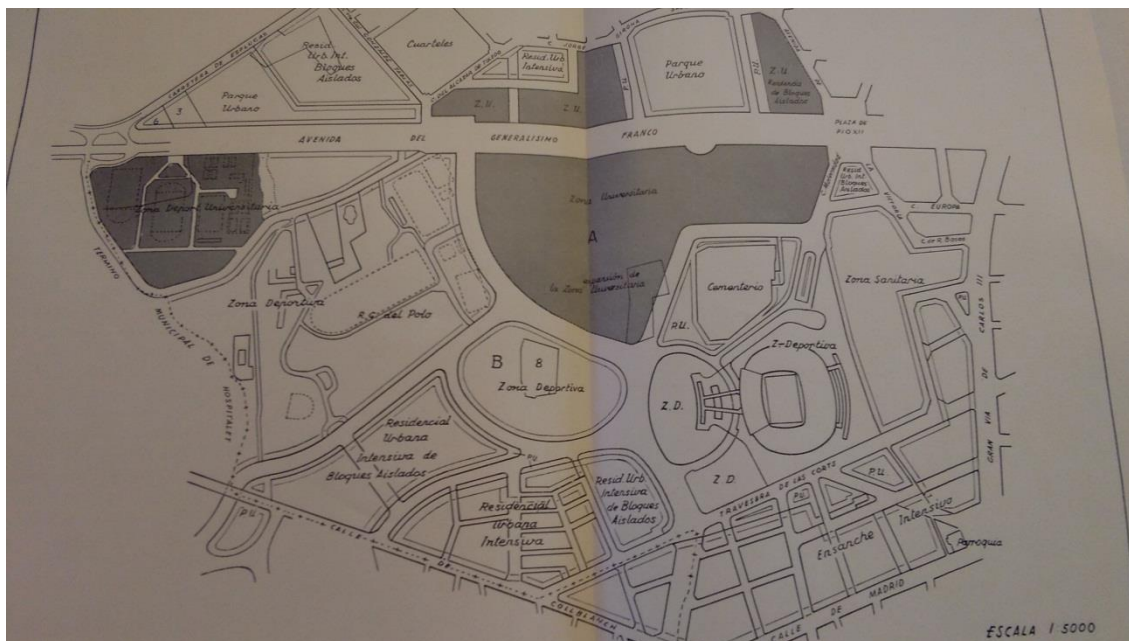
A la següent figura podem observar la disposició d'espais entorn l'Avinguda Diagonal l'any 1955 propers a la zona universitària, tant les Facultats com la futura zona esportiva, així com d'altres ja existents.

⁴⁸³ Entrevista al Dr. Galilea (fragments 502-507).

⁴⁸⁴ Oriol Bohigas, «El Campus Universitari de Pedralbes». A *Història de la Universitat de Barcelona*. (Barcelona: PPU, S.A., 1990), 571-573.

⁴⁸⁵ Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona años 1952 y 1953, p. 25. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, topogràfic Ent.10-3.

Figura 9.2. Plànol identificant els emplaçaments universitaris, i la zona esportiva (1955).

Font: Memòria Junta d'Obres de la Universitat de Barcelona any 1955, Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, topogràfic Ent.10-3.

Paral·lelament, el FCB recollia aquestes negociacions a les Actes de les Juntes Directives dels anys 1952-54, com per exemple fa la de 26 de febrer de 1953: «El Sr. Vallés entera al Consejo de las últimas entrevistas celebradas con la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona relativas al emplazamiento definitivo de nuestro nuevo campo y de los acuerdos recaídos en principio.»⁴⁸⁶

Van ser més de tres anys de disputes entre ambdues entitats, que finalment es van resoldre a favor de la Universitat el 1954, destacant de nou la manca d'infraestructures esportives d'aquesta:

Resuelto por el Club de Fútbol Barcelona el problema de la construcción de su campo en los terrenos de su propiedad, situados entre la Maternidad y el Cementerio de Las Corts, problema que durante tanto tiempo tuvo paralizada la construcción de las instalaciones

⁴⁸⁶ Acta de 26 de febrer de 1953, Junta Directiva Futbol Club Barcelona. Centre de Documentació del FCB.

deportivas que esta Junta tiene proyectadas, con cuya ejecución se satisfará una de las necesidades más apremiantes, toda vez que permitirá no sólo la práctica del deporte de los estudiantes, sino la enseñanza de educación física, para la que hoy se carece de instalaciones adecuadas, el Pleno celebrado el día 26 de febrero, acordó proceder a la inmediata ocupación de las parcelas de terreno que completan la zona deportiva [...].⁴⁸⁷

Es reconeixia ja doncs definitivament la propietat dels terrenys en favor de la UB i calia posar en marxa el procés de construcció de les instal·lacions en si. Abans, però, es va creure oportú constituir una «Comisión deportiva universitaria» (26/03/1955) formada per un total de set membres (el Rector, un Catedràtic en representació del professorat, el Director d'ensenyament d'Educació Física a la UB, els dos Caps d'Esports de la SF i del SEU, un representant del Club Deportivo Universitario i un Assessor Tècnic), i amb les funcions de:

[...] prestar asesoramiento técnico a la Universidad en lo referente a construcción y conservación de las instalaciones deportivas; reglamentar el uso de las mismas; coordinar las actividades deportivas y de Educación física desarrolladas por las distintas entidades universitarias; organizar torneos y competiciones deportivas; y finalmente fomentar dentro de la Universidad un sano espíritu deportivo.⁴⁸⁸

Pel que fa als seus primers membres, aquests foren: President, Alfredo San Miguel Arribas (delegat pel Rector); assessor tècnic: Emilio Martínez de la Guardia; secretari: José Mª Hernández-Rubio Cisneros; i vocals: Ramon San Martín Casamada (en

⁴⁸⁷ Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona año 1954, p. 17. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, topogràfic Ent.10-3.

⁴⁸⁸ Acuerdo de la Junta de Gobierno de la Universidad de Barcelona (26 de marzo de 1954). AHUB, topogràfic 3505_1.2.

representació del CDU), Luis Martínez Serrano (en representació del Servei d'Educació Física), Jesús Galilea (representant al SEU) i Ana Maria Rull (representant la SF)⁴⁸⁹.

El Pla General d'instal·lacions esportives comprenia la construcció dels següents elements⁴⁹⁰:

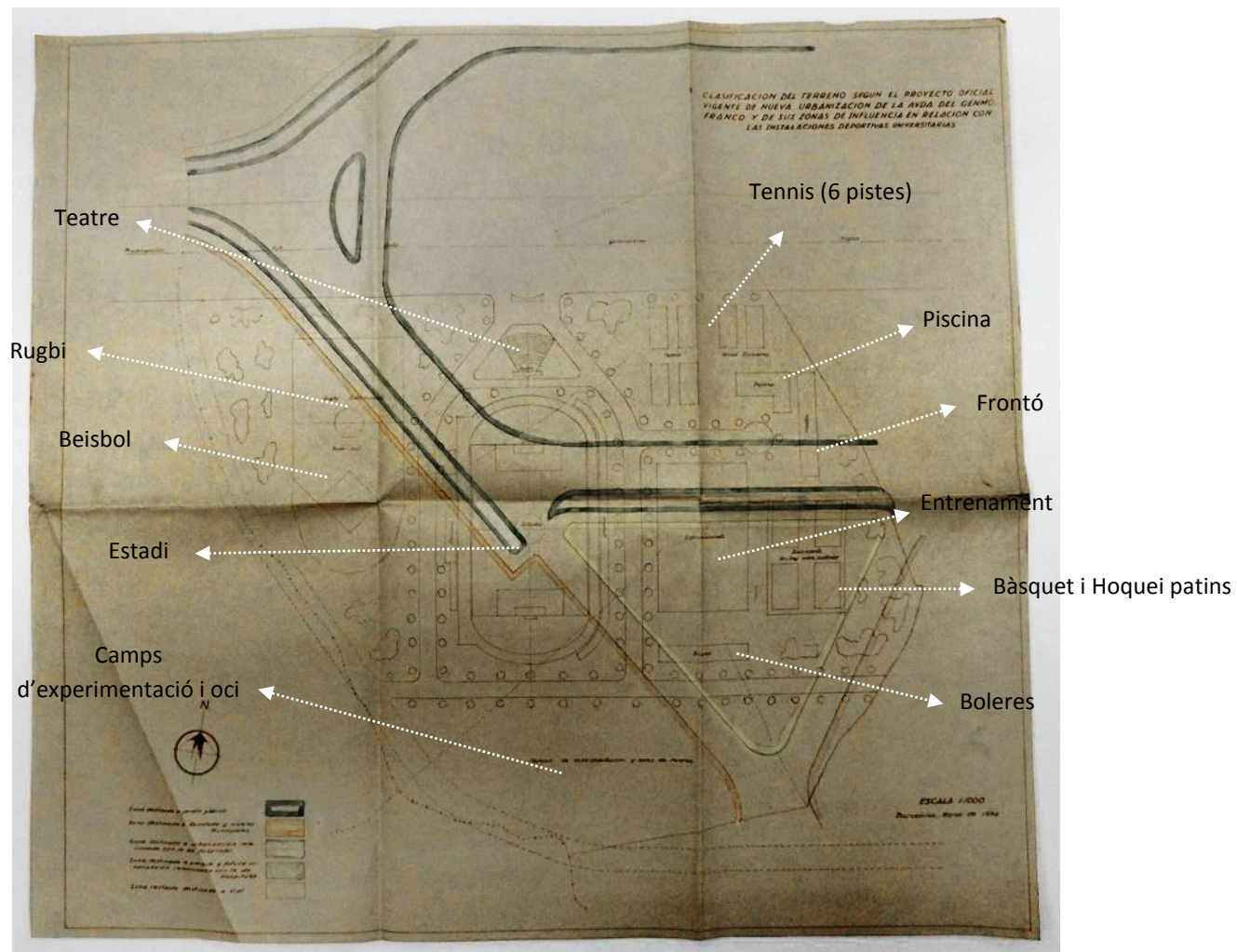
- Estadi complet amb pistes de 400m i sis carrers, zona de cursa recta de 130m amb 8/10 carrers, i tot el necessari per completar les instal·lacions d'atletisme.
- Teatre a l'aire lliure.
- Dos camps d'entrenament, un d'ells per a beisbol i l'altre per a rugbi.
- Quatre pistes de bàsquet, agrupades per poder acollir hoquei patins.
- Sis pistes de tennis.
- Piscina reglamentària.
- Frontó reglamentari.
- Dues boleres.
- Vestidors: un de general separant homes i dones, un prop de la piscina i un altre per a professors.
- Instal·lació per al CDU.
- Espai lliure per a experimentació d'ensenyaments tècnics, i de reserva.

I així es va representar en el plànol de març de 1954:

⁴⁸⁹ Acuerdo de la Junta de Gobierno de la Universidad de Barcelona (20 de setembre de 1954). AHUB, topogràfic 3505_1.2.

⁴⁹⁰ Plan General de Instalaciones Deportivas de la Universidad de Barcelona (26 de febrer de 1954). AHUB, topogràfic 02_231/6.

Taula 9.3. Plànol de la zona esportiva universitària, distribuint espais (març 1954).

Font: AHUB, topogràfic 02_188/2

A partir d'aquest arrencaren els tràmits burocràtics d'obertura del concurs d'adjudicació de les obres d'aplanament i moviment de terres⁴⁹¹, i la definició de la Memòria descriptiva general del Projecte de les instal·lacions de mans dels arquitectes a qui la Junta d'Obres de la UB ho va encarregar⁴⁹² (Eduardo Baselga i Felipe García-Escudero), aprovant aquesta mateixa Junta un pressupost per valor de quinze milions de pessetes per a les instal·lacions esportives⁴⁹³.

Poc després, mitjançant Decret de 18 de març de 1955 s'aprovà el projecte d'Instal·lacions Esportives a la Ciutat Universitària de Barcelona⁴⁹⁴, amb un pressupost de més de 15 milions de pessetes i havent-se d'adjudicar per subhasta. Amb aquesta oficialitat, la Junta d'Obres publicà les condicions que regirien la contractació de la construcció de les obres de les instal·lacions esportives⁴⁹⁵, oferint la possibilitat de recollir propostes entre el 20 d'abril i el 19 de maig de 1955, i recollint les qüestions formals pròpies d'aquest procés.

S'hi presentaren, entre les dates citades, un total de vuit empreses interessades a optar a la construcció, fent propostes amb una reducció de l'import final d'entre un 2% i un 19'2%, essent-li adjudicat en Ple de la Junta d'obres de la UB el 25 de maig a l'empresa que va oferir una major retallada, «Construcciones Sulleva, S.A.»⁴⁹⁶, pertanyent al que

⁴⁹¹ «Anuncio», *La Vanguardia Española*, 21 de maig de 1954, 7.

⁴⁹² Proyecto de Instalaciones Deportivas en la Ciudad Universitaria de Barcelona. Memoria descriptiva general (octubre de 1954). AHUB, topogràfic 02_237/2.1.

⁴⁹³ «Las obras de la Ciudad Universitaria», *La Vanguardia Española*, 25 de novembre de 1954, 14.

⁴⁹⁴ “Decreto de 18 de marzo de 1955 por el que se aprueba el proyecto de Instalaciones Deportivas en la Ciudad Universitaria de Barcelona” *Boletín Oficial del Estado* (1 de abril de 1955), núm. 91, pág. 2144.

⁴⁹⁵ Condiciones generales que, además de las facultativas del proyecto, de las generales aprobadas por Decreto de 4 de septiembre de 1908 y de las indicadas en el anuncio de la subasta, han de regir en la contrata de las obras de construcción de las «Instalaciones deportivas del núcleo universitario de Barcelona» (5 de abril de 1955). AHUB, topogràfic 02_236_1.1_01.

⁴⁹⁶ Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona año 1955, p. 21. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, Topogràfic Ent.10-3.

posteriorment esdevindrà el grup RUMASA⁴⁹⁷, entitat molt vinculada a l'església catòlica i que podria justificar també l'adjudicació de les obres, atenent al lligam del règim amb aquesta.

Per al seguiment de les construccions, al novembre de 1956, el Gabinet Tècnic de la Junta d'Obres feu una visita a les mateixes «por considerar que las certificaciones últimamente presentadas venían a reflejar prácticamente la terminación de la obra»⁴⁹⁸, però la realitat fou força diferent, de manera que a desembre de 1956, la Comisión Deportiva Universitaria va presentar un escrit al Rector, com a President de la Junta d'Obres, on hi feia constar el seu descontent per l'estat de les obres, amb força mancances i defectes⁴⁹⁹, en resposta a l'escrit dels arquitectes per als qui «las obras generales de los campos se encuentran terminadas con la salvedad de los defectos que el temporal de agua ha producido y que se están reparando con toda urgencia»⁵⁰⁰, com per exemple «En el campo destinado a rugby y pelota base, en su zona al mar, existe un socavón provocado por desprendimiento de tierras debido, al parecer, a no haberse prevenido la contención de las mismas en el desnivel de las distintas zonas»⁵⁰¹ o «pista de hockey sobre patines: hundimiento de 21 placas de la pista y de las gradas de la misma zona»⁵⁰², la qual cosa deixava entreveure que potser el baix preu ofert per la constructora triada comportava poca qualitat en la seva execució i que la selecció s'havia fet en base a altres criteris.

⁴⁹⁷ Antonio Agar, *La influencia de RUMASA en la generación de la posguerra* (Alicante: Imprenta Gamma, 2009), 39.

⁴⁹⁸ Resumen de las gestiones relativas a la terminación y recepción de las obras. AHUB, topogràfic 02_236_1.2_01.

⁴⁹⁹ Alfredo San Miguel, Escrito de la Comisión Deportiva Universitaria al Rector de la Universidad de Barcelona (7 de desembre de 1956). AHUB, topogràfic 202_01_01.

⁵⁰⁰ Resumen de las gestiones relativas a la terminación y recepción de las obras. AHUB, Topogràfic 02_236_1.2_01.

⁵⁰¹ *Ibid.*

⁵⁰² *Ibid.*

El 12 de març de 1957 es fa l'acte oficial de recepció provisional de les obres, «levantándose la oportuna Acta, acordando haberse realizado las obras dentro de los plazos previstos y con sujeción a las condiciones estipuladas»⁵⁰³. Però malgrat tot, en reunió de la Comisión Deportiva de maig de 1957 es recull un informe on s'insisteix en un seguit de deficiències, respecte de les quals:

[...] se deduce claramente que los Campos de Deportes no se encuentran en las condiciones debidas para su normal utilización y estima, por lo tanto, que no procede efectuar la recepción definitiva de las obras hasta tanto no se hayan corregido todos los defectos apuntados, aparte de las responsabilidades que puedan exigirles por el estado lamentable en que se entregan las citadas Instalaciones Deportivas.⁵⁰⁴

Així doncs, s'acceptà la recepció provisional que esdevingué definitiva, i aviat s'hauria de fer la seva inauguració oficial, tal i com recull *La Vanguardia* de 12 de juny de 1957: «Los campos de deportes han sido ya construidos al final de la avenida del Generalísimo Franco y están a punto de inaugurarse»⁵⁰⁵, tot i que un any després encara no constava que s'hagués dut a terme tal oficialitat «Las instalaciones hace ya algún tiempo están siendo utilizadas pero todavía no han sido inauguradas oficialmente y esta circunstancia es la que permite hablar de este acontecimiento en términos de novedad»⁵⁰⁶ malgrat la teòrica ingent aportació al bé comú que aquestes suposaven en «consagrar el reconocimiento de la aportación de las prácticas de la educación física a la total

⁵⁰³ *Ibíd.*

⁵⁰⁴ Reunión de la Comisión Deportiva Universitaria (25 de mayo de 1957). AHUB, topogràfic 202_01_01.

⁵⁰⁵ «Las autoridades visitaron ayer las obras del nuevo núcleo universitario», *La Vanguardia Española*, 12 de juny de 1957, 4.

⁵⁰⁶ «La educación física en la formación de la juventud», *La Vanguardia*, 18 d'octubre de 1958, 28.

formación moral y científica de la juventud española», fet que caldrà veure amb detall en els resultats de l'assignatura dels cursos següents.

Si més no, resulta innegable que a partir d'aquell moment seran aquestes instal·lacions les que acolliran la pràctica esportiva universitària, tal i com explicita el professor responsable de la matèria a la memòria del curs 1958-59 «Desde el principio del curso se han utilizado las instalaciones deportivas de la Universidad, pendientes de terminar, en ciertos aspectos, y mejorar, en otros, pero suficientes, capaces, dignas»⁵⁰⁷.

9.4. Conclusions.

Deu anys després de la imposició de l'educació física universitària s'aconseguí que el districte estudiantil de Barcelona disposés d'equipaments propis, sense haver de recórrer a la utilització d'altres alienes com s'havia anat fet fins al moment i que, segons expressaven els professors responsables de l'assignatura, podia contribuir a la manca de seguiment de la mateixa, opinió difícilment sostenible per si sola, donat que en general els alumnes percebien l'educació física com una càrrega sense contingut real i profitós per a la seva formació intel·lectual, tot i que els dirigents del règim no es cansaven d'insistir en les proeses que la pràctica esportiva aportaria als estudiants, a la joventut, a la societat i al país, en definitiva.

No fou un camí fàcil, primer per l'emplaçament, després per la construcció en si, amb malentesos amb la constructora i manca de qualitat en els acabats, però es tenia clar

⁵⁰⁷ Narciso Díaz Romañach. Memoria de Fin de curso 1958-59. AHUB, topogràfic 3334_2.

que eren «complemento obligado de las instalaciones docentes»⁵⁰⁸ i que acabaren sent «unos amplios y espaciosos campos de deportes al servicio de los universitarios para que en ellos pueda desarrollarse con la mayor eficacia la enseñanza de la Educación Física»⁵⁰⁹.

Amb elles també van anar creixent les diferents seccions del Club Deportivo Universitario, donat que en disposar-se d'espais on practicar-los era més senzill d'atraure a possibles practicants. Així, si al novembre de 1954 existien les seccions d'hoquei patins, futbol i atletisme, a l'abril de 1958 s'hi afegirà la d'handbol femení i en procés de constitució s'hi trobaven les de rugbi, bàsquet, natació i handbol masculí⁵¹⁰, ja que «la necesidad de mantener a la juventud encuadrada dentro del marco de los diferentes deportes ha sido bien especificada por la Delegación Nacional de Deportes»⁵¹¹, i amb l'expansió del club també ho feia la pràctica esportiva juvenil.

⁵⁰⁸ Memoria de la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona correspondiente al quinquenio 1952-56, p. 34. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, topogràfic Ent.10, Caixa 1, 20.

⁵⁰⁹ *Ibíd.*

⁵¹⁰ AHUB, topogràfic 38.170/5.

⁵¹¹ Carta del Presidente de la sección de fútbol del Club Deportivo Universitario al Concejal Delegado de Educación Física y Deportes del Ayuntamiento de Barcelona (10 de marzo de 1962), AHUB.

Capítol 10. El fracàs d'un intent...: els límits acadèmics i polítics de l'EF universitària com a instrument ideològic.

En marxa ja l'educació física universitària des de feia anys, i atenent a les peticions que els diferents professors de la mateixa anaven traslladant als Caps dels Serveis d'Educació Física del seu Districte Universitari i posteriorment arribaven a la Junta Nacional d'Educació Física Universitària a Madrid, qui disposava els pressupostos segons creia convenient, semblava que es donaven totes les condicions ideals perquè la matèria fos tot un èxit a la Universitat de Barcelona, on a finals dels 1950 ja s'havien construït les instal·lacions esportives sol·licitades de forma reiterada durant els anys anteriors.

La realitat, però, distava força de la previsió teòrica, ja que el recull de l'abast de l'educació física a la Universitat de Barcelona, plasmat als anals dels professors al càrrec ressenyava constantment les dificultats amb què es trobaven, i que giraven sempre entorn les instal·lacions, la manca de material, i el desinterès mostrat pels propis subjectes, com veurem, i que l'any 1955 encara recalcava un dels professors:

[...] no se nos debe ocultar que poco podemos hacer, en el ámbito de la Educación Física Universitaria, por la poca constancia en la asistencia del alumno, imposibilidad por tanto de prepararlo, quedando nuestra labor limitada a que por razón de la exigencia de que los alumnos asistan a las clases.⁵¹²

⁵¹² Resumen estadístico del primer curso de la Facultad de Medicina de la UB, curso 1954-55, firmada por Narciso Díaz Romañach, juny de 1955. AHUB, topogràfic 3334_02.

El cert és que el desenvolupament de l'assignatura d'Educació Física a la Universitat, imposada per l'execució de la LOU, va plantejar una sèrie de límits polítics i acadèmics. Sens dubte, la rellevància dels objectius ideològics que les autoritats de Falange atribuïen a aquesta matèria no es va veure acompanyada d'una obra decidida pel que fa a recursos materials i humans a finals de la dècada de 1940. D'altra banda, els plantejaments acadèmic-docents varen topar amb els interessos dels propis estudiants, com podrà observar-se en el cas de la Universitat de Barcelona, exposat en endavant.

10.1. Les causes d'un naufragi previst: la manca de preparació i nombre de professors, la insuficiència d'instal·lacions i la seva ubicació a la Universitat de Barcelona.

Entre les causes més subratllades pels professors d'educació física a les seves memòries, elaborades d'acord amb els requisits fixats des de la Inspección Nacional de Educación Física a Madrid, hi havia les citades en l'enunciat d'aquest apartat.

En primer lloc, hi tenia un paper destacat la insuficiència de professorat, donat que en nombre era escàs i la seva formació poc específica. Respecte a la xifra, i després de la primera posada en marxa de l'assignatura en el curs 1946-47, els professors que redactaven les corresponents memòries insistien en la necessitat de disposar d'auxiliars que els ajudessin en tasques logístiques, de transport de material, com a models d'execució dels exercicis, de suport docent en cas de dividir el grup i permetre així una major pràctica esportiva, o qualsevol altra tasca de servei a la matèria, com es recollia al juny de 1948:

10. *El fracàs d'un intent...: els límits acadèmics i polítics de l'Educació Física universitària com a instrument ideològic*

[...] se haría indispensable dotar a cada profesor de un ayudante, monitor o instructor de E.F. de los que existen diplomados, para que le auxiliase en la labor de corrección, o al hacer una distribución de grupos cuando, se realicen ejercicios de atletismo o para deportes, único medio de ejercer la vigilancia y aumentar el número de ejecutantes.⁵¹³

Igualment precària continuava la situació en el curs 1955-56, sense cap tipus de millora, malgrat la insistència en les peticions i les lleugeres ampliacions que s'anaven duent a terme i recollides a la legislació: «se insiste, por considerarlo de interés en que el profesorado se encuentra con la falta de personal auxiliar para trabajos manuales (preparar campos, transportar material a los lugares de empleo, preparar el material, etc.)»⁵¹⁴.

Respecte d'aquests professors *auxiliars*, la LOU de 1943 els atorgava la categoria d'*Ayudante*, com un dels tipus de professor universitari que podia formar part del cos docent (article 56), establint tanmateix les circumstàncies que permetrien la seva contractació, donada «la naturaleza de las Cátedras o el número de alumnos de las mismas», cas en el qual el Rector de la Universitat els podria nomenar «para clases prácticas, a propuesta del Decano de la Facultad o Director del órgano universitario en que haya de prestar sus servicios, oído el Catedrático o Profesor interesado y previo informe de la Jefatura Provincial del Movimiento»⁵¹⁵. Amb això quedava clar, doncs, que els ajudants no podien, en cap cas, assumir l'explicació de lliçons teòriques, malgrat tenir

⁵¹³ Memoria de actividades de la asignatura de educación física del curso 1947-48 en la Universidad de Barcelona. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁵¹⁴ Narciso Díaz Romañach. Memoria de actividades desarrolladas durante el curso 1955-56. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁵¹⁵ Art. 63 Ley de Ordenación Universitaria (març 1943).

coneixements teòrics suficients, ja que la pròpia LOU els exigia disposar del títol de Llicenciat⁵¹⁶.

De fet, durant la celebració del I Congrés Nacional d'Educació Física l'octubre de 1943, en el que s'hi havien d'assentar les bases per al seu desenvolupament, el propi Luis Agosti (assessor nacional d'educació física a la SF) posava l'accent en el fet que «un elevadísimo tanto por ciento de profesores titulados y no titulados no poseen ni han poseído jamás la preparación mínima necesaria para un decoroso empeño de su misión»⁵¹⁷, tot i que en els anys següents tampoc s'afrontà aquesta deficiència amb les eines necessàries per millorar-ho, mantenint-se l'origen de la seva formació, com ja s'ha comentat, en els estudis duts a terme a la Facultat de Medicina San Carlos o a l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo, condicionant així les orientacions dels continguts de la matèria envers l'higienisme i el món militar.

El segon gran obstacle a superar va venir donat per les instal·lacions, absolutament insuficients en nombre i en alguns casos mancats del personal i de l'utilitatge necessaris per a la bona pràctica esportiva. Donada la immediata incorporació de la matèria al pla d'estudis després de la seva aprovació per Decret de març de 1944, no hi havia temps material ni recursos econòmics suficients per a construir els equipaments reclamats pels professors. En conseqüència, en el cas de la Universitat de Barcelona, l'única via factible per a la matèria arribava mitjançant acords amb entitats que ja disposessin de tals infraestructures, com era el Frente de Juventudes o la Sección Femenina en el cas d'organitzacions del propi règim que, òbviament, havien ocupat instal·lacions de clubs

⁵¹⁶ Juan Luis Rubio Mayoral, «Modelos docentes para el nuevo régimen. Estudio normativo desde la política de la Universidad española (1943-1970)», *Cuestiones Pedagógicas*, nº 22 (Sevilla: Secretariado de publicaciones Universidad de Sevilla, 2013), 218.

⁵¹⁷ Luis Agosti, «Educación Física femenina. Papel de la mujer en los deportes». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física* (Madrid: Jesús López, 1943), 147-156.

o institucions anteriors a 1939, o bé l'empresa Baños de Barcelona pel cas de les piscines, o fins i tot l'emplaçament de l'Escola Industrial (propietat també del FJ) que sí disposava d'espais esportius⁵¹⁸. Tot això suposava un cost per a la Universitat, el pagament d'un lloguer per l'ús dels mateixos, la qual cosa s'anava reclamant alhora a la JNEFU per tal que assumís el seu desemborsament en tractar-se de l'organisme responsable d'aquesta nova implementació. No fou gens fàcil que es plantegés, en el cas de la Universitat de Barcelona, la construcció d'equipaments propis, doncs la seva ubicació urbanística era complicada. A més, era necessària una gran inversió econòmica que el règim no assumiria fins l'abril de 1955, data en què s'aprovà el projecte d'instal·lacions esportives de la Ciutat Universitària de Barcelona⁵¹⁹.

Malauradament, però, la consecució d'aquesta fita no suposà un canvi en la percepció de la matèria per part dels estudiants: « [...] les instal·lacions esportives eren magnífiques, però no s'usaven. La Universitat de Barcelona [...] no feia promoció de l'esport entre els seus alumnes, en absolut.»⁵²⁰

⁵¹⁸ En carta de 5 d'agost de 1947, el Cap del Servei d'Educació Física de la UB, Agustín Albarrán, escrivia al Rector de la Universitat especificant que pel moment s'estaven utilitzant les instal·lacions esportives de l'Escola Industrial «reuniendo las condiciones precisas para llevar a cabo la Educación Física en sus distintas variantes [...] y por estar enclavadas próxima a la Universidad» i de la S.A. Pirelli usufructuades pel RCD Espanyol (posteriorment també se n'utilitzaran d'altres).

⁵¹⁹ "Decreto de 18 de marzo de 1955 por el que se aprueba el proyecto de instalaciones deportivas en la Ciudad Universitaria de Barcelona" *Boletín Oficial del Estado* (1 de abril de 1955), núm. 91, pág. 2144.

⁵²⁰ Entrevista al Sr. Romà Cuyàs (fragments 160-162).

10.2. Les causes d'un naufragi previst: la manca d'interès de l'alumnat a la Universitat de Barcelona.

Les dificultats exposades es traslladaven a les classes, de tal manera que una altra de les manifestacions més expressades pels professors era precisament la falta d'assistència a elles. Per tal de portar un millor control dels alumnes, alguns professors suggerien que cada estudiant pogués disposar, des de l'inici del curs, d'una fitxa «que reflejara la constitución del individuo, además de su filiación, fotografía, marcas, aprovechamiento, etc.»⁵²¹, i que en permetés fer-li el seguiment durant aquest, proposant tanmateix la superació d'un reconeixement mèdic previ al que s'haurien de sotmetre tots els estudiants.

De fet, la major part dels alumnes no acudia regularment a classe, era un nombre reduït el que ho feia i treia profit de les sessions, de manera que quan els no habituals hi anaven entorpien el desenvolupament normal d'aquesta, quedant patent així la manca d'interès generalitzat entre l'alumnat⁵²², ja que «els horaris de les classes no permetien espais intermedis que permetessin tenir dos hores per anar fins allà, entrenar i tornar [...] no hi havia cap sensibilització de la pràctica esportiva»⁵²³.

En la següent taula resum de la Facultat de Medicina es pot observar la pràctica real:

⁵²¹ Memoria de fin de curso 1947-48 firmada por Agustín Albarrán, Jefe del Servicio de EF de la UB, 3 de julio de 1948. AHUB, topogràfic 3505_1.1.

⁵²² Memoria de las actividades desarrolladas durante el curso 1947-48 en el Primer Curso de la Facultad de Medicina de la UB firmada por el profesor de Educación Física (sin nombre), 26 de juny de 1948. AHUB, topogràfic 3334_2.

⁵²³ Entrevista al Sr. Romà Cuyàs (fragments 172-174).

Taula 10.1. Assistències a les sessions d'Educació Física al tercer curs de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (cursos 1947-48 i 1949-50).

	Curs 1947-48	Curs 1949-50
Nº alumnes matriculats	277	220
Nº classes	71	48
Nº assistències	1.619	1.570

Font: elaboració pròpia a partir de les Memòries d'Activitats dels cursos 1947-48 i 1949-50, AHUB, Topogràfic 3334_2.

Amb les dades recollides en aquesta taula, es pot observar que es va començar amb un 8'3% d'assistència el 1947 i es va passar al 15% el 1949, tot i que a costa d'un considerable menor número de sessions, el que augmentava així automàticament el percentatge de participació malgrat encobrir la pèrdua de protagonisme real doncs hi havia també menys matriculats.

Això es traduïa, també, en el camp avaluatiu de l'assignatura, de manera que a títol representatiu, en l'Acta d'examen de la convocatòria de setembre de 1949 de la matèria en el tercer curs de la Facultat de Medicina, dels 33 alumnes examinats, aprovaren 30 i els altres 3 estaven exempts per dictamen mèdic⁵²⁴. Això no vol dir que tots els alumnes fossin excel·lents, sinó més aviat i recollint les manifestacions docents a les memòries ressenyades, que per tractar-se de l'inici de la matèria deuria d'haver força màniga ampla en la seva avaluació i per tant permetre que tothom la superés en pro d'una lectura positiva de la seva implantació. En canvi, aquest mateix tercer curs en l'any següent (setembre de 1950), estava format per 40 alumnes, dels que només 17 van

⁵²⁴ Acta de examen de la materia de Educación Física del 3er curso de Medicina de la UB, firmada por el profesor de Educación Física (sin nombre), 30 de setembre de 1949. AHUB, topogràfic 3334_2.

aprovar mentre que en van suspendre tants com 22, amb una exempció⁵²⁵; potser ja aquí trobem una lectura més propera a la realitat, fidel a la falta de seguiment de la matèria tan recalçada pels docents.

Fent una revisió de tres cursos diferents (1950-51, 1954-55 i 1958-59), sobre l'assistència a la matèria en una perspectiva global a les diferents Facultats de la Universitat de Barcelona, podem percebre la poca rellevància que els propis alumnes atorgaven a la mateixa, atenent als números finals, i que ens permeten extreure algunes valoracions, com el fet que el nombre de matriculats a educació física va disminuint amb els anys (per exemple, hi ha 875 homes i 28 dones a la Facultat de Dret el curs 1950-51, mentre el 1954-55 aquest es redueix a 459 homes i algunes dones incloses en el grup de Farmàcia, i pel de 1958-59 els homes es mantenen en 474 i les dones segueixen incloses amb Farmàcia; en el cas de Medicina, hi ha 880 homes el curs 1950-51 pels 558 del curs 1954-55), o apreciar que el nombre de dones matriculades a les diferents Facultats va incrementant amb els anys, atenent a la incorporació progressiva de la dona a l'àmbit universitari (de les 307 el curs 1950-51, a 636 el curs 1954-55 i 790 pel curs 1958-59).

Veiem les taules que recullen aquesta informació, i n'analitzem el seu contingut:

⁵²⁵ Acta de examen de la materia de Educación Física del 3er curso de Medicina de la UB, firmada por el profesor de Educación Física (sin nombre), 26 de setembre de 1950. AHUB, topogràfic 3334_2.

Taula 10.1.a. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1950-51).

MINISTERIO DE EDUCACION NACIONAL		Distrito Universitario de BARCELONA																																											
INSPECCION NACIONAL DE EDUCACION FISICA		Jefe del Servicio D. LUIS MARTINEZ SERRANO																																											
Cuadro Estadístico del curso de 1950 a 1951																																													
FACULTAD o ESCUELA	PROFESOR	Nº alumnos oficiales		Nº alumnos libres	Certificados n.º	Certificados %	Exenciones otros me- ritos	Nº clases prestadas	Nº clases dadas	% asistencia	Subsalientes	Notables	Aprobados	Suspendidos	No presentados	Nº de alumnos inscritos en las diferentes especialidades	Nº equipos inscritos en las diferentes competiciones	Natación	100 m. l. máxima	100 m. l. media (1)	200 m. l. máxima	200 m. l. media	400 m. l. máxima	400 m. l. media	800 m. l. máxima	1.500 m. l. máxima	1.500 m. l. media	Salto altura máxima	Salto altura media	Salto longitud máxima	Salto longitud media	Peso máxima	Peso media	Disco máxima	Disco media	Jabalina máxima	Jabalina media								
		M	F																																			M	F	M	F	M	F	M	F
CIENCIAS NATURALES	1. D. Narciso Diaz Romanach	7	6	2	13	1	59	36	11				1	9					14'	14'	26'	28'	57'	58'			1.05		3.6	7.8															
	2. " " "	4	2	1	50		49	36	23	1				4													1.15		4.2	5.5															
	3. " " "	8	3	1	33		49	36	26	2				3	5												1.15		4.1	6															
FILOSOFIA Y LETRAS	1. D. Gabriel Marin Garcia	31	30	2	33		39	35	22				31	2	26	30	1		14'	14'	26'	28'	57'	58'			1.45	130	5	4.25	9.5	6.5													
	2. D. Gabriel Marin Garcia	15	21	2	6		39	35	25				20	14	20	14			14'	15'	27'	28'				1.45	130					2.0	14												
	3. D. Gabriel Marin Garcia	21	12	3	9		39	35	15				2	22	8	22	2										1.4	125			9.4	6.5					2.9	16.5							
	5. D. Mercedes Colina Gonzalez	72	2	5			5	44	40	8	3	9	33		18	40																													
INGENIERIA MATERIA	1. D. Eusebio Pons Fovn	57	3	1	0.6		48	40	35	3	4	35		17	20				11'	15'	54'	118'	54'	118'			1.5	125	5.5	4	8.7	7													
	2. " " "	55					48	40	15				1	8					12'	15'	57'	118'	57'	118'			1.5	125	5.68	4	9.9	7													
	3. " " "	69		2	0.35		48	40	10					26	41	10			12'	15'	56'	120'	56'	130'			1.45	125	5	4	8.15	7													
ARQUITECTURA	1. D. Fernando Prada Canillas	22	5	2	7.4		43	38	47					15					12'	13'	28'	31'	14'	14'	23'		1.5	125	5.2	4.5	9.1	6.05													
	2. " " "	9	8	1	3.7		43	38	27				1	16					13'	14'	28'	29'	18'	112'	220'		1.55	125	5.26	4.75	8.95	6.34													
	3. " " "	20	3				43	38	2					17					13'	14'	27'	29'	15'	114'	238'		1.45	125	5.85	4.7	9.75	6.45													
MATERIA DE INGENIERIA MATERIA	1. D. Fernando Prada Canillas	37	108	8	5.5	12	43	38	22				38	27	14	2			15'	17'	28'	35'	110'	121'	223'		1.55	125	5.87	4.6	8.7	6.15													
	2. " " "	24	65	10	10.8	11	43	38	98					52	20				15'	17'	29'	36'	113'	128'	229'		1.5	1.2	5.64	4.27	9.15	6													
MATERIA DE INGENIERIA CIENCIAS	1. D. Mercedes Colina Gonzalez																																												
	2. " " "																																												
	3. " " "																																												
Totales		251	238	198	10	13	170	8	11	13	3	5	17	76	20	72	142	11	11'	15'	26'	28'	57'	58'			1.6	135	5.81	11	10.4	1	27.3	15	3.4	16									

(1) Se entiende por marca media la marca conseguida por el mayor número de alumnos.
 (2) Masculino.
 (3) Femenino.
 (4) Se especificará en observaciones que número de alumnos se ha inscrito en cada especialidad.
 (5) Se especificará en observaciones los equipos inscritos en cada deporte.

OBSERVACIONES AL DORSO

Font: AHUB, topogràfic 3323/3.

Dels dos documents originals anteriors, hem elaborat la següent taula a partir de la qual en podem fer una anàlisi més pormenoritzada del curs, per a cadascun dels estudis, en relació a l'impacte real de la matèria d'Educació Física a la UB.

Taula 10.1.c. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1950-51.

	Nº alumnes matriculats	Nº alumnes a presentar-se	% assistència (mitjana)*	Presentats	No presentats	No presentats (%)	Suspesos (dels presentats)	Suspesos (%)
Ciències Químiques	416	392	35%	367	25	6,38	170	46,32
Ciències Físiques	50	45	7%	19	26	57,78	1	5,26
Ciències Matemàtiques	62	56	20%	32	24	42,86	2	6,25
Ciències Naturals	30	25	20%	7	18	72,00	0	0,00
Dret	1380	1270	15%	723	547	43,07	14	1,94
Medicina	1028	966	12%	410	556	57,56	49	11,95
Arquitectura	67	61	3%	23	38	62,30	0	0,00
Enginyeria	184	181	20%	77	104	57,46	0	0,00
Farmàcia	216	189	20%	104	85	44,97	0	0,00
Filosofia	130	75	20%	27	48	64,00	2	7,41
Estudis Mercantils	234	197	60%	150	47	23,86	0	0,00

Font: elaboració pròpia a partir del document anterior.

* homes

Com podem apreciar, els comportaments dels alumnes eren diferents en funció de l'estudi. Així, mentre Medicina i Dret, amb els grups més nombrosos d'alumnes, l'assistència (12% i 15%, respectivament) i el percentatge de no presentats (43% i 57%) era molt paral·lela, el nombre de suspesos és destacadament diferent (2% i 12%). Les Ciències tenen conductes molt dispars entre elles, de manera que a Químiques assisteix un 35%, força alt, però en suspenen un 46%, molt alt respecte la mitjana; a Físiques, en canvi, assisteixen molt pocs alumnes (7%), però en canvi només en suspèn un 5%. Matemàtiques i Naturals es mouen en la mateixa assistència (20%) i gairebé no hi ha suspesos.

Cal posar de relleu, tanmateix, el fet que Farmàcia i Enginyeria comptà amb un 20% d'assistència i cap suspès, tot i presentar-se només la meitat del grup, mentre que a Arquitectura només hi assisteix un 3%, i del 62% que s'hi presenta no suspèn ningú.

El que queda de manifest és el poc valor que els estudiants atorgaven a la matèria, ja que, d'una banda, el percentatge de presentats gira entorn el cinquanta per cent, la qual cosa reflecteix que no la consideraven important ni condicionava l'obtenció de la titulació malgrat els preceptes legals teòricament establerts i, d'altra banda, el nombre de suspesos és, en general i a excepció de Químiques, irrisori, de manera que per poc que es fes ja s'aprojava.

Passem a veure el curs 1954-55:

Del quadre anterior, hem obtingut la següent taula igualment:

Taula 10.2.b. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1954-55.

	Nº alumnes matriculats	Nº alumnes a presentar-se	% assistència (mitjana) *	Presentats	No presentats	No presentats (%)	Suspesos (dels presentats)	Suspesos (%)
Ciències Químiques	304	290	13'1%	213	77	26,55	60	28,17
Dret	920	898		565	333	37,08	52	9,20
Medicina	873	814		343	471	57,86	0	0,00
Arquitectura	950	829		743	86	10,37	27	3,63
Enginyeria	322	316		205	111	35,13	0	0,00
Farmàcia	334	321		131	190	59,19	0	0,00
Filosofia	151	115		69	46	40,00	15	21,74
Pèrits agrícoles	70	63		63	0	0,00	0	0,00
Pèrits industrials	1091	1023		675	348	34,02	169	25,04
Comerç	378	358		251	107	29,89	0	0,00

Font: elaboració pròpia a partir del document anterior.

* homes

En aquest curs, hi ha algunes diferències que cal tenir en compte. D'entrada, hi ha tres estudis que tenen un percentatge de suspesos molt alt, com són Pèrits Industrials (de nova aparició respecte la taula anterior), Filosofia i Químiques, estant tots tres per damunt del 20%; d'elles, però, Químiques segueix acumulant el major nombre de suspesos (28%).

La resta d'estudis, però, tenen tots un triomfant, o sospitós zero per cent de suspesos, excepte Dret, amb un 9% i que augmenta respecte el curs anterior, i Arquitectura, amb un 3%, que també puja, resultats força distants respecte el curs abans analitzat.

També molt destacable la davallada de l'assistència, que se situa en un 13% de mitjana i que potser ens permet conjeturar la pèrdua progressiva d'interès que s'anava generant en el si de la Universitat envers la matèria d'educació física, fosa quin fos l'estudi en particular.

Per últim, en relació al curs 1958-59:

10. El fracàs d'un intent...: els límits acadèmics i polítics de l'Educació Física universitària com a instrument ideològic

Taula 10.3.a. Quadre estadístic original de la matèria d'Educació Física al Districte Universitari de la Universitat de Barcelona (curs 1958-59).

MINISTERIO DE EDUCACION NACIONAL
INSPECCION NACIONAL DE EDUCACION FISICA

Distrito Universitario de BARCELONA
Jefe del Servicio D. LUIS MARTINEZ SERRANO

Cuadro Estadístico del curso de 1958 a 1959

FACULTAD o ESCUELA	PROFESOR	N.º alumnos oficiales		Certificados n.º	Certificados %	Excepciones otros mo- dulos.	N.º clase previstos		N.º clases dadas		% asistencia	Sobresalientes	Notables	Aprobados	Suspensos	No presentados	N.º de alumnos inscritos en las diferentes especialidades	N.º equipos inscritos en las diferentes competiciones	Natación	100 m. 1. máxima		200 m. 1. máxima		400 m. 1. máxima		800 m. 1. máxima		1.500 m. 1. máxima		1.500 m. 1. media		Salto altura máxima		Salto longitud máxima		Peso máxima	Peso media	Disco máxima	Disco media	Jabalina máxima	Jabalina media						
		M	F				M	F	M	F										M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F							M	F	M	F	M	F
DERECHO 1º	Barrado Baquer	164	120	8			2	48	44			3	24	41	42	114	147	5		12'8	14'8									145	125	520	470	810	670												
DERECHO 2º, 3º	Martinez Serrano	310	345	19			2	46	111			47	52	196	57	282				18'	14'			52'4	1'12					155	130	658	44	140	74	780	27										
MEDICINA 1º	Diaz Romanach	228	60	11			6	45	34			21	38	55	34	123				18'	14'									420	420	111	650														
" 2º	Mazeta Conde	188	100	6				50	46			24	10	85	1	163	53	4		22'	13'5									555	412	980	648														
" 3º	Lecha Carralero	200	134	3			3	55	49			2		80		246	38			23'	13'8									145	135	540	4	1045	630	245	16										
FARMACIA	Gallier Lluís	323	136	6			3	48	42			1		219	33	296				22'	12'									214		145	595	450	1072	71											
CIENCIAS ECONOMICAS	Lopez Alvarez	145	123	5				48	46			1		98		162				12'4	14'5											515	380	260	610												
CIENCIAS	de la Fraga Sorrodegui	365	114	11			4	48	48			2	2	97	86	277																															
FILOSOFIA	Marin Garcia	111	121	5			39	45	51				1	46	11	130				13'	14'	27'	29"	1'30"	1'12"	2'36"				145	123	498	410	9'	7'												
INGENIEROS	Morero Garcia	648	320	4			6	51	48			10	24	446	72	106	190			12'7	14'											155	120	570	420		850										
ARQUIT. APAREJ.	Dezcallar Alamar	401	198	14			78	50	119			11	37	183	189	387				11'	13'	24'	27'3"	5'32"	1'12"	2'3"	4'8"	4'57"	170	130	575	495	1085	850	380	24	25										
COMERCIO	Domingo Leateo	140	567	16			12	51	47			23	18	364	12	62	27																														
AGRICULTORES	Olallo Mariscal	114		3			6	48	44					81	24					12'2										160		585		940		2630											
PER. INDUST.	Raja Gil	177	123	27			13	46	34			1	3	1102		154																															
	Suman alumnos	4573	2161	138			174	679	623	78		146	211	3348	560	3102	455	9		11'9	14'	24'		52'4	1'12	2'14	4'8		170	130	658	460	11'	7'	3830												
	SETE FEES																																														
FILOSOFIA	SITE FEESER Larisch	363	95	27			70	50	89			5	4	187		165																															
RESTANTES	Calamor Ribas	163	23	8			3	50	143			1	7	76		92																															
FARMACIA	Lligona Calderon	284	50	24			10	50	86			8	19	169		84																															
	Suman alumnos	790	168	59			22	150	318	37		14	30	432		344																															
	TOTAL	5303	2329	197			256	829	941	117		160	241	3715	560	2443	455	9																													

(1) Se entiende por marca media la marca conseguida por el mayor número de alumnos.
 (2) Masculino.
 (3) Femenino.
 (4) Se especificará en observaciones que número de alumnos se ha inscrito en cada especialidad.
 (5) Se especificará en observaciones los equipos inscritos en cada deporte.

OBSERVACIONES AL DORSO

Font: AHUB, topogràfic 3323/3.

També en aquest cas hem confeccionat la taula següent:

Taula 10.3.b. Resum de la matèria d'Educació Física a la UB durant el curs 1958-59.

	Nº alumnes matriculats	Nº alumnes a presentar-se	% assistència (mitjana)	Presentats	No presentats	No presentats (%)	Suspesos (dels presentats)	Suspesos (%)
Ciències	479	464	7'8%	187	277	59,70	86	45,99
Dret	939	908		512	396	43,61	57	11,13
Medicina	910	881		349	532	60,39	0	0,00
Arquitectura	599	507		420	87	17,16	189	45,00
Enginyeria	668	658		552	106	16,11	72	13,04
Farmàcia	458	449		253	196	43,65	33	13,04
Filosofia	232	188		58	130	69,15	11	18,97
Pèrits agrícoles	114	105		105	0	0,00	24	22,86
Pèrits industrials	1300	1260		1106	154	12,22	0	0,00
Comerç	707	679		617	62	9,13	12	1,94
Econòmiques	268	263		101	162	61,60	0	0,00

Font: elaboració pròpia a partir del document anterior.

* homes

La darrera llista ens mostra que les Ciències, agrupades, tornen a pujar el nombre de suspesos, recuperant el 46% del curs 1950-51, i que Arquitectura, desconcertadament augmenta també fins a gairebé suspendre el 50%, quan en cursos previs no arribava al 10%. La resta d'estudis tenen xifres de suspesos molt menors, amb els estudis de Peritació invertint els percentatges de suspesos, i les Enginyeries i Farmàcia pugen al 13% mentre abans no havien tingut suspesos.

La tònica general en aquest curs és l'augment considerable de suspesos en tots els estudis, mentre la mitjana d'assistència segueix a la baixa, la qual cosa referma el poc atractiu que despertava l'assignatura d'educació física entre el col·lectiu universitari a mida que passaven els anys.

Cal esmentar que les assistències reflexades a les taules es refereixen al gènere masculí, donat que en el primer curs analitzat les noies apareixen per separat només a Det i Filosofia, mentre s'agrupen per a la resta d'estudis, i en els altres dos cursos apareixen agrupades també per estudis i malgrat constar un percentatge propi d'assistència, aquest no coincideix amb el sumatori absolut que recull el propi quadre original quan preveu l'assistència d'homes i dones conjuntament (13'4% homes i 27'6 dones, TOTAL consta 15'7% pel curs 1954-55, i 7'8% per homes front un 3'7% femení amb un TOTAL de 11'7%)...el sumatori no està ben calculat. D'aquí que ens haguem centrat en el gruix masculí, col·lectiu majoritari a la universitat en aquella dècada.

Amb l'objectiu de construir una interpretació del període sencer, mostrem a la taula següent un resum del sumatori dels alumnes de les diferents Facultats, feta l'anàlisi de les dades anteriors i per tant amb informació molt més acurada i completa, que a més

ens permet tenir en compte si la construcció de les instal·lacions pròpies de la UB (pel curs 1958-59) hi va tenir alguna influència en el seguiment i resultats de la matèria.

Taula 10.4. Assistència i avaluació (homes) de la matèria d'Educació Física a les diferents Facultats de la Universitat de Barcelona (cursos 1950-51, 1954-55 i 1958-59).

	Curs 1950-51	Curs 1954-55	Curs 1958-59
Nº alumnes oficials	3797	5393	6674
Nº certificats	214	174	138
Nº exempcions	53	192	174
Alumnes REALS	3530	5027	6362
% assistència	20% *	13'1%	7'8%
No Presentats	1518 (43%)	1769 (35'2%)	2102 (33%)
Presentats REALS	1939 (57%)	3258 (64'8%)	4260 (67%)
Suspesos (dels presentats reals)	238 (12'3%)	323 (10%)	484 (11%)
Aprovats totals	2482 (87'7%)	2935 (90%)	3776 (89%)

Font: elaboració pròpia a partir dels quadres estadístics dels cursos 1950-51, 1954-55 i 1958-59, AHUB, Topogràfic 3323/3.

*mitjana percentatges de tots els estudis

El que es reitera en tot el període és que gran nombre d'alumnes aconseguien lliurar-se de l'educació física, bé per certificat mèdic, bé per altres motius d'exempció no especificats, fet que d'entrada ja revela aquesta intenció de poc interès per la mateixa.

En segon lloc, ressaltar la baixa assistència a les classes, que en el curs 1950-51 varia en funció de l'estudi tal i com hem vist anteriorment (n'hi ha que consta un 17% d'assistència, en d'altres un 22%), mentre que pels altres dos cursos només hi consta la mitjana, fixada en un 13'1% i 7'8% respectivament, on queda manifestat que el

seguiment anava a la baixa a mida que passaven els anys, malgrat augmentar el nombre de matriculats i disposar fins i tot de les instal·lacions pròpies.

També és flagrant el nombre d'alumnes que finalment no es presenten a l'avaluació de l'assignatura, que malgrat anar disminuint amb els anys no baixa del 33% dels inscrits, de manera que podem sobre entendre que el fet de no superar-la (per no presentar-s'hi, és clar) no devia condicionar realment l'obtenció de la titulació, ja que del contrari no s'haurien pogut llicenciar entre un terç i la meitat dels estudiants de la dècada, si més no a la UB. Resulta rellevant també el baix percentatge de suspesos finals, al voltant del 10-15% en tots tres casos, reforçant la teoria que l'educació física no va suposar un autèntic requisit sine qua non a l'hora de graduar-se a la Universitat, contradient el que s'havia establert legalment en el moment de la imposició de l'assignatura.

Esmentar, finalment, que l'anàlisi només s'ha basat en el cas masculí, donat que en el primer curs i els següents es presenta de manera diferent i dificulta la comparativa, i entenent que és una part minoritària del col·lectiu universitari (el 14%) i que distorsiona la mitjana mostrada en els diversos quadres anteriors (ja que l'assistència, per exemple, és molt dispar, hi ha menys suspeses, etc.).

10.3. Conclusions.

Podríem admetre una visió limitada dels fets i reduir les causes d'aquest fracàs a les ressenyades en les pàgines anteriors, però la realitat és que de ben segur que les circumstàncies socials van contribuir a que tot plegat no anés endavant.

És innegable que la dècada dels cinquanta aglutinà un cert trencament entre la joventut universitària i el règim⁵²⁶, amb l'entrada del nou ministre d'educació nacional d'idees lleugerament més obertes tot i la seva pretensió de dotar de major protagonisme al SEU, que no resultà, amb el canvi generacional a les aules i l'accés dels nascuts després de la Guerra Civil i amb altres inquietuds.

Pel cas de la UB, tot un seguit de fets provocaren un canvi de paradigma respecte de l'actitud de resistència juvenil: la vaga de tramvies de 1951 a Barcelona, el SEU del districte universitari «buit en la tasca d'enquadrament de tots els estudiants»⁵²⁷, o la concentració d'estudiants al pati de la Universitat amb motiu de la intervenció soviètica a Hongria el 1956, «iniciava un procés de clar enfrontament amb les autoritats oficials que acceleraria vertiginosament la conscienciació política i la combativitat d'amplis sectors universitaris»⁵²⁸.

En definitiva, les activitats dels grups universitaris resistents al règim s'anaren intensificant a partir de 1946, la qual cosa contribuí també al desprestigi i aïllament del SEU a la Universitat de Barcelona, reforçant així la unitat dels estudiants demòcrates i catalanistes reticents a sotmetre's a l'adoctrinament per part del Règim⁵²⁹. De fet, la Universitat de Barcelona, és un cas paradigmàtic pel que fa a la intensitat de la repressió exercida pel règim, mitjançant la purga dels professors i sobretot la persecució del català; a més, cal subratllar que les activitats dels grups de resistència al règim universitaris es van intensificar a partir de 1946, la qual cosa també va contribuir al

⁵²⁶ González Calleja, «Rebelión en las aulas: un siglo de movilizaciones estudiantiles en España (1865-1968)», 41.

⁵²⁷ Josep Mª Colomer i Calsina, *Els estudiants de Barcelona sota el Franquisme* (Barcelona: Curial, 1978), 100.

⁵²⁸ *Ibíd*, 118-119.

⁵²⁹ Colomer i Calsina, *Els estudiants de Barcelona...*, 66-75.

descrèdit i aïllament del SEU a la Universitat de Barcelona, enfortint així la unitat dels estudiants demòcrates i catalanistes reticents sotmetre l'adoctrinament del règim⁵³⁰.

És més, quedà patent que els ideals falangistes quedaren lluny de complir-se a la Universitat de Barcelona, que ja havia resistit fermament el compliment dels principis de la dictadura i va ser un dels primers centres en organitzar l'oposició social i política al règim⁵³¹.

En resum, aquest cúmul d'inconvenients entorpí negativament el desplegament de l'Educació Física universitària, convertint-la en una matèria menystinguda des de tots els àmbits, pel propi sistema que no invertia prou recursos, pels docents que no trobaven resposta a les seves necessitats, i pels alumnes, que no descobrien l'interès en el contingut acadèmic, molt lluny del seu grat. L'obligatorietat de la matèria, l'escassa competència del professorat i la precarietat de les instal·lacions, se sumaven com a elements que incentivaven l'absentisme estudiantil.

De fet, tot i que les autoritats de Falange poguessin creure que el desenvolupament d'eines com la implantació de l'Educació Física universitària apropiarien els valors del règim als joves estudiants, en realitat el resultat era un altre molt diferent. Acompanyat d'una manca important de recursos humans, materials i fins i tot morals, l'intent de la LOU de convertir les universitats en feixistes «era en realidad una cortina de humo, detrás de la cual se mantuvieron y ampliaron viejos vicios»⁵³².

⁵³⁰ *Ibíd.*, 18 i 132.

⁵³¹ Mercedes Vázquez de Prada, «La oposición al régimen franquista en Barcelona. Algunas muestras entre 1948 y 1951» *Hispania*, LXIII/3, nº 215, 1058.

⁵³² Ruiz Carnicer, «Spanish Universities under Franco», 128.

CONCLUSIONS

Amb la present tesi doctoral hem estudiat i comparat els elements ideològics, socials, polítics i legals que van condicionar l'educació física a la universitat durant el primer franquisme, prenent com a punt de partida la influència que hi van exercir els règims totalitaris italià i alemany en la configuració dels seus trets definitoris i que, tot i ser-ne la referència, tingué unes particularitats pròpies fruit de les circumstàncies de l'Estat espanyol com a resultat de la Guerra Civil.

En relació a cadascun dels objectius plantejats inicialment, val a dir que hem pogut situar cronològicament el naixement de la matèria d'educació física a les universitats espanyoles, aprovat mitjançant Decret el març de 1944, així com identificar l'escassetat de recursos que s'hi van dedicar malgrat el conjunt de bons propòsits plantejats a partir del I Congrés Nacional d'Educació Física l'octubre de 1943, amb presència de militars i metges que eren considerats pel règim franquista com a referents en el seu camp, que tanmateix en fixaren els seus continguts a executar entre els universitaris.

Hem pogut veure, en primer lloc, la inexistència d'infraestructures que en permetessin la pràctica efectiva, la qual cosa comportava l'establiment d'acords amb entitats privades o del sistema que en cedissin el seu ús a canvi de l'oportuna ocntraprestació econòmica. D'altra banda, la manca de docents competents en la matèria, que es cobria amb personal format a l'Escuela Central de Gimnasia de Toledo, a la Facultat de Medicina San Carlos de Madrid, o a les Acadèmies Nacionals pròpies del FJ i de la SF.

Una mostra, en definitiva, de la manca d'atractiu real que tenia pel franquisme dur a terme una inversió profunda en la implantació d'aquesta assignatura, instaurada en paral·lel a la formació política i religiosa, i que, finalment, configuraren un triangle fosc i buit, gens valorat pels estudiants, que ho perceberen com un requeriment més del règim però sense atorgar-li gran protagonisme, possiblement el mateix que el règim li

reconeixia i que els seus mateixos professors li conferien: «La educación física siempre ha sido una de las tres marías. [...] La educación física, la educación política y la religión. [...] Obligatorias pero para presentarte al examen y hacer allí el examen.»⁵³³.

De fet, en paraules de Vizúete, «el Franquismo no programa la educación física sino que tropieza con ella, y tras el encontronazo la va utilizando, cada vez más, para apuntalar su edificio político»⁵³⁴, de manera que l'estableix com a matèria a imatge i semblança de com ho feren Itàlia i Alemanya en els seus règims dictatorials, en veure l'èxit i utilitat que n'havien fet en aquells països, però a Espanya no s'hi abocaren els recursos suficients ni materials, ni humans, ni acadèmics que li haguessin permès donar un pas endavant, ni que fos des de la perspectiva del propi règim.

Apreciació amb la que coincideix el Dr. Galilea, per qui implantar aquesta matèria fou un error perquè en establir l'obligatorietat no s'aconseguí promoure la pràctica esportiva, ans el contrari: « [...] yo creo que fue la gravísima equivocación de hacer estas clases de educación física, que eran absurdas».⁵³⁵

Clares, doncs, són les influències dels règims esmentats, no només en l'esfera de l'educació física, sinó des de l'organització estatal de l'esport, les organitzacions juvenils que assumiren les competències de control i formació d'aquest col·lectiu, el sindicat universitari i les seves accions sobre ells, i molts altres elements que hem anat identificant al llarg de la Tesi.

De fet, podríem identificar a mode de sumari els aspectes fonamentals que es concluen d'aquesta tesi els següents:

⁵³³ Entrevista al Dr. Galilea (fragment 212-219).

⁵³⁴ Vizúete, «La formación del profesorado de educación física masculino durante el Franquismo. La Academia Nacional "José Antonio". Una experiencia educativa sui generis», 80.

⁵³⁵ Entrevista al Dr. Galilea (fragment 268-269).

- 1) **La Universitat com a element central per la dictadura** → ha quedat de manifest que els règims totalitaris del període d'entreguerres, i el Franquisme no en fou una excepció, identificaren aquests centres docents com a punt d'interès per a la difusió dels seus ideals, sobretot focalitzant la pressió sobre el control de la joventut que en ells s'hi localitzava, pensant que d'allà sortirien els futurs dirigents del país i per tant es feia imprescindible que aquest col·lectiu fes seva la doctrina pròpia del sistema.
- 2) **L'esport i l'educació física com a protagonista en la ideologia falangista des de 1933** → la pràctica esportiva en l'àmbit universitari té pes ja en l'ideari del Sindicato Español Universitario abans que finalitzi la Guerra Civil, previst explícitament en els seus Estatuts com un dels objectius principals, i a imitació de les organitzacions estudiantils italiana i alemanya (GUF i NSDStB, respectivament), extensió del règim a les Universitats i mitjançant les quals es procurarà el sotmetiment dels alumnes a la política vigent, en aquest cas activant intensament «los deportes» entre els estudiants.
- 3) **La materialització a partir de 1939** → amb el canvi de règim posterior a la Guerra Civil, aquesta intenció envers l'educació física universitària es mantindrà durant tota la dictadura, essent un gran exponent el I Congrés Nacional d'Educació Física que tindrà lloc a Madrid l'octubre de 1943 i en el qual s'hi assentaran les bases que permetran vehicular el desenvolupament de l'assignatura en el currículum universitari, amb les aportacions de metges i militars ben considerats dins del propi règim. A partir d'aquí, el març de 1944 s'imposarà l'obligatorietat de la matèria a la Universitat, en paral·lel a la formació política i la religiosa, de manera

que entre les tres haurien de configurar un triangle de control constant sobre la joventut en pro del règim.

- 4) **Les necessitats** → esdevindrà imprescindible disposar de les eines per tal de desplegar efectivament l'assignatura, com seran el professorat, els materials esportius i les instal·lacions esportives. En els tres casos hi haurà mancances constantment recollides pels propis implicats, de manera que la primera necessitat es cobrirà amb militars i metges sense formació específica, la segona l'anirà satisfent la Inspección Nacional de Educación Física segons consideri, abastint les districtes universitaris de manera gradual, i els equipaments en els quals s'hi desenvoluparà, en el cas de la UB, vindran de la mà d'acords amb entitats del règim (FJ i SF) i d'altres de privades que en disposaven en propietat.
- 5) **El cas de la UB** → implantada per primera vegada en el curs 1946-47, el context esportiu de la ciutat en aquesta dècada i la següent afavorien la pràctica esportiva en general, afavorit per una evolució aperturista del règim, però la realitat universitària no va acompanyar la consolidació de l'educació física com a assignatura.
- 6) **La realitat** → malauradament, les intencions inicials dels dirigents falangistes distaren força dels resultats obtinguts, menystinguda pels alumnes, i amb poca assistència. Considerada una «maria», al costat també de les formacions religiosa i política, se n'acceptava la seva existència dins el currículum però la seva no superació no comportava un obstacle a l'hora d'obtenir la Llicenciatura en qüestió. En definitiva, un fracàs davant del qual el règim no va saber, o no va voler, reaccionar.

- 7) **Modernització** → el 1957 s'aconseguirà disposar d'instal·lacions esportives pròpies, ubicades a l'Avinguda Diagonal de la ciutat, però això no comportarà un canvi d'actitud envers la matèria. Tampoc hi haurà una millora en l'oferta formativa, és a dir, que els continguts es mantindran al llarg dels anys malgrat ser conscients que aquests no eren atractius pels estudiants, així com també el perfil del professorat, de manera que el fracàs perdurà en el temps.
- 8) **En definitiva, la matèria d'educació física a la Universitat es convertirà en un desencert més del règim, que va generar rebuig per diversos motius:** el seu plantejament inicial, sense mitjans previstos i amb un contingut totalment militaritzat i higienista, amb docents precisament militars i metges, propagadors dels principis del règim i cada vegada més allunyats de l'esperit del gruix de joventut universitària, amb precarietat de material i d'equipaments, poc encisadora.

LIMITACIONS EN LA RECERCA I FUTURES LÍNIES D'INVESTIGACIÓ

1. Limitacions en la recerca.

Les limitacions en aquest estudi han vingut donades per la manca de disponibilitat de molts documents del període que, segons han comentat responsables del propi Archivo General de la Administración (AGA) d'Alcalá de Henares, foren destruïts en establir-se la democràcia, sobretot pel cas d'estudi que ha estat la Universitat de Barcelona, on la repressió franquista encara fou més dura a nivell universitari igual com ho fou a Catalunya en general, per la intenció d'aniquilar no només els vestigis del règim anterior sinó altres elements com la llengua o els drets històrics.

Una altra de les raons que justificaria la manca de documentació específicament universitària a Barcelona, en relació a l'esport, ha estat, segons ens explicava de primera mà el qui en fou Responsable del Servei d'Esports a la Universitat de Barcelona en els últims anys del règim, ja instal·lat a la seva ubicació actual a la Avinguda Diagonal de la ciutat, l'Ulpiano Román Sánchez, el desinterès del moment en preservar documentació i objectes del període estudiat, doncs ell mateix rememora la vivència d'haver vist com es llençaven quantitats ingents de trofeus i memòries esportives perquè no hi havia espai suficient per guardar-ho tot i tampoc li'n trobaven la utilitat...quina llàstima.

També en Juli Pernas refermava aquesta opinió, quan ens feia partícips de recerques que ell mateix havia intentat engegar però durant la tasca d'exploració l'havien informat que molts documents havien estat cremats per dirigents franquistes en caure del poder.

Una altra de les limitacions es manifestaria per l'escassetat d'entrevistes dutes a terme. És del tot cert que aquestes aporten molta informació, des d'una perspectiva molt més humana, amb experiència de vida directament patida, però no ens ha estat possible arribar a més testimonis, bé perquè alguns d'ells es troben en un moment de salut delicat o ja havien mort, bé pel desconeixement directe de possibles universitaris de l'època.

Per últim, es podria haver dut a terme una anàlisi molt més profunda de les hemeroteques, si més no per qüestions puntuals; sí que s'ha fet, per exemple, pel cas dels *Juegos Universitarios Nacionales* que varen tenir lloc a Barcelona el 1953, però per la casuística territorial objecte d'estudi, en celebrar-se a la ciutat comtal i essent aquesta un dels punts de la investigació. Reconeixem, doncs, que ens hagués pogut permetre matisar en d'altres qüestions concretes que hem passat per alt.

2. Futures línies d'investigació.

Malgrat haver-se fet un aprofundiment considerable en l'àmbit de la nostra recerca, hem identificat noves línies de treball futures tenint en compte que a nivell acadèmic la història de l'esport «encara és un àmbit d'estudi poc explorat en aquest país»⁵³⁶.

En primer lloc, seria molt interessant ampliar l'estudi a d'altres districtes universitaris a nivell estatal, ja que hem vist que durant els anys 1950 s'aprovaren tot un seguit d'ordres

⁵³⁶ Pujadas, «Introducción», 25

relacionades amb la compra o cessió de terrenys destinats a la construcció d'instal·lacions esportives universitàries en diferents Facultats espanyoles, com va ocórrer a la Universitat de Barcelona (entre 1954 i 1957); per tant la comparació de com s'hi desenvolupava l'educació física en altres universitats de l'Estat, les qüestions del professorat i les instal·lacions, o d'altres aspectes d'interès, segur que ens proporcionaria molta llum sobre una visió més global de la matèria i la seva execució.

Tanmateix, semblaria interessant fer una consideració especial sobre el gènere, ja que hem apuntat que la Sección Femenina havia creat des del principi centres de preparació de les futures instructores d'educació física en nivells d'ensenyament inferior a l'universitari, com apunta López Fernández⁵³⁷, i caldria veure si en l'educació superior també fou així, ja que les instructores que exercien a la Universitat eren designades per aquesta organització, i hem recollit durant la tesi que alguns dels espais on s'hi feia pràctica esportiva universitària femenina eren espais cedits per la pròpia Sección Femenina, com la *residència Angeles Mateu*.

⁵³⁷ López Fernández, «Evolución histórica de la formación inicial del profesorado de educación física en España», 5.

FONTS CONSULTADES

Abadia Naudí, Sixte. «Esport i democratització en un període de canvi. Evolució del fenomen esportiu a Barcelona durant la transició democràtica (1975-1982)».

Tesi doctoral. Universitat Ramon Llull. 2007.

— «Deporte y democratización en la Barcelona contemporánea». *Cultura, ciencia y deporte: revista de ciencias de la actividad física y el deporte de la Universidad Católica de San Antonio*, nº 2 (2005): 51-56.

— «Evolució de la pràctica esportiva de Barcelona durant la segona meitat del Règim Franquista: el cas de les instal·lacions esportives (1955-1975)». *Aloma: revista de psicologia, ciències de l'educació i de l'esport*, nº 13 (2004): 165-175.

Agar, Antonio. *La influencia de RUMASA en la generación de la posguerra*. Alicante: Imprenta Gamma, 2009.

Agosti, Luis. *Gimnasia Educativa*. Madrid: Erisa, S.A., 1974.

Aguirre E., Virginia i Mijail Malishev. «Hannah Arendt: el totalitarismo y sus horrores (primera parte)». *La Colmena*, nº 70 (abril-juny 2011), 5-17.

Alegre Lorenz, David. «“Voces como bayonetas”. Un análisis de los textos españoles de La Joven Europa. Hojas de los combatientes de la juventud estudiantil europea como espacio para la codificación de la experiencia de combate, la identidad y la conciencia fascistas (1942-1943)». *El argonauta español* (en línia), nº 10 (2013), a <http://argonauta.revues.org/1686>.

Álvarez Bolado, Alfonso. *El experimento del nacional-catolicismo (1937-1975)*. Madrid: EDICUSA, 1976.

Arendt, Hannah. «Comprensión y política (Las dificultades de la comprensión)». *Daimon, Revista Internacional de Filosofía*, nº 26 (2002): 17-30.

— *Los orígenes del totalitarismo*. Madrid: Taurus, 1997.

Arnaud, Pierre and Jim Riordan. *Sport and International politics*. London: Routledge, 1998.

Aróstegui, Julio. *La investigación histórica: teoría y método*. Barcelona: Crítica, 1995.

Balfour, Sebastián. «La Dictadura franquista y los modelos totalitarios y autoritarios en Europa». A *Crisis, dictaduras, democracia*, ed. per Carlos Navajas Zubeldía i Diego Iturriaga Barco, 39-44. Logroño: Universidad de La Rioja, 2008.

Ben-Ghiat, Ruth. «Italian Universities Under Fascism». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner, 45-73. Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005.

Bielsa, Rosa i Manuel Vizuete. *La Delegación Nacional de Deportes 1943-1975: estructura y organización deportiva*. Saarbrücken: Editorial Académica Española, 2012.

— «Historia de la organización deportiva española de 1943-1975», *Portal de las Ciencias de la Actividad Física y el Deporte* (de propera publicació), 2.

Bohigas, Oriol. «El Campus Universitario de Pedralbes». A *Història de la Universitat de Barcelona*, ed. per la Universitat de Barcelona, 571-573. Barcelona: PPU, S.A., 1990.

Bosch-Gimpera, Pere. *La Universitat i Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1971.

Botti, Alfonso. «Los fantasmas de Clio: a propósito de franquismo y fascismo en la perspectiva de la historia comparada». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Contemporánea*, nº 8-9 (1992): 21-34.

Carbajosa, Concepción i Eloísa Fernández Bustillo. *Manuales de Educación Física en el Franquismo*. Oviedo: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo, 2000.

- Carreras Ares, Juan José i Miguel Ángel Ruiz Carnicer. *La Universidad española bajo el régimen de Franco (1939-1975)*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991.
- Carrillo-Linares, Alberto i Miguel Cardina. «Contra el Estado Novo y el nuevo Estado. El movimiento estudiantil ibérico antifascista». *HISPANIA, Revista Española de Historia*, vol. LXXII, nº 242 (setembre-desembre 2012): 639-668.
- Castillo Espitia, Edelmira. «La fenomenología interpretativa como alternativa apropiada para estudiar los fenómenos humanos». *Investigación y Educación en Enfermería*, XVIII, I (març 2000): 27-35.
- Claret Miranda, Jaume. *La repressió franquista a la Universitat Catalana*. Vic: Eumo, 2003.
- «Cuando las cátedras eran trincheras. La depuración política e ideológica de la Universidad española durante el primer franquismo». *HISPANIA NOVA. Revista de Historia Contemporánea*, nº 6 (2006), <http://hispanianova.rediris.es>.
- «La repressió franquista a la Universitat Espanyola». Tesis doctoral. Universitat Pompeu Fabra. 2005.
- Colomer i Calsina, Josep Maria. *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*. Barcelona: Curial, 1978.
- Connelly, John i Michael Grüttner. *Universities under dictatorship*. United States of America: The Pennsylvania University State University Press, 2005.
- Contreras Jordán, Onofre Ricardo. «Orígenes y evolución de la formación inicial del profesorado de educación física». *Revista interuniversitaria de Formación del Profesorado*, nº 15 (1992): 73-86.

Coterón López, Javier. «La Educación Física en los primeros años del Franquismo».

Materiales para la historia del deporte, vol. 10 (2012): 117-129.

Cruz Orozco, José Ignacio. «Falange, Frente de Juventudes y el nuevo orden europeo.

Discrepancias y coincidencias en la política de juventud durante el primer franquismo». *Revista de Educación*, nº 357 (gener-abril 2012): 515-535.

Chinchilla Minguet, José Luis. «Escuela Central de Gimnasia de Toledo». *ATHLOS, Revista*

internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte, vol. III (2012), nº 3: 37-77.

— «La Escuela Central de Educación Física de Toledo (1919-1981)». Tesis doctoral.

Universidad de Málaga, 1991.

Chueca Rodríguez, Ricardo Luis. *El fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un*

estudio sobre FET-JONS. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1983.

Chueca Rodríguez, Ricardo Luis i José Ramón Montero Gibert. «El fascismo en España:

elementos para una interpretación». *Historia Contemporánea*, nº 8 (1992).

David-Fox, Michael. «Russian Universities Across the 1917 Divide». A *Universities under*

dictatorship, ed. per John Connelly i Michael Grüttner, 15-43. Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005.

Delegación Nacional de Deportes de F.E.T. y de las J.O.N.S. *Memoria-Resumen de las*

Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física. Madrid: Impresiones Jesús López, 1943.

Delgado, Patricia i Gonzalo Ramírez-Macías. «La educación física y el deporte en las

universidades laborales». *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, vol. 15, nº 59 (2015): 559-576.

- Del Río Cisneros, Agustín. *José Antonio Primo de Rivera. Escritos y Discursos. Obras completas (1922-1936)*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1976.
- De Puelles Benítez, Manuel. «Política y educación: Cien años de historia». *Revista de educación*, núm. extraordinari (2000): 7-36.
- Diem, Liselott. *Fliehen oder bleiben? Dramatisches Kriegsende in Berlin*. Friburgo: Herder, 1982.
- Dmitriev, Alexander. «The Russian University system and the First World War». *Studies in East European Thought*, vol. 66 (juny 2014): 29-50.
- Fernández García, Antonio. «Las ideologías totalitarias». A *El siglo XXI: mirando hacia atrás para ver hacia delante*, 65-100. Madrid: Fundación para el análisis y los estudios sociales, 2001.
- Fernández-Montesinos Gurruchaga, Andrea. «Los primeros pasos del movimiento estudiantil». *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija*, 12/1 (2009): 13-31.
- Fernández Hevia, José María. «Fuentes documentales para estudio de la política de juventud durante el Franquismo: las Delegaciones Provinciales del Frente de Juventudes». *AAbadom* (gener-juny 2002): 29-40.
- Ferrando Badía, Juan. *El régimen de Franco. Un enfoque político-jurídico*. Madrid: Tecnos, 1984.
- Ferrando, Emili. *Fuentes orales e investigación histórica: orientaciones metodológicas para crear fuentes orales de calidad en el contexto de un proyecto de investigación histórica*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2006.
- Fincardi, Marco. «Italia: primer caso de disciplinamiento juvenil de masas». *HISPANIA, Revista Española de Historia*, vol. LXVII, nº 225 (gener-abril 2007): 43-72.

- Gastesi, Emilio. «Concepto actual de la Educación Física. Organización de la Educación Física en España». A *Memoria-Resumen de las Tareas Científicas del I Congreso Nacional de Educación Física*, 1-41. Madrid: Jesús López, 1943.
- Gavari Starkie, Elisa. «Los principios rectores de la política educativa italiana contemporánea». *Educación XX1*, 6, 2003: 247-271.
- Gelonch Solé, Josep. «Jóvenes y fascismo en Italia. La socialización de la juventud durante el ventenio fascista (1922-1943)». A *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España*, coord. per Concepción Mir, 19-54. Lleida: Milenio, 2007.
- Gómez, Amparo, i Antonio Francisco Canales. *Ciencia y fascismo*. Barcelona: Laertes, 2009.
- González Aja, Teresa. «Spanish sports policy in Republican and Fascist Spain». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan, 97-113. London: Routledge, 1998.
- «Contamos contigo. Sociedad, vida cotidiana y deporte en los años del desarrollismo 1961-1975». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)*, ed. per Xavier Pujadas, 323-353. Madrid: Alianza Editorial, 2011.
- *Sport y autoritarismos: la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*. Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- González Aja, Teresa y Alejandro Viuda-Serrano. «Héroes de papel: El deporte y la prensa como herramientas de propaganda política del fascismo y el franquismo. Una perspectiva histórica comparada». *Historia y Comunicación Social*, nº 17 (2012): 41-68.

- González Ávila, Manuel. «Aspectos éticos de la investigación cualitativa». *Revista iberoamericana de educación*, nº 29 (2009): 85-103.
- González Boyero, Marco Antonio. «Las dictaduras ibéricas: salazarismo y franquismo». *Revista de Clases historia*, nº 79 (2010), recuperat a <http://www.claseshistoria.com/revista/index.html>
- González Calleja, Eduardo. «Rebelión en las aulas: un siglo de movilizaciones estudiantiles en España (1865-1968)». *Ayer*, 59 (3), 2005: 21-49.
- González Calleja, Eduardo i Sandra Souto Kustrín. «Juventud y política en España: orientación bibliográfica». *Ayer*, 59 (3), 2005: 283-298.
- González Gallego, Isidoro. «Falange y educación. Zaragoza, 1936-1940». *Historia de la Educación*, Revista interuniversitaria, 7, 1988: 203-230.
- González Gómez, Sara. «Historia de la Universidad en España durante el franquismo: análisis bibliográfico». *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, nº 26, juliol-desembre 2015: 187-212.
- Gounot, André. «De los ideales de salud a la ambición por los récords. Características y evolución de la ideología deportiva de la Unión Soviética en el periodo de entreguerras». *Materiales para la historia del deporte*, nº 5 (2007): 9-24.
- Granja Pascual, Javier i Rosa Mª Sainz Varona. «Evolución històrica de la educación física en España y en el País Vasco». *Cuadernos de Sección. Educación*, nº 5 (1992): 49-67.
- Grüttner, Michael. «German Universities Under the Swastika». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly and Michael Grüttner, 75-111. Pennsylvania: The Pennsylvania University State University Press, 2005.

- Harvey, Elizabeth. «Autonomía, conformidad y rebelión: movimientos y culturas juveniles en Alemania en el período de entreguerras». *Hispania, Revista española de Historia*, nº 225, vol. LXVII (2007): 103-126.
- Heine, Hartmut. *La oposición política al franquismo de 1939 a 1952*. Barcelona: Crítica, 1983.
- Herrero, Henar. «“Por la educación hacia la revolución”: la contribución de la Educación Física a la construcción del imaginario social del franquismo.» *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, vol. 2 (4) (2002): 21-36.
- Ibáñez Hernández, Rafael. *Estudio y acción. La falange fundacional a la luz del Diario de Alejandro Salazar (1934-1936)*. Burjassot, Valencia: Barbarroja, 1993.
- Jato, David. *La rebelión de los estudiantes*. Madrid: Cies, 1953.
- Jiménez Cortacans, Alfons. «El fracàs d’una utopia. Comunicació política dels feixismes a Espanya durant la Segona República, 1931-1936». Tesis doctoral. Universitat de Girona. 2013.
- Krüger, Arnd. «El papel del deporte en la política internacional alemana (1918-1945)». *A Sport y autoritarismos: la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, ed. per Teresa González Aja, 123-150. Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- «The role of sport in German international politics, 1918-1945». *A Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan, 79-96. London: Routledge, 1998.
- La Rovere, Luca. *Storia dei GUF. Organizzazione, politica e miti della gioventù universitaria fascista*. Torino: Bollati Boringhieri, 2003.

Ledesma Ramos, Ramiro. *¿Fascismo en España? Discurso a las juventudes de España*.

Barcelona: Ariel, 1968.

Linz, Juan. «Una interpretación de los regímenes totalitarios». *"Papers" Revista de*

Sociología, nº 8 (1978): 11-26.

López Fernández, Iván. «Evolución histórica de la formación inicial del profesorado de

educación física en España». *Revista Fuentes*, nº 4 (2003): 164-187.

López Gallegos, Silvia. «El deporte como forma de control social: la actividad de la obra

sindical de Educación y Descanso durante el Franquismo». *Historia, Trabajo y*

Sociedad, nº 3 (2012): 81-114.

Lo Sport Fascista, a <http://dlib.coninet.it/?q=node/1&id=21&col=1>.

Mahendra Kumar, Rahul. «A pureza perdida do desporto: futebol no Estado Novo». Tesis

doctoral. Instituto de Ciências Sociais. Universidade de Lisboa. 2014.

Mata, Jordi. «No s'ho mereixen». *Sàpiens*, nº 32 (juny 2005).

Manrique, Juan Carlos, Victor Manuel López Pastor, Luis Torrego Ejido i Roberto

Mongas. «La labor formativa desarrollada por la Sección Femenina de la Falange

en la preparación de sus mandos e instructoras durante el periodo franquista».

Historia Educación, nº 27 (2008): 347-365.

Manrique Arribas, Juan Carlos. «Actividad física y juventud en el franquismo (1937-

1961)». *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el*

Deporte, vol. 14 (55) (2014): 427-449.

— «Factores que determinaron una educación física y deportiva de género durante el

franquismo». *Apunts*, nº 98 (2009): 5-14.

- «Juventud, deporte y falangismo». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)*, ed. per Xavier Pujadas, 233-272. Madrid: Alianza Editorial, 2011.
 - «La actividad deportiva femenina durante el Franquismo y sus Campeonatos escolares». *VII Congreso Internacional sobre la enseñanza de la educación física y el deporte escolar*, Pontevedra, 2007.
 - «La actividad físico-deportiva franquista como intento socializador de la juventud y la mujer». *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte* (de propera publicació).
 - «La Educación Física Femenina y el ideal de mujer en la etapa franquista». *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, nº 3 (2003): 92.
- Martin, Simon. *Football and fascism: the national game under Mussolini*. New York: Berg, 2004.
- Martínez-Santa Olalla, Julio. «La revolución nacionalsindicalista y la universidad». A *La Revolución Nacional desde la Universidad*, Cursillo de orientación nacionalsindicalista, 28-30. Madrid: Radio Nacional de España, 1939.
- Mastrogregori, Massimo. «La universidad italiana, el fascismo y la posguerra». *Memoria y Civilización*, nº 15 (2012): 354-368.
- Mauri Medrano, Marta. «Disciplinar el cuerpo para militarizar a la juventud. La actividad deportiva del Frente de Juventudes en el Franquismo (1940-1960)» *Historia crítica*, nº 61 (2016): 85-103.

- Medina Luque, Francesc Xavier. «Los Juegos Mediterráneos: diálogo, política internacional y promoción socioeconómica». *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, vol. LXI, nº 2 (juliol-deseembre 2006): 225-238.
- Meschiani, Thalia. «La educación bajo los regímenes nazifascistas». A *Historia de la educación: Culturas escolares, saberes, disciplinamiento de los cuerpos*, editat per Marcela Ginestet i Thalia Meschiany, 113-128. La Plata: Edulp (Libros de Cátedra Sociales), 2016.
- Mir Curcó, Conxita. *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España*. Lleida: Milenio, 2007.
- «La juventud como tesoro o la socialización de los jóvenes». A *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España*, 7-17. Lleida: Milenio, 2007.
- Moradiellos García, Enrique. «Franco y el fascismo». *Temas para el debate*, nº 172 (març 2009): 38-41.
- Morales Cevidanes, Miguel Ángel. «Aproximación al deporte universitario español, desde sus inicios hasta su organización actual». *Materiales para la historia del deporte*, VIII (2010): 83-92.
- Moreno Cantano, Antonio César. «Propaganda and Franco espionage in Britain during the Second World War». *Eclectic, Journal of Cultural Studies* (2012): 81-91.
- Morente Valero, Francisco. *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Valladolid: Ámbito, 1997.
- «Los fascismos europeos y la política educativa del Franquismo». *Historia de la educación: Revista interuniversitaria*, 24 (2005): 179-204.

— «La Universidad en los regímenes fascistas: la depuración del profesorado en Alemania, España e Italia». *Historia Social*, nº 54 (2006): 51-72.

— «La universidad fascista y la universidad franquista en perspectiva comparada». *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad*. CIAN, 8 (2005): 179-213.

Muñoz Sánchez, Esmeralda. «Jóvenes y fascismo en Portugal». A *Jóvenes y dictaduras de entreguerras. Propaganda, doctrina y encuadramiento: Italia, Alemania, Japón, Portugal y España*, 113-133. Lleida: Milenio, 2007.

Ormezzano, Gian Paolo. *Universiadas, entornos y contornos*. Italia: Ages Arti Grafiche, 1996.

Otero Carvajal, Luis Enrique. *La destrucción de la ciencia en España. Depuración Universitaria en el franquismo*. Madrid: Editorial Complutense, 2006.

— «Ocio y Deporte en el nacimiento de la sociedad de masas. La socialización del deporte como práctica y espectáculo en la España del primer tercio del siglo XX». *Cuadernos de historia contemporánea*, nº 8 (2003): 169-198.

Padilla Bolívar, Antonio. *Los hombres de Franco. 161 personajes clave en el franquismo*. Barcelona: Flor del viento, 2008.

Palacios, Pedro, Edgar Mont-roig i Juan Manuel Surroca. *President SAMARANCH. 21 years in the Presidency of the IOC tan changed Ports throughout the World*. Samaranch Foundation, 2015.

Palacios Cerezales, Diego. «Policía y represión en la dictadura portuguesa, 1926-1974». A *Violência e Sociedade em ditaduras ibero-americanas*, ed. per Jorge Marco, Helder Gordim da Silveira i Jaime Valim Mansan, 163-183. Porto Alegre: EDIPUCRS, 2015.

Pastor Pradillo, José Luis. *Definición y desarrollo del espacio profesional de la Educación Física en España (1961-1990)*. Madrid: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Alcalá, 2000.

— *El espacio profesional de la Educación Física en España. Génesis y formación (1883-1961)*. Madrid: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Alcalá, 1997.

Payne, Stanley. *El Franquismo*. Madrid: Arlanza, 2005.

— *Falange. Historia del fascismo español*. Madrid: Ruedo Ibérico, 1986.

— *Fascism in Spain. 1923-1977*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999.

Pena Rodríguez, Alberto. «Franco, Salazar y los propagandistas de la libertad (1936-1939)». *Revista Latina de Comunicación Social*, nº 5, mayo de 1998, recuperat a <http://www.ull.es/publicaciones/latina/a/91pena.htm>

Peña Sánchez, Victoriano. *Intelectuales y fascismo: la cultura italiana del ventennio fascista y su repercusión en España*. Granada: Universidad de Granada, 1995.

Peñalba Sotorrío, Mercedes. «Creando falangistas: las Escuelas de Mandos del régimen franquista (1937-1945)». *Actas de la Asociación de Historia Contemporánea*, ed. per Teresa Mª Ortega López i Miguel Ángel del Arco Blanco, Granada (2012).

Pérez Peña, Fernando. *Exilio y Depuración Política (en la Facultad de Medicina de San Carlos)*. Madrid: Vision Net, 2005.

Pernas, Juli. *Del segle XIX al segle XXI: l'esport a Barcelona*. Barcelona: Àmbit serveis editorials i Fundació Barcelona Olímpica, 2015.

— *Joan Antoni Samaranch, Regidor d'Esports a l'Ajuntament de Barcelona (1955-1961)*. Barcelona: Fundació Barcelona Olímpica, 2015.

Pina Polo, Francisco. «El estudio de la historia antigua en España bajo el Franquismo». *Anales de Historia Antigua, Medieval y Moderna*, vol. 41 (2009): 1-10.

Pujadas, Xavier i Carles Santacana. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya. Vol. 2 (1931-1975)*. Barcelona: Columna Edicions, 1995.

— «Los equipamientos deportivos en la Barcelona del Franquismo (1939-1975)». A *Deporte, Espacio y Sociedad en la formación urbana de Barcelona (1870-1992)*, 95-141. Estudios de investigación becados por la Fundació Barcelona Olímpica. Barcelona: Quality Impres, 1997.

Pujadas i Martí, Xavier. «Del barrio al estadio. Deporte, mujeres y clases populares en la segunda república, 1931-1936». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España 1870-2010*, ed. per Xavier Pujadas, 125-162. Madrid: Alianza Editorial, 2011.

Pujadas, Xavier, Beatriz Garay, Fernando Gimeno, Ramon Llopis, Gonzalo Ramírez i José Manuel Parrilla. «Mujeres y deporte durante el Franquismo (1939-1975). Estudio piloto sobre la memoria oral de las deportistas». *Materiales para la historia del deporte*, nº 10 (2012): 37-53.

Pujadas, Xavier i Ricardo Sánchez. «Desarrollo urbano y usos deportivos y recreativos de la ciudad: el caso de la Barcelona contemporánea». *II Congreso de la Asociación Española de Ciencias del Deporte*, Madrid, 2002.

Purcet Gregori, Aleix. «Juntos y revueltos. El SEU y las asociaciones derechistas en el proceso constitutivo del fascismo universitario en los años treinta». A *Novísima: II Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*, coord. per Carlos Navajas Zubeldía y Diego Iturriaga Barco, 245-260, 2010.

— «La reacció dels estudiants. Feixisme, joves i món universitari durant la Segona República espanyola (1931-1936)». Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. 2010.

- Quiroga Fernández de Soto, Alejandro. «“Más deporte y menos latín”. Fútbol e identidades nacionales durante el Franquismo». A *Imaginarios y representaciones de España durante el Franquismo*, ed. per Stéphane Michonneau i Xosé María Núñez, 197-219. Madrid: Casa de Velázquez, 2014.
- Quivy, Raymond i Luc Van Campenhout. *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder, 1997.
- Ramírez-Macías, Gonzalo. «El franquismo autárquico, la mujer y la educación física». *Historia social y de la educación*, vol. 3 (1) (2014): 78-102.
- *Manual de teoría e historia de la educación física y el deporte contemporáneos*. Sevilla: Wanceulen, 2013.
- Redero San Román, Manuel. «Origen y desarrollo de la universidad franquista». *Studia Zamorensia*, Segunda etapa, vol. VI (2002): 337-352.
- Reis Torgal, Luis. «Camino y contradicciones de la(s) universidad(es) portuguesa(s)». *IH*, 21 (2001): 337-356.
- Ribalta Alcalde, Mª Dolors. «Dones, esport i dictadura: la memòria oral d'esportistes catalanes durant la primera etapa del Franquisme (1939-1961)». Tesi doctoral. Universitat Ramon Llull. 2015.
- Riordan, Jim. «The sports policy of the Soviet Union, 1917–1941». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan, 67-78. London: Routledge, 1998.
- Rivero Herráiz, Antonio. *Las leyes del deporte español. Análisis y evolución histórica*. Madrid: Wanceulen, S.L., 2008.
- «Los Campeonatos escolares en España: breve síntesis histórica». *Materiales para la Historia del Deporte*, VII (2009): 23-34.

- Rodríguez De Aldecoa, Antonio. «Historia del Servicio de Educación Física y Deportes de la Universidad de Salamanca y su influencia en el desarrollo del deporte local y universitario. 1945-2012». Tesis doctoral. Universidad de Salamanca. 2014.
- Rodríguez López, Carolina. «Las universidades españolas en el arranque del Franquismo: los años cuarenta». *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad, CIAN*, 5 (2002): 85-126.
- Rodríguez Ríos, Silvia. «Círculo de la rosa blanca». A *Historias del siglo XX*, coord. per María Estela Báez Villaseñor: 73-88. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006.
- Rodríguez Tejada, Sergio. «El largo viaje a través del Falangismo: primera línea del SEU y disidencia interna en los años cincuenta». *Spagna contemporanea*, nº 37 (2010): 99-115.
- «Los últimos fascistas: juventud, política y dictadura franquista en los años cincuenta». A *Falange, las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936-1975)*, coord. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer, vol. 2, 542-563. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2013.
- Rubio Mayral, Juan Luis. «Modelos docentes para el nuevo régimen. Estudio normativo desde la política de la Universidad española (1943-1970)». A *Cuestiones Pedagógicas*, nº 22 (2013), 203-230. Sevilla: Secretariado de publicaciones Universidad de Sevilla.
- Ruiz Carnicer, Miguel Ángel. *El Sindicato Español Universitario (SEU), 1939-1965. La socialización política de la juventud universitaria en el franquismo*. Madrid: Siglo XXI de España Editores, 1996.

- «El Sindicato Español Universitario (SEU) del distrito de Zaragoza durante la Guerra Civil (1936-1939)». *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, nº 53-54 (1986): 79-100.
 - «Estudiantes, cultura y violencia política en las universidades españolas (1925-1975)». A *Culturas y políticas de la violencia*, ed. per José Luis Ledesma Vera, Javier Muñoz Soro i Javier Rodrigo, 251-278. Madrid: Siglo XX de España, 2005.
 - *Falange. Las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936-1975)*. Zaragoza: IFC, 2013.
 - «Falange y el cambio político y social en la España del desarrollismo. Materiales para explicar una socialización compleja». *Proyecto de Investigación HAR2008-05949/Hist del Ministerio de Ciencia e Innovación, Gobierno de España*.
 - «Jóvenes, intelectuales y falangistas: apuntes sobre el proceso de ruptura con la dictadura en los años sesenta». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, nº 16 (2013): 103-122.
 - «Juventud universitaria y fascismo. GUF, NSDStB y SEU. Un análisis comparativo». A *La Universidad española bajo el Régimen de Franco*, ed. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer i Juan José Carreras Ares, 63-92. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991.
 - «La voz de la juventud. Prensa universitaria del SEU en el Franquismo». *Bulletin Hispanique*, volum 98, nº1 (1996): 175-199.
 - «Spanish Universities under Franco». A *Universities under dictatorship*, ed. per John Connelly i Michael Grüttner, 113-138. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2005.
- Sáez Marín, Juan. «Asociacionismo juvenil en Europa hasta 1940 (Notas para su Estudio, I)». *De Juventud*, nº 5 (1982): 37-57.

— *El Frente de Juventudes. Política de juventud de la España de la postguerra (1937-1960)*. Madrid: Siglo XXII de España Editores, S.A., 1988.

Salvador i Nayach, Antoni. *Els estudiants sota el Franquisme*. Barcelona: Associació d'Estudiants Progressistes i Associació Catalana d'Estudiants, 1988.

Sánchez Aranda, Antonio. «La instrumentalización política del deporte universitario por el Estado franquista: del Sindicato Español Universitario a la Asociación Profesional de Estudiantes y al Asociacionismo Deportivo Universitario (1965-1969)». *Revista Andaluza de Derecho del Deporte*, nº 4 (2008): 13-32.

Santacana i Torres, Carles. *El Camp Nou. 50 anys de batec blaugrana*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2007.

— «Espejo de un régimen. Transformación de las estructuras deportivas y su uso político y propagandístico (1939-1961)». A *Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España (1870-2010)*, ed. per Xavier Pujadas, 205-232. Madrid: Alianza Editorial, 2011.

Sanz Díaz, Benito. «SEU. Sindicato Español Universitario. Sindicato único falangista». A *Rojos y demócratas. La oposición al franquismo en la Universidad de Valencia. 1939-1975*, ed. per Comisiones Obreras del país valenciano, 29-49. València: Albatros, 2002.

— «Tiempo de silencio: La dictadura franquista sin oposición. Universidad de Valencia, 1939-1965». A *Memoria del Antifranquismo. La Universidad de Valencia bajo el franquismo. 1939-1975*, 29-74. València: Universitat de València, 1999.

Saz, Ismael. «El primer franquismo». *Ayer*, nº 36 (1999): 201-222.

Sidicaro, Ricardo. «Regímenes políticos y sistemas educacionales». *Propuesta educativa*, nº 1 (1989): 5-12.

- Simón Sanjurjo, Juan Antonio. «La diplomacia del balón: deporte y relaciones internacionales durante el Franquismo». *História e Cultura*, Franca, v. 4, nº 1 (març 2015): 165-189.
- Souto Kustrín, Sandra. «Juventud y movilización política en la Europa de entreguerras». *Melanges de la Casa de Velázquez, Dossier Jóvenes en la historia*, 34-1 (2004): 179-215.
- Tacchi, Francesca. *Storia illustrata del Fascismo*. Florència: Giunti Gruppo Editoriale, 2000.
- Teja, Angela. «Deporte y relaciones internacionales durante el fascismo en Italia». A *Sport y autoritarismos: la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, ed. per Teresa González Aja, 241-280. Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- «Italian sport and international relations under fascism». A *Sport and international politics*, ed. per Pierre Arnaud i Jim Riordan, 147-170. London: Routledge, 1998.
- Thomàs, Joan Maria (1992). *Falange, Guerra Civil, Franquisme. F.E.T y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- *La Falange de Franco. Fascismo y fascistización en el régimen franquista (1937-1945)*. Barcelona: Plaza & Janés, 2001.
- Tójar, Juan Carlos. *Investigación cualitativa: comprender y actuar*. Madrid: La Muralla, 2006.
- Tomàs i Belenguer, Manuel. *Les Corts i el Barça. Vuitanta-cinc anys d'història compartida*. Barcelona: I més paper, 2007.

- Tomasoni, Matteo. «Onésimo Redondo Ortega. Vida, obra y pensamiento de un sindicalista nacional (1905-1936)». Tesi doctoral. Facultat de Filosofia i Lletres, Departament d'Història Moderna, Contemporània i d'Amèrica, Periodisme i Comunicació Audiovisual. Universitat de Valladolid. 2014.
- Torreadella, Xavier. «L'Acadèmia d'Educació Física de Catalunya. Un intent per legitimar un espai institucional i doctrinal de l'educació física en la II República». *Apunts. Educació Física i Esports*, 114, 4t trimestre (octubre-desembre 2013): 23-35.
- Torres Ripa, Javier. *Manual de estilo Chicago-Deusto*. Bilbao: Universidad de Deusto, 2013.
- Traverso, Enzo. *El totalitarisme. Història d'un debat*. València: Universitat de València, 2002.
- Vázquez de Prada, Mercedes. «La oposición al régimen franquista en Barcelona. Algunas muestras entre 1948 y 1951». *Hispania*, LXIII/3, nº 215 (2003): 1058.
- Vittoria, Albertina. «L'Università italiana durante il regime fascista: controllo governativo e attività antifascista». A *La Universidad española bajo el Régimen de Franco*, ed. per Miguel Ángel Ruiz Carnicer i Juan José Carreras Ares, 29-61. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991.
- Viuda Serrano, Alejandro. «España en los Juegos Olímpicos del primer franquismo: lo importante fue participar». *Materiales para la historia del deporte*, suplemento especial nº 2 (2015): 257-262.
- «La censura del tema deportivo en la prensa durante la posguerra española (1939-1945)». Tesi doctoral. Facultat de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport (INEF). Universitat Politècnica de Madrid. 2014.

- «Santiago Bernabéu y el Real Madrid: un análisis histórico del mito del fútbol. Política y deporte en la España Franquista». *AGON, International Journal of Sport Sciences*, vol. 3 (1) (2013): 33-47.
- Viver Pi-Sunyer, Carles. *El personal político de Franco (1936-1945). Contribución empírica a una teoría del régimen franquista*. Barcelona: Vicens Vives, 1978.
- Vizuet Carrizosa, Manuel. «El deporte escolar del Franquismo. Los Juegos Escolares Nacionales». *ATHLOS. Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, nº 4 (junio 2013): 95-113.
- «La educación física y el deporte como recurso y justificación políticos en el mundo contemporáneo». *EFIDEX, Educación física, Deportes y Expresión*, recuperat a <https://efidex.wordpress.com/2016/09/22/la-educacion-fisica-y-el-deporte-como-recurso-y-justificacion-politicos-en-el-mundo-contemporaneo/>, 22 de setembre de 2016.
- «La formación del profesorado de educación física masculino durante el Franquismo. Una experiencia educativa sui generis». *ATHLOS. Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, nº 3 (novembre 2012): 78-122.
- Zagalaz Sánchez, Mª Luisa. «La educación física femenina durante el franquismo. La sección femenina». *Apunts*, nº 65 (3er trimestre 2001): 6-16.
- Zagalaz Sánchez, Mª Luisa i Javier Cachón Zagalaz. «La Escuela de Profesoras de Educación Física “Julio Ruiz de Alda” de Madrid.» *Athlos, Revista Internacional de Ciencias Sociales de la Actividad Física, el Juego y el Deporte*, vol. III año II, nº 3 (novembre 2012): 144-168.

MATERIAL LEGISLATIU (per ordre d'aparició)

ESPAÑA. "Decreto núm. 333. Estatutos de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.". *Boletín Oficial del Estado* (7 agosto 1937), p. 2738.

ESPAÑA. "Decreto de 31 de julio de 1939 aprobando los Estatutos, modificados, de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S." *Boletín Oficial del Estado* (4 agosto 1939), p. 4238.

ESPAÑA. "Decreto núm. 41. Estatutos del Sindicato Español Universitario, art. 1.b)." *Boletín Oficial del Estado* (21 noviembre 1937), núm. 399.

ESPAÑA. "Decreto de 23 de septiembre de 1939 integrando en el Sindicato Español Universitario a las Asociaciones escolares de la Comunión Tradicionalista y las que pertenecían a la Confederación de Estudiantes Católicos de España." *Boletín Oficial del Estado* (9 octubre 1939), p. 5666.

ESPAÑA. "Decreto de 28 de diciembre de 1939 sobre funciones de la Sección Femenina de Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S." *Boletín Oficial del Estado* (29 de diciembre de 1939), p.7347.

ESPAÑA. "Ley de 6 de diciembre de 1940 instituyendo el Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (7 de diciembre de 1940), p. 8392.

ESPAÑA. "Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS." *Boletín Oficial del Estado* (5 marzo 1941), núm. 64, p. 1551.

ESPAÑA. "Decreto de 2 de septiembre de 1941 de creación de las escuelas de mando del Frente de Juventudes." *Boletín Oficial del Estado* (3 de septiembre de 1941), p. 6886.

ESPAÑA. “Orden de 16 de octubre de 1941 por la que se establecen en todos los Centros de primera y segunda enseñanza las disciplinas de Educación Política, Física y Deportiva y las de iniciación en las Enseñanzas del hogar, bajo la inspección y vigilancia del Frente de Juventudes.”. *Boletín Oficial del Estado* (18 de octubre de 1941), p. 8090.

ESPAÑA. “Decreto de 28 de noviembre de 1941 por el que se reorganiza la Secretaria General de F. E. T. y de las J. O. N. S., agrupándose en cuatro Vicesecretarías los Organismos centrales del Movimiento.” *Boletín Oficial del Estado* (30 de noviembre de 1941), p. 9330.

ESPAÑA. “Ley de 9 de julio de 1943 sobre Ordenación de la Universidad Española”. *Boletín Oficial del Estado* (31 de julio de 1943), p. 7406.

ESPAÑA. “Orden de 11 de noviembre de 1943 por la que se integra a todos los alumnos de las Facultades Universitarias en el Sindicato Español Universitario”. *Boletín Oficial del Estado* (15 noviembre 1943), p. 11018.

ESPAÑA. “Decreto de 26 de enero de 1944 por el que se establece en las Universidades españolas la enseñanza religiosa.” *Boletín Oficial del Estado* (8 febrero 1944), núm. 39, p. 1106.

ESPAÑA. “Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se dispone queden integrados en el Sindicato Español Universitario los alumnos que cursen estudios superiores en Centros ajenos a la Universidad”, *Boletín Oficial del Estado* (9 abril 1944), núm. 100, p. 2822.

ESPAÑA. “Decreto de 29 de marzo de 1944 por el que se establecen en las Universidades Cursos de Educación Física para los escolares”. *Boletín Oficial del Estado* (10 de abril de 1944), núm. 101, p. 2845.

ESPAÑA. "Orden de 6 de junio de 1944 por la que se crea la Junta Nacional de Educación Física." *Boletín Oficial del Estado* (23 de junio de 1944), p. 4920.

ESPAÑA. "Orden de 10 de julio de 1944 por la que se nombran miembros de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria a los señores siguientes." *Boletín Oficial del Estado* (19 de julio de 1944), p. 5506.

ESPAÑA. "Orden de 20 de julio de 1944 por la que se crea el cargo de Inspector Nacional de Educación Física." *Boletín Oficial del Estado* (21 de agosto de 1944).

ESPAÑA. "Decreto de 9 de noviembre de 1944 por el que se establece la Educación Física en los Centros de Enseñanza superior Técnica".

ESPAÑA. "Orden de 31 de enero de 1945 por la que cesa en el cargo de vocal de la Junta Nacional de Educación Física, en representación del Sindicato Español Universitario, don José Antonio Searle Fernández de la Cancela." *Boletín Oficial del Estado*, núm. 47, p. 1359.

ESPAÑA. "Orden de 31 de enero de 1945 por la que se nombra miembro de la Junta Nacional de Educación Física, en representación del S.E.U., a don Jorge Hernández Bravo." *Boletín Oficial del Estado*, núm. 47, p. 1359.

ESPAÑA. "Orden de 12 de septiembre de 1945 por la que se amplían en dieciséis el número de Profesores de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (11 de octubre de 1945), núm. 284, p. 2246.

ESPAÑA. "Orden de 13 de septiembre de 1945 por la que se dispone que los alumnos de las Universidades y Centros Superiores dedicarán a la Educación Física dos horas semanales." *Boletín Oficial del Estado* (11 de octubre de 1945), núm. 284, p. 2247.

ESPAÑA. "Orden de 8 de octubre de 1945 por la que se dan normas para el funcionamiento de los servicios administrativos de la Junta Nacional de Educación

Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (7 de noviembre de 1945), núm. 311, p. 2838.

ESPAÑA. "Orden de 13 de octubre de 1945 por la que se regulan las inscripciones de las enseñanzas de Educación Física para el curso 1945-46 en las Facultades Universitarias." *Boletín Oficial del Estado* (6 de noviembre de 1945), núm. 310, p. 2823.

ESPAÑA. "Orden de 3 de noviembre de 1945 por la que se regulan las actividades del Profesorado de Educación Física." *Boletín Oficial del Estado* (25 de noviembre de 1945), núm. 329, p. 3160.

ESPAÑA. "Orden de 24 de noviembre de 1945 por la que se dan normas sobre las enseñanzas de Formación Política, Religiosa y Educación Física en las Universidades y Centros de Enseñanza Superior dependientes de este Departamento." *Boletín Oficial del Estado* (17 de diciembre de 1945), núm. 351, p. 3545.

ESPAÑA. "Orden de 19 de octubre de 1946 por la que se determina la duración de los cursos de Educación Física en las Universidades." *Boletín Oficial del Estado* (10 de noviembre de 1946), núm. 314, p. 8172.

ESPAÑA. "Orden de 23 de diciembre de 1948 por la que se autoriza a la Junta Nacional de Educación Física Universitaria para la adquisición de una finca en Salamanca." *Boletín Oficial del Estado* (12 de enero de 1949), núm. 12, p. 182.

ESPAÑA. "Decreto de 22 de diciembre de 1950 por el que se crea la Junta de Obras de la Universidad de Barcelona". *Boletín Oficial del Estado* (16 de febrero de 1951), núm. 47, p. 708.

ESPAÑA. "Decreto de 24 de octubre de 1952 sobre adquisición de terrenos para completar la Zona Universitaria de Barcelona". *Boletín Oficial del Estado* (9 de noviembre de 1952), núm. 314.

ESPAÑA. "Orden de 27 de febrero de 1955 por la que se aprueba la adquisición por la Junta Nacional de Educación Física Universitaria de las instalaciones deportivas existentes en los terrenos cedidos por el Ayuntamiento de Zaragoza a la Universidad de dicha capital, por un importe de 300.000 pesetas." *Boletín Oficial del Estado* (20 de marzo de 1955), núm. 79, p. 1814.

ESPAÑA. "Decreto de 18 de marzo de 1955 por el que se aprueba el proyecto de Instalaciones Deportivas en la Ciudad Universitaria de Barcelona". *Boletín Oficial del Estado* (1 de abril de 1955), núm. 91, p. 2144.

ESPAÑA. "Orden de 14 de junio de 1955 por la que se aprueban las obras de construcción de las instalaciones deportivas en la Facultad de Ciencias de la Universidad de Valencia, con cargo a los fincos propios de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (24 de junio de 1955), núm. 175, p. 3789.

ESPAÑA. "Orden de 14 de junio de 1955 por la que se aprueban las obras de construcción de las instalaciones deportivas en la Facultad de Ciencias de la Universidad de Valencia, con cargo a los fincos propios de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (24 de junio de 1955), núm. 175, p. 3789.

ESPAÑA. "Orden de 14 de junio de 1955 por la que se aprueban las obras de construcción de un gimnasio en la Universidad de La Laguna, con cargo a los fincos propios de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (24 de junio de 1955), núm. 175, p. 3789.

ESPAÑA. "Orden de 22 de julio de 1955 por la que se dispone la adjudicación de las obras de construcción de un campo de baloncesto en la Escuela de Peritos Industriales de Santander, con cargo a los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (21 de agosto de 1955), núm. 233, p. 5175.

ESPAÑA. "Orden de 20 de julio de 1955 por la que se dispone la adjudicación de las obras de construcción de un gimnasio de la Universidad de La Laguna, con cargo a los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (22 de agosto de 1955), núm. 234, p. 3192.

ESPAÑA. "Orden de 30 de julio de 1955 por la que se dispone la adjudicación de las obras en las instalaciones deportivas de la Facultad de Ciencias de la Universidad de Valencia, con cargo a los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (22 de agosto de 1955), núm. 234, p. 3192.

ESPAÑA. "Orden de 29 de septiembre de 1955 por la que se aprueban las obras de construcción de las instalaciones deportivas de la Universidad de Zaragoza, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (7 de octubre de 1955), núm. 280, p. 6058.

ESPAÑA. "Orden de 29 de septiembre de 1955 por la que se aprueba la adquisición de una finca para destinarla a instalaciones y construcciones deportivas de la Universidad de Granada, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (7 de octubre de 1955), núm. 280, p. 6058.

ESPAÑA. "Orden de 3 de octubre de 1955 por la que se adjudican las obras de construcción de un campo de hockey en la Escuela de Peritos Industriales de Vigo, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (26 de octubre de 1955), núm. 299, p. 6444.

ESPAÑA. "Orden de 15 de noviembre de 1955 por la que se adjudica definitivamente a don Isidro Beltrán Monzón las obras de construcción de las instalaciones deportivas de la Universidad de Zaragoza, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación

Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (2 de diciembre de 1955), núm. 336, p. 7285.

ESPAÑA. "Orden de 10 de enero de 1956 por la que se aclara la de 29 de septiembre de 1955 sobre adquisición de terrenos para las instalaciones deportivas de la Universidad de Granada." *Boletín Oficial del Estado* (19 de enero de 1956), núm. 19.

ESPAÑA. "Orden de 23 de enero de 1956 por la que se aprueban las obras de construcción de las instalaciones deportivas de la Universidad de Zaragoza, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (29 de enero de 1956), núm. 29, p. 711.

ESPAÑA. "Orden de 14 de febrero de 1956 por la que se adjudican las obras de construcción de un gimnasio en la Escuela de Comercio de Granada, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (3 de marzo de 1956), núm. 63, p. 1445.

ESPAÑA. "Orden de 9 de marzo de 1956 por la que se aprueba definitivamente la ejecución de las obras de construcción de las instalaciones deportivas de la Universidad de Zaragoza, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (24 de marzo de 1956), núm. 84, p. 1999.

ESPAÑA. "Orden de 9 de marzo de 1956 por la que se adjudica definitivamente la ejecución de las obras de construcción de pistas para saltos y lanzamientos en las instalaciones deportivas de la Universidad de Sevilla, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria." *Boletín Oficial del Estado* (24 de marzo de 1956), núm. 84, p. 1999.

ESPAÑA. "Orden de 5 de junio de 1956 por la que se autoriza la transferencia de la contrata de obras de construcción de las instalaciones deportivas de la Facultad de

Ciencias de la Universidad de Valencia a favor de «Construcciones Rodrigo, S.A.»”
Boletín Oficial del Estado (22 de julio de 1956), núm. 204, p. 4797.

ESPAÑA. “Orden de 10 de octubre de 1956 por la que se adjudica definitivamente la ejecución de las obras de construcción de instalaciones varias en los Campos de Deportes de la Universidad de Sevilla, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria.” *Boletín Oficial del Estado* (26 de octubre de 1956), núm. 300, p. 6797.

ESPAÑA. “Orden de 21 de enero de 1957 por la que se aprueba definitivamente las obras de construcción de pistas de tenis y balonmano de la Ciudad Universitaria «Francisco Franco» de Oviedo, con cargo los fondos de la Junta Nacional de Educación Física Universitaria.” *Boletín Oficial del Estado* (14 de febrero de 1957), núm. 45, p. 895.

ANNEXOS

Annex I. Quadre resum entrevistes

Annex II. Entrevista Sr. Tomàs Barris

Annex III. Entrevista Sr. Romà Cuyàs

Annex IV. Entrevista Dr. Galilea

Annex I. Quadre resum entrevistes

Nom entrevistat	Data	Lloc	Durada
Tomàs Barris Ballestín	09/02/2017	Cafeteria Hotel Olivia Balmes (Barcelona)	1h 14' 22"
Romà Cuyàs Sol	08/02/2017	Casa seva (Sant Quirze del Vallès)	21' 22"
Jesús Galilea Muñoz	06/03/2017	Casa seva (Barcelona)	23' 41"

1 **Annex II. Entrevista Sr. Tomàs Barris**

2 [Introducció: explicació dels objectius i de la dinàmica de l'entrevista per part de
3 l'entrevistadora]

4 Raquel: Doncs bé, senyor Barris, bon dia agrair-li la seva participació primer de tot en la meua
5 tesi doctoral, esmentar-li que aquesta se centra en la pràctica de l'esport universitari durant
6 l'època franquista, sobretot entre els quaranta-cinc, cinquanta-cinc més o menys, però vostè
7 pot aportar tota aquella experiència vital que tingui a veure en qualsevol dels anys. Per tant, des
8 d'aquesta perspectiva vostè què ens podria explicar sobre aquest esport vinculat a la universitat,
9 vostè va fer estudis universitaris...

10 Barris: Bueno, partint del punt de que jo no sabia apenas el batxillerat, no tinc estudis, de cop i
11 volta em vaig convertir en doctorat per la universitat d'Oviedo ehh, la facultat en la tesis en
12 derecho, tot perquè em vam vindre els organitzadors dels jocs mundials universitaris i volien
13 que jo, de les millors marques en aquells moments, pogués participar. I jo encantat perquè clar
14 competia amb els bons, faig bones marques...

15 R: Això quin any era?

16 B: A l'any quaranta-cinc. Si, va ser l'any cinquanta-sis, cinquanta sis. Llavors jo vaig dir "bueno,
17 miren ustedes, yo no tengo estudios universitarios ni de párvulos tengo nada, a los doce años
18 ya trabajaba yo, y mi universidad ha sido la calle"; "no te preocupes, te vamos a doctorar por la
19 universidad de Oviedo", i envia una fotografia i allí posa el meu nom, la data, la data, i em van
20 convertir en universitari per participar als campionats del món d'aquest col·lectiu.

21 R: A on va ser això recorda?

22 B: San Sebastià

23 R: Ahh, és veritat, és veritat.

24 B: A San Sebastian.

25 R: La setmana esportiva internacional, tota la setmana va ser, es cert. I qui li va fer aquest tràmit?

26 B: Ehh?

27 R: Qui li va fer aquest tràmit?

28 B: El departamento universitario la...

29 R: El SEU?

30 B: El SEU em va vindre a buscar, que jo tenia unes marques destacades i jo vaig dir que si
31 enseguida, però vaig veure que era una trampa impresentable. Que la senyora Cunit recull amb

- 32 metodes personales en deportivas meves, no? I ara un dia d'aquests això sortirà a tot el món.
33 (riuen)
- 34 R: I aquella setmana, en aquests campionats que vostè va participar recorda si el règim si havia
35 alguna transmissió específica d'ideologia, de que havien que respectar certs principis o cadascú
36 anava allà?
- 37 B: Allí només era "amor y patria". Y hacer lo mejor para España. No hi havia un altre condició. I
38 a tu l'atleta, la qüestió és fer-ho bé i si ho fas bé ells contentíssims, i si ho fas malament...
- 39 R: No tant...
- 40 B: No tant...
- 41 R: I el van rebre el delegado nacional de deportes o Franco, o algú els hi va fer una recepció en
42 algun moment com a representants d'Espanya vull dir?
- 43 B: No, no, no, no el "districte" universitari, el SEU es va encarregar de tot, jo em vaig limitar a dir
44 que sí, vaig dir que sí, i home per mi era molt gratificant ser universitari tu, un doctorat en la
45 universitat d'Oviedo, allò era molt gran. Els espanyolitos de la època érem així, però això sí les
46 coses sempre molt clares.
- 47 R: I tant, i tant. I no recordarà pas la persona en concret oi que li va fer això? Qui va fer el tràmit
48 el nom?
- 49 B: No.
- 50 R: I en aquella època va participar també en els nacionals, en els juegos universitarios nacionales,
51 perquè si no m'equivoco el cinq(-)?
- 52 B: No, mai.
- 53 R: Perquè en el cinquanta cinc també van ser aquí a Barcelona?
- 54 B: Sí, sí, sí.
- 55 R: I en aquests no, en canvi?
- 56 B: Mai. Només em van vindré a buscar per ...
- 57 R: Els internacionals...
- 58 B: Els internacionals, que jo vaig dir que si.
- 59 R: I ja no li van dir de continuar ni de...?
- 60 B: No, no, no. Molt content perquè a la prova vaig fer segon o tercer però bueno el guardó meu
61 és que em van fer universitari amb carrera i tot tu, i no sabia, i només era "enmendado". Després
62 la vida m'ha ensenyat molt, eh.
- 63 R: Ja. I en altres esdeveniments esportius que vostè participés de l'època a nivell nacional per
64 exemple, percebia aquesta pressió o no des del règim?
- 65 B: Sí.
- 66 R: Sí?

67 B: Això va sortir, A mi això m'ha portat, avia'm coses molt gratificants però també coses no ho
68 són tant, no, a mi em tenien aquí a Catalunya sobretot, no abans ara sí, em retreuen tot de la
69 meva època en el règim franquista, jo vaig néixer en aquesta època, la gent que vivia les penúries
70 i les calamitats que hi havia una postguerra, dos guerres mundials, i bueno a Espanya no teníem
71 res, i llavors jo vaig començar gràcies al senyor Juan Antonio Samaranch vam buscar el millor
72 entrenador del món per XXX (5:37), aquí li deien aquest noi aquí no farà mai res, diu busqueu el
73 millor del món, vaig anar a Alemanya a entrenar i vaig fer un XXX (5:47) allà, que passa? Que tots
74 els consolats i ambaixades espanyoles per tot Europa enviaven a Barcelona, a Espanya perdó,
75 pues els meus èxits, un espanyol a països que no sabien que existia l'atletisme, no?, Només
76 toros, futbol i folklòriques, i bueno jo anava en aquí i va haver-hi un moment que em van dir, el
77 govern que em donaven la medalla al mérito civil...

78 R: No deportivo...

79 B: Civil, molt benvinguda, me la van donar i bueno això m'ha passat factura al cap dels anys i
80 actualment ara, m'ha tancat, bueno, moltes portes, no com ho diria jo, no me les ha tancat, és
81 que jo no vull anar-hi, entens? Això és una de les coses. Un altra cosa que també el antic règim
82 franquista li dec molt, lo més gran de tot és que gràcies a un militar vaig ser atleta olímpic. Als
83 jocs de Melbourne, no vaig poder participar perquè Espanya es va retirar per la invasió Russa a
84 Hongria. Hongria va anar-hi però Espanya i Holanda no hi van anar-hi, aquella oportunitat del
85 cinquanta-sis a Melbourne se'm va perdre i va arribar aquesta de Roma el 1960, llavors jo vivia,
86 estava en plena gira nòrdica com cada any i vaig tindre una lesió al tendó d'aquiles a
87 Gotemburgo, al nord, no Goteborg, Gotemburgo, i el taló d'aquiles se'm va afectar i no vaig
88 poder entrenar molts dies, setmanes, i m'entero pels diaris que estava seleccionat per anar a
89 Roma.

90 R: Pels diaris?

91 B: Sí, sí, sí, pels diaris, ràpidament em poso en contacte amb la delegación nacional de deportes
92 y le digo oiga, el general Agulla, "mire mi general, le agradezco mucho que se haya acordado de
93 mi para participar en la ultima oportunidad que tengo que es Roma, pero yo no puedo competir
94 porque estoy lesionado, no he entrenado mi moral está por los suelos, y además le voy a quitar
95 el sitio a otro compañero". La seva resposta va ser contundent, "tú vas a ir a los juegos olímpicos
96 te guste o no, porque te lo mereces, te lo has ganado y no le quitas el puesto a ningún
97 compañero, y cuidado que te retires o hagas alguna otra pasada parecida porque la moral y todo
98 esto te lo arreglo yo en un segundo". I vaig anar a Roma. Imposat per un militar. Llavors allí pues
99 vaig tindre una actuació nefasta, dolentíssima però vaig aconseguir ser olímpic, cosa que és el
100 que més aprecio jo, perquè els títols els records i totes aquestes coses són molt maques, però

101 ser olímpic a qualsevol esport és el més gran que pot assolir, i això es un altre de les coses que
102 tinc XXX (9:07)

103 R: Llavors arrel d'això vostè creu que el règim es volia servir, valer, d'aquests bons resultats seus
104 esportius per posar-se una medalla també una mica ells no diguem-ne el règim com "ah, que
105 bons que som"?

106 B: Evidentment. I et dic una altra cosa, quan parlem del règim parlem també dels militars com
107 acabo d'expressar. No, eren una gent que van ajudar molt a l'esport atlètic espanyol, els militars
108 tenien molt bona voluntat, moltes ganes, però no sabien massa, però la voluntat no se'ls hi pot
109 negar, volien, volien. I llavors pues, jo vaig anar a l'escola de educació física de Toledo...

110 R: Sí a la escuela central, central de gimnasia.

111 B: Sí, vaig quedar varies vegades campeón de España militar i bueno em van fer moltes coses,
112 molt gratificants per mi, em van tractar molt bé i d'aquí va sortir una cosa agradable, per això
113 no puc parlar mai dels militars. No, no, ho dic sincerament, jo vaig ser molt feliç amb ells i si no
114 feien més, repeteixo, és perquè no en sabien més, però voluntat a rodes. Quan dels campionats
115 universitaris, els campionats militars, els campionats del frente de joventuts, de XXX (10:30) i de
116 tota la parafernalia que teníem d'això, entre tots es va poder aixecar una mica el nivell nostre.

117 R: Esportiu.

118 B: I a demés, jo crec estic considerat gràcies al Juan Antonio Samaranch, vaig obrir les portes de
119 tot Europa, de tot Europa, de l'atletisme espanyol. I això es una cosa que jo estic molt orgullos,
120 entens? I no ho cambio per res, no ho cambio per res.

121 R: No, no, clar que no, i tant.

122 B: Experiències aquí les que vulguis, bueno, de tot em va passar de tot, anava sol sense mànagers
123 al principi, jo vaig córrer a Berlin, vaig batre el record d'Espanya de dos mil metres i el mànager
124 de l'equip em va dir clar, les seves gires estiuenques per Europa que van els millors del món, em
125 XXX (11:22) córrer a Goteborg o Berlin, oh, que bé.

126 R: És la Meca, no?

127 B: És la Meca del mig fondo mundial. Sí, sí, sí, sí, hi vaig anar-hi; debuto a Goteborg i guanyo i
128 record d'Espanya, vaig a córrer a XXX (11:39), un altre XXX (11:41) record d'Espanya i guanyo. I
129 llavors bé l'anècdota bona història, quan XXX (11:49) diu, li vull donar una notícia, vostè correrà
130 a l'estadi olímpic d'Estocolmo, que l'any 1912 es van fer els jocs olímpics, i jo dic caramba, esto
131 si que es, es deia Stromberg el director d'un diari molt de notícies generals de Suecia, del
132 Goteborg XXX (12:08) diu esto es lo más grande que me puede pasar, "sí Tomás, tú correrás allí"
133 i jo bueno estava que no em creia, però arriba l'hora de la veritat i em diu "Tomás, tú no podrás
134 correr la serie buena, vas a ir a la segunda" "¿que dice?" "Sí, porque tú tienes unas marcas que
135 son muy buenas para la época pero piensa que no tiene el calibre de la gente que te vas a

- 136 competir tu, campeones del món, olímpics, tot això”, digo “hombre, pues mire señor Stromberg,
137 yo vengo de Friburgo entrenando, sí, sí, sí de Berlin con usted, que quiere decir que si no corro
138 la serie mañana cojo el avión y me marcho...”
- 139 R: Així...
- 140 B: Clar, hombre. Sí, sí me marcho señor Stromberg mañana por la mañana, XXX (13:12) mejorar
141 mis marcas que creo que tengo mis posibilidades. L’endemà, “Tomás, es posible correr en la
142 serie A, con los buenos...”
- 143 R: Li van posar un carrer només per vostè.
- 144 B: No, no, no...
- 145 R: Era broma, era broma...
- 146 B: Sí es pot dir que sí, un lloc més. I clar als diaris de informació nacional o esportiva tot en
147 general, ficaven un espanyol en el estadio olimpico en majúscules, tot ho guarneixen, esperamos
148 que no sea uno de los tantos turistas que vienen por aquí y que tal, dicen que tiene unas marcas
149 mas o menos, que yo... sí, he guanyat aquí, he guanyat aquí... Tot excusa. Vaig córrer i vaig
150 guanyar. I vaig batre el record d’Espanya de 1500m per quatre segons que és molt. Allò va ser la
151 marimorena...
- 152 R: A partir d’allà...
- 153 B: La volta al ruedo, torero, torero, i potser vaig ser el primer atleta al món que va estar en marxa
154 sempre es donar una volta al estadi impulsat pels periodistes, autografos i tot, no sé què, i
155 l’endemà als diaris, en portada ehh més que el XXX (14:40)
- 156 R: Bueno, clar és que en aquell moment...
- 157 B: Vaig entrar, els campions olímpic i campió mundial, un americà i un suec, estava molt ben
158 entrenat...
- 159 R: I suposo que aquí li devien fer una recepció com tocava en el seu momento, no?
- 160 B: Aquí no, Quan vaig arribar aquí, aquesta gent XXX (15:09), diaris feixistes coses, bueno, al
161 arribar l’avió a l’aeroport del Prat, jo me’n faig encara aquella de manguito d’hivern, quina calor
162 que fot, amb el quadro aqui de caldet de conill, i entre els fotografos del Prat, i Samaranch, i
163 Samaranch em va buscar als meus pares pobrets i els porta allí. XXX (15:37) Diu mira, i els meus
164 pares...
- 165 R: Una emoció...
- 166 B: I després aquí pues clar, homenatges, pues si reconeixements, més que homenatges perquè
167 encara estava actiu eh, era època franquista, però jo estava molt orgullós no de ser franquista,
168 gràcies aquesta gent...
- 169 R: Li van permetre...

- 170 B: Encarrilar la meua vida, vaig fer moltes coses molt gratificants, vaig provocar el
171 professionalisme a Espanya, perquè anava XXX (16:18) menys el senyor Barris, m'entens? No
172 cobrava res, dos dòlars al dia per un XXX (16:22) i volia comprar un regal a ma mare i no tenia
173 cèntims. I vaig anar XXX (16:28) I vaig buscar el sistema per començar a guanyar cèntims, perquè
174 clar et convidàvem ells, directament...
- 175 R: El cridaven, l'anaven a buscar...
- 176 B: Exactament, i llavors jo tenia totes les cartes a la mà, i vaig sapiguer fer-ho perfectament,
177 perfectament perquè XXX (16:47) en un puesto, i l'endemà havia de córrer vint quilòmetres i
178 l'endemà trenta quilòmetres, m'entens, XXX (16:53)
- 179 R: Molt bé.
- 180 B: Vostès no em paguin tot el viatge, i jo vaig dir, si que m'havien de pagar, sí pagui'm la meitat,
181 vale, però pagui'm amb bitllet d'aviació obert, obert que duri un any i el pots reconvertir amb
182 els quilòmetres que vulguis amb altres direccions que encara els guardo tots, anar a una altre
183 puesto el mateix, pam bitllet.
- 184 R: Clar...
- 185 B: Així ja el viatge de tornada jo el tenia, això quan reconvertíem els bitllets doncs, tenia una
186 invitació de Grècia, d'Anglaterra, d'Itàlia, i em deien para ir a la agencia a coger un viaje, i ells
187 deien no cuando vengo aqui me lo pagan en efectivo, en dòlars, vale, m'anaven amb els bitllets a
188 l'agència, i escolta quans quilòmetres hi ha aquí, uuu, pues fes-me Barcelona, Roma i tornar.
189 Pues esto son tants quilòmetres, treus d'aquí em fas un bitllet, jo cobraré d'aquí, i ja li he
190 cobrat...
- 191 R: Fantàstic, Bueno, bueno, tot això forma part de com buscar-se les garrofes...
- 192 B: De la pilleria espanyola...
- 193 R: Clar, clar que si.
- 194 B: I bueno i així vaig començar i quan volia posar les XXX (18:12) si voleu que vinguin, vull cèntims
195 com cobren tots, allí cobra el mànager, el representant, el del marcador, el que escombra, és un
196 mercadillo, el deporte más puro y más olímpic com és el atletismo, doncs allò era un mercadillo,
197 compro, vendo, cambio, saps? I allí pues si t'espaviles guanyes diners, i allí vaig guanyar cèntims,
198 vaig poder formar una família, amb tots els seus requisits, amb fills, tinc quatre, avui en dia tots
199 tenen carreres universitàries de alto copete, això son empleos de por vida, en situacions molt
200 importants, les seves "sirventes" i les seves parelles, que puc demanar més jo? Quan als dotze
201 anys ja treballava, tu...
- 202 R: I tant. Sí, sí.
- 203 B: Jo tinc que renegar, del règim franquista? Mai a la vida renegaré. Les persones hem de ser
204 agraïdes, ara si em parles de la actualitat d'ara, aquí ja no entro perquè això ja no.

- 205 R: I amb al SEU senyor Barris?
- 206 B: Com?
- 207 R: Amb el SEU, va tenir algun vincle o no?
- 208 B: No, no, no cap. Home, gràcies a que em van donar això, tu. M'ho havia deixat, després he
- 209 tornat a caixa, ja t'ho he dit no. Sí ho vaig treure de tot, perquè et fas un fart de XXX (19:46)
- 210 R: Sí, sí, i tant endavant. Respecte el seu període que va estar al Espanyol, que m'explica
- 211 d'aquelles instal·lacions? De qui eren propietat? Qui entrenava en allà?
- 212 B: Doncs aquelles, nosaltres entrenàvem al camp de futbol de Sarrià, al vell de Sarrià gràcies al
- 213 conserge Timbons, que era conserge i un futbolista molt famós, i ens permetia en contra dels
- 214 consells de la directiva entrenar a la gespa, donant voltes, per fora i passant per sota les porteries
- 215 tal, i tenia unes pistes també del..., ubicades a la diagonal que es deien les pistes del camp Pirelli,
- 216 que era una pista molt petita, però suficient per poder anar a entrenar, allí veies els nois
- 217 universitaris i qui volies, m'entens?
- 218 R: Eren, es deien de la Pirelli, perquè eren propietat de la casa Pirelli?
- 219 B: Pirelli no, allò era propietat d'un ex directiu de l'espanyol aquells terrenys...
- 220 R: Ahhhh, i sabia de qui? Ho sabia?
- 221 B: No recordo. Exactament no ho recordo perquè és molt endarrere...
- 222 R: Sí...
- 223 B: I ens repartíem així, ja esta, després van vindre les pistes universitàries a Barcelona, les
- 224 actuals...
- 225 R: Sí al cinquanta-set, més tard...
- 226 B: Però avia'm nosaltres entrenàvem també pel carrer i ens deien de tot la gent aquella època,
- 227 corrent pel carrer, ens deien "aneu a treballar ganduls envers de córrer", ens ho deien. I no vegis
- 228 si algú feia marxa atlètica li deien de tot, tot el que tu vulguis. I nosaltres havíem de passar de
- 229 tot, anàvem a la nostra.
- 230 R: Aquestes de la Pirelli a on estaven ubicades? A on estan ara les...?
- 231 B: Avia'm estan ubicades, t'ho dic enseguida, avia'm baixant per Numància, a la Diagonal quasi
- 232 cantonada amb Numància, costat mar diguéssim, costat del mar, estaven ara passa el tramvia i
- 233 havien allí unes pistes, si home la Pirelli, era un punt de referència quan entrenàvem per la Jean
- 234 Bouin que no era la meva especialitat, "hasta la Pirelli quan heu trigat?" Coses d'aquestes, no?
- 235 R: I perquè es deia Pirelli, si eren propietat d'un ex directiu?
- 236 B: Pues por lo visto allí va haver-hi una concessió d'una empresa vinculada a Pirelli i li van dir
- 237 Pirelli tu.
- 238 R: I així es va quedar...
- 239 B: En aquells temps, deies una cosa i quedava per vida.

- 240 R: Sí, sí, i quan van fer les instal·lacions actuals d'allà de la UB la Pirelli va desaparèixer?
- 241 B: Sí, sí l'administració de Barcelona s'ho va emportar tot, clar home allí no podia estar-hi, com
- 242 a club de hoquei sobre patins el Turó, allí a la plaça Calvo Sotelo que en deien també el van
- 243 treure perquè el XXX (23:03) ho demanaven, no? Però l'espanyol jo tinc records molt bons, però
- 244 també en tinc molt dolents m'entens i jo he estat al Barcelona, que és quan jo vaig ser olímpic,
- 245 estant al Barcelona no a l'Espanyol, i bueno explico coses del club molt maco, si veiessis aquest,
- 246 sempre ho recomano, i està posada secció atletica del futbol club Barcelona, perquè hem
- 247 tenien tot vetat, no volien que jo copiés del Barça, tot ho tenien copyright m'entens...

1 **Annex III. Entrevista Sr. Romà Cuyàs**

2 [Introducció: explicació dels objectius i de la dinàmica de l'entrevista per part de
3 l'entrevistadora]

4 Raquel: Bé, bon dia Senyor Cuyàs.

5 Cuyàs: Arribarà?

6 R: Sí, jo crec que sí, sinó, m'estimo més que m'acosti una mica, ens quedem aquí, així si no li fa
7 res.

8 C: No, per això.

9 R: Bueno, doncs primer de tot agrair-li la seva participació, la seva aportació a la meva tesi
10 doctoral...

11 C: El que passa és que serà una aportació estranya...

12 R: Segur que enriquidora, des d'alguna perspectiva segur que sí.

13 C: No perquè no tinc dades, no tinc, no puc aportar, si he de parlar, de l'atletisme català, puc
14 parlar hores, si és de parlar dels jocs olímpics hores, però dels esports universitaris és que no hi
15 havia.

16 R: Bueno, jo el recondueixo. Quan vostè va fer els estudis universitaris recorda l'existència de la
17 matèria d'educació física dins de l'expedient acadèmic diguem-ne?

18 C: Avia'm, jo faig la carrera del cinquanta cinc al seixanta. Faig la carrera de dret a la universitat
19 antiga, per tant a la plaça universitat, que jo no recordo si en aquell moment això ja era maria o
20 no, ho era quan teníem batxillerat, és a dir, en el batxillerat si que recordo clarament que era
21 que era, una de les tres maries, no? Suposo que això continuava també a l'època universitària,
22 jo no en tinc, és a dir, jo no havia anat mai a classe de religió a la universitat.

23 R: Però en canvi tenien la matèria de religió dins l'expedient acadèmic?

24 C: No ho sé suposo, és a dir, així com ho tinc molt clar en el batxillerat, no ho tinc tant clar amb
25 la universitat, perquè a més a més jo després del XXX (1:47) vaig buscar-me feina i vaig
26 compatibilitzar la carrera i el treball, per tant jo anava a les classes i passi-ho bé, no
27 m'interessava res més no, per tant no tinc consciència d'haver fet classes ni de polítiques, no,
28 no...

29 R: Ni que l'avaluessin ni que fessin...?

30 C: En absolut (riu) en absolut. Potser era més culpa meva, potser si que existia, però si no hi
31 anaves, no hi anaves, no passava res.

- 32 R: Val. Llavors clar tampoc no recorda si havia pas alguna diferència entre els homes i les dones,
33 perquè si té aquesta imatge com tan difosa de la...?
- 34 C: Avia'm, avia'm, noies no hi havia...
- 35 R: No hi havia, en aquella època...
- 36 C: A primer de dret, a l'any 1955 hi havia vuit noies, i érem tres-cents alumnes, eh!!...vuit.
- 37 R: Bueno, molt meritori, molt meritori doncs.
- 38 C: Per tant, en aquella època malauradament el gènere bahh, no ens enganyem era una
39 universitat encara elitista, per tant allà hi anaven els nens de la burgesia, entre els que m'hi
40 contava jo, i noies bueno, capdavanteres, però no hi havia...
- 41 R: Minoritària bàsicament...
- 42 C: Però no hi havia la massificació que es produeix a partir dels seixanta setanta, no? Per tant
43 noies no hi havia, i l'esport femení no existia.
- 44 R: Val, i llavors per exemple recorda suposo que no hi va participar perquè no li tocava com a
45 universitari encara, però els juegos universitarios nacionales que van tenir lloc aquí a Barcelona
46 el cinquanta tres?
- 47 C: No...
- 48 R: No encara...
- 49 C: Jo vaig ser el cinquanta cinc. No, no ens enganyem es van seguir fent campionats d'Espanya
50 universitaris, però eren mentida. Només hi prenien part els estudiants que estaven federats a la
51 federació i que practicaven l'atletisme federat. I aquests eren els seleccionats per anar als
52 campionats.
- 53 R: Als d'Espanya?
- 54 C: Mai un estudiant, ni per error.
- 55 R: És a dir, que no es feia una selecció prèvia?
- 56 C: Res, res, és a dir els que eren federats que eren atletes que tenien entrenament i savien de
57 què anava eren els que composaven la selecció universitària catalana. Per tant era un buf com
58 una casa de pagès.
- 59 R: Val, i recorda el SEU per exemple? El sindicato español universitario.
- 60 C: Recordar-lo en quin sentit?
- 61 R: La obligació de pertànyer-hi, d'estar-hi afiliat?
- 62 C: Avia'm quan jo començo la carrera, que és l'any cinquanta cinc, el cinquanta sis jo m'és doncs
63 les bufetades amb el, jo he corregut davant de la policia, vull dir que sé de què va això i el SEU
64 s'acaba allí. Tota la força que tenia el SEU, que no servia per res, per altra banda, estaves afiliat,
65 però estaves afiliat perquè t'afiliaven, vull dir no és que tu diguis vull dir del SEU, no, no, no, si
66 eres alumne eres SEU.

- 67 R: Tal com es matriculava, oi?
- 68 C: Clar quan et matriculaves eres seu. Però a partir de la ruptura política tremenda de l'any
69 següent el SEU s'acaba, ja de fet desapareix, deixa de tenir una força real, que jo crec que de
70 manera instrumental no l'havia tinguda mai. Em penso que era una instrument del règim però
71 que no era un instrument efectiu de control polític em penso eh...
- 72 R: Sí de fet, bueno, és cert que la intenció inicial o potser els inicis del règim...
- 73 C: És probable que als anys quaranta si que tingués un sentit, segurament de comissari polític,
74 de control de l'alumnat, però l'any cinquanta cinc...
- 75 R: Ja estava molt diluït...
- 76 C: Hi ha les coses ja havien passat bastant, el règim seguia fortíssim eh, perquè el règim estava
77 dictadura pura i dura, però ja no era el mateix...
- 78 R: Més descafeïnat potser...
- 79 C: S'havia estovat una mica, i el SEU no pintava res, vull dir no, no, no el tenies a la mà per res.
- 80 R: Ni el recorda com a prestador de serveis?
- 81 C: Res, absolutament res. El SEU estava al carrer Casp cantonada passeig de Gràcia.
- 82 R: Hi havia anat vostè alguna vegada allà?
- 83 C: No em feia falta per res.
- 84 R: Ni l'havien convocat?
- 85 C: Mai, mai, mai. Jo per altra banda sóc bastant independent eh. Vull dir que faig el que em dóna
86 la gana, ho he fet a la vida el que em dóna la gana, així m'ha anat també. I a mi si una cosa no
87 m'agradava jo feia botifarra de pagès i fora eh.
- 88 R: Bueno amb els riscos que això comportava en el seu moment no?
- 89 C: Bah, tampoc tants. Avia'm jo vaig tenir la sort de tenir una grip quan el XXX (7:24) (pernif) si
90 no jo hauria estat en el (pernif) companys meus de curs van perdre un any, eh. Se'ls va sancionar
91 amb la pèrdua del curs, per tant déu ni do.
- 92 R: Sí, sí prou important.
- 93 C: Per tant jo vaig tenir la sort fins a dalt, perquè sinó hagués estat segur. Perquè bueno
94 evidentment, la situació dictatorial no corresponia a la meva família diguem-ne...
- 95 R: El color, el color era diferent...
- 96 C: Tenia un passat, pensa que el meu avi va ser president de la mancomunitat, a la mort del Prat
97 de la Riba ell era vicepresident primer, bueno quan el Prat de la Riba es posa malalt ja
98 l'anomenen president accidentable amb ell, i a la mort, va presidir l'enterro oficial i sis mesos
99 després, ell tenia defectes de visió importants i no va voler ser ell el nou president, i va ser qui
100 va proposar el Puig i Cadafalch, i llavors el Puig i Cadafalch el que va fer, el president de
101 l'assemblea de compromissaris que va redactar el primer estatut de Catalunya, que el 1919 el

- 102 govern va trencar fet trossets, clar i el meu avi va ser diputat a Les Corts espanyoles de l'any
103 trenta. Per tant, diguem que res cassava amb el Franquisme, no? I per tant era lògic que la meua
104 educació familiar fos antidictadura, no?
- 105 R: Clar, clar, clar, lògicament.
- 106 C: I per tant jo en aquestes coses si em convocàvem XXX (9:02) estripava la noteta i passi-ho bé,
107 però jo en tinc cap consciència de cap acte, ni un de sol, del SEU.
- 108 R: Ni fins i tot, perquè jo tinc memòries de la UB on al final de l'any es proposava la celebració
109 de festivals que en deien d'educació física per mostrar, bueno totes les pràctiques esportives
110 que havien fet...
- 111 C: Però això és como "educación y descanso", no?
- 112 R: Sí però, en el àmbit específic universitari. No ho recorda?
- 113 C: No ho recordo.
- 114 R: Clar, no, no.
- 115 C: No fos perquè no es fessin, és perquè no m'interessava, i qualsevol de les dos, però no me'n
116 recordo.
- 117 R: I haver participat en campionats com comentàvem abans, campionats de...
- 118 C: Mai...
- 119 R: Tampoc.
- 120 C: Mai, perquè jo no era bo. Era Jove, jo entro a la universitat amb quinze anys.
- 121 R: Amb quinze anys? Oh caram, ara si que em deixa...
- 122 C: Jo sóc, jo neixo el vint-i quatre de novembre del trenta vuit. I entro al cinquanta cinc, a
123 l'octubre. I fins al novembre no en feia setze, per tant en tenia quinze. Jo era molt jovenet.
- 124 R: Clar, clar els resultats venen després.
- 125 C: No, no, jo he estat un atleta dolent. Com atleta XXX (10:26) era bo, i jo no vaig ser mai bo, per
126 això vaig passar a directiu. (riuen) Els que no servien per córrer feien de directiu. Però mai, mai,
127 mai, aquests campionats universitaris, diguem-ne la selecció catalana, sempre tenia gent més
128 bona, sempre hi havia atletes de més bon nivell que estaven estudiant, en algun cas ni
129 estudiaven, alguna trampota es va fer.
- 130 R: I vostè recorda en el seu període d'estudiant sentir certa repressió, no sé, aquesta transmissió
131 ideològica a través d'algun professorat en concret o a través d'alguns actes o a través de...?
- 132 C: Córrer davant de la policia sí, quan lo del (penedif), ens vam dedicar des de dins de la
133 universitat a tirar calderilla a la policia, perquè hi havia diguem, un axioma que la policia no
134 entraria a la universitat sense el permís del rector.
- 135 R: Sí es cert...

136 C: Merda, van entrar, i vam córrer tots pels jardins del darrere, jo vaig saltar a on hi havia la
137 mútua general d'assegurances al carrer Balmes, vaig saltar per allà, perquè, perquè
138 t'atonyinaven, t'atonyinaven, no, no, no, no s'estaven de manies, eh. Professors segurament
139 que hi havia però, les classes eren classes, no es feia política. Jo els catedràtics que tinc memòria
140 eren gent XXX (12:22) potser si que algun tenia un passat falangista, però era gent maca, era
141 gent...

142 R: Que feia purament la transmissió de coneixements...

143 C: Lliurement la que tocava a la assignatura i res més. I gent molt maca, gent molt maca. Per
144 tant, no tinc, és a dir, no, jo puc dir dos coses, una a la universitat mai vaig sentir pressionat
145 políticament, i al IESE tampoc, que encara és més gros, que L'IESE són tots de l'OPUS perquè mai
146 em vaig sentir pressionat, jo crec que els hi feia por. (riu) Crec que els hi feia por, tinguem-lo
147 lluny i que no ens maregi, però ho dic ni en un lloc ni a l'altre, en un lloc evidentment en una
148 època encara de, diguem el càpita general de Catalunya portava bota de mitja canya-alta, vull
149 dir que no, no eren bromes. L'IESE el vaig fer més tard però tampoc tant, jo faig l'IESE el seixanta
150 nou-setanta, per tant encara amb règim franquista i amb l'Opus manant.

151 R: Tampoc ho recorda, no ho va percebre...

152 C: No, segur que no. Allí ja era prou gran. Ja tenia trenta anys com per tenir una percepció...

153 R: Més directe, més real...

154 C: No, no...

155 R: I recorda la construcció de les instal·lacions esportives allà a la diagonal?

156 C: Sí, el que passa és que no, no, les instal·lacions esportives eren magnífiques, però no s'usaven.
157 La Universitat de Barcelona ara no ho sé però en aquells moments no feia promoció de l'esport
158 entre els seus alumnes, en absolut, si un universitari era federat i volia anar allí a entrar podia,
159 però...

160 R: Cap altre ús se li donava...

161 C: Res, i a les piscines hi anaven els familiars dels estudiants, i no, era més un club social, i les
162 pistes estaven mol bé...

163 R: Molt bé...

164 C: Eren les úniques pistes fora de l'estadi que tenien una tribuna coberta. Per tant estava molt
165 bé, i l'atletisme federat hi fèiem moltes coses eh, perquè les pistes estaven molt bé, però...

166 R: L'estudiant no en feia...

167 C: Però és que comencem perquè els horaris de les classes no permetien espais intermedis que
168 permetessin, tenies dos hores per anar fins allà, entrenar i tornar, no ho permetien, per tant no
169 havia cap sensibilització de la pràctica esportiva i la universitat no tenia entre els seus objectius

170 la pro(-) jo no sé, i això un dia ho tinc que averiguar, eui va ser el promotor d'aquelles
171 instal·lacions...

172 R: Jo estic amb això, li he de dir, tinc...

173 C: Perquè era tan artificial, aquí se li va ocórrer, fer aquelles instal·lacions que estaven molt bé?
174 Perquè no hi havia res més en el món acadèmic que anés a favor d'allò. Qui devia ser el boig que
175 es va proposar fer unes instal·lacions esportives? Però això era general a tota la universitat eh,
176 pensem que a l'autònoma amb dues-centes hectàrees de terreny no tenia una pista de tenis,
177 fins que el Vilaseca, fem un pavelló esportiu modular i era lo que hi havia.

178 R: Poc més sí, sí.

179 C: Tenia un espai de terreny immens per fer. I tenia trenta mil alumnes, vull dir que no era una
180 tonteria. Res, per tant no hi havia la menor sensibilitat esportiva en el món universitari, i no
181 només la UB sinó això a la politècnica no existia. Ni a l'autònoma ni a la central, és una cosa
182 bastant curiosa, perquè a Catalunya la joventut burgesa havia estat prou esportiva, per tant
183 semblaria que hauria estat fàcil tenir un cert...

184 R: Sí, enrolar a la pràctica, clar.

185 C: Sí, però és que no feien promoció de l'esport enlloc. Clar i el concepte promoció de l'esport...

186 R: És molt modern.

187 C: No, allà d'una forma indirecte el teníem, al natació Barcelona com a club. On hi havia un
188 pedagog impressionant, que era Nemesi Ponsati. Que enviàvem nois, atletes a les escoles, a que
189 ensenyessin a córrer i llançar als nens de les escoles. Que això, de pas, nodria al natació
190 Barcelona, no ens enganyem també...

191 R: Era un benefici mutu.

192 C: Clar sí, sí. Però era promoció de l'esport. Però res més, ningú més. Avia'm l'esport estava mal
193 vist i els pares castigaven els nens sense jugar a futbol...

194 R: Això ho fan avui encara...

195 C: I perquè, perquè l'esport era una cosa defectuosa que els hi feia perdre el temps per estudiar,
196 és a dir, no hi havia cap sensibilitat social que digués que l'esport millorava la salut, millorava
197 l'estat físic i psíquic, i amés a més evitava als nens males tentacions, no existia. L'esport és que
198 no...què hi havia? El futbol, el ciclisme i la boxa. No hi havia res més, tot lo altre, bueno jo que
199 era alumne del liceo francès havia equip de voleibol, havia equip de basquet, però això era clar
200 eren grups...

201 R: Excepcional gairebé...

202 C: Eren grups molt reduïts com els que fèiem atletisme. Eren grups molt reduïts, per tant no hi
203 havia la societat un concepte que a la pràctica esportiva, era no només bona, necessària, no hi
204 era.

- 205 R: I a la universitat tampoc recorda per exemple les seccions en el club universitari, les diferents
206 seccions que una d'elles era la d'atletisme per exemple, hi havia secció d'atletisme, de hoquei,
207 de volei, no té referència?
- 208 C: Sí, no d'aquella época, sinó més tard.
- 209 R: Val.
- 210 C: I funcionava com un club d'atletisme, i en algun moment va tenir inclús un bon nivell atlètic,
211 perquè no era d'estudiants, era de fitxats, era d'atletes...
- 212 R: Federats que els agafava el club com els podia agafar el Barceloneta...
- 213 C: Sí, tots amateurs perquè no hi havia professionalisme, però no eren gent sortida de les classes
214 en absolut, perquè l'universitari es va estructurar com un club, bueno pues devia tenir vint-i cinc
215 o trenta atletes que eren l'equip i que ells eren els que prenien part a les lligues i als campionats,
216 pues si d'aquest n'hi havia cinc universitaris ja era molt eh, o sigui no era requisit, per ser del
217 universitari que fossis estudiant.
- 218 R: Però en canvi per anar al campionat d'Espanya universitari si que havia de ser estudiant?
- 219 C: Sí, sí, sí.
- 220 R: En aquest cas, sí.
- 221 C: Però jo no recordo universitari en aquella época, jo crec que no existia. Crec que no existia.
- 222 R: No li sé dir ara, confirmar l'any de creació.
- 223 C: Crec que, diria, diria que no existia. Però ho dic simplement perquè no ho tinc present com si
224 ho tinc després.
- 225 R: Ja...
- 226 C: Perquè després va tenir una activitat correcte i continuada, però no recordo, si ho
227 busquéssim, tot allò d'allà son llibres d'esport, segurament podríem trobar-ho, però no sé on
228 ara, aquí tampoc? Deixa'm veure...
- 229 R: Sí, i tant.
- 230 C: Aquí, clar però aquí no surt, aquí no hi ha l'any de la fundació.
- 231 R: Clar, aquí sortiran potser els atletes que hi pertanyien o...
- 232 C: Aquí hi ha un lloc que diu clubs afiliats, clar però això es molt endavant...

1 **Annex IV. Entrevista Dr. Jesús Galilea**

2 [Introducció: explicació dels objectius i de la dinàmica de l'entrevista per part de
3 l'entrevistadora]

4 Raquel: Pues señor Galilea agradecerle ante todo su colaboración para mi tesis doctoral, que
5 como le he avanzado consiste en la materia de educación física universitaria durante los años
6 cincuenta en la Universidad de Barcelona, y bueno en cuanto usted quiera pues empezamos, si
7 le parece.

8 R: Eh, ¿usted en qué momento vivió la materia de educación física en la universidad? ¿Como
9 alumno? ¿Como profesor? ¿Fue estudiante universitario, en qué años?

10 Galilea: Bueno, como alumno empecé, es que yo no me acuerdo porque soy tan, tan tarde, tan
11 lejos, el año, yo terminé en el cincuenta y nueve.

12 R: ¿Terminó?

13 G: Terminé la carrera.

14 R: La carrera en el cincuenta y nueve. ¿Qué carrera hizo señor Galilea?

15 G: ¿Eh?

16 R: ¿Qué carrera estudió?

17 G: Medicina

18 R: Medicina

19 G: Y entonces esto pues debía ser en el cincuenta y siete quizás, o antes. Empezaba las clases de
20 educación física en la (...)

21 R: ¿La escuela industrial?

22 G: No, no en la escuela industrial, en el club natación Barcelona. Allí hacía, empezaron allí. Y allí
23 hacíamos algunas clases, yo hacía muy pocas, la verdad es esta porque como yo, yo estaba,
24 estaba entonces...

25 R: ¿Federado?

26 G: No, estaba federado en un equipo etc.... pues teníamos un trato especial, o sea la asignatura
27 de educación física prácticamente yo como alumno prácticamente no la tuve, no la viví porque
28 en realidad no, no...

29 R: ¿No la sufrió?

30 G: Y además era una asignatura un poco especial, o sea yo recuerdo que era a las tres y media
31 cuatro de la tarde, y yo recuerdo que íbamos vestidos...

32 R: ¿De ropa de calle?

33 G: De ropa de calle, o sea que era una, no era en absoluto una cosa demasiado seria. Y como no
34 era una cosa seria y por otra parte además yo ya hacía deporte, y me lo reconocían, pues
35 entonces yo me parece que fui dos o tres veces nada más, me parece que fui, y lo dejé, y
36 entonces, ya entonces yo la clase de educación física, las clases ya normales ya las viví, como,
37 bueno dentro ya de de del deporte que se hacía entonces. Y entonces fui lo que pasa que yo en
38 realidad, lo que sí que me acuerdo bastante, bastante más claro, porque fueron muchos años
39 después, cuando ya se impuso la educación física ya como asignatura dentro de la carrera,
40 dentro de la universidad, entonces a mí me hicieron profesor.

41 R: ¿Como carrera? ¿Cuando teníamos el INEF ya digamos?

42 G: Sí, no pero todavía no había empezado. El INEF no había empezado. El INEF empezamos, en
43 realidad empezó en el año setenta y cinco. Y entonces mucho antes, vamos mucho antes, sí, yo
44 me parece que dejé de dar clases en la universidad como profesor de educación física me parece
45 que fue tres o cuatro años antes de esto, y entonces bueno...

46 R: ¿Y recuerda si sus compañeros no hacían deporte como usted si hacían la materia realmente?
47 ¿Si había que asistir? ¿Si, o era un poco... Un poco maría?

48 G: Yo creo que no, yo creo que era una asignatura, si efectivamente como la religión...

49 R: La política...¿no? ¿La formación política, la religiosa?

50 G: La formación política, la educación física, o sea que no, en realidad no teníamos, no había una
51 reglamentación ni había un seguimiento por parte del profesorado, ni por parte nuestro, o sea,
52 por parte de los dos, ninguno. Y, o sea que yo en realidad la asignatura, la que tal cual la
53 asignatura de educación física yo la empecé a vivir como profesor de educación física, profesor
54 de educación física que yo era médico ya, y entonces o sea que yo mi carrera ya la había
55 terminado y yo estaba ejerciendo como médico como se podía porque en aquella época era, yo
56 no teniendo además médicos en la familia pues en realidad tenías que empezar pues haciendo
57 las cosas haciendo una medicina, haciendo tres o cuatro cosas al mismo tiempo, y...

58 R: Y como profesor, ¿dónde daba clases de educación física?

59 G: En la universitaria. No entonces ya sí, por lo menos había un sitio donde realmente se podía
60 hacer clases de educación física.

61 R: ¿Allí en la diagonal? ¿En las instalaciones de la Diagonal?

62 G: Sí, donde están las pistas de la Universitaria. Y allí empecé, estuve dos o tres años, me parece,
63 lo necesario, yo también lo dejé porque no podía yo ya no, bueno porque además coincidió,
64 coincidió con mi nombramiento como director del INEF, y entonces ya no, ya no, ya no...

65 R: ¿No era compatible?

66 G: No había manera humana de poder competir aparte de que, en realidad también había un
67 problema en la, de, del ejercicio de la carrera que claro, lógicamente yo tenía que buscar salidas
68 por todas partes y entonces no era esta la salida mía no era esta. Y entonces, bueno...

69 R: ¿Y el tema del sindicato español universitario?

70 G: ¿El?

71 R: El sindicato español universitario, el SEU.

72 G: SEU

73 R: Si dentro de la universidad, ¿cree que ejercía, si tenía realmente poder? ¿Si, no? ¿Tanto en el
74 ámbito de la educación física como fuera de él?

75 G: No, yo haber yo creo que no, o sea el SEU tenía sus deportes que yo había estado además, yo
76 también había sido jefe de deportes del SEU en la facultad de medicina. O sea mientras estaba
77 haciendo la carrera yo estaba en esto. Porque yo de profesor de educación física, recuerdo
78 alguna clase, si ahora si empiezo aquí a pensar, recuerdo algunas clases de estas que dábamos
79 en la, íbamos vestidos normales, sin equipamiento gimnástico de ningún tipo, pues entonces en
80 realidad yo estoy hablando de una, de entonces del año, no se debía ser el año cincue(-) yo
81 terminé en el cincuenta y nueve, pues esto yo que se era o sea el cincuenta o cincuenta y tantos,
82 o sea era cuando empezaron las clases estas de educación física en la carrera, y ¿ me
83 preguntabas antes?

84 R: Sí, sí, estábamos con el SEU, y entonces usted me ha dicho que le nombraron...

85 G: Y entonces en el SEU, bueno el SEU fui jefe de deportes del SEU.

86 R: ¿Cómo le nombraron?

87 G: Bueno, los nombramientos eran nada, el nombramiento era pues simplemente...

88 R: ¿Porque había hecho deporte?

89 G: Sí, porque había hecho deporte. Porque estaba metido en deporte. Porque conocía algunas,
90 tenía relación con algunas universidades, con la universidad, pues a través de, de que siempre
91 me ha gustado a mi estar participando en la cosa deportiva. Y entonces, bueno, y entonces si
92 bueno en la, allí en el esto en el, en las clases estas de educación física que dábamos entonces
93 que entonces yo si antes de ser director del...

94 R: ¿Del INEF?

95 G: Del INEF, allí en esto si di un par de años o tres, si dos o tres años, y dábamos clases en la,
96 arriba en la universitaria, en las pistas de la universitaria, dábamos las clases. Tampoco se podía
97 decir que fuera ninguna cosa extraordinaria, porque no lo era, era muy poco seria, iban los
98 alumnos, algunos iban, no iban tampoco los alumnos que estaban matriculados, sino que iban,
99 iban no sé si eran dos o tres cursos, tres cursos me parece que eran de educación física, pues

- 100 iban, una, una no sé, muy poca gente. Y además tenía problemas incluso de trato con ellos,
101 porque no estaba muy a pecho...
- 102 R: ¿No estaba muy apreciado?
- 103 G: No, no se lo tomaban muy, iban porque estaban obligados a hacerlo y entonces pues tenían
104 unas clases y tal pero en realidad no, no, eran muy pocos, muy poco serias las clases eran...,
105 pero bueno las dábamos, efectivamente había un claustro de profesores de educación física,
106 casi todos eran militares...
- 107 R: ¿De formación?
- 108 G: Yo diría que casi todos, todos, excepto Lecha por ejemplo y yo que no éramos, éramos
109 médicos. Pero los demás eran casi todos militares, militares que algunos estaban de, de jubilados
110 ya, o retirados, vamos, y otros que estaban en ejercicio, o sea que estaban todavía, estaban eran
111 oficiales...
- 112 R: Activos, sí.
- 113 G: Capitanes o comandantes, comandantes, del ejército eran comandantes...
- 114 R: Me aparecen algunos profesores como...
- 115 G: ¿Eh?
- 116 R: Algunos profesores me aparecen como Agustín Albarrán o Narciso Díaz Romañach,. No sé si
117 le suenan algunos nombres de estos.
- 118 G: No.
- 119 R: ¿No? Porque son del cincuenta y cinco o por allí y digo a lo mejor alguno...
- 120 G: No porque es que yo, yo, yo lo dejé, yo te estoy hablando por ejemplo, a ver yo terminé la
121 carrera en el año cincuenta...
- 122 Beatriz (filla del Dr. Galilea): En el cincuenta y seis te casas, tienes veinte nueve años...
- 123 G: Treinta años.
- 124 B: Treinta años tienes...
- 125 G: Cincuenta y seis...
- 126 B: Cincuenta y seis tienes treinta años exactos, pues tú la debisteis acabar cuatro años antes...
- 127 G: Sí, cuatro años.
- 128 B: En el cincuenta y dos. Eres de la promoción del cincuenta y dos. Es que ahora también estoy
129 haciendo memoria yo, de cosas que, es que ell ha explicat moltes coses, he escoltat moltes
130 coses...
- 131 G: Si bueno ¿Y entonces me preguntabas?
- 132 R: No ahora lo mismo le comentaba lo de los profesores estos, algunos nombres que me
133 aparecían en las memorias que he consultado de la UB, que eran pues eso...

- 134 G: No yo es que además, sabes que pasa que los nombres se me han olvidado casi todos los
135 nombres...
- 136 R: Bueno no tiene la mayor relevancia tampoco...
- 137 G: Pero, alguno este por ejemplo, Lecha, si porque era médico, y entonces daba la casualidad
138 que era médico y entonces bueno...
- 139 R: Lo recuerda por afinidad...
- 140 G: Pero después no se habían, yo no sé, o sea son gente además que no tenía mucho trato con
141 ellos yo, o sea tenía más trato yo con los chicos que iba a clase más que con los profesores de
142 educación física o sea que no, no, y entonces estuve un par de años y a los dos años ya lo dejé
143 porque aquello no me parecía, me parecía poco serio, me parecía poco serio y además, no era ,
144 no era, lo que yo había hecho antes, y entonces aquello era una comedia pero casi casi, los
145 alumnos habían una minoría que si efectivamente iba porque les gustaba aquello, porque se
146 hacía deporte, a final del curso, hacíamos unos campeonatos etc... Y bueno pues si les gustaba.
147 Pero había otros muchos, que iban porque tenían una asignatura tenían que aprobarla e iban,
148 pero no tenían un gran interés, o sea la verdad.
- 149 R: ¿Y los que no iban y no la aprobaban tampoco les suponía un...?
- 150 G: Bueno, pues es que tampoco, yo creo que, yo mi impresión por el número de gente que
151 habíamos, que veía yo allí, que era yo tenía, la facultad de farmacia por ejemplo, y la facultad de
152 farmacia, pues yo calculaba que hombre, los tres cursos, pues habrían no sé, pero me imagino
153 que, entonces era mayoría, eran mayoría eran chicos...
- 154 B: Chicas en farmacia...
- 155 G: No chicos, en farmacia eran chicos...
- 156 B: ¿Eran chicos?
- 157 G: Sí eran chicos. Pero bueno era también la facultad donde había más chicas.
- 158 B: Sí, es que allí...
- 159 R: Ahh, vale ahora lo entiendo.
- 160 G: Bueno, ves yo daba de educación física en las chicas también. Pero como profesor, como
161 entrenador, de un equipo de balonmano en realidad.
- 162 R: Ah, ¿no como profesor de educación física?
- 163 G: No
- 164 R: No como profesor de educación física, porque se supone que las chicas, las chicas tenían
165 profesoras ¿no?
- 166 G: Sí, ellas tenían profesoras.
- 167 R: De la sección femenina.
- 168 G: Profesoras que hacían en Madrid hacían no sé dónde...

- 169 B: La Almudena.
- 170 G: En la Almudena hacían clases, hacían ellas el profesorado de educación física, salía de allí, y
171 los chicos salían de, bueno del otro lado...
- 172 B: De la escuela de mandos...
- 173 R: Sí, la central de Toledo ¿no?
- 174 G: No, de Toledo no.
- 175 B: No era en Madrid, la escuela de mandos ¿no era?
- 176 G: Sí, la escuela de mandos, José Antonio.
- 177 R: Ah, yo creía que la de mandos y la Isabel la Católica era para profesores de educación primaria
178 digamos y que los de la Universidad provenían de la ciudad de Toledo, de la gimnasia, y la de...
- 179 G: Bueno , eso son estos nombres, estos nombres..
- 180 R: La sección femenina...
- 181 B: La Almudena también era sección femenina...
- 182 R: Bueno si és veritat, las de mandos...
- 183 G: Yo estos nombres que no me acuerdo eran estos eran gente claro que procedía de la escuela
184 de Toledo...
- 185 R: Claro, militares.
- 186 G: De la escuela militar, eran militares. Y entonces excepto unos cuantos, tres o cuatro, yo creo
187 que no habían más que este Lecha, que era médico, y no sé si alguno más, sí alguno más había,
188 que éramos médicos y entonces pues hacíamos, nosotros habíamos hecho el curso de...
- 189 R: ¿De formación?
- 190 G: De maestro, de formación, habíamos hecho, bueno también hay una cosa un poco absurda,
191 lo habíamos hecho, si porque en realidad era por un historial académico, o sea un historial
192 deportivo que tuvieras etc... Pero no era una cosa seria, donde se pudiera, tuviéramos que hacer
193 unas clases etc...
- 194 R: De didáctica, ni...
- 195 G: No, no, no. Y bueno me voy a liar...
- 196 R: Entonces el tema de los festivales de final de curso, señor Galilea ¿usted recuerda si se hacían
197 en el pabellón de los deportes?
- 198 G: Si se hacía, bueno en el estadio, en el estadio yo había ido, varias veces y además en el estadio
199 de Montjuïc.
- 200 R: Montjuïc...
- 201 G: Y habíamos ido allí, y efectivamente aquello era lo más serio y lo mejor porque además los
202 chicos que iban allí, en realidad eran chicos que procedían del atletismo, que hacían atletismo,
203 y entonces eran una selección de gente la que había allí y entonces no eran todos los que

- 204 realmente tenían que haber ido, porque no, pero ya te digo, como la educación física siempre
205 ha sido, siempre no sé ahora, pero siempre ha sido una asignatura, bueno una de las tres marías.
206 La educación física, la...
- 207 R: La religión...
- 208 G: La educación política y la religión. Y la gente iba, iba pues cuando quería, yo por ejemplo pues
209 formación política y religión me parece que no he ido a ninguna. O sea...
- 210 R: Pero también eran asignaturas obligatorias, bueno teóricamente...
- 211 G: Bueno obligatorias, pero obligatorias para presentarte al examen y hacer allí el examen. Hacer
212 bueno era una cosa por escrito que te da unos temas y te los hacía y bueno, bah, más o menos,
213 pero claro esto la educación física si tenía que ser práctica, no podía ser teórica exclusivamente,
214 tenía que ser una cosa práctica y esto en realidad no, no, no o sea fue muy mal hecho o sea no,
215 yo no intento juzgarlo porque claro, es muy difícil el juzgarlo con tanto tiempo imagínate
216 estamos hablando de hace cuarenta años, o sea que...
- 217 R: Y más, y más...
- 218 G: O más...
- 219 R: Sí, sí. Y aparte del natación Barceloneta ¿Recuerda algún otro sitio donde hicieran la práctica,
220 si en la escuela industrial o...?
- 221 G: No, en el Barceloneta no, eh.
- 222 R: Ay, en el Barcelona, perdón.
- 223 G: Era la, dábamos clases en la escuela industrial, en la de aquí en la calle Urgell, y pero yo claro,
224 yo era, a ver yo como profesor fue en la universitaria ya...
- 225 R: Sí, no, digo como alumno.
- 226 G: Como alumno, como alumno, pues no sé, es que yo me parece que fui, tres o cuatro veces,
227 no te puedo decir, donde era porque no lo sé...
- 228 R: No existió.
- 229 G: Sé que habían algunos sitios donde, ya te digo en este en mi caso dos o tres veces me parece,
230 o un par de veces me parece que fui al club natación Barcelona, o sea en el club natación
231 Barcelona íbamos a dar las clases, pero vestidos de esto...
- 232 R: De calle...
- 233 G: Incluso llamaba la atención porque había gente, que eran socios de allí, que aquellos iban con
234 traje de baño y con todo esto y nosotros íbamos vestidos como queríamos, o sea que no.
- 235 R: ¿Y se metían al agua así con la ropa de calle?
- 236 G: No, bueno, es que no hacíamos natación. Hacíamos si eran las clases de educación física de
237 aquellas, en principio las que yo hacía dentro de la universidad eran unas clases muy especiales
238 porque eran clases copiadas de las clases que daban en las academias militares, y entonces eran,

239 de formación o sea formados, con los brazos extendidos para más arriba o para abajo, o sea
240 gimnasia exclusivamente, gimnasia, o sea movimientos de gimnasia. No hacían deporte, no
241 hacíamos deporte, hasta que yo me di cuenta de que efectivamente haciendo deporte, yo podía
242 aprobar la clase, porque no, porque entonces yo tenía la justificación de las clases y yo creo que
243 la mayoría de los alumnos, en aquella época además que no tenías muchas cosas de diversión,
244 la única diversión que teníamos era hacer deporte, pues yo en realidad, yo creo que en el fondo
245 la educación física en aquella época, en la primera época, yo creo que era una educación física
246 que era absurdo el pretender que fuéramos a clase, sino que simplemente dentro de las
247 facultades de la universidad se podía hacer tranquilamente.

248 R: En los mismo patios, ¿no?

249 G: Claro. Y esto es lo que, esto es lo que no se logró concebir, no se logró concebir o sea de la
250 forma de entender esto. Entonces intentó hacerse una cosa aparte de la universidad, y claro
251 aparte de la universidad primero, la universidad ya entonces se inhibió totalmente, o sea la
252 universidad, los , los, los claustros de profesores, tenían completamente sin cuidado el que si
253 iba uno se hacían las clases o no se hacían las clases, y entonces pues claro nosotros estábamos
254 un poco, cada uno estaba un poco perdido en cuanto si quería tomarse aquellas cosas en serio,
255 entonces no te lo tomabas en serio. Entonces el que hacía deporte lo hacia dentro de un club, y
256 lo hacía dentro de un club y ya está, o lo hacia dentro de cada facultad, que también había
257 deportes.

258 R: Los del SEU ¿no?

259 G: Claro, yo creo que fue la grave la gravísima equivocación de hacer estas clases de educación
260 física que eran absurdas, porque además luego después te das cuenta de que cuando tú haces
261 tú, cuando promocionas el deporte, lo promocionas en épocas mucho más tardías, o sea yo
262 normalmente lógicamente si yo a los diecisiete o dieciocho años entraba en la facultad no era
263 para hacer gimnasia no era para hacer gimnasia, sino era para hacer un deporte cualquiera el
264 que fuera, entonces pues hacía fútbol, hacia balonmano, hacía todos los deportes que quisieras,
265 pero dentro de la facultad y con los equipos de la facultad. Y entonces había entonces un
266 movimiento, esto sí que era más serio, había que esto fue lo que el SEU se hizo cargo, que fue,
267 los deportes dentro de la universidad, y entonces sí, entonces tenías por un lado, los deportes
268 en la universidad que efectivamente más o menos, estaban más o menos reglamentados, o más
269 o menos serios, pero serios porque lo tomábamos en serio, pero tampoco había una exigencia
270 excesiva...

271 R: ¿Pero fuera de la educación física como materia, aparte?

272 G: No, no, nada que ver con la educación física, lo que pasa es que sí que, sí que te valía el hecho
273 de estar en el equipo de fútbol de la facultad de medicina te valía para hacer las clases de
274 educación física. Y entonces pues ya estaba...

275 R: Ya le convalidaban...

276 G: Ya te lo convalidaban.

277 G: En realidad los deportes en la universidad prácticamente los llevaba el SEU. Y la educación
278 física, la asignatura de educación física la hacíamos, pues la hacía a través de la universidad, con
279 profesores que éramos, que éramos, pues esto, gente salida de Toledo, o nosotros que éramos
280 dos o tres que éramos de la facultad de medicina, que éramos médicos que también teníamos
281 que hacer nuestro curso en Madrid. O sea en Madrid teníamos que presentarnos, hacer un par
282 de nada...

283 R: De exámenes...

284 G: Nos hacían cuatro cosas y luego teníamos un libro, había un libro de, no me acuerdo...

285 R: ¿De Agosti, quizá o?

286 G: No

287 R: ¿Trapiella? ¿Trapiella puede ser?

288 G: Sí. Un libro de educación física con esto...

289 R: Con los ejercicios, las tablas y...

290 G: Las tablas de ejercicios y tal, que era el que hacían en las academias militares...

291 R: Sí, sí, sí.

292 G: Y entonces pues hacíamos esto, y entonces en el examen que era sobre esto, y sobre algún
293 deporte el que quisiéramos, era libre la..., pero en Madrid. Todo esto era en Madrid, en Madrid
294 nos daban el título y entonces volvíamos aquí a Barcelona, bueno en mi caso entré en la facultad
295 de farmacia, pero podía haber entrado en otra facultad o sea no era, no era obligado,
296 obligatorio, pero era o sea eran dos cosas paralelas que nunca lo he entendido, bueno si lo he
297 entendido, pero eran dos cosas paralelas, o sea por una parte hacías deporte las mujeres por
298 ejemplo hacían deporte a través de la sección femenina, que la sección femenina de falange,
299 que era bueno, que hacían deporte en la universidad, y entonces con la que yo me casé jugaba
300 a balonmano, y esta chica estaba pues María Ángeles, bueno jugaba a balonmano, entonces yo
301 era profesor de, yo era entrenador del equipo de balonmano femenino. Y...

302 R: En ese caso sí que podía ser un profesor de alumnas en la educación física, no tenían que ser
303 profesoras con alumnas...

304 G: Ah no, sí. Sí, sí, esto sí. Habían chicas que habían estudiado en la escuela de Madrid en la
305 escuela de...

306 R: ¿Isabel la Católica? ¿En la Almudena que ha dicho?

- 307 G: La Almudena. Y entonces estas habían estudiado, bueno eran chicas que habían salido de allí,
308 y que habían estado en La Almudena, estas eran las que eran profesoras de la universidad.
309 Nosotros no, nosotros hacíamos un examen de esto en la facultad de medicina de...
- 310 R: De Toledo
- 311 G: De Toledo, no, de Toledo de Madrid. Yo a Toledo no fui nunca.
- 312 R: ¿A la San Carlos?
- 313 G: San Carlos, San Carlos era la facultad de medicina.
- 314 R: La de medicina...
- 315 G: Que no sé exactamente, también es una cosa que tampoco entendí porque la, porque tenía
316 que ser la educación física que enseñarla los médicos pero bueno, pues fui. Estaba concebido
317 así. Estaba muy mal, yo te estoy hablando un poco y me lio un poco porque también son cosas
318 que luego después pensándolas, dices bueno en realidad no tendría por qué ser médico el
319 profesor de educación física no tiene porqué ser médico, lo que pasa es que quizás sí que haya
320 habido algunas cosas relacionadas con el movimiento y entonces bueno, sí que puedes
321 identificarlo con ser médico o con no ser médico, pero bueno es igual.
- 322 R: Puede ser quizá, ¿usted cree como está diciendo la diferencia entre los deportes del SEU y la
323 educación física como materia, si quizá en uno pretendían que no lo sé eh, hacer cierta
324 transmisión ideológica de Falange o lo que fuera y en cambio el otro pretendía realmente una
325 práctica deportiva o?
- 326 G: Bueno, ¿sabes qué pasa? La cosa en aquella época la cosa política, no estaba como ahora, no
327 estaba tan extendida, afortunadamente ahora, pero en aquel momento, la gente estaba, si tu
328 hacías deporte o hacías esto, pero porque te gustaba hacer aquello nada más, pero sin pensar
329 que aquello fuera una formación política, se llamaba, había una asignatura que se llamaba
330 formación política, o sea, formación política o formación física que eran los dos grandes marías
331 de la..., de esto que las hacíamos bueno las hacíamos, bueno yo por ejemplo formación política
332 pues la hacía en la universidad, pero en la universidad, porque en lugar de ir a la universidad
333 íbamos al entonces al ¿ cómo se llamaba? Lo que hay en el paralelo hombre, lo que es el Molino,
334 el Molino, pues nos íbamos al Molino pues armamos jaleo y nos...
- 335 B: Allí se da clase...
- 336 G: Claro...
- 337 B: Os escapabais, o sea que la hora de política
- 338 G: No, que no dábamos clases o sea que esto es la realidad.
- 339 R: Pero digo si quizá desde el régimen pretendían con la asignatura que al ser más bien
340 movimientos militares pues un poco hacer un paralelismo entre lo que la ideología del régimen
341 y lo que...

- 342 G: Bueno sí, sí. Bueno yo creo que en fin estaba la asignatura de educación física estaba un poco
343 fundamentado en esto en los ejercicios militares de las academias militares de toda Europa, o
344 sea no son, pero entonces aquí se copió y entonces íbamos a darles a los alumnos vamos a
345 meterlo dentro de la carrera tres años, porque eran tres años, o sea tres años de educación
346 física, pues no sé si ellos, el que lo hizo, pues estaba pensando en su ideología política no lo sé.
- 347 X: Para inculcarles un poco...
- 348 G: Sí, nosotros desde luego no teníamos este criterio...
- 349 R: ¿No percibían?
- 350 G: No, no en absoluto. No en absoluto. Es más, ya te digo paralelamente a esta educación física,
351 paralelamente había estos deportes en el SEU, que en Barcelona por ejemplo tuvo mucho éxito,
352 en toda Catalunya tuvo mucho éxito porque movíamos mucha gente y bueno porque teníamos
353 incluso yo recuerdo haber participado en deportes universitarios.
- 354 R: En los juegos universitarios nacionales, ¿no? ¿Aquí en Barcelona?
- 355 G: Los juegos nacionales, bueno los juegos nacionales que aquí en Barcelona lo hicieron dos
356 veces.
- 357 R: Sí, en el cincuenta y tres o cincuenta y cinco ahora no recuerdo y en el sesenta.
- 358 G: Sí.
- 359 R: ¿Participó como estudiante digamos en el cincuenta...?
- 360 G: Bueno en el cincuenta y tantos si, en el otro en el del sesenta ya no. En el sesenta ya me había
361 casado ya participé en los...
- 362 B: Hacías atletismo entonces, participasteis en..
- 363 G: Balonmano y atletismo sí.
- 364 B: ¿No eras campeón de España?
- 365 G: Era campeón de España de balonmano, pero bueno de balonmano universitario. También
366 teníamos que ir a Madrid o sea entonces estaba muy centralizado. Teníamos que ir a Madrid a
367 hacer los deportes, pero eran deportes universitarios pero que no tenían nada que ver con la
368 educación física, o sea no tiene nada que ver, lo que pasa es que la asignatura de educación
369 física se compensaba con la participación en...
- 370 R: ¿En estos juegos?
- 371 G: En estos juegos o en estos en la XXX (31:09).
- 372 R: Cincuenta y tres.
- 373 G: El deporte universitario aquí en Barcelona tuvo muchísimo éxito, cosa que no tiene ahora,
374 desgraciadamente no tiene ahora, en cambio en aquella época yo recuerdo había dos divisiones
375 de balonmano, había una primera y una segunda división que era por la calidad que tenían los
376 equipos y de todos los deportes, el rugby, el todos los deportes prácticamente, en el SEU,

377 efectivamente todos los deportes se hacían dentro del SEU, en realidad la, en la educación física,
378 en la asignatura de educación física lo único que hacíamos era el último año, el último
379 manifestación digamos deportiva hacíamos en la universitaria y era atletismo.

380 R: Festival del fin de curso, ¿no?

381 G: Fin de curso, sí.

382 R: ¿Usted fue a San Sebastián a la semana deportiva universitaria internacional?

383 G: No

384 R: Creo que fue en el cincuenta y cinco.

385 G: No, no, no. Yo no, a ver, yo no salí a fuera al extranjero, no salí nunca, quizá porque tampoco
386 no era, no era no tenía la clase suficiente como para participar en esto, pero no salí nunca de
387 España, no salí nunca. Incluso de, yo te diría de, es verdad Catalunya, es verdad por España sí
388 que nos movíamos, sí porque yo recuerdo los juegos universitarios que estuvimos en Granada,
389 unos juegos universitarios que yo entonces era, llevaba el deportes aquí en Barcelona, Catalunya
390 vamos, y era responsable de deportes aquí en Catalunya que teníamos el despacho, entonces
391 las oficinas digamos estaban encima del Navarra, en el en lo que es ahora Navarra, bueno en el
392 paseo de Gràcia, en la esquina aquella que hay entre Caspe y Vía Layetana...

393 B: Es que claro, no sabemos lo que era...¿en un bar?

394 G: No, no, encima.

395 B: ¿Una cafetería?

396 G: No, encima del Navarra.

397 B: Es que no sé lo que es Navarra, papa.

398 G: Navarra era una cafetería. Pero encima estaba, había, una escaleras paralela o sea por vecino
399 al, por donde estaba el Navarra, se subía por unas escaleras e ibas a un primer piso donde estaba
400 el hogar del SEU, donde estaba la, donde se comía, comían allí los alumnos, había un bar y
401 estaban las oficinas del SEU. De deportes. Estaba allí en él, y ocupaba toda, ocupábamos toda la
402 parte aquella, y entonces sí que, bueno ves esto sí que tengo un recuerdo muy bueno, muy
403 bonito porque efectivamente se hacía deporte de verdad, se hacía deporte de verdad y entonces
404 pues no mirábamos, aunque la intención de los políticos era quizá el impregnarnos a través del
405 deporte, el atraerlos, pero aquí no, aquí creo que fue un desastre en España, pero vamos
406 sobretudo en Catalunya fue un desastre porque no se consiguió. O sea la gente participábamos,
407 le gustaba el deporte, pero no pensando en si acaso, si acaso como mucho pensaba en que
408 jugaba por su facultad o jugaba pero en realidad nada más, no era, o sea no había ningún
409 sentimiento patriótico en absoluto. ¿Y qué más?

410 R: En estos festivales, de final de curso, ¿recuerda usted si había alguna figura de algún político
411 como para darle más oficialidad al evento o no?

412 G: No, no.

413 R: Era más interno, ¿no?

414 G: Sí. Ni en los festivales estos de educación física, en donde prácticamente se movía dentro del
415 ámbito nuestro de la universidad. O sea ni habían profesores ni habían nadie o sea la facultad
416 de medicina por ejemplo, la época en que yo estuve en los dos o tres años que estuve de
417 profesor de educación física en la facultad de de de yo en la facultad de ciencias era, el último
418 curso, la final de digamos de de de todo, íbamos a Montjuïc, en el estadio de Montjuïc, o ...

419 R: Pero, ¿no recuerda ninguna figura así, algún militar reconocido?

420 G: No, no, no.

421 R: ¿Algún militar reconocido para que le fuera a dar el color...?

422 G: No, no, no. En realidad no, en realidad afortunadamente no había ninguna intervención
423 política de ningún tipo, o sea era más bien era, la educación física, la educación física si algo se
424 tiene que decir, de aquella época, la educación física en realidad no tenía ninguna importancia
425 dentro de la facultad, dentro de la universidad, o sea la universidad lo desconocía aquello
426 prácticamente, conocían más los deportes universitarios, el deporte que se hacía en el SEU, que
427 el deporte que se hacía en la universidad, o sea era una cosa tan absurda que no llegue a
428 entenderlo nunca, pero en fin estaba justificado por la sencilla razón de que la práctica del
429 deporte en aquella época lógicamente para los que entonces estábamos que éramos de los
430 diecisiete años para arriba, pues era lo lógico es pensar que en aquella época, en esas épocas,
431 lo que te gusta es hacer deporte si es que lo haces. Si no te dedicas a otra cosa o lo haces fuera
432 de la universidad, lo haces en un equipo federado, como había mucha gente. Yo por ejemplo,
433 en balonmano jugaba con el equipo de balonmano del Pueblo Seco, si Pueblo Seco, pero en
434 realidad nunca se tuvo afortunadamente por lo menos para mí, nunca tuve la sensación de que
435 el deporte en la universidad me acercara en nada a la política de entonces, en absoluto. O sea
436 no tenía nada que ver.

437 R: Fantástico.

438 G: Las instalaciones fueron, en un principio, bueno en el SEU por ejemplo, se hacían pues en
439 distintos sitios, claro porque no había instalaciones...

440 R: Sí, no había instalaciones propias.

441 G: No había instalaciones propias. O sea que en distintos sitios se hacía, se habían hecho, pues
442 desde un local que había, bueno en las pistas de, de las pistas olímpicas, las pistas de Montjuïc
443 se habían hecho allí cosas pero en realidad se empezó a hacer cuando, cuando se hizo la
444 universitaria, cuando iba a la universitaria, que fíjate yo allí entonces ya era, ya era, ya no era
445 alumno yo.

446 R: No, porque recuerdo unos documentos en los que me aparece su nombre dentro de la
447 comisión deportiva universitaria que se creó para la construcción de estas instalaciones como
448 representante del SEU, digamos.

449 G: Y entonces éramos, entonces la universitaria yo la vi pues empezando, desde pasábamos los
450 primeros ladrillos...

451 R: ¿Recuerda si antes de que hubieran las universitarias se hacían pues eso en la escuela
452 industrial? A mí me consta en el campo de la Pirelli, del español, las pistas de atletismo, me
453 aparecen también los baños de Barcelona, las piscinas de travesera de Gràcia y de Sant Pau creo
454 que es...

455 G: Sí pero es que yo...

456 R: ¿No lo vivió?

457 G: Yo de aquella época no la viví porque es que en realidad la educación física dentro de la
458 universidad prácticamente empieza, se identifica con el SEU. De tal manera se identifica que
459 hubo mucha gente reacia, bueno porque políticamente no le gustaba el régimen y por lo tanto
460 rechazó, rechazaba el participar en deportes universitarios. Pero el deporte universitario en sí,
461 el deporte universitario prácticamente estuvo ocupado por el SEU, por el sindicato español
462 universitario, y entonces allí pues efectivamente no estaba identificado políticamente en nada,
463 estaba identificado como tal, como organismo sí, pero la gente que participábamos pues no
464 teníamos ninguna opción política ni siquiera en los mandos. Ni siquiera en los mandos, por
465 ejemplo en la, en la, cuando estábamos en el Navarra, y en el paseo de Gràcia, el SEU, había
466 gente por ejemplo que políticamente no tiene nada que ver con falange, en absoluto, fíjate era
467 todo lo contrario. O bien habíamos, o bien sí, efectivamente gente que procedía de la nada,
468 porque yo claro, venía de la facultad, yo había hecho los últimos cursos de bachillerato los había
469 hecho en Salamanca, o sea que no, no existía todo esto, no existía deportes en la universidad,
470 no existía, y si existía yo desde luego no tengo ni idea. Claro que no estaba en la universidad yo
471 entonces, luego después cuando vine aquí a Barcelona fue cuando me empecé a meter en la
472 universidad que primero empezábamos a ejercer deporte pues en el patio de la facultad, o sea
473 con el traje con los pantalones normales y sin vestirnos de deportistas, jugábamos al fútbol en
474 uno de los patios de la facultad de medicina. Luego después ya cuando empezó a hacerse más
475 en serio y se empezó a hacer el deporte a través del SEU, el sindicato español universitario,
476 entonces sí, entonces me identifiqué, llegué a llevar la representación de la facultad como jefe
477 de deportes del SEU. O sea yo fui pues efectivamente fui un poco el responsable de lo que fue
478 el deporte en la universidad en aquella época.

479 R: Y cuando se planteó construir las instalaciones de aquí de la Diagonal, las universitarias,
480 ¿recuerda si fue un proceso muy, con muchos obstáculos? Si la cosa fue rápida, si...

481 G: No, no tuvo muchos obstáculos, no...

482 R: ¿Si había predisposición del ayuntamiento de la universidad?

483 G: No, fue bastante rápido, porque además ¿sabes qué pasa? Que el sitio donde está, es un sitio
484 ahora sí, que efectivamente están las facultades y están clubs y tal y ahora sería más difícil
485 montar aquello no se la universitaria. Pero en aquella época no, porque antes estaba pues
486 perdido, estaba fuera de Barcelona casi, bueno si fuera de Barcelona. No había ninguna, y por
487 lo tanto no hubo ninguna, yo creo que no hubo problemas porque además no hubo problemas
488 tampoco por parte de la universidad. Por parte de la universidad, porque en realidad la
489 universidad, la universidad como tal organismo, el deporte no le fue una cosa, que le resbaló...

490 R: No era prioritario.

491 G: O sea que no, había unos señores que efectivamente, había unos dos o tres profesores de la
492 universidad que efectivamente tenían antecedentes de deportes en su día. Uno de ellos, había
493 sido no sé si había tenido un cargo en el club natación Barcelona, un cargo importante en el club
494 natación Barcelona, me parece que eran dos o tres profesores, y luego después estaban pues
495 los profesores de universidad los que estaban los que eran de San Carlos o de la, o de arriba lo
496 de Toledo, que estaban que también eran chicos por alguna de esto, pero en realidad el núcleo
497 principal, pues eran dos o tres profesores de la universidad, profesores de universidad pero de
498 química me parece que había uno, eran de distintas disciplinas. Luego había alguna mujer que
499 era de la femenina, que se incorporó también a la del esto, porque claro el deporte universitario
500 afortunadamente no fue más unitario, no fue tan separado del deporte masculino y femenino,
501 solo era deporte y ya está. Y no sé si alguno, no sé exactamente, no recuerdo exactamente
502 quiénes éramos, los que estábamos de entonces en aquel primer, pero se hizo, se consolidó la
503 universitaria, que yo recuerde no hubo demasiado problemas, ni problemas de tipo urbanístico,
504 ni problemas de tipo económico, o sea se eligió y bien, o sea en un principio incluso las
505 instalaciones estaban bastante bien, incluso había una cuerda de cuatrocientos metros en la, de
506 esto que en principio se pensó que podía ser más corta etc... pero no, se hizo la reglamentaria
507 de cuatrocientos metros, el campo de fútbol estaba allí en medio, luego estaba el campo de
508 rugby, estaba encima y luego estaba una serie de campos específicos, para balonmano, para
509 baloncesto etc...

510 R: Pistas de tenis, creo que había también...

511 G: Pistas de tenis, o sea fue una cosa, yo creo que fue una cosa bastante bien pensada y además
512 creo que fue una cosa importante dentro de la universidad.

513 R: ¿Y puede ser que esto lo propusieran desde deportes del SEU o desde cómo cree que se llegó,
514 o si pensaron que el hecho de construir las instalaciones a lo mejor aumentaría la practica o...?

515 G: Yo no, yo creo que por lo menos en las reuniones que había en aquel momento, las reuniones
516 del grupo que fue en un principio fue el que creo aquellas instalaciones era más bien una cosa
517 de no sé, yo diría, que en el fondo éramos gente que procedíamos del deporte, fuéramos de un
518 color o de otro, o fueran incluso de una academia de Toledo o de la calle, o fuéramos de la
519 facultad, éramos un grupo de gente que le gustaba el deporte, que amaba el deporte y que creía
520 que la universidad merecía la pena, que si además ahora teníamos la posibilidad de crear, de
521 tener unas instalaciones en lugar de ir, alquilar unas instalaciones como se hacía antes el
522 deporte, alquilar instalaciones en algún sitio o en el otro pues mejor. Y entonces, yo creo que no
523 hubo demasiados problemas para crear las pistas aquellas, las instalaciones deportivas de
524 universidad no hubo grandes problemas, yo creo que los problemas vinieron después pues
525 quizás porque la universidad tampoco tuvo demasiado interés en mantenerlo, en mantener
526 aquello, y luego después porque claro las cosas se van haciendo viejas, si no hay nadie que
527 aquello lo proteja y que aquello lo cuide pues entonces claro se va perdiendo.

528 R: Degenera.

529 G: Fue una lástima porque efectivamente aquello era muy bonito. Era un sitio además era muy
530 bonito y sigue siéndolo ahora.

531 B: Mira una muestra, para muestra...

532 R: Un botón.

533 B: Mira nosaltres era el nostre jardí de petits (m'ensenya una foto de família).

534 G: Ah, sí.

535 B: Era el nostre jardí.

536 R: Alaaaaa

537 B: La ciutat esportiva, tots els caps de setmana, ehh.

538 G: En el estadio.

539 B: Jugàvem, corriem, el nostre jardí, Hi havia molta gent eh, ¿Verdad papa que iba mucha gente?

540 G: Sí, bueno, entonces sí. Entonces los domingos, los días de fiesta, los domingos por ejemplo
541 estaba lleno. Incluso que era un negocio incluso para el restaurant que había allí, era un negocio
542 importante porque los días de fiesta estaba lleno allí.

543 B: És que perdona, pero quan ha dit ell que la universitat no ho va sapiguer aprofitar, te lo he
544 oído decir toda la vida.

545 G: ¿El qué?

546 B: Que la universidad no ha sabido aprovechar...

547 G: No, no ha sabido, no supo.

548 B: Li he sentit a dir tota la vida. Sempre ho diu, sempre ho diu. No ho van saber aprofitar. La
549 organització i els practicants, ho tenia tot.

550 R: Per això una de les qüestions, una de las cosas que yo me pregunto y que no he sabido
551 encontrar es quién tuvo esta iniciativa, ¿no? de vamos a construir estas instalaciones quizá con
552 esta inquietud de que la gente venga a practicar, los universitarios, pero no sé si realmente por
553 ejemplo respecto a la materia de educación física si construyendo aquello aumentó la práctica
554 o tampoco, entonces no sé...

555 G: Bueno quizás a ver, al construir aquellas pistas, lo que si hubo por lo menos la asignatura de
556 educación física que yo incluso algunas, yo entonces todavía estaba en la universidad. Yo me
557 daba la sensación de que quizás sí que efectivamente hubo un reclamo hacia, pero lo que pasa
558 es que allí efectivamente allí la gente fue la gente que le gustaba el deporte que hacía deporte
559 ya. O sea era muy difícil pero claro esto, esto yo creo que fue la gravísima equivocación del
560 principio de crear la educación física como asignatura, es que no es una asignatura como otra
561 cualquiera, es que la asignatura de educación física es práctica deportiva dentro de la
562 universidad, y entonces la práctica deportiva dentro de la universidad lo haces o a través de las
563 federaciones, a través de las federaciones que hubiera sido lo lógico, el que las federaciones se
564 hubieran hecho cargo de aquello, o bien a través de un instituto de la propia universidad, bueno
565 muy bien, pero claro la universidad nunca ha tenido demasiado empeño, por lo menos en la
566 época mía, demasiado celo en aquello en la universidad zona deportiva porque el deporte
567 tampoco era ninguna cosa que les moviera...

568 R: Por eso, por eso aún me choca más que sin tener mucho interés, construyeran aquellas
569 instalaciones que tampoco no le sacaron mucho provecho.

570 B: ¿De quién eran esas instalaciones?

571 G: De la Universidad.

572 B: No, ¿pero las compra?

573 G: No, el terreno era de la universidad. Y entonces...

574 B: Y entonces decide hacer eso...

575 G: Claro, porque está más, en aquella época, en aquella época, claro es que estamos hablando
576 del año cincuenta y tantos, cuando en aquella época los terrenos aquellos no tenían valor
577 ninguno...

578 R: Bueno el Barça se quería ubicar allí...

579 B: L'any passat va haver-hi... Bueno i ell va tenir, va dissenyar un projecte que era el cap i INEF
580 allà, i la universitat estava interessadíssima, però va haver-hi una jugada de la Generalitat...

581 G: Esto fue mucho posteriormente...

582 B: Ja t'estic parlant, Barcelona ja havia guanyat la candidatura olímpica, o sigui t'estic parlant
583 dels vuitanta, però jo només ho conec perquè he estat al seu costat, però tot lo anterior, és que
584 clar tenien tradició...

585 R: Clar per això em sobta aquesta, esta falta de interés de la universidad por un lado pero en
586 cambio por el otro estaba creciendo, estaba poniendo los instrumentos...

587 G: Bueno, porque ¿sabes qué pasa? Que el deporte era algo, por Catalunya por toda Catalunya...

588 R: Por la tradición...

589 G: Eso es tradicional, o sea quiero decir tenía una tradición deportiva que no era difícil poder
590 lograr aquello simplemente era poner interés en hacerlo, y escoger a un grupo de gente que
591 realmente aquello le diera una forma pero no... es difícil por ejemplo, yo lo veía en aquella época
592 veía que cuando nos desplazábamos por ejemplo por los juegos universitarios por lo que sea, a
593 otro sitio a Granada o a Salamanca o esto, era completamente distinto, o sea allí no existía los
594 equipamientos ni la gente, ni el número de gente dedicada a hacer deporte, o sea prácticamente
595 Madrid y Barcelona, Madrid y Barcelona eran los dos núcleos, pero en Barcelona incluso con
596 toda la área de alrededor, porque nosotros tenías Tarragona, tenías Lleida, bueno Lleida se hizo
597 el instituto aquel de educación física que fue una equivocación pero bueno, porque en realidad
598 se tenía que hacer en otro sitio y se hizo allí en Lérida por... porque tenía que hacerse, pero en
599 realidad el ambiente deportivo en Catalunya era fácil de crear, o sea yo no, yo creo que tampoco
600 hay que darle demasiado valor a lo que hicimos los que empezamos, ..., Catalunya siempre lo ha
601 sido.

602 R: No sé si quizá también con la entrada claro de Samaranch en el ayuntamiento como concejal
603 de deportes y también bueno entiendo promotor de la práctica deportiva, si también ayudo al
604 estar vinculado con el régimen, no se estoy intentado unir cabos atar cabos para entender cómo
605 se acabó construyendo sin sacarle el provecho que se podía haber sacado.

606 G: Yo lo único que te puedo hablar es de la experiencia personal, y al experiencia personal
607 nuestra, los que estábamos en aquella comisión de...

608 R: Deportiva, sí, sí...

609 G: Deportiva de la universidad, pues era el hacer algo que realmente creíamos que era necesario
610 el hacerlo, primero porque en Madrid ya existía, existía en la zona, en la universitaria, nosotros
611 no lo teníamos, y nosotros teníamos un movimiento deportivo dentro de la ciudad sobretodo
612 en la ciudad de Barcelona pero fuera incluso, estábamos en Canet de Mar, había una escuela de
613 tejidos en Canet de Mar, estábamos en Terrassa, en Sabadell, en todos los grandes núcleos de
614 población que había, y estaba se hacía deporte universitario, se hacía deporte dentro de la
615 universidad o fuera de la universidad pero se hacía deporte, entonces no era nada difícil, no lo
616 sé en realidad, muchas veces cuando dicen tu tuviste el valor no, es que no era nada difícil, era
617 simplemente poner el ánimo de decir vamos a hacer tal cosa pero no era muy difícil, en
618 Catalunya era muy fácil hacer algo deportivo, porque lo único que podías encontrarte quizás la

- 619 oposición por parte de los deportes que ya existían, de los clubs que ya existían, pero en realidad
620 no, no , no...
- 621 R: Pero en este caso también supuso una inversión de quince millones de pesetas de la época,
622 del cincuenta i cinc...
- 623 G: Sí, sí, sí, sí.
- 624 R: Del año cincuenta y cinco o sea que por mucho ánimo que pusieran y mucha ilusión hacía
625 falta convencer a alguien que pusiera ese..., bueno desde el ámbito administrativo convencer a
626 los dirigentes que pusieran ese dinero, porque llavors no sé cómo encajó no...
- 627 G: Pues yo, desde el punto de vista económico, administrativo, yo no te podría decir no, porque
628 no lo sé exactamente, si lo que vivíamos los que estábamos dentro, los que habíamos empezado
629 a pensar que donde se podría hacer, que terrenos teníamos, y cómo se podía hacer todo aquello,
630 y bueno pues fue, pues mira por ejemplo, te puedo decir como cosa anecdótica que la primera
631 pista que hubo en Barcelona y yo creo que en España, la primera pista de...
- 632 R: Tartan...
- 633 G: Fue allí precisamente en las universitarias...
- 634 R: ¿Las universitarias?
- 635 B: Si, jo la recordó...
- 636 G: Fue la primera pista de tartan...
- 637 B: Era cendra...
- 638 G: Mucho antes de que se hiciera el estadio de Montjuïc mucho antes, mucho antes, era el
639 principio...
- 640 R: Con lo cual, no fue una inversión de nada sino que fue una inversión importante...
- 641 G: Yo te diría que aquellas instalaciones estaban muy bien, muy bien, muy bien, y últimamente
642 se perdió mucho porque efectivamente no se cuidó, no se cuidó porque entonces el deporte se
643 fue hacia otro lado y ya bueno, el deporte universitario se perdió por culpa de los propios
644 universitarios, la cosa cierta, no sé, o sea son cosas que he preferido no olvidarlas y no sé, no
645 sabes porque se perdió, pero el hecho concreto es que no eran las universitarias, no eran,
646 porque la universitaria había sido no sólo durante todo el curso, durante todos los días de la
647 semana llena de gente, llena de gente porque era muy difícil conseguir el que hubieran unas
648 instalaciones libres, pero es que incluso los días de fiesta, el domingo, el sábado o el domingo
649 aquello era sensacional, la gente que iba a tomar el sol, que muchas veces, pero oye muchísima
650 gente que iba allí a participar y a jugar por ejemplo, había un frontón, que estaba siempre
651 ocupado, era muy difícil encontrarlo...
- 652 B: Y las pistas de tenis...
- 653 G: Las pistas de tenis...

- 654 R: Piscina creo que también estaba proyectada
- 655 G: Piscina también había una piscina.
- 656 B: El salt de trampolín...
- 657 G: Bueno si era un trampolín sí.
- 658 B: Bueno era espectacular.
- 659 G: No, no aquello si hubiera...
- 660 R: Mantenido ¿no? Si hubiera habido un mantenimiento...
- 661 G: Si hubiera tenido una capacidad de mantenerlo, y de actualizarlo etc... aquello podía haber
- 662 sido sensacional, sensacional porque además había la posibilidad de haberlo extendido incluso
- 663 a unas pistas que hay abajo, desde la campo de la zona universitaria hay una pista de atletismo...
- 664 R: Si, ara és L'Hospitalet Nord...
- 665 G: Incluso allí se podía haber hecho. O sea que, yo creo que fue una, una, una no sé fue una
- 666 pérdida de tiempo y de oportunidad y yo creo que también posiblemente pues porque también
- 667 claro esto obedece a mandos superiores entonces ya te... Y luego después la universidad como
- 668 tal, para mi creo que fue un fracaso tremendo, la universidad cedió una cedió mucho porque no
- 669 le interesó y entonces lo dejó en manos de gente que bueno que podíamos estar allí o que
- 670 podíamos estar en otro sitio , gente que además, no sé, es una cosa que recuerdas con cierta
- 671 pena porque dices podían haber hecho una cosa esplendida, pero a más de reconocido prestigio
- 672 que lo tuvo en lo inicial, pero que luego se fue perdiendo, y se fue perdiendo de una manera
- 673 gradual, y claro ahora la universitaria no es nada no tiene nada que ver con lo que soñamos
- 674 entonces en un principio.
- 675 R: Contribuyendo claro...
- 676 G: Lo que pasa es que no podemos contribuir más que...
- 677 G: Bueno el club deportivo universitari, tú ya sabes que existía ya había otro club deportivo
- 678 universitario que tenía la los locales en la ronda de la universidad, me parece que tenía y
- 679 entonces este club, intentaron hacer, no yo lo del club deportivo universitario no te puedo
- 680 hablar mucho porque en realidad no lo viví muy intensamente, no lo viví porque no me interesó,
- 681 no me interesó porque yo entonces en aquel momento yo estaba metido dentro de la, en el
- 682 INEF, por lo tanto el club deportivo universitario lo viví un poquitín lejos, lo que pasa es que
- 683 efectivamente lo que si hubo, una serie de deportes donde participaba como club deportivo
- 684 universitario, por ejemplo yo participé en balonmano, participé en deporte universitario, como
- 685 club, pero no te puedo decir nada más, no te puedo decir mucho más, porque en realidad no,
- 686 no, no me interesó. No me interesó porque entonces se manejaban una serie de cosas de tipo
- 687 personal y yo por lo tanto ya no estaba metido dentro del deporte, por lo tanto yo estaba, bueno

688 estaba metido, pero de otra de la enseñanza a través del deporte universitario y no estaba
689 metido yo en esto por lo tanto no te puedo hablar mucho del deporte del club no, no...

690 R: Sin problema...

691 G: Pero sí... es que además tampoco no fue muy, el deporte en la universidad. ¿Sabes qué pasa?
692 Que el deporte en la universidad tenía que haber sido, no podía estar encerrado en un club, no
693 podía estar encerrado en eso, era una cosa que tenía que ser masiva dentro de la universidad, y
694 que hubiera sido la universidad misma la que hubiera...

695 R: Promovido

696 G: Movido aquello y que hubiera tenido un sentimiento de deporte, de deporte en formativo.
697 Al fin y al cabo ninguno de nosotros de los que estábamos allí, de los que habíamos formado
698 parte de aquello, ni siquiera en la organización ni en esto, teníamos en absoluto, ningún empeño
699 de tipo, ni material, ni profesional, ni siquiera ninguno de nosotros pensaba a ver si aquello fuera
700 un trampolín para verse... para en el deporte haber subido no, o sea que no, no pero y tampoco
701 de entrada tampoco supimos, creo que de eso tenemos la culpa todos, nosotros también,
702 tampoco supimos el que el deporte alguna vez, o de esas instalaciones, que se hubiera sumado
703 a la universidad, que hubiera ocupado más tiempo a la universidad, no sé si fue culpa nuestra o
704 fue culpa de la propia universidad.

705 R: Ustedes estaban allí haciendo...

706 G: Fue una lástima porque se perdió algo muy bonito, muy bonito, muy bonito y además yo creo
707 que en aquel momento, por lo menos yo en aquel momento yo lo veía muy fácil de poder
708 hacerlo, muy fácil.

709 R: Disponiendo de las herramientas...

710 G: Tenía las instalaciones que era lo difícil, era lo difícil tener las instalaciones, las instalaciones
711 que podían haber sido ampliadas, porque en aquella época podía haber sido ampliadas, luego
712 después ya no, incluso había terrenos que incluso se utilizaban para lanzamiento de peso, y
713 lanzamiento de martillo etc... que no estaban...

714 R: Marcadas, ni nada...

715 G: Marcadas, ni nada, o sea que tenía incluso posibilidades de hacerse mayor dentro del recinto
716 aquel, incluso ya te digo, podía haberse extendido mucho más. Podía haberse extendido a este
717 terreno por ejemplo, estos terrenos que estuvieron a punto de ser comprados y luego después
718 no sé por qué no se compraron, unos terrenos que eran de l'Hospitalet y que ahora hay una
719 pista que yo no lo sé qué les dio.

720 B: Unas instalaciones, no, no...

721 G: Te aseguro que no sé exactamente aquellas pistas para que sirven.

722 B: Se hicieron para los juegos olímpicos y allí entrenaban pero desde entonces...

- 723 G: Son unas pistas que están muy bien...
- 724 R: Sí, sí las gestiona, són de l'ajuntament.
- 725 G: Y no, nunca ves a nadie, nunca ves a nadie. Se perdieron de una manera tonta. Luego después
- 726 el INEF cuando se creó el instituto nacional de educación física se podía haber hecho. Lo que
- 727 pasa es que no hubo, no hubo tampoco, son de estas cosas políticas que tampoco entiendes.
- 728 Estaba se hizo el instituto nacional de educación física y se estaba pensando en extenderlo, y se
- 729 podía extender incluso hasta la propia universidad. Y no se hizo, y no se hizo ¿por qué? Pues no
- 730 lo sé. Yo ya no sé si hubo una falta de no sé exactamente, es que no lo sé, nada más sé que, creo
- 731 que si ahora se hiciera un juicio sumarísimo creo que no, creo que a lo mejor sería absurdo y
- 732 además dar vuelta atrás es muy difícil. Pero hubo la ocasión que esta por escrito, un momento
- 733 planteado de crear cuando se hizo el INEF, cuando se hizo el, cuando se compraron las pistas de
- 734 la universitaria, no, cuando se hizo la instalaciones deportivas de debajo de...
- 735 R: ¿Allí en Montjuïc, la foixarda abajo?
- 736 G: No cuando se hizo las instalaciones deportivas de...
- 737 B: Del INEF.
- 738 G: No del INEF... donde está Piero, joder (Piero és el fill del Dr. Galilea).
- 739 B: Ahhh, del CAR.
- 740 G: Del CAR. Pidieron un informe de varios, a varios de los que estábamos entonces, yo entonces
- 741 llevaba algo de deporte de Catalunya.
- 742 B: La secció de medicina de l'esport.
- 743 G: La sección de medicina del deporte. Y entonces pidieron consultando a ver unos cuantos que
- 744 estábamos metidos en el deporte a ver que pensábamos de que se podía hacer, quedo allí
- 745 escrito, de conseguir que todo fuera lo mismo. O sea que las pistas universitarias se comprobara
- 746 al INEF, y el INEF se hiciera cargo de aquello, en la universidad no hubieran puesto, porque en la
- 747 universidad lo que quería era quitárselo de encima aquello, con la universidad no hubiéramos
- 748 tenido problema ninguno. Lo mismo es de esas cosas que tampoco sabes porque hubo interés
- 749 personal, interesaba que aquellas instalaciones deportivas que hay en esto en...
- 750 R: En Sant Cugat.
- 751 G: Fueran las que estuvieran allí, y bueno pues muy bien...
- 752 R: Se nos escapa ya, se nos escapa. Las razones...
- 753 G: Sí, no, es que no lo sé exactamente porque además era mucho más barato, bueno más barato
- 754 no, porque claro aquello de Sant Cugat fue también una cosa absurda. Aquello de Sant Cugat
- 755 era unas instalaciones que habían hecho educación y descanso, y habían hecho, incluso yo he
- 756 visto alguno de los pabellones de deporte que ahora han hecho modelos deportivos, convertidos

757 en pabellones, pero pabellones de recuperación funcional, de recuperaciones de lesiones, de
758 lesiones de obreros...

759 R: De trabajadores, sí, sí...

760 G: Allí no fue nunca nadie. Nunca, nunca. Por eso se lo quitaron de encima, cuando pudieron se
761 lo quitaron de encima y listo. Yo sé, me consta que el ministerio de trabajo ofreció las
762 instalaciones aquellas gratis, porque no, porque lo que querían era quitárselo, lo que costaba
763 aquello de mantenerlo, y efectivamente, pues allí, allí había allí se podía haber hecho una cosa
764 espléndida pero, yo, por ejemplo cuando a mí me presentaron me dijeron que hiciera un informe
765 sobre lo que, yo dije joder, que sí, que aquello me parecía muy bien pero que había unas
766 instalaciones ya que existían en Barcelona, que estaban dentro de Barcelona, porque entonces
767 ya estaba mucho más cerca, cuando eso ya estaba mucho más cerca, y que estaba en Barcelona
768 y que por tanto yo entendía que no sabía porque se estaba pensando en hacerlo en otro sitio
769 que bueno muy bien podía tener toda la..., pero que allí aquello ya existía, y que aquello se podía
770 haber hecho más mayor, entonces efectivamente, había pensado en esto, en estas situaciones
771 que no sé qué eran, no sé qué son, pues son del ayuntamiento del ayuntamiento de Hospitalet,
772 y todo aquello hacerlo, todo aquello hacer , hacer hasta la universitaria.

773 R: Unificar todo, claro.

774 G: Sí, sí unificarlo todo. Incluso pues hacer, o sea el INEF convertirlo, el INEF llevarlo allí. Llevarlo
775 allí y convertirlo, allí había sitio había terreno para hacer el INEF, para hacer edificio, para hacer
776 aulas. Hasta las aulas podían haberse hecho perfectamente allí porque había más terreno
777 incluso que en Esplugues pero bueno, ya son las cosas estas que no sabes porque, tú lo ves fácil
778 y lo ves sencillo de hacer, y sin embargo se conoce que debe ser muy complicado las cosas. Muy
779 complicado. No sabes qué pasa que además, el problema del país es el no unificar criterios, o
780 sea cada uno quiere hacer las cosas por su cuenta, y entonces la universidad quiere hacer las
781 cosas, por un lado por el otro, cuando en realidad son cosas que si tienes un objetivo
782 fundamental, primario, primitivo, este es el que tienes que fomentar, y entonces volcarte y
783 todas las administraciones volcarte en esto.

784 R: Es difícil cuando hay intereses enfrentados.

785 G: No se pudo hacer, porque efectivamente la universidad tenía sitios, terrenos de sobras, para
786 poder hacerlo, para poder hacer lo que luego se tuvo que hacer en..., lejos que además, no sé...,
787 pero la universitaria tiene la gran ventaja de que ahora es Barcelona y entonces en aquella
788 primera época estaba un poco alejada, pero bueno seguía siendo Barcelona. Luego después
789 hicieron todas las facultades aquellas alrededor y todo aquello...

790 R: Ya quedó todo incluido.

791 G: Pero hija o sabes porque, estas cosas que son cosas, que como tú no estás metido dentro de
792 la..., tampoco sabes exactamente porque, de repente te das cuenta pero bueno y esto porque
793 se ha hecho, porque claro... o sea yo a mí a mí me pidieron, como está el jefe de deportes de de
794 de en la universitaria, en la secretaria general de esports, me pidieron un informe y entonces
795 hice un informe, hice el informe pidiendo que, o sea presentando, incluso presentando la forma
796 que se podía hacer toda la instalación de educación física y deportes hacerla allí. Hacerla donde
797 está ahora la universitaria y no creo que se leyeran el informe, no lo sé, fue una lástima porque
798 efectivamente aquello podía haber sido muy importante podía haberse hecho una ciudad
799 deportiva enorme.

800 R: Exacto, sí, sí. Pues nada Doctor Galilea agradecerle de nuevo su colaboración.

801 G: Pero no, no. Si tienes alguna cosa.

802 R: No, no, me ha aportado muchísima información, yo insisto le agradezco, le agradezco de
803 manera flagrante su colaboración de verdad y no se preocupe que si se me ocurre cualquier otra
804 cosa para preguntarle le volveré a molestar.

805 G: Vale, vale.

